

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Нина Ж. Манојловић

**ВРЕМЕ КАО ЦИЉНИ ДОМЕН У СРПСКОМ И
ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2020. године

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF PHILOLOGY AND ARTS

Nina Ž. Manojlović

**TIME AS THE TARGET DOMAIN IN SERBIAN AND
ENGLISH LANGUAGE**

Doctoral Dissertation

Kragujevac, 2020

Идентификациона страна

Аутор
Име и презиме: Нина Манојловић
Датум и место рођења: 17. јануар 1986. године у Крагујевцу
Садашње запослење: асистент за ужу научну област Енглески језик и лингвистика
Докторска дисертација
Наслов: ВРЕМЕ као циљни домен у српском и енглеском језику
Број страница: 237
Број слика: 3
Број библиографских података: 98
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
Научна област (УДК): 811.111'373.612.2:811.163.41'373.612.2(043.3)
Ментор: Проф. др. Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 26.4.2016.
Број одлуке и датум прихватања теме докторске/уметничке дисертације: 01-2566 од 14.7.2016.
Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата: <ol style="list-style-type: none">1. Др Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област: Енглески језик и лингвистика (ментор);2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, уже научне области: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине;3. Др Тијана Ашић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, уже научне области: Француски језик и лингвистика и Теоријске лингвистичке дисциплине;4. Др Катарина Расулић, ванредни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област: Англистика.
Комисија за оцену и одбрану докторске/уметничке дисертације: <ol style="list-style-type: none">1. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, уже научне области: Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине – председник Комисије;2. Др Катарина Расулић, ванредни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област: Англистика – члан Комисије;3. Др Татјана Ђуровић, редовни професор, Економски факултет, Универзитет у Београду, Ужа научна област: Енглески језик за економисте – члан Комисије
Датум одбране дисертације:

Апстракт

Предмет ове дисертације јесте испитивање метафоричких конкретизација циљног домена ВРЕМЕ у српском и енглеском језику, те уланчавања значења и повезаности изворних домена и њихове међусобне условљености при концептуализацији временских појмова. Теоријски оквир истраживања јесте когнитивна лингвистика, док је методолошки оквир истраживања анализа корпуса и контрастивна анализа. Предмет анализе јесу метафорички изрази који садрже лексеме *време*, односно *time*, као и друге лексеме из датих семантичких поља (*минут*, *дан*, *месец*, *година*, називи празника и годишњих доба, *деценија*, *век* и сл., односно *second*, *moment*, *day*, *month*, *year*, *seasons* и друге лексеме које стоје у метонимијској вези са временом).

У првом поглављу описани су предмет, хипотезе и циљеви дисертације, и дат је опис корпуса. У другом поглављу наведене су основне поставке одабраног теоријског приступа, као и разлози за одабир управо когнитивнолингвистичког приступа. Осим тога, детаљно су представљена досадашња истраживања која су за предмет имала циљни домен ВРЕМЕ, постављен је проблем комплексности изабраног циљног домена, као и предлог решења систематизације изворних домена који учествују у његовој конкретизацији. Наредних шест поглавља представљају централни део дисертације – анализу примера ексцерпираних из корпуса српског и енглеског језика. Изворни домени организовани су као след који прати уланчавање значења, односно гранање и стварање нових значења. Најпре су испитане оријентационе метафоре – вертикална и хоризонтална организација времена, те домени САДРЖАВАЊА и КРЕТАЊА који произилазе из оријентационих. Следе поглавља која се баве концептуализацијом времена која не спадају у разраду просторних односа – ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС и ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС.

На крају, у деветом поглављу представљени су сумирани резултати и закључци истраживања, а на основу теоријских поставки когнитивнолингвистичког приступа. Утврђено је постојање јаке везе између семантике (значења целог скупа које се остварује при интерпретацији метафоричког израза), лексике (лексема које се у двама језицима употребљавају) и начина на који се концептуална метафора гради. Начин интерпретирања метафора пружа увид у то како говорници двају језика перципирају стварност када је у питању ВРЕМЕ, као и које механизме користе.

Резултати истраживања показују да се ВРЕМЕ у оба испитивана језика примарно концептуализује уз помоћ просторних изворних домена, те да су ти домени повезани значењски и да произилазе један из другог. За основу метафоричког пресликавања

испитиваног циљног домена узели смо оријентационе метафоре и показали како долази до развијања других значења, али и указали на бројна преклапања изворних домена (нпр. КРЕТАЊЕ И САДРЖАВАЊЕ, САДРЖАВАЊЕ И ПЕЈЗАЖ И ДР.), што даље потврђује комплексност апстрактног домена ВРЕМЕ. Осим тога, анализа указује на висок степен сличности при концептуализацији времена у српском и енглеском језику, и то када су у питању: а) изворни домени који учествују у концептуализацији времена; б) метафоре нижег реда у односу на испитиване надређене појмовне метафоре и в) језичка средства којима се уочена мапирања остварују.

Анализа додатно указује и на високу продуктивност мапирања између домена ВРЕМЕ и домена АГЕНС И РЕСУРС, када српски и енглески језик такође показују готово исте шаблоне концептуализације. У оба испитивана језика времену и временским интервалима приписују се особине људског бића, почевши од оних општих (*дволичан живот, храбра прошлост, непродуктивно време* и сл./*productive half year, fierce future, kind evening* и др.), преко конкретизација појмовних метафора најчешће навођених у ранијим истраживањима (ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ, ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ И СЛ.) до оних које се односе управо на физиолошки аспект живог бића (да *рађа, умире, квари* и сл.). С друге стране, елаборација изворног домена РЕСУРС у српском и енглеском језику основ је за метафоре нижег реда, које су исте у два посматрана језика (ВРЕМЕ ЈЕ (ВРЕДНА) РОБА, ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД, ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂЕВИНА, ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНА ПОЈАВА И ДР.).

Уопштено говорећи, у дисертацији је извршена систематизација метафоричког мапирања циљног домена ВРЕМЕ који, као један од најапстрактнијих и најприсутнијих домена човековог искуства, а о којем није могуће говорити (самим тим ни мислити) неметафорички, твори комплексну мрежу метафоричког уланчавања. У оквиру ове мреже уланчавања неретко долази до преклапања изворних домена. Спроведено истраживање потврђује валидност теоријско-методолошког приступа когнитивне лингвистике у испитивању и објашњавању поимања апстрактних појмова човековог искуства. У циљу добијања недвосмислених закључака о универзалности поимања времена, потребно је спровести контрастивна истраживања у оквиру више несродних језика, и то методом корпусне анализе.

Кључне речи: ВРЕМЕ, теорија о концептуалним метафорама, теорија концептуалне интеграције, семантика, српски језик, енглески језик

Abstract

In this dissertation metaphorical mappings of the target domain TIME are analyzed, within Serbian and English language, as well as chaining of meaning of the source domains and their mutual dependency in conceptualization of temporal concepts. Theoretical framework of the research is cognitive linguistics, and methodological framework is corpus analysis and contrastive analysis. The research examined metaphorical expressions containing lexemes time and *vreme*, as well as other lexemes from given semantic fields (*second, moment, day, month, year, seasons, holidays, etc.*, and *minut, dan, mesec, godina, decenija, vek, etc.*, that is to say, any lexeme that is metonymically connected to *time*).

The first chapter describes the subject, hypotheses and goals of the dissertation, and provides the description of the corpus. The second chapter lists the basic postulates of the chosen theoretical approach, as well as all the reasons for selecting precisely the cognitive-linguistic approach. In addition, this chapter presents the current research dealing with the target domain TIME, and the problem of complexity of the selected target domain, as well as the proposal for the solution of the systematization of the source domains that are involved in its concretization. The next six chapters represent the central part of the dissertation – analysis of examples excerpted from the corpus of Serbian and English language. Source domains are organized as a sequence that follows the chaining of meanings, i.e. branching and creating new meanings. Orientational metaphors were examined first – the vertical and horizontal organization of time, and the domains of CONTAINMENT and MOVEMENT arising from the orientational metaphorization. Next two chapters deal with nonspatial metaphorization of time – TIME IS AGENT and TIME IS A RESOURCE.

Finally, Chapter 9 summarizes the results and conclusions of the research, based on the theoretical considerations of the cognitive-linguistic approach. It has been established that there is a strong connection between semantics (meaning of the entire set arising during metaphorical interpretations), lexicon (lexemes used in two languages), and the way in which the conceptual metaphor is built. The way of interpreting metaphors provides insight into how speakers of two languages perceive reality when it comes to the concept of TIME, and what mechanisms they employ.

The results show that time is primarily conceptualized via spatial domains, in both Serbian and English language, and that those domains are interconnected and emerge from one another. For the basis of metaphorical mapping of the examined domain we have taken

orientation metaphors and we have shown how other meanings are elaborated, but also indicated that numerous overlapping between source domains can occur (e.g. MOVEMENT and CONTAINMENT, CONTAINMENT and LANDSCAPE, etc.), which further confirms the complexity of the abstract domain TIME. Apart from that, the analysis shows that there is a high degree of similarity between Serbian and English language when it comes to: a) source domains participating in the conceptualization of time, b) subordinate metaphors with respect to higher-order metaphors and c) linguistic means via which found mappings are realized.

The analysis points to high productivity of mappings between the domain TIME and domains AGENT and RESOURCE, where Serbian and English language also exhibit almost identical patterns of conceptualization. In both analyzed languages time and time intervals are assigned human properties, ranging from general ones (*productive half year, fierce future, kind evening, etc./dvoličan život, hrabra prošlost, neproaktivno vreme, etc.*), then concretizations of conceptual metaphors most frequently listed in literature (TIME IS A DESTROYER, TIME IS A HEALER, etc.), to those pertaining to the very physiological aspect of a living being (to *give birth, die, bleed, etc.*). On the other hand, elaboration of the target domain RESOURCE in Serbian and English language provides basis for lower-order metaphors which are parallel in both examined languages (TIME IS A (VALUABLE) COMMODITY, TIME IS A PRODUCT, TIME IS A BUILDING, TIME IS A NATURAL PHENOMENON, etc.)

This dissertation provides systematization of metaphorical mapping of the target domain TIME, which, as one of the most abstract and most present aspect of human experience, and about which it is impossible to talk (hence think) non-metaphorically, creates a complex network of metaphoric chaining, within which overlapping of source domains is frequent. The research confirms the validity of theoretical and methodological approach of cognitive linguistics in examining and explaining the perception of abstract domains of human experience. In order to draw conclusive conclusions concerning the universality of metaphorization of time, further contrastive research needs to be conducted, within different unrelated languages, using the method of corpus analysis.

Key words: TIME, conceptual metaphor theory, conceptual integration theory, semantics, Serbian language, English language

Списак табела и слика:¹

Табела 1: Схема мапирања у оквиру вертикалне осе (страна 212)

Табела 2: Схема мапирања у оквиру хоризонталне осе (страна 214)

Табела 3: Схема мапирања у оквиру домена САДРЖАВАЊА (страна 216)

Табела 4: Схема мапирања у оквиру домена КРЕТАЊА (страна 218)

Слика 1: Схема повезивања значења у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС (страна 222)

Слика 2: Схема повезивања значења у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС (223)

Слика 3: Предлог схеме изворних домена који учествују у концептуализацији времена (страна 226)

Типографске конвенције:

курзивно:

облик навођења лексичке јединице; примери лексема и израза из корпуса, а у оквиру образложења; називи речника и корпуса

МАЛИМ ВЕРЗАЛОМ:

сликовне схеме, концептуалне метафоре; појмовни домени; концептуализације

¹ Наведене слике и табеле су из нашег истраживачког рада; слике и табеле, које су преузете из других радова служе искључиво као илустрација и нису посебно наведене.

САДРЖАЈ

I – Теоријска разматрања

1. Увод	1
1.1. Предмет, хипотезе и циљеви рада	1
1.2. Методологија истраживања	3
1.3. Опис корпуса	4
1.4. Теоријска подлога истраживања	5
2. Теоријско-методолошки оквир	9
2.1. Когнитивнолингвистички приступ	9
2.1.1. Теорија концептуалне метафоре	10
2.1.1.1. Утемељење	12
2.1.1.2. Категоризација	13
2.1.1.3. Културолошка условљеност	15
2.1.2. Теорија концептуалне интеграције	17
2.1.3. Неурална теорија језика	19
2.1.4. Примарни и сложени концепти	20
2.1.5. Досадашња истраживања изворних домена који учествују у концептуализацији домена ВРЕМЕ	22
2.1.5.1. Оријентационе метафоре	22
2.1.5.2. Сливовна схема садржавања и ВРЕМЕ	26
2.1.5.3. Сливовна схема кретања и ВРЕМЕ	27
2.1.5.4. Агентивност и ВРЕМЕ	31
2.1.5.5. ВРЕМЕ као (ВРЕДНА) РОБА	33
2.1.5.6. Принципијелна полисемија и ВРЕМЕ	34
2.2. Когнитивно-прагматички приступ	36
2.2.1. Имплицатурна анализа	37

2.2.2. Модификована имплицатурна анализа	38
2.2.3. Експлицатурна анализа	39
2.2.4. Модификована експлицатурна анализа	40
2.3. Предности теорије о концептуалној метафори за наше истраживање	40
2.4. Резиме	45

II – Анализа и дискусија

3. Оријентационе метафоре	48
3.1. Вертикална оса	48
3.1.1. Глаголи <i>падати</i> и <i>fall</i>	49
3.1.2. Таложење	50
3.1.3. Предлози <i>на</i> и <i>on</i>	52
3.1.4. Предлози <i>преко</i> и <i>over</i>	56
3.1.5. Придеви <i>висок</i> и <i>high</i>	58
3.2. Хоризонтална оса	59
3.2.1. Оријентација испред/иза	59
3.2.2. ПРОСТОР	64
3.2.2.1. ПЕЈЗАЖ	74
3.2.2.2. ПУТАЊА	80
3.2.2.3. Физичка дужина	81
3.3. Резиме	85
4. САДРЖАВАЊЕ	87
4.1. Експлицитано садржавање	87
4.2. Предлози <i>у</i> и <i>in</i>	93
4.3. Предлози <i>кроз</i> и <i>through(out)</i>	114
4.4. Предлози <i>из</i> и <i>from</i>	117
4.5. Резиме	119
5. КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ	121
5.1. Дводимензионални простор	121
5.2. Тродимензионални простор	125

5.3. Резиме	132
6. КРЕТАЊЕ ВРЕМЕНА	134
6.1. Експлицирано кретање	136
6.1.1. ВРЕМЕ као ТОК	146
6.1.2. Смер кретања	150
6.1.3. Брзина кретања	152
6.2. Неексплицирано кретање	154
6.3. Резиме	156
7. ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС	157
7.1. ВРЕМЕ као ЉУДСКО БИЋЕ	158
7.1.1. Општа својства човека	159
7.1.2. Когнитивне, перцептивне и говорне способности	164
7.1.3. НЕПРИЈАТЕЉ	170
7.1.4. Физиолошке, телесне и полне карактеристике	174
7.2. Резиме	176
8. ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС	177
8.1. Општа својства ресурса	179
8.2. ВРЕДНА РОБА	183
8.2.1. НОВАЦ	186
8.3. ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ	187
8.4. ПРИРОДНА ПОЈАВА	197
8.4.1. ТЕЧНОСТ/ВОДА	199
8.4.2. ЗЕМЉА/БИЉКА/ПЛОД/ХРАНА	201
8.5. ПРОИЗВОД	203
8.5.1. ГРАЂЕВИНА	206
8.5.2. ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ	208
8.6. Резиме	210
9. Закључак	211
9.1. Резултати	211

9.2. Контрастивни аспект анализе	224
9.3. Изворни домени и њихово уланчавање	225
9.4. Допринос дисертације и њено место у теоријском оквиру истраживања ...	227
Извори	230
Речници.....	231
Литература	231

I – Теоријска разматрања

1. Увод

Време представља један од најапстрактнијих домена човековог искуства. Проток времена перципира се једино кроз промене које се у датом временском интервалу одигравају, а ипак, људска когниција у стању је да перципира, иако не увек прецизно, да време *пролази* и када нема евидентних промена стања/положаја које се могу опазити. Поимање времена је комплексно и често веома субјективно, те није изненађујуће што се испитивани циљни домен конкретизује мапирањем на различите, опипљивије, изворне домене. Анализа језичког материјала српског и енглеског језика указује на то да се изворни домени који учествују у концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ често преплићу и допуњују, те да стварају комплексну мрежу концептуалних метафора и њихових језичких израза.

Метафора, као преовлађујући облик у језику и мишљењу, тема је многих лингвистичких и књижевно-теоријских истраживања. Оно што нас у овом раду интересује јесте на које начине људска когниција конкретизује појам ВРЕМЕ и како се то може испитати анализом метафоричких израза који као циљни домен имају управо испитивани појам. Предмет истраживања у овој области биле су махом концептуалне метафоре са различитим изворним доменима и нивоима конкретизације, а ова дисертација представља својеврсну систематизацију изворних домена који учествују у конкретизацији испитиваног циљног домена, као и поређење резултата добијених испитивањем корпуса двају језика – српског и енглеског.

Циљни домен ВРЕМЕ спада у апстрактне домене, те је о времену тешко говорити неметафорички. Стога су примери метафоричких израза са временским појмовима бројни и пружају могућност испитивања великог броја изворних домена који учествују у конкретизацији домена ВРЕМЕ. Осим тога, како је једно од основних домена човековог искуства, ВРЕМЕ представља релевантну тачку за поређење два несродна језика, у овом случају српског и енглеског.

1.1. Предмет, хипотезе и циљеви рада

Предмет овог истраживања чине језички изрази који садрже лексеме које се односе на време/временски интервал у српском и енглеском језику. Анализом и класификацијом наведених језичких израза долази се до систематизације начина концептуализације времена, односно систематизације изворних домена који у датој концептуализацији учествују.

Испитиване лексеме бројне су у оба језика и њихов одабир представља својеврсан изазов за спровођење истраживања јер захтева ваљаност анализе у смислу одабира примера, репрезентативности истих, те бирања лексема које недвосмислено означавају

време/временски интервал или догађај.² Обухваћене лексеме у српском језику укључују *време, прошлост, будућност, садашњост, дан, недеља, година, месец, деценија, ера, доба, период* (и друге лексеме које стоје у метонимијској вези са лексемом *време*), годишња доба, *Божих* (и називи других празника³), *сат, час, минут, секунда, тренутак, момент, живот* (као и његови делови – *младост, детињство* и сл.) односно у енглеском *time, past, future, present, day, week, year, month, decade, age, era, period* (и друге лексеме које стоје у метонимијској вези са лексемом *time*), *season, autumn, winter, spring, summer, Christmas* (и називи других празника), *hour, minute, second, moment, instant, life* (као и *childhood, boyhood* и сл.), као и друге лексеме које су пронађене у оквиру испитиваних корпуса, а односе се на појам ВРЕМЕ.

Као што је већ речено, појам ВРЕМЕ одабран је зато што је апстрактан појам који захтева метафоричко дефинисање (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 118) и што се о временској димензији (ако изузмемо време као граматичку категорију) углавном говори кроз метафоричке изразе, јер га готово неизоставно доживљавамо кроз друге видове искуства (ВРЕМЕ ЈЕ ПУТАЊА, ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ и сл.) (Манојловић 2017б). Број примера метафоричких израза који се односе на испитивани појам у оба језика је позамашан (2460 примера из корпуса српског језика и 2647 из корпуса енглеског језика⁴), што омогућава опширну анализу.

Циљ овог истраживања јесте установити како посматране лексеме и њихове колокације учествују у грађењу нових значења. У том смислу, наше истраживање укључује следеће:

- испитивање сличности и разлика при концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ у енглеском и српском језику;
- испитивање перспективизације – који аспект циљног домена се скрива, а који истиче;
- испитивање појмовно-значењског уланчавања изворних домена који учествују у конкретизацији појма ВРЕМЕ;
- испитивање потенцијала когнитивне лингвистике при анализи комплексног домена ВРЕМЕ.

Хипотезе на којима се дисертација заснива и чија је валидност испитана у оквиру истраживања су следеће:

1. Концептуализација времена у српском и енглеском језику подразумева висок степен сличности у оквиру свих изворних домена који учествују у концептуализацији испитиваног циљног домена.
2. Висок степен сличности постоји и при мапирању различитих испитиваних лексема које се односе на ВРЕМЕ.
3. Сви изворни домени који учествују у концептуализацији испитиваног циљног домена повезани су тако да проистичу из спацијалне концептуализације времена као основне.
4. Флективност српског језика утиче на смањену употребу предлога уз временске појмове.

² На пример, лексема *ноћ* свакако означава временски интервал (део дана), међутим, несумњиво постоје примери у којима је значењски фокус на одсуству светла, односно на мраку, а не на временском интервалу као делу јединице времена.

³ Овде се водило рачуна да у анализу буду укључени само примери у којима се лексеме које означавају празнике односе на догађај, односно оријентир на временској скали (за разлику од, рецимо, примера *Божих је најрадоснији хришћански празник*).

⁴ У тези је као илустрација наведен само део репрезентативних примера.

Помоћне хипотезе:

1. Оријентационе, онтолошке и структуралне метафоре утемељене су систематичним корелацијама у оквиру нашег искуства.
2. Појмовне метафоре карактерише универзалност, те су обрасци метафоричких концептуализација слични у различитим језицима.
3. Нове метафоре настају на основу друштвено-политичких промена и у сагласности са човековим (новим) искуством.

1.2. Методологија истраживања

Основни метод истраживања јесте контрастивно-дескриптивни, јер се рад темељи на пописивању и анализи појмовних метафора које конкретизују циљни домен ВРЕМЕ у српском и енглеском језику у синхронном пресеку.⁵ Контрастивна анализа је метод утврђивања сличности и разлика у двају језицима и подразумева два основна процеса – описивање и поређење (Куртеш 2006: 114). У дисертацији је коришћен емпиријски метод и метод анализе корпуса, јер су примери метафоричких израза ексцерпирани из одабраних корпуса српског и енглеског језика. Наведени метафорички изрази организују се према изворним доменима са циљем да се утврде сличности и разлике које се испољавају у у двама језицима по питању концептуализације циљног домена ВРЕМЕ. То подразумева објашњење утемељења, као и кохеренције и систематичности датих метафора.

Осим тога, анализа има за циљ класификацију примера у смислу изворних домена који учествују у концептуализацији времена, као и испитивање кохерентности пронађених примера и изворних домена. Даље, циљ је испитати шта утиче на укупно значење језичких израза који садрже лексеме које се односе на време/временски интервал, као и испитати на који начин остале лексеме у изразу модификују значење и усмеравају формирање концептуалних метафора.

Дакле, дисертација *ВРЕМЕ као циљни домен у енглеском и српском језику* треба да одговори на неколико врло значајних теоријских и емпиријских питања везаних за истраживања у области когнитивнолингвистичког приступа метафори. Могу се издвојити следећи (главни) резултати ове дисертације:

- 1) пописивање примера метафора које конкретизују појам ВРЕМЕ у српском и енглеском језику;
- 2) опис сличности и разлика у појмовно-значењској организацији ових метафоричких израза;
- 4) разрада схеме конкретизације испитиваног циљног домена у двама посматраним језицима у односу на различите лексеме које се односе на лексему *време*;
- 5) разрада схеме уланчавања значења како циљног домена, тако и изворних домена који учествују у метафоричком мапирању када је темпорална димензија у питању;
- 6) импликације које добијени резултати имају у смислу перцепције и продукције говорника двају несродних језика.⁶

⁵ Контрастивна и дескриптивна лингвистика баве се синхронским аспектом језика, док се дијахронијским аспектом баве компаративна и историјска лингвистика (Борђевић 2004: 7)

⁶ Контрастивна лингвистика је, у својим зачецима, главну примену имала у теоријама о усвајању страног језика (Ладо 1975). Међутим, убрзо је пронашла примену у превођењу (Хатим 1997; Салки 2002), те лексикографији (Хартман 1991), али бројним другим аспектима употребе језика који имају теоријски и педагошки значај.

1.3. Опис корпуса

Корпус истраживања чине језички материјали српског и енглеског језика који обухватају по пет романа, једну научну студију (у оба случаја из домена лингвистике) и новинске текстове. Ознаке јединица корпуса у тексту су следеће:

Српски језик:

- (Арс.) Арсенијевић 2008: V. Arsenijević, *Predator*, Beograd, Samizdat B92.
- (Бас.) Басара 1985: S. Basara, *Fama o biciklistima*, Beograd, Dereta.
- (Бећ.) Бећковић 1985: М. Бећковић, *О међувремену*, Београд, Београдски издавачко-графички завод.
- (Буг.) Бугарски 1995: Р. Бугарски, *Увод у општу лингвистику*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- (Дем.) Демич 2006: М. Demić, *Sluge hirovitog lučonoše*, Zrenjanin, Agora.
- (Пав.) Павић 2014: М. Pavić, *Hazarski rečnik*, Beograd, Vulkan izdavaštvo.
- (Пол.) Дневни лист *Политика*, годиште 2001, месец август; текстови различитих аутора

Енглески језик:

- (Ад.) Адамс 2005, D. Adams, *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*, London : Pan Books
- (Каз.) Ишигуро 2015: К. Ishiguro, *The Buried Giant*, London: Faber & Faber Ltd.
- (Крис.) Кристал 2003: D. Crystal, *English as a global language*, New York: Cambridge University Press
- (Сим.) Симак 1963: С. D. Simak, *Way Station*, New York: Doubleday & Company, Inc.
- (Урс.) Ле Гвин 1975: U. Le Guin, *The dispossessed*, New York: Avon Books
- (Фиц.) Фицџералд 1994: F. S. Fitzgerald, *The Great Gatsby*, London: Penguin Books Ltd.
- (ЊЈТ) Дневни лист *The New York Times*, годиште 2001, текстови различитих аутора
- (УКН) Листови *Daily Express* и *Sunday Express*, годиште 2006, текстови различитих аутора

Осим тога, као помоћни метод коришћена је и претрага на интернету.⁷ Корпуси оба језика слични су по обиму и разноликости текстова, те омогућују адекватну контрастивну анализу у складу са одабраном темом и циљевима дисертације. Уместо спровођења истраживања на основу наменски конструисаних или парафразираних примера, одабрана је корпусна анализа будући да сматрамо да овакав приступ пружа адекватнији увид у функционисање језика у употреби (Расулић, 2002: 4).

Разлог за одабир контрастивног истраживања јесте испитивање перспективизације испитиваног домена у двама несродним језицима, те формулисање закључака у вези са продукцијом и перцепцијом говорника двају испитиваних језика.

⁷ Под овим подразумевамо употребу претраживача Гугл (*Google*) ради претраге одређених језичких израза који нису пронађени у оквиру изабраног корпуса српског и енглеског језика, као додатна провера (не)постојања испитиване колокације, односно метафоризације циљног домена ВРЕМЕ.

Истраживање показује да постоји висок степен сличности при концептуализацији концепта ВРЕМЕ у посматраним језицима, те представља још један прилог истраживањима универзалности појмовних метафора у оквиру теорије концептуалне метафоре.

1.4. Теоријска подлога истраживања

Ово истраживање темељи се на већ спроведеним истраживањима исте или сличне тематике, што ће детаљно бити обрађено у оквиру наредног поглавља о теоријско-методолошком оквиру истраживања. Како су метафоре одавно постале предмет лингвистичких истраживања, наспрам традиционалног приступа који је подразумевао језичко-стилску анализу, у научним истраживањима језика све више се тежи постизању једног свеобухватног и експланаторно адекватног приступа метафори. У савременој лингвистици иде се ка формулисању когнитивне теорије о метафори, као основној научној агенди когнитивне лингвистике и когнитивнопрагматичке теорије релеванције.

Наведени домен истражен је у оквиру студија које се баве семантиком предлога и различитим изворним доменима (Левинсон 2003; Еванс 2003, 2013; Кликовац 2004, 2000; Раден 2011; Расулић 2002; Цао 2012 и др.). Ова дисертација настоји да систематично опише начине уланчавања значења, као и сличности и разлике у обрасцима појмовно-значењске организације наведеног домена, што даље пружа увид у потенцијалне културолошке разлике, али и представља проверу теоријско-методолошког потенцијала когнитивне лингвистике.

Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1999:137–169) детаљно разматрају метафоризацију времена и последице које она има на метафизичка питања. Они наводе да истраживање концепта времена заправо представља испитивање когнитивних механизма који се користе при поимању, разматрању и концептуализацији времена. Овај процес започиње несвесним, аутоматским и конвенционалним концепцијама времена, које представљају саставни део човековог основног концептуалног система. Џ. Лејкоф и М. Џонсон даље констатују да се време концептуализује искључиво метафором и метонимијом зато што човек нема јасно дефинисан и одређен концепт самог времена, а свако наше разумевање или поимање времена стоји у суодносу са другим концептима (кретања, простора и догађаја). Како не можемо перципирати само време, остаје нам да проток времена разумемо кроз опажање и поређење догађаја. Време перципирамо као низ сукцесивних понављања, односно догађаја који представљају временске интервале. Овакво поимање времена доводи до приписивања својстава последица и догађаја концепту времена. Тако време схватамо као усмерено и иреверзибилно, као континуум инстанци издељен на делове (јер догађаји имају свој почетак и крај), али и као мерљиво пошто се понављања догађаја могу мерити.

У физици се време сматра једноставнијим, односно примитивнијим концептом од концепта кретања, док се кретање дефинише као промена локације током времена. Међутим, когнитивно, ситуација је обрнута – време се заправо метафорички концептуализује у смислу кретања. Према томе, на супрот дефинисању кретања уз помоћ времена (које налазимо у физици), језички материјал испитиван у оквиру досадашњих истраживања показује да се време дефинише, односно разуме, уз помоћ кретања. Концептуализација времена уз помоћ схеме кретања може подразумевати да се време, односно временски интервали крећу (*долазе нам бољи дани*), или да се посматрач креће кроз време (*приближавамо се важном датуму*).

Схема кретања подразумева *смер* кретања, те и *пејзаж* по којем се кретање врши. Најосновнија метафоричка конкретизација времена је схема према којој се посматрач налази у садашњости, окренут ка будућности, док се прошлост налази иза посматрача. Чак и ова најосновнија концептуализација није универзална; наиме, постоје културе, самим тим и језици, у којима је оријентисаност управо супротна; нпр. посматрач је окренут ка прошлости, а будућност се налази иза посматрача (в. детаљније Нуњез и Свитсер 2006). Као што је већ наведено, без обзира на оријентацију, кретање се може експлицирати у оквиру метафора КРЕТАЊЕ ВРЕМЕНА (*The Moving Time Metaphor*) и КРЕТАЊА КРОЗ ВРЕМЕ (*The Moving Observer*). У првом случају, посматрач је фиксиран у месту и оријентацији, а низ објеката, који такође имају фиксирану оријентацију, пролази поред посматрача. У другом случају, ВРЕМЕ, као објекат који се креће, окренуто је ка смеру кретања, тј. ка посматрачу. Тиме време добија метафоричку оријентацију и временски интервали могу пратити једни друге.

У овој дисертацији примери оријентације испред/иза (у којима се не експлицира кретање) и примери кретања (било времена, било кроз време) посебно су обрађени. Такође, иако Џ. Лејкоф и М. Џонсон заједно анализирају метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ И КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ (*Time's Landscape, The Moving Observer*), у нашем истраживању су ове концептуализације такође раздвојене. Анализа у дисертацији је тако организована пре свега зато што концептуализација времена као ПЕЈЗАЖА не мора нужно подразумевати кретање, али и због разноврсних разрада метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ чиме, сматрамо, завређује статус посебног изворног домена, независног од КРЕТАЊА.

Две наведене метафоре које подразумевају кретање, нису нужно некохерентне. Заједничко им је да се *проток* времена концептуализује као релативно кретање посматрача и времена. Ове две метафоре заправо представљају варијанте на основу обрнутог односа фигуре и основе (*figure-ground reversals*): а) у првом случају посматрач је основа, а временски одсечци су фигуре које се крећу у односу на основу; б) у другом случају посматрач је фигура, а време основа – временски одсечци су фиксирани локације и посматрач се креће у односу на њих.

Поред схема кретања и оријентације, бројна друга истраживања указала су и на друге конкретизације циљног домена ВРЕМЕ, а које, заправо, следе из горе наведених схема. Посебно су велики допринос имала истраживања која су се бавила семантиком предлога у српском и енглеском језику. Тако је Д. Кликовац (2000: 147–163; 322–332) показала да се из појма КРЕТАЊА, који се везује за време, издваја метафора ПОСТОЈАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, те да се постојањем *прелази* одређено време (које се у том случају концептуализује као простор). Овакав *простор* издељен је тако да сваки сегмент (временска јединица) представља САДРЖАТЕЉА за људе и догађаје. На овој метафори заснована је употреба предлога *у*, *из* и *кроз* у српском језику, односно *in*, *within*, *through*, и *into* у енглеском језику. Илуструјемо следећим примерима (пеузето из Кликовац 2000: 148, 322–329):

- (1) А онда смо стигли у трећу недељу тог истог септембра.../Кад год из тренутка неке од садашњости.../... и тама клизи кроз то време, кроз тај тренутак, то сада из новембра 1947. године...
- (2) In the daytime they coughed less.../Within days Cresson accused Japan of seeking world economic domination/... the war system as we have known it all through the century.../Ten minutes into the first rehearsal of the day...

Сваки од наведених предлога генерира специфичније метафоричке конкретизације нижег реда; посматрано „изнутра”, време се концептуализује као ТУНЕЛ, а човек као ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ; на основу „спољашње” перспективе, време се концептуализује као

ЛИНИЈА ИЗДЕЉЕНА НА МАЊЕ ОДСЕЧКЕ – СКАЛА. У српском језику у употреби је предлог у (нпр. *Копање гроба отпочело је у цик зоре...* (Кликовац 2000: 160)). У енглеском језику за концептуализацију времена као СКАЛЕ користе се предлози *on* и *at*, с тим да, с обзиром да је тачка гледишта на временски ток спољашња, Д. Кликовац закључује да ови предлози имају чисто временско значење (Кликовац 2000: 331), те концептуализацију времена као СКАЛЕ у енглеском језику не илуструје примерима.

К. Расулић (2002: 367–375), анализира концептуализацију вертикалне димензије у српском и енглеском језику, показујући како се схема кретања у оквиру концептуализације времена грана и ка домену вертикалности. Тако се уз употребу предлога *преко* у српском, односно *over* у енглеском језику, АКТИВНОСТ/РАДЊА КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА концептуализује као КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА. Илуструјемо примерима преузетим из Расулић 2002: 368–369:

(3) Вукао је шамаре преко целе године./Учиће преко распуста.

(4) She will stay over the weekend./And over the next few months we will be introducing further innovations.

К. Расулић је, такође, указала на постојање метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ, а ПРОШЛОСТ ЈЕ ДОЛЕ на примерима који имају висок степен стилогеног потенцијала. Изузетак, међутим, представља предлог *под* у српском језику, чијом се употребом остварује следећа концептуализација: КРАЈ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ПЕРИОДА/ЦИКЛУСА ЈЕ ГОРЕ, ОНО ШТО МУ НЕПОСРЕДНО ПРЕТХОДИ ЈЕ ДОЛЕ (нпр. *Само под крај лета небо је тако ниско./Под крај живота пође за војском.* (Расулић 2001: 372)).

Питању вертикалности у концептуализацији времена, у оквиру наше дисертације, приступа се на два нивоа: а) узимајући у обзир семантику предлога и б) узимајући у обзир *простирање* времена (тј., да ли се време концептуализује као ХОРИЗОНТАЛНА РАВАН, док се вертикалност огледа у позиционирању догађаја и/или посматрача).

Метафоричка конкретизација која је, такође, веома заступљена у литератури јесте концептуализација времена као (ВРЕДНЕ) РОБЕ/РЕСУРСА (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 7–9, 199: 161–166; Кликовац 1998; Еванс 2003: 177–184). Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003 и 199), као и Д. Кликовац (199: 36), сматрају да су културолошке и друштвене прилике утицале на стварање дате метафоре – временски интервали у оквиру којих је могуће завршити/спровести одређени задатак/радњу/активност у већини друштава вреде према оствареној финансијској добити, те није необично што је оваква концептуализација нашла своје место у когнитивном окружењу либералне економије у савременом друштву. Међутим, ово није универзална метафора; друштва која не перципирају време у оквирима либералне економисје, немају у свом језику (па ни у мишљењу) концептуализацију времена као РОБЕ.⁸ Такве културе, које не виде време као ресурс, истичу претпоставку да нема ничега инхерентног у времену што би доводило до његове концептуализације као РЕСУРСА, те да се, заправо, ради о културолошкој творевини (Лејкоф и Џонсон 1999: 164–165). С друге стране, В. Еванс (2003: 179–181) сматра да се оваква концептуализација времена развила из посматрања времена/временских интервала, као ограниченог трајања а које има свој завршетак. У сваком случају, метафора ВРЕМЕ ЈЕ РОБА веома је продуктивна у оба посматрана језика и грана се, како наша анализа показује, на бројне друге разноврсне начине концептуализације испитиваног циљног домена.

⁸ Пуеблос Индијанци, на пример, немају језичка средства да изразе да им је *понестало времена/да нису имали довољно времена*. Уместо тога могу рећи да их *пут није тамо одвео* или да *нису могли да нађу пут/стазу до тамо* (Лејкоф и Џонсон 1999: 164).

Као што је већ речено, дисертација има за циљ испитивање метафоричке конкретизације не само лексеме *време* него и других лексема које се односе на испитивани циљни домен (дан, месец, година, век, годишња доба, делови живота и др.). Евентуалне сличности, али и разлике у појмовно-значењском уланчавању и мапирању наведеног домена у српском и енглеском језику доприносе когнитивнолингвистичким истраживањима полисемије, али и истраживањима која се тичу повезаности начина интерпретирања метафора и начина на који говорници двају несродних језика перципирају стварност када је у питању ВРЕМЕ, као и које механизме користе.

2. Теоријско-методолошки оквир

Метафоре, као језички израз, преовлађују у језику и није чудо што су често предмет истраживања, како књижевних тако и лингвистичких теорија.⁹ Како Џ. М. Садок (1993) примећује, истраживање метафоричких израза има двоструку корист – метафора (и друге врсте фигуративног језика) представља локус семантичке промене у природним језицима, а поред тога, начин на који метафорички изрази постају конвенционализованим у датом језику кључно је за разумевање улоге коју сама граматика игра у комуникацији.

У савременој лингвистици у проучавањима метафоричких израза преовлађује когнитивнолингвистички приступ, који метафору посматра као један од организационих принципа појмовног система људи. Истраживања из ове области претежно се баве мотивацијом и утемељењем (у искуству човека) појмовних метафора, као и начина на који је могуће, путем испитивања концептуализације која се манифестује у језику, испитати когнитивне процесе човека (Барселона 2002; Герартс и Кукенс 2007; Гибс 1996а, 1996б; Грејди 1999; Еванс 2003, 2007, 2013; Кевечеш 2000, 2005; Кликовац 1998, 2004; Кликовац и Расулић 2003; Крофт и Круз 2004; Лејкоф и Џонсон 1980/2003, 1999; Пипер 2006а, 2006б; Тејлор 1989/1995 и др.).

У овом делу представљамо основне постулате когнитивнолингвистичких истраживања, који су значајни за тему којом се у овој дисертацији бавимо; затим представљамо истраживања која се баве управо испитиваним циљним доменом, те образлажемо зашто је дисертација организована на овај начин, као и какве импликације ранија истраживања имају за нашу анализу. У оквиру поглавља о теоријско-методолошком оквиру дисертације, представићемо и приступ когнитивно прагматичке теорије релеванције, који је такође веома заступљен у истраживањима која се баве метафоричким изразима. Иако оба приступа теже формулисању когнитивне теорије о метафори, објаснићемо зашто смо се определили за когнитивну лингвистику као теоријско-методолошки оквир нашег истраживања.

2.1. Когнитивнолингвистички приступ

У оквиру когнитивнолингвистичких истраживања језик се посматра као неодвојиви део човековог појмовног апарата, те се циљеви оваквих истраживања усмеравају ка идентификацији и појашњењу општих принципа функционисања људске когниције (Манојловић 2017б). Како се значење изједначава са концептуализацијом (Кликовац 2004), људска когниција појмове стварама, категорише и повезује на основу физичког (чулног) и емотивног искуства. Према овом приступу, конструисање метафоричких израза управо представља једно од основних средстава за конструисање концептуалног система људи, који даље управља нашим поимањем стварности до најситнијих детаља. Метафоре понекад доводе до структурисања и преструктурисања наше стварности и искуства; дакле, метафоре и метафорички изрази не „извештавају” о

⁹ Лејкоф посебно издваја сликовне метафоре (*image metaphors*), које разликује од осталих метафора (видети Лејкоф 1987а).

до сада постојећем искуству, већ активно учествују и доприносе процесу којим се наше искуство и поимање света структурише на смислен и кохерентан начин (Џонсон 1987: 98). Метафорички системи ограничавају и уређују наше поимање, то јест утврђују опсег могућих образаца нашег разумевања и расуђивања – представљају „канале” у оквиру којих је дозвољено кретање, односно расуђивање, с тим да у оквиру ових „наметнутих граница” постоји одређена доза слободе и варијабилности која је условљена контекстом (Џонсон 1987: 137). Овако схваћена, метафора игра важну улогу у обликовању наше стварности, поступака, као и поимања света око нас.

Бројни су појмови човековог концептуалног система који се, у мањој или већој мери, теже поимају и/или дефинишу. Метафоре служе да се, кроз представљање једне ствари (непознате) – циљни домен, уз помоћ друге (познате) – изворни домен, боље разумеју апстрактни појмови (Лејкоф и Џонсон 1980/2003; Кевечеш 2002). Неретко исти појам може бити представљен помоћу више различитих метафора које се међусобно допуњују, али које не морају нужно бити у сагласности (Кликовац 1998: 37). Сматрамо да је ово уско повезано са термином *перспективизације*, у смислу бирања одређених аспеката семантичке структуре (Тејлор 1995: 90). Метафоре, као „фразалне лексичке јединице” или „изрази са фиксираним формом”, у великом броју случајева функционишу као појединачне речи у датом језику, а скуп метафора које су кохерентне међусобно образују склоп обухваћен једним метафоричним концептом (Лејкоф и Џонсон 1980/2003). Изражена систематичност метафоричког мапирања, која нам омогућава да разумемо један аспект одређеног концепта посредством другог, има за последицу неминовно прикривање других аспеката датог појма који нису у сагласности са датом појмовном метафором.

Истраживања из области когнитивне лингвистике гранају се у више, наизглед различитих, праваца. Међутим, може се приметити да се ова истраживања међусобно надовезују и допуњују, те пружају целовитију слику о повезаности језичких израза и когнитивних процеса код човека и употпуњују когнитивнолингвистички приступ језику.

2.1.1. Теорија концептуалне метафоре

Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003) наводе бројне примере појмовних метафора и метафоричких израза који представљају њихове конкретизације у језику. На њихов рад се ослањају разноврсна потоња истраживања која за циљ имају даљу разраду метафоричких мапирања између изворних и циљних домена. Џ. Лејкоф и М. Џонсон метафоре деле на структурне метафоре (нпр. РАСПРАВА ЈЕ РАТ, ЉУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ и сл.), оријентационе (нпр. БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ, ДОБРО ЈЕ ГОРЕ, МОЋ ЈЕ ГОРЕ и сл.) и онтолошке (нпр. УМ ЈЕ МАШИНА, ИНФЛАЦИЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ и сл.). Осим тога, у својој анализи помињу и *имагинативне* или *фигуративне* метафоре. На пример, дословним изразима (*literal expression*) називају метафоре које су уобичајене у језику (нпр. *He has constructed a theory*), док фигуративне изразе дефинишу као оне који излазе ван оквира обичног дословног језика (*normal literal language*), иако могу бити конкретизација исте појмовне метафоре (нпр. *His theory is covered with gargoyles*) (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 53). На сличан начин Д. Кликовац разликује „фигуративне” изразе од свакодневних, у којима се не примећује постојање метафоре (2000: 35). Д. Кликовац даље наводи да „фигуративне” изразе карактерише упечатљивост, сликовитост и иновативност.

З. Кевечеш (2002: 49–62) се бави метафорама које назива *књижевним* (*literary metaphors*). Он преиспитује став по коме књижевне метафоре представљају засебан скуп међу метафорама и закључује да књижевне метафоре подразумевају исте механизме као

и остале концептуалне метафоре. З. Кевечеш даље наводи и да је персонификација један од честих механизма метафоризације у оквиру књижевних метафора. За пример даје управо циљни домен ВРЕМЕ, који се персонификује кроз употребу метафоре ДОГАЂАЛИ СУ АКТИВНОСТИ/РАДЊЕ (EVENTS ARE ACTIONS). У оквиру ове пројекције, један део циљног домена догађаја који је каузално повезан са дешавањем самог догађаја, може се повезати корелацијом са агенсом као извором активности (Фокоње и Тарнер 1994: 21). Резултат овог процеса јесте разумевање нечега у оквиру циљног домена (а што није особа) путем пројекције, у смислу нечега из изворног домена што јесте особа/агенс.¹⁰

Анализа у оквиру наше дисертације показује ширину спектра особина које се приписују не само лексеми *време* него и бројним другим лексемама које су метонимијски повезане са испитиваним циљним доменом, и да обухвата и примере у којима нема активности или радње, као што је промена стања (како о томе говоре Лејкоф и Џонсон 1980/2003 и Еванс 2003). Осим тога, показаћемо и да приписивање разноврсних особина није ограничено само на особине својствене човеку/агенсу, већ и различитим стварима и појавама.

Као што је већ поменуто, постоје и метафоре које су имагинативније од других, те могу имати различит степен „необичности”. Оне могу једноставно бити метафоре са вишим нивоом конкретизације, тј. разрађености метафоре (Кликовац 2004: 91).¹¹ Когнитивна лингвистика ове нове метафоре најчешће објашњава на два начина: као екстензију елаборација већ постојећих концептуалних метафора или као мапирање између менталних слика, а не концепата из једног домена у други (Лејкоф и Тарнер 1989).

Некада нове метафоре пружају другачије разумевање сопственог искуства и могу дати ново значење нашој прошлости, веровањима, али и свакодневним активностима (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 140). Ове нове метафоре могу постати део индивидуалног концептуалног система ако се у датој култури, у датом времену, поклапају са индивидуалним искуством. Исто тако, нове метафоре, као део нашег концептуалног система, могу створити и нову реалност (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 139–146). Штавише, Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003: 145–146) сматрају да се велике културолошке промене могу сматрати последицом увођења нових метафора; нпр. метафора ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ изазвала је промену у начину размишљања и поимања стварности у многим културама широм света.¹² С друге стране, неки истраживачи упућују на могућност да је промена у културолошким околностима условила појаву метафоре ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ (Кликовац 1998: 36). Према приступу принципијелне полисемије¹³ (Еванс 2003) наведена метафора настала је проширивањем имплицитног значења лексеме *време* које подразумева финитност (ограниченост времена/временских интервала). У сваком случају, јасно је да је веза између метафора једног језика, друштвене организације људи који се њиме служе и њиховог поимања стварности чврста и нераскидива, као и да нам проучавање метафора једног језичког система може пружити потпунију слику о концептуалној стварности оних који се њиме служе.

Оно што је специфично за мапирања између домена јесте то да су углавном асиметрична (Лејкоф 1990). Џ. Лејкоф (1990: 54) то назива хипотезом о инваријантности (*invariance hypothesis*) према којој метафоричка мапирања задржавају когнитивну

¹⁰ Фокоње и Тарнер (1994: 21) као илустрацију наводе концептуализацију ВРЕМЕНА као лопова који краде младост.

¹¹ Нпр. метафора МИСАО ЈЕ ПТИЦА као конкретизацију општије метафоре МИСАО ЈЕ ГОРЕ (МИСАО ЈЕ У ГЛАВИ) (Кликовац 2004: 85 – 99)

¹² Метафора ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ даље се разлаже на ВРЕМЕ СЕ МОЖЕ ТРОШИТИ/ВРЕМЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕН РЕСУРС; човек може да *губи време* на нешто, или да *уштеди време*, да *има времена* за нешто, да *издвоји време* и сл. (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 7–8)

¹³ О наведеном приступу биће више речи надаље у поглављу, у делу који се бави ВРЕМЕНОМ као комплексним циљним доменом.

топологију (тј. структуру сликовне схеме) изворног домена. Тако, рецимо, у језику није необично говорити о времену као о новцу, али метафора НОВАЦ ЈЕ ВРЕМЕ, где би ВРЕМЕ сада представљало изворни домен, није се усталила.

2.1.1.1. Утемељење

Мапирања између домена, према теорији концептуалне метафоре, остварују се на основу утемељења (*grounding*), односно мотивисаности мапирања између изворног и циљног домена. З. Кевечеш (2002) то назива „искуственом базом” (*experiential bases*) и наглашава да концептуалне метафоре јесу мотивисане, али да се на основу тога не могу предвидети у оквиру датог језика или очековати да су због искуствене мотивисаности исте или сличне у различитим језицима. Сливковне схеме прожимају нашу сензомоторну активност (нпр. када манипулишемо објектима, оријентишемо се у простору или усмеравамо наш перцептивни фокус за различите сврхе и циљеве) и покривају широк спектар искуствених структура које преовладавају у човековом искуству. Оне које имају сопствену унутрашњу структуру, могу се метафорички проширивати и уланчавати ради бољег разумевања апстрактних домена (Гибс 1996б: 316).

Међутим, једно од контроверзних питање управо је проблем утемељења (*(symbol) grounding problem*). С. Харнард (1994) ово дефинише као суштину когнитивно-компутационе дистинкције. Компутација је систематична и разумљива манипулација симболима, док когниција подразумева постојање унутрашњих значења тих симбола до којих се долази путем трансдуктора (*transducers*) који посредују између окружења и оног ко врши когнитивни процес. Дакле, мозак није исто што и компјутер, односно, није само машина за обраду информација. На пример, неки облик вештачке интелигенције могао би се служити симболима на синтаксичком нивоу, али не би могао дати симболе повезати са њиховим референтима. Природни језици су системи симбола, што значи да не могу доделити референте симболима. Зато је појам утемељења проблематичан (Харнард 1990, 2001). Да би био утемељен, систем симбола мора имати и несимболичку, сензомоторну способност, то јест да аутономно врши интеракцију са догађајима, стањима, објектима и својствима на које се симболи тог система (како их ми интерпретирамо) односе. Другим речима, симболи морају бити директно повезани са (тј. утемељени у) својим референтима, и та веза не сме зависити искључиво од веза које се ставарају у уму (екстерних) тумача. С. Харнард закључује да систем симбола, па тако ни језик, без ове способности директног утемељења, не може бити адекватан инструмент за испитивање онога што се заиста збива у људском уму.

Из перспективе вештачке интелигенције, ово отвара могућност стварања вештачких система који могу користити утемељене симболе у сензомоторној интеракцији са другима и са светом. Према Л. Стилсу (2008), проблем утемељења је решен, зато што се у новије време дошло до нових сазнања која су омогућила спровођење експеримената у којима вештачки агенси аутономно успостављају симболе, како би изразили оно што желе, те организовали систем симбола који је утемељен у њиховој интеракцији са светом и другима. Л. Стилс даље предлаже да се истраживања са роботима могу наставити и у оквиру поља когнитивне лингвистике и сматра да се на тој начин могу боље разумети различити аспекти значења, концептуализације и симболизације, као и динамичне интеракције међу њима.

Когнитивни модели заснивају се на човековом искуству – утемељени су, директно или индиректно, путем веза са утемељеним концептима (*grounded concepts*). Наиме, концепт је утемељен када је његов садржај мотивисан телесним или друштвеним/културним искуством. Ово не значи могућност предвиђања концепта на

основу самог искуства, али овим се може објаснити зашто има такав садржај, односно својства, с обзиром на природу искуства на ком се темељи. Г. Раден (2000) наводи да је утемељење метонимијских концепата јасније и прозирније од утемељења метафоричких концепата, те су метафоре творене на основу метонимијских односа базичне у односу на друге концептуалне метафоре. Г. Раден у овом раду поставља питање у којој мери су заправо метафоре метонимијски организоване и сматра да се испитивањем концептуалних метафора може доћи до закључка да се велики број оваквих метафора може свести на почетне метонимијске односе, те да метафора и метонимија представљају континуум. Метонимијска покретачка снага у оквиру метафора представља: 1) заједничку искуствену базу два метафоричка домена; 2) деловање импликатура и 3) културолошке моделе.

Утемељење представља произвољну везу између когниције и искуства. В. Еванс (2007: 66) наводи да је утемељена/отелотворена когниција основни принцип когнитивне лингвистике – природа концепата као и начина на који се они организују ограничена је и одређена природом нашег телесног искуства, што даље значи да језик осликава наше телесно искуство, јер се у језику и његовом употребом манифестују концептуалне структуре. Како би наше искуство било смислено, како бисмо уопште могли да о својим искуствима размишљамо и да их разумемо, мора постојати систематичност у обрасцима – нашим активностима, перцепцији и идејама (Џонсон 1987: 29). М. Џонсон (1987) сматра да (искуствено утемељена) схема јесте образац, облик и правилност која се понавља. Ови образци појављују се као смислене структуре на нивоу кретања (телесног), манипулисања објектима/предметима и на нивоу људске перцепције. Овакве схеме, закључује он представљају кохерентне, смислене и јединствене целине у оквиру нашег искуства и наше когниције (Џонсон 1987: 41). Ове гешталт структуре чине основно средство којим долазимо до значењских структура – стварају кохерентност, ограничавањем, усмеравањем и успостављањем јединства у оквиру наше мреже значења. Управо зато је теорија когнитивних модела више од пуке менталистичке теорије (Лејкоф 1987б: 302) – значење не подразумева само менталне структуре, него и структурисање самог искуства. Когнитивни модели свој основни смисао/значење добијају директно на основу могућности поклапања са преконцептуалним (*preconceptual*) структурама.

У оквиру домена у којима преконцептуална структура није јасно уочљива, иста се преузима путем метафоре. Метафора представља инструмент за разумевање домена искуства који немају сопствену преконцептуалну структуру, као што је домен времена који је предмет анализе ове дисертације. Џ. Лејкоф (1987) наводи да способност концептуализације (*conceptualizing capacity*), односно способност да се преконцептуалне структуре користе као инпут и као мотивисаност за концепте који су у складу са датим преконцептуалним структурама, представља једно од најважнијих својстава човекове когниције. На основу ове способности усвајамо концепте, повезујемо их са преконцептуалним структурама које имају извесне особине и својства, али и разумемо не само постојеће концепте него и веома различите, другачије концептуалне системе.

2.1.1.2. Категоризација

Људска когниција почива на категоризацији – разврставању и груписању појмова на основу сличности. Могућност категоризације једна је од основних вештина која помаже човеку да преживи (Кевечеш 2006: 35). Када се сусретнемо са одређеном појавом или феноменом, категорисамо је на основу већ постојећих подела. Највећи део значења

ствара се управо овим процесом категоризације и на основу производа овог процеса – концептуалних категорија.

Џ. Лејкоф (1987) и Џ. Р. Тејлор (1989/95, 2008) пружају јасне смернице и објашњења термина *прототип* и *категорија*. Категорије кодирани у језику су, у различитој мери, мотивисане разноврсним факторима – постојећим дисконтинуитетима у свету, начином на који припадници одређеног друштва/културе врше интеракције са другима и светом и општим когнитивним процесима који учествују у формирању концепата (Тејлор, 1989/95). Управо због ове дијалектике конвенције и мотивације не можемо очекивати потпуно подударње у оквиру различитих језика када је реч о категоријама мишљења и значења. Језик, као производ људске когниције и његов инструмент, одражава у својој структури и функционисању опште когнитивне способности, од којих је једна од најважнијих управо способност категоризације – уочавање сличности и разлика (Тејлор 1989/95).

Прототипичност је уско повезана са две осе категоризације – вертикалном и хоризонталном (Тејлор 1989/95: 46–48). Вертикална оса представља различите нивое категоризације, док хоризонтална представља супротстављене категорије укључене у следећу највишу категорију (Тејлор овде наводи пример *столице*: тако се на вертикалној оси налазе *СТОЛИЦА*, *НАМЕШТАЈ*, *АРТЕФАКТ*, а на хоризонталној *КУХИЊСКА СТОЛИЦА*, *ЗУБАРСКА СТОЛИЦА*, односно *СТО*, *КРЕВЕТ*, итд.). Припадање категорији прототипа питање је степена, што представља главну разлику у односу на класичну дефиницију категорије, према којој постоје два нивоа припадања – члан и не-члан (*member and non-member*) категорије (Тејлор 1989/95: 54).

Џ. Р. Тејлор (2008: 53) примећује да категорија не може бити дефинисана само у односу на свој протип. Најпре, постоје бројни скупови речи чија се значења преклапају, те се могу применити на различите ентитете у истом или сличном значењу. Даље, постоји проблем везан за појам сличности – иако одређене категорије показују ефекте прототипа, границе категорије су јасне.¹⁴ Џ. Р. Тејлор закључује да је неопходно испитивање појмова за које се може рећи да припадају одређеној категорији, другим речима, где су границе генерализације прототипа. Термин *прототип* не односи се на централни члан, већ на скуп централних чланова категорије (Тејлор 1989/95: 59–62). Ентитети добијају статус члана категорије на основу сличности прототипу – што је сличнији прототипу то је „централније” његово место у оквиру категорије. Међутим, сличност је један од најкомплекснијих психолошких конструкта – сличност је гадијентан и субјективан концепт. Постојање атрибута који су нужно заједнички свим члановима категорије није противречно теорији прототипа коју Џ. Р. Тејлор излаже. Наиме, атрибути се различито вреднују (нпр. неки су кључни, а неки могу бити поништени у мањој или већој мери). Модел прототипске категоризације подразумева да категорије дефинисане прототипом не деле један скуп кључних особина; напротив, чланове одређене категорије на окупу држи оно што Витгенштајн назива *породична сличност* (*family resemblance*) у односу на прототип (Кевечеш 2006: 17–38).

Џ. Лејкоф (1987) наводи да структуру мисли карактеришу когнитивни модели и да категорије ума одговарају елементима когнитивних модела. Неки од тих модела су скаларни (њихове категорије одликују различити нивои припадања), док су други класични (са јасно дефинисаним границама које одређују нужни и довољни услови). Поред ових модела постоје и метонимијски когнитивни модели у којима део категорије (члан и подкатегорија) представља целу категорију. Најрадикалнији феномен прототипа јесу тзв. „радијалне категорије” (*radial category*) у оквиру којих је читав спектар концепата организован око једног центра и са њиме повезан. Другим речима, радијалне

¹⁴ На пример, *пингвин* не би био схваћен као протип категорије птица, али је свакако птица, а није *птица* у одређеној мери.

категорије мотивисане су конвенцијама, али не постоји правило (или правила) на основу ког се могу предвидети.¹⁵

Претпоставке везане за прототип и категоризацију имају важну улогу у истраживањима која се баве полисемијом (Кевечеш 2002: 251–266; Тејлор 2008: 59). Бројни случајеви полисемије управо су случајеви у којима су испитивани елементи (тј. различита значења) повезани путем концептуалне метафоре и/или метонимије (Кевечеш 2002). Категорија прототипа (и екстензија које се из њега гранају) може, поред улоге коју има у испитивању уланчавања значења одређене лексеме и решавању проблема разликовања дистинктивних значења (Тејлор 2008: 59–61), играти и важну улогу у истраживањима иновативних, односно креативних језичких израза. У нашој анализи видећемо како се овакви „нови“ или необични метафорички изрази ипак уклапају у одређене домене који су, у посматраним језицима, укореењени и устаљени. Овим се, заправо, показују начини проширивања значења лексема које осликавају дате изворне домене у конкретизацији временских појмова (иако наше истраживање иде у смеру од циљног ка изворним доменима). М. Џонсон (1987: 192–193) закључује да целовита теорија о значењу мора укључити метафору (али и метонимију) као централну пројекцијску операцију којом успостављамо семантичка повезивања.

2.1.1.3. Културолошка условљеност

Једна од веома важних одлика метафора јесте њихова културолошка условљеност (Литлмор 2003). Когнитивни модели заправо зависе од културолошких модела (*culture models*), који се дефинишу као когнитивни модели заједнички људима који припадају одређеној друштвеној групи или подгрупи (Унгерер и Шмид 2013: 51). З. Кевечеш (2006) наглашава да су прототипи културолошке творевине, те су наше менталне представе о категоријама подједнако когнитивне колико и културолошке по природи. Културни контекст (у оквиру ког се категоризација дешава) игра кључну улогу у начину категоризације одређених домена на различитим нивоима апстракције. Он такође говори о оквирима (*frames*) који представљају структуриране менталне представе једног дела људског искуства и наводи да ове менталне представе чине велики део нашег знања о свету (Кевечеш 2006).¹⁶ Поред информације о прототипима категорија, оквири имају и друге карактеристике; наиме, активирају се на основу значења речи, одређени елементи оквира могу да буду профилисани (тј. истакнути), али оквири могу и условити извесну перспективу у датој ситуацији. Такође, оквири често указују на историјски развој одређеног концепта и могу постати културни оквири већих размера. Мање или веће групе људи као заједнице имају већи број оваквих оквира, тј. културно-когнитивних модела. Другим речима, друштвене заједнице можемо разликовати и упоређивати на основу културно-когнитивних модела које користе.

З. Кевечеш (2006) сматра да наведени оквири имају важну улогу у разумевању језика, категоризацији и концептуализацији, те да могу објаснити како разумемо значења појединих речи, ефекте прототипа и проблематичне границе категорија (посебно у

¹⁵ На пример, концепт „мајке” подразумева бројне одреднице које могу, а не морају, бити довољне за одређење датог концепта. Ц. Лејкоф (1987: 83) наводи неке од „типова” мајки, а који, у складу са конвенцијама, представљају одступања од центра (тј. стереотипа): мајка која је усвојила дете, маћеха, сурогат мајка и сл. Наведене подкатегије мајки (као и „непостојеће” категорије: нпр. транссексуална особа која је родила дете, али је касније имала операцију промене пола) дефинишу се као одступања од центра и зависе од културолошких околности, те за њих не постоји опште примењиво правило.

¹⁶ Мапирања су могућа у оквиру истог оквира, као код метонимије, али и између два и више оквира, као код метафоре (деталније код Кевечеша 2006).

случајевима у којима не постоје нужни и довољни услови дефинисања дате категорије), као и случајеве различитих разумевања једне ситуације. Битно је, међутим, схватити да ако се одређена култура посматра као скуп оваквих оквира, онда велики део такве културе чине оквири који се представљају и разумеју на основу других оквира, односно на основу њиховог мапирања. Тиме метафоре постају неизоставни чинилац у друштвеном животу јер учествују у стварању друштвене стварности. Друштва и културе међусобно се разликују и могу бити категоризоване на основу концептуалних метафора које се у датом друштву користе, те на основу различитих изворних домена који учествују у концептуализацијама заступљеним у једној заједници (Кевечеш 2006: 152).

У неким језицима (и културама/друштвима) оријентација у времену супротна је оријентацији забележеној у српском и енглеском језику, тако да се будућност налази иза посматрача (Нуџез и Свитсер 2006). То значи да контекст, као ситуациони оквир, умногоме утиче на когницију, категоризацију и концептуализацију, а тиме и на концептуалну манифестацију у природном језику. Џ.Р. Тејлор, рецимо, примећује да се концепт ПОНЕДЕЉАК не дефинише само метонимијски (у односу на основни концепт времена) него и у оквиру контекста радних и нерадних дана, те да се профилише у негативном контексту (први дан радне недеље када људи невољно одлазе на своја радна места) (Тејлор 1989/95: 87–92). Овде је, међутим, на снази принцип перспективизације – шта се ставља у први план, а шта сакрива – при конкретизацији одређеног концепта.¹⁷

Кевечеш (2002: 91-105), напротив, ово назива делимичним метафоричким мапирањем (*partial metaphorical mapping* или *partial metaphorical utilization*). Наиме, само део изворног домена бива искоришћен при концептуализацији циљног домена, тј. не улазе сви аспекти изворног домена у процес мапирања. Оваква делимична/непотпуна структура изворног домена истиче само део циљног концепта, док други део, који се налази изван истакнутог дела, остаје скривен. Управо зато се један циљни домен често разуме (тј. концептуализује) на основу више различитих изворних домена. Како изворни домен структурира само одређене аспекте циљног домена, ниједан изворни домен не може да омогући целовито разумевање датог циљног домена. Ово је посебно важно када говоримо о комплексним циљним доменима као што је ВРЕМЕ.¹⁸

Р. Гибс (1996: 313) наводи да велики број језичких, психолошких и антрополошких доказа потврђују хипотезу да одређена искуства/концепте разумемо на различите начине, у зависности од ситуације, те да их различито и концептуализујемо. Ово је посебно изражено када се ради о концептима који немају јасно дефинисану унутрашњу структуру (нпр. емоције или логички аргументи). Постојање алтернативних концептуализација Р. Гибс види као неопходност за ваљано разумевање искустава и апстрактних концепата и сматра да овакво стање не представља проблем у теоријском смислу, будући да су, према овом аутору, концепти привремене динамичке представе које у великој мери зависе од контекста. У нашој анализи показаћемо да, поред тога што се ВРЕМЕ концептуализује уз помоћ више различитих домена, постоје бројни метафорички језички изрази који представљају манифестовање два, или чак више, изворних домена. Ову појаву називамо *вишеструко мапирање*, што представља мешање, односно комбиновање двају (или више) изворних домена, то јест појаву да се мапирање врши између једног циљног домена и два или више изворних домена.

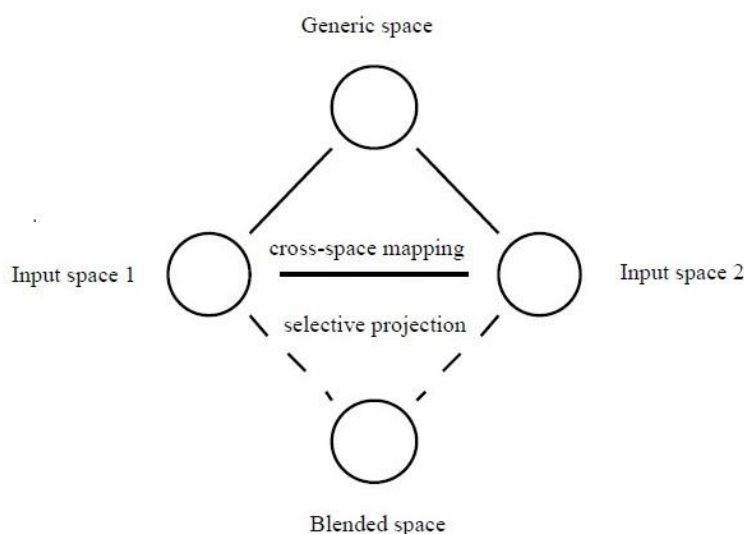
¹⁷ Појмови људског когнитивног система подложни су културолошки условљеној метафоризацији. На пример, Џ. Лејкоф и З. Кевечеш показују како је метафора БЕС ЈЕ ТОПЛОТА (ANGER IS HEAT) у америчком друштву културолошки условљена психофизичким ефектом беса на основу ког је повећање температуре тела један од главних ефеката беса. На основу истог културолошког модела агитација се профилише као важан ефекат беса/љутње, при чему је агитација такође важан део културолошког модела лудила (за више примера концептуализације БЕСА (в. Лејкоф и Кевечеш 1987).

¹⁸ О разлици између комплексних и примарних домена говоримо у делу 2.1.4.

Концептуална метафора и метонимија, у спрези са културолошким контекстом, пружају увид у културолошки условљене варијације у концептуализацији циљних домена (Кевечеш 2002). Кроз промене видљиве у оквиру концептуалних метафора можемо пратити промене у културним моделима дате заједнице. Можемо веома прецизно одредити где се и на који начин дате варијације догађају у оквиру једне културе или у поређењу различитих култура. Већина културолошки условљених варијација дешава се на нивоу појединачних мапирања, док на општем нивоу постоји извесан степен универзалности (Кевечеш 2002: 227).

2.1.2. Теорија концептуалне интеграције

Теорија концептуалне интеграције (тј. теорија појмовне интеграције или појмовног сажимања) (*conceptual integration* односно *blending theory*) има донекле другачији приступ метафори. Иако постоје разлике између теорије концептуалне метафоре и теорије концептуалне интеграције, обе посматрају метафору као концептуални феномен, а не чисто језички, и предвиђају систематична мапирања међу концептуалним доменима (Манојловић 2017б). Међутим, према теорији концептуалне интеграције, поред изворног и циљног, постоје још два домена – генерички и пројекцијски простор (Фокоње и Тарнер, 1994, 2003). Пројекцијски и генерички називају се још и средишњи простори (*middle spaces*) (Фокоње и Тарнер 1994). Потоња схема модела преузета је од Ж. Фокоњеа и М. Тарнер (2003: 59):

Поред постојања два додатна домена, разлика лежи и у опису процеса конструкције и разумевања метафоричких језичких израза. Наиме, према теорији концептуалне интеграције овај процес изводи се „на вези” (*online*), то јест, одвија се и прилагођава у току разумевања и продукције датог метафоричког израза, те није одраз непроменљивих, и у когницији уврежених, концептуалних односа (Грејди, Оукли и Колсон, 1999). Дакле, према теорији концептуалне интеграције, ти зацртани концептуални односи обликују и ограничавају онлајн процес концептуалног сажимања/интеграције.

Концептуална интеграција представља базичну менталну операцију чији се структурални и динамички обрасци примењују на разноврсне аспекте мисли и деловања,

укључујући метафору и метонимију (Тарнер и Фокоње 2000:133). Основна јединица когнитивне организације јесте ментални простор (*mental space*) (Фокоње 1994), тј. парцијална привремена структура сликовне схеме коју говорници конструишу када говоре или размишљају о одређеној ситуацији/појму. Као и оквири и домени о којима је било речи, ментални простори представљају структурисане делове човековог искуства, с тим да су: а) мањег обима од домена и б) специфичнији/прецизнији од домена и оквира (*frames*) (Кевечеш 2006: 249–268).¹⁹ Дакле, ментални простори представљају заправо сценарија која су структурисана доменима који учествују у концептуализацији и представљају привремени конструкт одређен дуготрајнијим и стабилнијим структурама знања у вези са датим доменом.

Као што је већ речено, ова теорија предвиђа постојање четири ментална простора који представљају интеграциону мрежу (мрежни модел) и учествују у конструисању и разумевању метафоричких израза – циљни, изворни, генерички и пројекцијски простор. Генерички простор представља концептуалну структуру коју творе заједнички елементи оба инпута – циљног и изворног домена. У пројекцијском простору, материјал из улазних домена комбинује се и узајамно делује, те овај простор представља нов и посебан случај концептуализације, за разлику од појмовних метафора које представљају увржене и устаљене обрасце концептуализације. Тако пројекцијски простор, поред узимања структурних делова оба улазна домена/ментална простора, развија нови, појавни садржај као резултат јукстапозиције елемената из инпута.

Теорија концептуалне интеграције пружа и нове увиде када је реч о проблему утемељења концептуалних метафора у искуству. Наиме, поред проблема утемељења симбола (о чему је било речи у овом поглављу), постоји и евидентна недоследност у начину на који се метафоре темеље на искуству. На пример, метафора ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ има јасну корелацију са порастом количине и вертикалним нивоом, док друге метафоре (нпр. ТЕОРИЈЕ СУ ЗГРАДЕ или ЉУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ) немају тако јасно утемељење у човековом искуству. Један начин заобилажења овог проблема представља увођење примарних и секундарних метафора (Грејди 1997), где би примарне метафоре биле оне које имају директну и јасну везу са телесним искуством човека, док би секундарне представљале управо увођење сажимања концепата. У том смислу, теорија концептуалне интеграције заправо проширује теорију концептуалне метафоре јер дозвољава мапирања која нису једносмерна и врше се између више домена. На тај начин се метафоричке интерпретације нових или књижевних метафора, које наизглед немају чврсту везу са искуственом базом, конструишу онлајн и произилазе из пројекцијског простора, а не само из улазног, односно изворног домена.

Једна од главних погодности сажимања концепата јесте могућност компресије (Фокоње и Тарнер 2003). Људска когниција успоставља менталне просторе, повезује их и сажима како би дошла до нових значења и до разумевања на глобалном нивоу. Неки апстрактни концепти, у које спада и ВРЕМЕ, компресују се у оквиру појмовног сажимања²⁰, те се могу боље разумети, а те сажете излазне вредности постају увржене у људској когницији и често бивају повезане с одређеним граматичким облицима.²¹ Као репрезентативан пример потенцијала компресије, Ж. Фокоње и М. Тарнер (2008) наводе лексему *timepiece* која може означавати сатове и друге уређаје којима се рачуна време.

¹⁹ На пример, ако узмемо исказ *Јуче сам видео Сузан* (Кевечеш 2006: 251), ментални простор за концепт *јуче* садржи само говорника и Сузан, као и чин њиховог виђања, док у оквиру домена и оквира постоје опште улоге које могу заузети одређени ентитети.

²⁰ Овде разликујемо *сажимање* од *компресије*, према енглеским терминима *blending* (сажимање) и *compression* (компресија).

²¹ На пример конструкције са лексемом *safe* (*child-safe, shark-safe, dolphin-safe* и сл. (Фокоње и Тарнер 2003)).

Нови језички изрази нису неопходни у исказивању нових случајева концептуалног сажимања, јер језик, у оквиру своје синтаксе, већ поседује устаљене граматичке облике за изражавање скоро сваке концептуалне интеграције (Фокоње и Тарнер 2003: 72). Језик је моћно, културолошки обликовано и условљено, средство стварања и преношења интегрисаних схема. Капацитет једног језика зависи од његовог капацитета сажимања и компресије. Обрасци које налазимо у језику представљају појавне манифестације интеграционих схема које се у датој култури појављују и имају примену у језику, те се интеграционе схеме и компресија често узимају за узрок и средство промена у језику (Фокоње и Тарнер 2003: 83).

Неки истраживачи сматрају да теорија концептуалне интеграције може боље објаснити начине на које се метафорички изрази стварају, а који представљају више од пуког мапирања између два домена, него што то чини теорија концептуалне метафоре (Грејди, Оукли и Колсон 1999).

2.1.3. Неурална теорија језика

Неурална теорија језика (Доц и Лејкоф 2005) тежи бољем и целовитијем објашњењу утемељења метафоричких изрази у искуству човека. Ова теорија темељи се на достигнућима и резултатима неуронауке, то јест на чињеници да не постоји засебан део мозга који би био специјализован за језик, те да разумевање метафоричких изрази активира свега неколико регија мозга. Компутационо моделовање когнитивних и језичких процеса обавља мрежа чворова (група неурона), веза, степена синаптичке снаге и временских интервала синапси²² (Лејкоф 2008: 19). Ови параметри омогућавају објашњење различитих аспеката метафоричке употребе језика.

Симулација телесног искуства кључна је одлика неуралне теорије метафоре. Метафоричка мапирања представљају физичке неуралне мапе које повезују сензомоторне информације са апстрактнијим идејама и представљају део неуралних склопова који постоје у различитим регијама мозга. Многи аспекти метафоричке мисли разумеју се као „метафоричко одигравање” (*metaphorical enactment*) које се дешава у стварном времену кроз динамичко функционисање мозга.

Према неуралној теорији, објашњење великог броја метафора захтева коришћење принципа теорије концептуалне метафоре. Наиме, сликовне схеме посматрају се као неуронске мреже, те је лакше експлицирати и на потпуно другачији начин објаснити повезаност између искуства, језика и сликовно-схематске структуре. Уколико је одређени део мозга осетљив само на неколико типова информација у вези са искуством, а не и на широк спектар других информација везаних за искуство, тај део (односно неуронско коло/мрежа) даје схематску представу тог искуства.

Асиметричност концептуалних метафора објашњава се управо уз помоћ различитих капацитета активације неурона (*neuron firing capacity*). Другим речима, неурони који се чешће активирају имају тенденцију развијања већег капацитета активације, а управо се неурони који учествују у функционисању телесног искуства најчешће активирају. То је разлог што су научене метафоричке схеме асиметричне и најчешће имају изворне домене утемељене у телесном искуству (Лејкоф 2008: 34).

Овакав приступ има две важне импликације. Прво, зато што се иста неуронска мрежа активира за различита искуства, могуће је исту сликовно-схематску структуру користити за разноврсна искуства. Овим се објашњава зашто налазимо исте сликовне

²² Синапсе су везе између неурона и од њихове снаге зависи брзина обраде информација.

схеме у оквиру различитих искустава (нпр. схема вертикалне организације учествује у концептуализацији различитих домена – МОЋИ, ВРЕДНОСТИ, КОНТРОЛЕ, ИНТЕНЗИТЕТА и др.). Друга важна импликација јесте да за одређено искуство активирамо различите делове мозга и неуралне мреже, те више типова сликовно-схематске структуре може искористити дато искуство. Зато налазимо више различитих типова сликовно-схематске структуре у оквиру једног истог искуства (нпр. циљни домен ВРЕМЕ концептуализује се уз помоћ различитих изворних домена – РОБА, КРЕТАЊЕ, САДРЖАВАЊЕ и др.). Оно што је важно јесте да та сликовно-схематска структура постоји независно од језика којим се изражава, па се њено изражавање може разликовати у смислу елемената дате структуре коју одређени језик има тенденцију да изрази.

2.1.4. Примарни и сложени концепти

Према теорији о концептуалној метафори, две су врсте метафоричког мапирања, у зависности од степена искуственог утемељења (Грејди 1997). Примарне метафоре (*primary metaphors*) заснивају се на мапирањима која су директно утемељена у искуству, те се за њих сматра да су универзалне (тј. јављају се у различитим природним језицима). Сложене метафоре (*compound metaphors*), с друге стране, представљају мапирања која су, типично, везана за културу у којој су настала.

Примарни изворни концепти имају сликовни садржај (*image content*) и представљају *једноставна* искуства (то јест, нису сложен скуп више основних концепата), те се очекује да представљају универзалне аспекте човековог искуства (Грејди 1997: 139). Неки од примарних изворних домена који учествују у стварању примарних метафора јесу ГЛАД (циљни домен: ЖЕЉА), ВЕЛИЧИНА (циљни домен: ВАЖНОСТ), БЛИЗИНА (циљни домен: СЛИЧНОСТ), СВРАБ (циљни домен: НАГОН ЗА ДЕЛАЊЕМ) и сл. (Грејди 1997: 139). С друге стране, примарни циљни концепти немају сликовни садржај (или је њихов сликовни садржај у вези са сликовним садржајем изворног концепта) и представљају основне јединице когнитивне функције, којима ретко приступамо свесно (нпр. СЛИЧНОСТ, КОМПЛЕКСНОСТ, КАУЗАЛНА ПОВЕЗАНОСТ, ПРОМЕНА, ЖЕЉА и др.) (Грејди 1997: 152–153).

Метафоре ВРЕМЕ СЕ КРЕЋЕ и ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ Џ. Грејди (1997: 116) назива основним (*basic*) метафорама, јер су једноставне у поређењу са сложеним скуповима у којима могу учествовати. У прилог тези да су две наведене метафоре, заправо, примарне, говори и то што су предвидљиве, тј. не генеришу *рупу* у информацијама (*data gap*), па тако можемо разумети и чак и необичне метафоричке изразе попут *Christmas is travelling in our direction* (Божућ путује ка нама) или *We have traversed a considerable distance towards a big day* (Прешли смо велику раздаљину ка важном дану) (Грејди 1997: 116).

Још један од фактора који указује на то да су ВРЕМЕ СЕ КРЕЋЕ и ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ примарне метафоре јесте непобитна корелација између искуства кретања и протока времена – промена положаја увек се дешава уз проток времена. Међутим, Џ. Грејди такође примећује да немогућност прецизног дефинисања циљног домена (ВРЕМЕ) не говори у прилог тези да се ради о примарним метафорама (Грејди 1997: 117–118).

Веза између примарних циљних концепата и примарних изворних концепата мотивисана је без изузетка, према Џ. Грејдију, на основу примарних призора (*primary scenes*). Примарни призори су искуствени шаблони који се понављају тамо где се једноставни аспекти перцепције повезују са једноставним аспектима смислене интерпретације или реакције. Примарни призори повезују одређене концепте и утемељују примарна метафоричка повезивања, што даје структуру и садржај

субјективном менталном искуству (Грејди 1997: 148). Илуструјемо следећим примерима (преузето из Грејдија 1997: 148):

- (1) I've got a firm grip on the situation.
- (2) She has a solid grasp of microcellular biology.

У наведеним примерима лексеме *grip* и *grasp* упућују на *држање* и (*чврст*) *стисак*, што би у српском језику било слично метафоричком изразу *држати нешто под контролом* или *држати (све) конце у рукама*. У овом случају концепт ДРЖАЊА мапира се на концепт КОНТРОЛИСАЊА, односно УПРАВЉАЊА.

О значају примарних метафора Џ. Грејди (2005: 1612–1613) каже:²³

[...] primary metaphors hold a special place because they are the basis for so many figurative conceptualizations, many of which we hardly notice are not literal. These are conceptual associations which create the illusion of similarity – it is easy to lose sight of the fact that coldness and lack of emotion, for example, are fundamentally different and incommensurable, just as height and quantity are. [...] People “just do” think in terms of such metaphoric patterns and the blends which build upon them.

Критика Грејдијевог приступа тиче се недоследности при мапирању изворних и циљних домена. Наиме, како утемељење у искуству подразумева повезивање релативно *једноставних* концепата, требало би да мапирање буде недвосмислено повезивање примарног изворног концепта и примарног циљног концепта. В. Еванс (2003: 60) сматра да изостанак могућности мапирања одређених аспеката изворног домена указује на постојање сложенијег метафоричког мапирања. То је, рецимо, случај са појмовном метафором ТЕОРИЈЕ СУ ЗГРАДЕ, илустровано следећим примером (преузето из Еванса 2003: 60):

- (3) Some arguments are well **put together**, but in **overall design** this is a very **weak** theory.

Иако наведени пример повезује ТЕОРИЈУ са ИЗГРАДЊОМ уз помоћ лексема *постављени*, *нацрт* и *слаба*, карактеристике домена ЗГРАДЕ укључују и *прозоре*, *станаре* и *кирију*; ипак, наведени аспекти се не мапирају на циљни домен.

Критикујући став да су метафоре ВРЕМЕ СЕ КРЕЋЕ и ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ примарне метафоре, В. Еванс истиче три проблематична аспекта: 1. неразграђеност времена, 2. културне творевине и 3. сложене концепте. Први проблем односи се на поимање времена на основу домена КРЕТАЊА, јер управо је доживљај трајања битан за поимање темпоралности (Еванс 2003).²⁴ Други проблем ставља у фокус дихотомију

²³ [...] примарне метафоре заузимају посебно место јер представљају основу за велики број фигуративних концептуализација, при чему већину тих концептуализација не доживљавамо као недословне. То су концептуална повезивања која стварају илузију сличности – лако је превидети чињеницу да се хладноћа и недостатак емоција, на пример, фундаментално разликују и да се не могу поредити, као што је случај и са висином и количином. [...] Људи „једноставно” размишљају у складу са оваквим метафоричким шаблонима и сажимањима која се на њима граде.

²⁴ Према теорији о концептуалним метафорама, време се доживљава кроз човекову свест о промени. Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1999: 138) сматрају да време, само по себи, можда ни не постоји, тј. наше поимање времена је повезано са свешћу о константој промени која се испољава у околним догађајима. Човек, дакле, не опажа време, него пореди догађаје које опажа. Џ. Грејди, такође, сматра да субјективна перцепција промене у свести омогућава формирање концепта времена; чак и када се ништа не мења у човековој околини, разлика између менталног стања индивидуе у два различита временска тренутка довољна је да се *осети* протицање времена (Грејди 1997: 121).

универзалности примарних метафора и културолошки условљених концепата.²⁵ Суштину трећег проблема представља то што се широк спектар лексема, за које се узима да се односе на циљни домен ВРЕМЕ, односи, заправо, на друге концепте. В. Еванс (2003: 67–68), наимае, сматра да се *време* односи на сложену категорију темпоралних лексичких концепата, од којих сваки има засебан скуп оквира или искуствених домена.²⁶

Сматрамо да се мапирање на циљни домен ВРЕМЕ може сматрати основном метафоричком конкретизацијом, посебно када је у питању изворни домен КРЕТАЊЕ, а то што је о времену немогуће говорити (самим тим ни мислити) неметафорички није једини разлог. У прилог овоме наводимо два основна разлога: 1) повезаност кретања и протока времена једно је од основних човекових искустава и 2) могуће је разумети метафоричке изразе који су конкретизација мапирања између домена КРЕТАЊА и ВРЕМЕНА, чак и када дати изрази нису „заживели” у датом језику (нпр. *Прешли смо велику раздаљину ка важном дану*, иако није уобичајен у српском језику, сваки говорник српског језика га може разумети). Дакле, такозвана „рупа” у мапирању на коју се В. Еванс позива, заправо не постоји, а свакако не на начин који В. Еванс наводи при анализи метафоре ТЕОРИЈЕ СУЗГРАДЕ.

2.1.5. Досадашња истраживања изворних домена који учествују у конкретизацији домена ВРЕМЕ

Као што смо видели у уводном поглављу, највећи број и данас актуелних поставки когнитивне лингвистике изнет је у делу *Metaphors We Live By* из 1980. године, чији су аутори Џ. Лејкоф и М. Џонсон. Сва потоња истраживања ослањају се, у мањој или већој мери, на основе постављене у наведеној студији. Неке теорије се удаљавају од закључака теорије концептуалне метафоре (као што је, на пример, приступ принципијелне полисемије). Зато је наш циљ да у овом делу изложимо запажања досадашњих истраживања везана за испитивани домен ВРЕМЕ. Почећемо са анализама изворних домена који учествују у концептуализацији времена – оријентационе метафоре, САДРЖАВАЊЕ, КРЕТАЊЕ, АГЕНС и РОБА.

2.1.5.1. Оријентационе метафоре

Оријентационе метафоре опширно су представљене у књизи *Metaphors We Live By* (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 14–21). Код оријентационих метафора се један концепт не структурира у односу на други, већ се цео један систем концепата организује један у односу на други. Зову се оријентационим метафорама зато што се домени који се мапирају односе на оријентацију у простору – горе/доле, изван/унутра, испред/иза, централно/периферно, дубоко/плитко и сл. Оваква оријентација произилази из чињенице да је људско тело такво да кроз наведене односе опажа и ступа у интеракцију са

²⁵ Суштина Евансове критике своди се на примере који су управо културолошки специфични. Ипак, како ни примере које Еванс наводи у прилог својој критици (*We're heading for disaster, That species is moving towards extinction, Disaster is approaching, I can feel a headache coming*), те истиче њихову необичност и потешкоће при разумевању, нису неразумљиви (односно не генерише се рупа у информацијама (Грејди 1997:116)), сматрамо да овај аргумент није адекватан као критика Грејдијевог приступа.

²⁶ Наимае, лексема *time* (*време*) може имати значење тачке на временској линији, трајања (односно брзине протока времена), догађаја и ентитета који је бескрајан (Еванс 2003: 61)

физичким окружењем. На пример, метафора HAPPY IS UP (СРЕЋНО ЈЕ ГОРЕ) у енглеском језику огледа се у метафоричком изразу (*I'm feeling up today*).

Оваква метафоричка оријентација није насумична, већ има основ у нашем физичком и културном искуству. Дакле, иако су наведене супротности (горе/доле, изван/унутра, испред/иза итд.) утемељене у физичком искуству, оријентационе метафоре на њима засноване разликују се од културе до културе. Најчешће навођен пример јесте тај да у одређеним културама будућност није испред, већ иза посматрача (в. Нуњез и Свитсер 2006).

За нашу дисертацију релевантне су вертикална и хоризонтална оса. Вертикална оса игра важну улогу у концептуализацији бројних аспеката човековог искуства. Као илустрацију односа горе/доле (вертикалне димензије), наводимо следеће појмовне метафоре (преузето из Лејкофа и Џонсон 1980/2003: 14–21):

1. MORE IS UP, LESS IS DOWN (ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ, МАЊЕ ЈЕ ДОЛЕ)

Ова метафора, у енглеском језику, огледа се у следећим метафоричким изразима: *His draft number is high. My income rose last year. The amount of artistic activity in this state has gone down in the past year. The number of errors he made is incredibly low. He is underage.* Као основ у физичком искуству Џ. Лејкоф и М. Џонсон наводе то што како се више супстанце додаје у одређену гомилу, ниво расте.

2. GOOD IS UP, BAD IS DOWN (ДОБРО ЈЕ ГОРЕ, ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ)

Ова метафора, у енглеском језику, огледа се у следећим метафоричким изразима: *Things are looking up. We hit a peak last year, but it's been downhill ever since. Things are at an all-time low. He does high-quality work.* Џ. Лејкоф и М. Џонсон истичу да су срећа, здравље, контрола и живот (све што се карактерише као добро) ГОРЕ.

3. HAVING CONTROL or FORCE IS UP, BEING SUBJECT TO CONTROL or FORCE IS DOWN (ИМАТИ КОНТРОЛУ ЈЕ ГОРЕ, БИТИ ПОД КОНТРОЛОМ ЈЕ ДОЛЕ)

Ова метафора, у енглеском језику, огледа се у следећим метафоричким изразима: *I am on top of the situation. He is at the height of his power. His power rose. He ranks above me in strength. He is under my control. He fell from power. His power is on the decline.*

Основ у физичком искуству: физичка величина углавном се повезује са физичком снагом, а победник у борби типично је на врху/изнад губитника.

Постоји висок ниво систематичности у оквиру просторних метафора и то утиче на њихову кохерентност. Наиме, појмовна метафора вишег реда ДОБРО ЈЕ ГОРЕ „пресликава” оријентацију ка ГОРЕ на општи напредак, односно благостање, па тако имамо посебне метафоре СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ, ЗДРАВЉЕ ЈЕ ГОРЕ, ЖИВ ЈЕ ГОРЕ, КОНТРОЛА ЈЕ ГОРЕ и др.

За анализу у оквиру наше дисертације најбитнија је метафора FORSEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP (and AHEAD) – БУДУЋИ ДОГАЂАЈИ СУ ГОРЕ (и ИСПРЕД). Као примере метафоричких израза Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003: 16) наводе: *All up coming events are listed in the paper. What's coming up this week? I'm afraid of what's up ahead of us. What's up?* Основ у физичком искуству јесте то што, како Џ. Лејкоф и М. Џонсон даље наводе, човеков поглед, односно очи, гледају у правцу кретања (испред, изнад). Осим тога, како се објекат приближава посматрачу (или посматрач објекту), објекат постаје већи, а како је тло фиксирано, врх објекта се наизглед помера ка горе у видном пољу посматрача.

Међутим, у литератури постоје неслагања око концептуализације будућности, која би била „горе”, и прошлости, која би требало да је „испод” посматрача (тј. постојања вертикалности при концептуализацији времена). Ипак, како је вертикална димензија један од основних домена људског искуственог поимања стварности, не очекује се висок степен неслагања при метафоричком мапирању вертикалне димензије на циљни домен ВРЕМЕ. Постоји и мишљење да концептуализација времена у вертикалној димензији не постоји (Еванс 2003; Касанто 2010; Пит и Касанто 2014; Пит и др. 2018).

На пример, најчешће навођен пример конкретизације појмовне метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ, *What's up?* нема парњак у српском језику (Манојловић 2017б).²⁷ Сматрамо да је у енглеском језику израз *What's up?* лексикализован, дакле представља фразу за чије се разумевање не активира значење вертикалности предлога *up* (Манојловић 2017б). Такође, лексема *fall* (падати) обично се не употребљава уз временске јединице (Еванс 2003: 69). Према томе, кретање које се приписује временским концептима, али и посматрачу који се креће кроз време, односи се на хоризонталну осу. Илуструјемо следећим примером (преузето из Еванса 2003: 70):

(1) We're moving up to/on Christmas (fast)

У наведеном примеру фразални глаголи (*to move up on/to something*) имају значење „приближавати се нечему по хоризонталној оси”.

У српском језику постоји појмовно уланчавање вертикалне димензије при конкретизацији циљног домена ВРЕМЕ (Расулић 2002), али су неретко у питању фигуративне метафоре које се могу разумети двојако. Наиме, у својој дисертацији, К. Расулић је у оквиру метафоричког мапирања вертикалне димензије обрадила и ВРЕМЕ као циљни домен. Осим најчешћих примера који се тичу вертикалне организације појма ВРЕМЕ у људској когницији (*What's up?/Over the weekend*, односно у српском пример *преко лета/дана* и сл.), постоје и други примери које је К. Расулић (2002: 367–375) навела а у којима се може приметити да долази до својеврсног *слабљења* централног, основног значења предлога или целог израза, те се иста метафора може разумети уз помоћ другог изворног домена. Наиме, примери *Старац дуби путању у дну прошлости трагајући за даном када су обриси били јасни* или [...] *његова мисао се вертикално спушта кроз наносе времена* (Расулић 2002: 371) представљају уметничке (имагинативне) метафоре у којима појмовно пресликавање БУДУЋНОСТ ЈЕ ГОРЕ омогућава креативно надовезивање, с тим да се може приметити продуковање и друге појмовне метафоре САДРЖАВАЊА (где прошлост има *дно*), односно ТАЛОЖЕЊА (*наноси времена*). Осим тога, примери у којима се НОСИЛАЦ ВЛАСТИ/АУТОРИТЕТА профилише као референтни ентитет уз помоћ ког се концептуализује и одговарајући ПЕРИОД ВЛАДАВИНЕ у коме се нешто дешава (нпр. *Било је горе него у Русији под Стаљином*, односно пример из енглеског корпуса *That was unlikely under the Nazis* (Расулић 2002: 373–374)) могу се схватити и као конкретизација појмовне метафоре МОЋ ЈЕ ГОРЕ, иако се описује временски период, јер је то временски период када је Стаљин (или нацисти) имао власт, па тиме и моћ.

У енглеском језику „уз помоћ вертикалне димензије концептуализује се и истицање одређеног тренутка/сегмента у оквиру неке активности, догађаја, процеса или временског интервала“ (Расулић 2002: 374). Најчешће се тај тренутак концептуализује као ТАЧКА која у позитивном смислу одудара од тренутака који му претходе или следе. Уз помоћ придева *high*, ти тренуци се лоцирају на горњем крају вертикалне скале, док је употреба придева *low* нешто ређа и тада су лоцирани на доњем делу вертикалне скале. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Расулић 2002: 3743–75):

(2) A high point of the year was the family summer holiday.

(3) His speech was the high spot of the evening.

(4) This was the high point of their civilization.

(5) To the Kirks the summer represents the low point of the year.

²⁷ Наведени пример нема парњак ни у неким другим језицима које смо проверили у оквиру прелиминарног истраживања (шпански, француски и немачки). Наведена фраза (*What's up?*) углавном се преводи уз помоћ лексема *ићи* (*Како иде?*, *Wie geht's*), *имати* (*Шта има?*, *Quoi de neuf?*) и догађати (се) (*¿Que pasa?*).

Поред тога, у енглеском језику постоји ограничен број временских појмова (*noon, summer, season*) који се уз придев *high* профилишу у односу на вертикалну скалу (Расулић 2002: 375) и у таквим примерима у питању је укрштање са доменом ИНТЕНЗИТЕТА. Наиме, истакнути сегмент трајања временског интервала пројектује се на највећу израженост везану за дати временски појам. Осим тога, у енглеском језику постоји и идиоматски израз *high time* уз помоћ ког се квантификује време у терминима вертикалности (Расулић 2002: 375).

Поред наведених предлога, у српском језику постоји неколицина примера са предлогом *под* који представљају језички израз метафоре КРАЈ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ПЕРИОДА/ЦИКЛУСА ЈЕ ГОРЕ, ОНО ШТО МУ НЕПОСРЕДНО ПРЕТХОДИ ЈЕ ДОЛЕ (Расулић 2002: 372); нпр. *Само под крај лета небо је тако ниско, Под крај живота пође за војском, Под ноћ опет бјеже у градове, Под вече прође испод њених вртова* и сл..

Осим оријентације горе/доле, у оквиру оријентационих метафора и циљног домена ВРЕМЕ важна је просторна оријентација испред/иза. Оно што ВРЕМЕНУ даје оријентацију *испред/иза* јесте концептуална метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЛИ СЕ КРЕЋЕ. Илуструјемо следећим примерима (6–12) (преузето из Лејкофа и Џонсон 1980/2003: 42–43):

- (6) Time will come when...
- (7) The time has long since gone when...
- (8) Coming up in the weeks ahead...
- (9) I look forward to the arrival of Christmas.

Из наведене концептуализације времена „у покрету” произилази оријентација БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА (а ПРОШЛОСТ ЈЕ ИЗА ПОСМАТРАЧА):

- (10) I can't face the future.
- (11) The face of things to come...
- (12) Let's meet the future head-on.

Џ. Лејкоф и М. Џонсон наводе да неслагања у вези са појмовном метафором БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД, ПРОШЛОСТ ЈЕ ИЗА заправо нису неслагања и да могу ићи заједно у оквиру истог метафоричког израза (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 41). Наиме, у енглеском језику, бројни су примери који су метафорички изрази за појмовну метафору БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД, ПРОШЛОСТ ЈЕ ИЗА (нпр. *In the weeks ahead of us, That's all behind us now* и сл.); међутим неретко се, у енглеском језику, реализује и појмовна метафора БУДУЋНОСТ ЈЕ ИЗА, ПРОШЛОСТ ЈЕ ИСПРЕД посматрача (нпр. *In the following weeks* или *In the preceding weeks*). Џ. Лејкоф и М. Џонсон не виде ово као контрадикцију; заправо ове две супротне оријентације могу се комбиновати, а да такав израз не буде необичан у семантичком смислу. Илуструјемо следећим примером (преузето из Лејкофа и Џонсон 1980/2003: 41):

- (13) We're looking ahead to the following weeks.

Одређени догађаји, односно временске јединице, добијају своју оријентацију у односу на посматрача; међутим, могуће је успоставити оријентацију у односу на друге догађаје, односно временске јединице. Тако *недеље* које *следе* или *претходе* могу следити или претходити неким другим временским јединицама (*Недеља која претходи/следи мом испиту*), али не и посматрачу (**Недеља која ми следи/претходи*).

Оријентација испред/иза, како ћемо показати у овој дисертацији, доводи до конкретизације времена као ПЕЈЗАЖА и као ПУТАЊЕ, што даље, како сматрамо, доводи до

разматрања времена у смислу ФИЗИЧКЕ ДУЖИНЕ. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 14):

- (14) The relationship lasted a long time.
- (15) He could only concentrate for the short periods of time.

В. Еванс (2003: 113–114) сматра да се значење трајања разрађује (*elaborate*) искључиво на основу хоризонталне осе, и да вертикална оса не учествује у концептуализацији времена. Заправо, време у смислу трајања (*Duration Sense*) концептуализује се уз помоћ лексема које се тичу физичке дужине (нпр. *long, short*) услед постојања јаке искуствене корелације између доживљаја трајања (што је заправо процена темпоралног квантитета) и дужине. Разлог за постојање хоризонталног (а не вертикалног) „простирања“ времена, према В. Евансу, проистиче из човековог искуства о кретању, које је ограничено силом гравитације; другим речима, преко површине/пејзажа човек се креће хоризонталном путањом (2003: 113–114) и стога није могуће рећи, на пример, *The journey lasted a tall time.*

2.1.5.2. Сликoвнa сxемa сaдржaвaњa и ВРЕМЕ

Сликoвнa сxемa СAДРЖAВAЊA један је од основних изворних домена уз помоћ ког човек структурира своје искуство у физичком и апстрактном домену постојања. СAДРЖAВAЊЕ је један од концепата које човек директно доживљава јер себе схвата као ентитет који има своје *унутра* и *споља*, као што и ствари око себе перципира као ентитете који могу садржавати друге ентитете (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 58).

Сликoвнa сxемa сaдржaвaњa је једноставна: подразумева постојање СAДРЖAТЕЉA (С) и СAДРЖAНОГ ОБЈЕКТА (СО) (Кликовац 2004: 191). Д. Кликовац наводи да садржатељи могу бити кутија/посуда, ограничени дводимензионални простор, тродимензионална материја и „дводимензионална“²⁸ материја, те да човек, кроз домен СAДРЖAВAЊA, појми физички свет, чији је део, као и свој однос према њему (Кликовац 2004: 191–193). Човек, даље, структуру овог односа пројектује на друге, апстрактније домене, да би их боље разумео. Апстрактни домени, који се конкретизују уз помоћ овог изворног домена, јесу ПОЛОЖАЈ, СТАЊЕ и АКТИВНОСТ (Кликовац 2004: 193–199).

Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003: 59) сматрају да се ВРЕМЕ концептуализује као СAДРЖAТЕЉ (TIME IS A CONTAINER) зато што су догађаји и радње/активности повезане са ограниченим временским интервалима. Д. Кликовац (2004: 199) закључује да наведена метафора произилази из појмовне метафоре ПОСТОЈАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, а ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ. На тај начин *простор*, који се постојањем *прелази*, може бити „испарцелисан“ а ти се „одсечци“ (тј. временске јединице) могу концептуализовати као ограничен дводимензионални простор (нпр. као просторија или комора у тунелу).

У овој дисертацији разматрамо још једну могућност – да су оријентационе метафоре основ за сликовну схему СAДРЖAВAЊA, и то на два начина: 1) ако време разумемо у смислу вертикалне и хоризонталне осе, добијени „тродимензионални“ простор подразумева *дубину* (те постојање дна и могућност садржавања); и 2) концептуализација ВРЕМЕНА у смислу ПЕЈЗАЖА (која проистиче из оријентационих метафора) често имплицира ЗАТВОРЕН ПРОСТОР и ПОСМАТРАЧА КОЈИ СЕ У ЊЕМУ НАЛАЗИ.

²⁸ У овом случају типичан СО је човек, а око њега се простире, типична или мање типична, материја (нпр. *седе у обилу воћа/снаћи се у овим околностима* (Кликовац 2004:193)).

На основу примера који укључују метафоричке изразе са предлозима *у, кроз, из, изван*, односно *at, on, in, within, into, through*, Д. Кликовац (2000) закључује да се време и у енглеском и у српском језику концептуализује као ток, и то: *изнутра* (ВРЕМЕ ЈЕ ТУНЕЛ) и *споља* (ВРЕМЕ ЈЕ СКАЛА). Испољаване више изворних домена у оквиру једног метафоричког израза није необично, као што ћемо и видети у оквиру анализе у овој дисертацији. Значи, поред метафоре ПОСТОЈАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, односно ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ (ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ ЗА ЧОВЕКА), употреба предлога у генерира метафору ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ, односно ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА (Кликовац 2000: 149–155). Због тога конструкција *у + Л* (предлог *у* и локатив) често има значење околности, поред временског значења (*У овом тренутку/ баиш у часу кад смо се препознали/ Човек је у таквој ноћи морао испољити радост/ прва у овом недељном јутру/ У новембру 1994. бакалница више није радила/ у годинама окупације/ У периоду пре Вука/ у историји људских бића/ у мом детињству* итд.). С друге стране, Д. Кликовац налази да је ВРЕМЕ ЛИНИЈА ИЗДЕЉЕНА НА МАЊЕ ОДСЕЧКЕ (Кликовац 2000: 158), те се периоди концептуализују као ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ (Кликовац 2000: 159) када су лексеме које означавају временске појмове у акузативу (нпр. *Копане гроба отпочето је у цик зоре...* (Кликовац 2000: 160)). Д. Кликовац надаље примећује да оваквој концептуализацији подлежу лексеме које означавају „изразито дуге периоде” (Кликовац 2000: 159), као што су *година, деценија, период, век, епоха* и други, годишња доба, *време, доба* (али не и *период*), *дан* (али не и *минут*), али да не постоји јасан критеријум зашто се неке лексеме могу наћи у датој конструкцији, а друге не. Она закључује да конструкција са предлогом *у* и временским појмом у акузативу означава само време, док конструкција са предлогом *у* и временским појмом у локативу може означавати и време и околности (Кликовац 2000: 159).

У оквиру наше потоње анализе конструкција са предлогом *у*, односно *in*, као и предлозима *кроз, из, изван*, односно *at, on, within, into, through*, применићемо примарно семантички критеријум уместо изложеног синтаксичког како бисмо испитали друге аспекте и нијансе значења (поред временског и околносног) која се генеришу када се наведени предлози нађу у конструкцији са временским појмовима.

2.1.5.3. Сливовна схема кретања и ВРЕМЕ

Време се неретко концептуализује на основу кретања јер проток времена опажамо тек кроз промене које другим чулима перципирамо. Џ. Грејди (1997) истиче да је човеково поимање времена неодвојиво од искуства, које је у спрези са кретањем. Наиме, постоји корелација између оба догађаја, другим речима, домен КРЕТАЊА један је од најчешћих изворних домена када је циљни домен ВРЕМЕ у питању.

У оквиру схеме значења лексеме *time*, В. Еванс (2003: 150–151), у поглављу у коме се бави разрадом значења матрикса (енг. *matrix*), наводи да се, у контексту кретања, значење матрикса концептуализује као дводимензионални и тродимензионални простор. Дводимензионална концептуализација подразумева време као раван, док тродимензионална концептуализација представља време као ограничену локацију. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 150):

- (1) In the movie the protagonist travels back **across** time to save the world.
- (2) We’ll only know how successful the treatment has been by assessing improvement **over** time.
- (3) H. G. Wells wrote about travelling **through** time.

(4) We live **in** time.

Примери (1) и (2) илуструју концептуализацију времена као равни (дводимензионални простор), док су примери (3) и (4) илустрације тродимензионалне концептуализације времена.²⁹

Поред концептуализације времена као простора преко ког, и у оквиру ког, се врши кретање (метафора ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ), метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ представља контрадикцију првој концептуализацији времена, јер подразумева релативно кретање времена у односу на човека, са одржањем оријентационе схеме БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД, А ПРОШЛОСТ ИЗА ПОСМАТРАЧА. Концептуализацију времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ КРЕЋЕ илуструјемо следећим примерима (преузето из Лејкофа и Џонсон (1980/2003: 43–44)):

(5) The time will come when...

(6) The time has long since gone when...

(7) The time for action has arrived.

(8) Coming up in the weeks ahead...

(9) I look forward to the arrival of Christmas.

(10) Before us is a great opportunity and we don't want it to pass us by.

Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003: 43–44) сматрају да наведени примери нису контрадикторни примерима у којима се време концептуализује као ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ ПОСМАТРАЧ КРЕЋЕ (нпр. *As we go through the years, As we go further into the 1980s, We're approaching the end of the year* и сл.), већ да је у питању једна обједињујућа појмовна метафора ВРЕМЕ ПРОЛАЗИ ПОРЕД НАС (TIME PASSES US). Наиме, у једном случају ми се крећемо док време стоји, а у другом се време креће док ми стојимо (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 44). То значи да обе метафоре имају исту импликацију: време се креће поред нас, од напред ка назад, у зависности од индивидуалне перспективе. Иако наведене метафоре не припадају једној заједничкој схеми, нису ни у колизији, јер се могу посматрати као поткатегорије шире схеме са заједничком импликацијом; то јест, у питању су метафоре које су међусобно кохерентне иако не међусобно консеквентне.

Када говоримо о утемељењу концептуализације ВРЕМЕНА на основу КРЕТАЊА, Ж. Фокоње и М. Тарнер (2008) сматрају да се оваква концептуализација добија пројекцијом из домена простора. Међутим, ова метафора (као и многе друге) укључује више менталних простора поред циљног и изворног домена, као и емергентну структуру (*emergent structure*). Наизглед транспарентно мапирање не објашњава комплексну емергентну структуру на коју наилазимо у примерима из језика. Наиме, можемо рећи *Three hours went by, and then he had dinner*, али не и *Three feet went by, and he was at the door* (примери преузети из Фокоњеа и Тарнер (2008: 55)). У просторном домену, јединицама мере није приписано кретање, док се, при мапирању домена простора на домен времена, пројектује како јединица мере тако и кретања. Елементи који су у једном домену некомпатибилни, у другом постају сажети, односно компресовани. Осим тога, емергентна структура кретања временских јединица преузима и брзину кретања, али се та брзина не разликује само када су у питању разичите временске јединице, већ и када се говори о истим временским интервалима – *Those three hours went by slowly for me, but the same three hours went by quickly for him* (пример преузет из Фокоњеа и Тарнер (2008: 55)).

У домену простора кроз који се објекти крећу, посматрачи се могу налазити на различитим локацијама, те њихово искуство брзине кретања датих објеката може

²⁹ У примерима (1) и (2) време се концептуализује као ПОВРШИНА преко које се врши кретање, док у примерима (3) и (4) време се концептуализује као САДРЖАТЕЉ кроз, и у ком, се врши кретање.

зависити од положаја посматрача. Напротив, у домену времена, сви посматрачи се налазе у истој тачки, па су разлике у перцепцији брзине кретања нужно субјективна пројекција. Емергентна структура која се на тај начин добија заправо је некомпатибилна са инпутом физичког простора. Ж. Фокоње и М. Тарнер (2008) запажају да у добијеном пројекцијском простору није само брзина релативна, већ и удаљеност објеката (што свакако није случај са доменом физичког простора, ако су посматрачи и објекти фиксирани); тако можемо рећи, на пример, *Monday is staring me in the face*, иако нас од понедељка дели неколико дана; или *It's eons until my birthday/My birthday never gets any closer* (примери преузети из Фокоњеа и Тарнер (2008: 59)). Дати примери упућују на закључак да је домен физичког простора некомпатибилан са доменом објеката који се крећу кроз простор и да су овакве структуре могуће само ако у концептуализацији учествују улазни домени, сажети домени, кључне релације и компресије. Г. Раден (2003) сматра да су недоследности при мапирању последица тога што се време најчешће посматра као једнодимензионални ентитет,³⁰ док је простор тродимензионалан, те се дозвољавају знатне варијације при мапирању одређених структурних елемената.

К. Расулић (2002) показује да се и у енглеском и у српском језику АКТИВНОСТ/РАДЊА КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА концептуализује као КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА. Она српски предлог *преко* и енглески *over* анализира у оквиру изворног домена вертикалности, те закључује (Расулић 2002: 369–70):

[...] уз помоћ појмовног пресликавања путање са горње стране референтног ентитета/ временског интервала у фокусу може бити равномерна распоређеност током целог интервала или обухватање целог интервала са тежњом преласка преко његових граница.

У нашој дисертацији показаћемо да је вишеструко мапирање, односно остваривање више изворних домена, честа појава, посебно када је у питању КРЕТАЊЕ (домени САДРЖАВАЊЕ, АГЕНС, ПЕЈЗАЖ, ТУНЕЛ, ТОК и сл).

Д. Кликовац (2000: 157) налази да је једна од варијанти метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРЕДМЕТ У ПОКРЕТУ и та у којој се временске јединице крећу по вертикалној, а не хоризонталној путањи. Смер кретања идентификује као кретање одозго-надоле. Притом, ВРЕМЕ се „концептуализује као МАТЕРИЈА која се таквим кретањем *талож*и, тако да су ранији периоди *испод* скорашњих” (Кликовац 2000: 157). Догађаји који су се одиграли раније удаљенији су од посматрача него скорији догађаји. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Кликовац 2000: 157):

- (11) Вријеме капље, као ова киша, кап по кап.
- (12) Не знам како је испливала испод наслаге година...
- (13) ... упркос свим слојевима времена наслаганим у протеклих тринаест година.

Време се често концептуализује и као ТОК (в. Кликовац 2000; Еванс 2003; Лејкоф и Џонсон 1980/2003 и др.), па тако *време тече*, *године се нижу* (односно *time flows*, *five years in a row*) и сл. Разлог за концептуализацију ВРЕМЕНА као ТОКА В. Еванс (2003) види у томе што је време у значењу матрикса догађај у оквиру ког се одигравају други догађаји; (нпр. *у/на реци* или *потоку* одигравају се догађаји, као што су: пецање, пловидба бродова, кретање воде, активност рибе и сл). На тај начин је нов догађај у

³⁰ У оквиру једнодимензионалне временске линије, догађаји су постављени дуж дате линије један за другим. Редослед догађаја је фиксиран, од догађаја који су се догодили раније ка онима који су се догодили касније, и није га могуће мењати (Раден 2003: 230)

времену у корелацији са појављивањем новог објекта у реци, на пример. Како је време у значењу матрикса стално у току, те бесконачно, тако се и ток реке или потока, из перспективе посматрача са обале, наизглед наставља у бесконачност.

Осим тога, када говоримо о доменима КРЕТАЊЕ и ВРЕМЕ, предмет истраживања често је била и брзина кретања времена/временских интервала. Како би то адекватније објаснио, М. Флрти (1999: 34) уводи појмове продужено трајање (*protracted duration*), темпорална компресија (*temporal compression*) и синхроност (*sinchronicity*). Продужено трајање означава случајеве у којима посматрач доживљава споро протицање времена (тј. када се чини да је много више времена прошло него што се заправо може измерити у смислу сати, дана, месеци итд.). С друге стране, време се често доживљава као нешто што пролази брзо, те нам се чини да одређени догађаји/ситуације кратко трају (нпр. када кажемо да *време лети* или да је *викенд пролетео*, у питању је темпорална компресија). Синхроност стоји за опажање *стварног* протока времена, односно „нормално искуство проживљеног трајања“ (Флрти 1999: 127). Продужено трајање М. Флрти (1999: 96) објашњава на следећи начин:³¹

[P]rotracted duration emerges within the context of so-called empty intervals (e.g., solitary confinement) as well as intervals which are full of significant events (e.g., interpersonal violence) ... [this is because these] ...intervals are in fact filled with cognitive and emotional responses to one's predicament.

Празни интервали су временски одсечци у којима се не дешава ништа (или се дешава мало тога). Услед тога посматрачу се чини да време протиче споро; нпр. *The days passed with a terrible, enervating, monotonous slowness, the tomorrows blending into weeks and the weeks blending into months* (Флрти 1999: 60). Продужено трајање огледа се и у *пуним* интервалима; нпр. [...] *After it was over, I realized what a short time it was to think so many thoughts, but, while it was happening, there was more than enough time. It only took about ten or fifteen seconds for us to hit, but it certainly felt like ten or fifteen minutes* (Флрти 1999: 52).

Када говоримо о темпоралној компресији, ситуација је другачија у поређењу са продуженим трајањем. Наиме, док до продуженог трајања долази код ситуација у којима постоји мноштво информација које људска свест треба да обради, темпорална компресија манифестује се у ситуацијама у којима има веома мало информација за обраду (Флрти 1999: 112–113). Темпорална компресија је, заправо, један од аспеката интроспекције (Флрти 1999: 104). За разлику од продуженог трајања и синхроничности, које су везане за садашњост, темпорална компресија у вези је са прошлошћу. Проток времена се опажа као бржи када се субјекат присећа прошлих догађаја; штавише, што је давнији догађај, то је темпорална компресија већа (Флрти 1999: 118). До ње долази и код извесних рутинских радњи (нпр. вожња до посла) које се обављају свакодневно, а не захтевају висок степен обраде информација.

У нашој анализи, засебно разматрамо метафоричке изразе који подразумевају *кретање времена* и оне који подразумевају *кретање кроз време*, зато што сматрамо да две наведене концептуализације немају исту разраду домена, нити се могу извести из елаборација истих појмовних метафора. С тим у вези, КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ, како ћемо показати, проистиче из концептуализације времена као ПРОСТОРА/ПЕЈЗАЖА, док метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ основ налази у другим аспектима човековог искуства.

³¹ [П]родужено трајање јавља се у контексту такозваних празних интервала (нпр. у самици) као и интервала који су пуни значајних догађаја (нпр. интраперсонално насиље) ... [то је зато што су ови] ...интервали заправо пуни когнитивних и емотивних реакција на нечију незавидну ситуацију/тешкоћу.

2.1.5.4. Агентивност и ВРЕМЕ

Време често добија агентивна својства и овај поступак, такорећи персонификације, најчешће (мада не искључиво) се може наћи у књижевности. Појмовна метафора вишег реда ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС основ је за бројне концептуалне метафоре које је могуће наћи у језику. Пројекцијски простор изворног домена ВРЕМЕ и циљног домена АГЕНС даје низ метафоричких израза који се уклапају у дату схему. Агентивна улога времена делом проистиче из концептуализације времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ КРЕЋЕ, с тим да даљим развијањем метафоре и уланчавањем значења, метафора ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС даје основ за разноврсне концептуализације времена, које не подразумевају кретање, као што ћемо показати у нашој дисертацији (у оквиру 7. поглавља).

Приписивање кретања објектима/појавама за које се не може рећи да се крећу Л. Талми (1996, 2000) назива *фиктивним кретањем*. Искуство фиктивног кретања није нам страна (нпр. утисак кретања који стичемо при посматрању суседног тела у покрету, рецимо воза), а постојање бројних примера у језику то и потврђује. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 207):

- (1) The road goes from London to Brighton.
- (2) The fence crosses the field.
- (3) The great wall of China zigzags its way across a subcontinent.
- (4) The blackboard runs along the wall.

Међутим, за нашу анализу најзначајнија је врста фиктивног кретања коју Л. Талми (1996: 216) назива еманацијом (*emanation*). Ради се, наиме, о фиктивном кретању неоопипљивог ентитета које не зависи од било каквог стварног кретања; нити стварног/оопипљивог објекта, нити стационарног посматрача. Извор еманације је ентитет који је активан, односно представља одлучујући фактор, на сличан начин као што појединац који врши неку радњу/активност представља извор дате радње/активности; другим речима, агентивност појединца служи као образац за извор еманације (Талми 1996: 228). На пример, ако стуб *баца сенку*, стуб је одређујући ентитет, те му се стога приписује агентивно својство, док је сенка завистан елемент будући да у потпуној тами (или савршено дифузном осветљењу) сенка не би ни постојала (Талми 1996: 226–227).³²

Имајући у виду наведено, уколико је извор кретања ВРЕМЕ, кретање постаје извор агентивног значења. Џ. Лејкоф и М. Тарнер (1989: 40) наводе да се ВРЕМЕ често концептуализује као ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ и да се протицањем времена опажа и промена. Општи случај приписивања агентивности времену јесте појмовна метафора TIME IS A CHANGER (ВРЕМЕ ЈЕ ОНАЈ КОЈИ МЕЊА). Бројни су ентитети који се мењају временом; нпр. вредности, пејзажи, лични изглед, објекти итд. Такође, бројни су начини на које се нешто може мењати; нпр. ентитет може бити трансформисан, може порастати, може бити уништен, може нестати и сл. Како су наведене промене заправо (тј. трансформација, раст, нестајање и др.) догађаји, могу се разумети путем метафоре EVENTS ARE ACTIONS (ДОГАЂАЈИ СУ РАДЊЕ), као радње одређеног агенса који изазива/врши промену (Лејкоф и Тарнер 1989: 40). Наведене промене догађају се током времена, стога је могуће персонификовати ВРЕМЕ као агенс који врши промену. На основу овакве концептуализације времена, творе се појединачни, конкретнији случајеви као што су

³² Детаљније о елементима као што су 'Кретање', 'Путања', 'Фигура' и 'Основа' видети Талми 1985.

TIME IS A THIEF (ВРЕМЕ ЈЕ ЛОПОВ), TIME IS A DESTROYER (ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ), TIME IS A HEALER (ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ), TIME IS AN EVALUATOR (ВРЕМЕ ЈЕ ЕВАЛУАТОР), итд.

Џ. Лејкоф и М. Тарнер наводе да, како се време конкретизује као агенс који врши промене, време се може посматрати као агенс који процењује вредности које придајемо стварима (Лејкоф и Тарнер 1989: 42), те проистиче из метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ ВРШИ ПРОМЕНЕ (TIME IS A CHANGER). Свака метафора која на овај начин персонификује време мора бити у сагласности са нашим искуством о томе како се вредности мењају. Један од начина је да се нетачни судови могу исправити или истинити судови потврдити (као у примеру (5)). Промена вредности може бити и одавање почаста некоме или нечему, праштање и сл. А како су људски закони и правни акти одраз наших вредности, промене у правном смислу подразумевају промене вредности (као у примеру (6)). Оба примера су преузета из Лејкофа и Тарнер 1989: 42–43:

(5) Time! the Correcter where our judgements err. (Лорд Бајрон, *Путовање Чајлда Харолда*)

(6) Time is a great legalizer, even in the field of morals. (Хенри Луис Менкен)

Поред наведених концептуализација времена, Џ. Лејкоф и М. Тарнер (1989: 42) сматрају да се ВРЕМЕ концептуализује и као АГЕНС КОЛИ ПРОЖДИРЕ (TIME IS A DEVOURER), јер нам наше искуство говори да оно што је поједено више не постоји, односно да се претвара у биолошку енергију и отпад. Како и ми храну једемо постепено, залагај по залагај, тако, са протоком времена, постепено нестаје и младост. Објекат персонификације, његов изглед и особине, морају бити у сагласности са нашом перцепцијом ситуације или догађаја о ком се говори, у овом случају излечења, односно старења и смрти (Лејкоф и Тарнер 1989: 79). Примери метафоре ВРЕМЕ ПРОЖДИРЕ чести су у књижевним делима (Лејкоф и Тарнер 1989: 42) – Овидије време назива прождрљивцем свега (*Time, the devourer of everything*), деветнаести Шекспиров сонет помиње *devouring time*, а у делу *Отмица Лукреције* време се назива *eater of youth* (*онај који једе младост*).

В. Еванс (2003: 160–167) у својој анализи могућности концептуализације ВРЕМЕНА као АГЕНСА закључује да постоје ограничења у смислу тога каква се својства могу приписати времену.³³ Време се, дакле, концептуализује као ентитет који има утицај на нас и нашу околину, односно способност да изазове неку промену стања. Дакле, мора постојати и резултативно стање. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 161):

(7) Time devours all.

(8) Time reveals all.

(9) Time heals all wounds.

(10) Time has transformed him into an old man.

³³ В. Еванс такође разматра и граматичке особености када је у питању агентивно значење времена (2003: 163–164). Наиме, он наводи да је ово значење јединствено у томе што се остварује само као властита, а не заједничка именица. Иако дели нека граматичка својства са небројивим именицама (нпр. када су у питању случајеви продуженог трајања и темпоралне компресије) ни агентивно значење нити значење продуженог трајања/темпоралне компресије немају облик у множини. Осим тога, агентивно значење не дозвољава употребу члана у енглеском језику и у томе је слично властитој именици. В. Еванс закључује да није необично што се агентивно значење понаша као властита именица, јер је често основ разраде овакве концептуализације времена управо агентивност човека.

У првом примеру резултативно стање, односно последица, јесте да ентитет који је *прождран* више не постоји, последица *откривања* јесте да ентитет постаје видљив, исход (последица) *лечења* је излечење, а резултативно стање (*старац*) у четвртом примеру било би стање значајно другачије од почетног. Промена стања у сваком од наведених примера тешко да је могућа уколико не постоји агенс који *прождире*, *открива*, *лечи* или *трансформише*. Штавише, за овакве радње потребан је агенс/извршилац који поседује специфичне вештине или способности, и то оне које омогућавају да наведене промене изазове релативно брзо уз упадљиву, јасно видљиву, промену стања. В. Еванс стога закључује да је приписивање агентивног својства мало вероватно уколико су у питању радње или процеси који не резултирају променом стања или када је та промена спора или постепена. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 162):

- (11) Time has devoured my youth.
- (12) ?Time has slowly nibbled away at my youth.
- (13) ?Time has corroded my youth.
- (14) ?Time has eroded my youth.

Иако се наведени примери могу разумети, В. Еванс сматра да нису довољно упечатљиви и ефектни начини разраде агентивног значења. У нашој дисертацији биће анализирани примери који представљају конкретизацију метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС, без обзира на евентуалну резултативност. Наиме, сматрамо да такви примери не губе на упечатљивости, већ представљају разлику у перспективизацији домена агентивности и времена. С друге стране, уместо узимања ПРОМЕНЕ као основе за стварање агентивности времена и временских интервала, у оквиру наше тезе предложимо нешто другачије уланчавање значења, те и другу основну, односно надређену појмовну метафору.

2.1.5.5. ВРЕМЕ као (ВРЕДНА) РОБА

Метафора ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ/(ВРЕДНА) РОБА спада у ред метафора новијег датума. Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003: 139–146) сматрају да се велике културолошке промене могу сматрати последицом увођења нових метафора, као што је наведена метафора ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ. Метафоричке концептуализације ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, ВРЕМЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕН РЕСУРС и ВРЕМЕ ЈЕ ВРЕДНА РОБА међусобно су кохерентне јер је у нашем друштву новац ограничен ресурс, а ограничени ресурси су вредна роба. Овај кохерентан систем концептуалних метафора основ је кохерентног система метафоричких израза – *траћити време*, *уложити време*, *губити време*, *имати/немати (довољно) времена*, и сл. (*waste time*, *spent time*, (*not*) *have (enough) time*, *invest time* итд.). Наведени метафорички концепти одговарају културама у којима су настали. У другим културама наведени изворни домени не учествују у концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 7–8).

Д. Кликовац (1998: 36) наводи да је културна промена условила појаву метафоре ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ за разлику од, рецимо метафоричке конкретизације времена уз помоћ домена КРЕТАЊА, где се метафора заснива на човековом телесном и менталном устројству. Она даље пише (Кликовац 1998: 36):

Та метафора није нужан начин за разумевање времена: она се појавила сразмерно касно у историји људске расе и не постоји у свим културама. Она је производ савременог, индустријског друштва, у којем се рад, који је начин да се заради новац, нужно повезује са временом које је потребно да се он приведе

крају. Зато се радник плаћа на сат, дан, седмицу, месец и сл. у нашој култури време се практично изједначава са новцем и када су питању телефонски импулси, камате на уложен новац итд.

У складу са наведеном, културно и друштвено условљеном, концептуализацијом времена, могући су метафорички изрази попут *Његов сат скупо кошта* у значењу да особа о којој је реч доста наплаћује један сат пружања одређене услуге.

В. Еванс (2003: 100–101) наводи идеју о *финитности* као основу за концептуализацију времена као РОБЕ. Наиме, финитност временских интервала произилази из концептуализације датих интервала, из којих је време састављено, као САДРЖАТЕЉА. Имплицирану финитност илуструје следећи пример (преузето из Еванса 2003: 100):

(1) Time is running out for those trapped beneath the earthquake rubble.

Наведени пример садржи интервал у оквиру ког преживели морају бити нађени ограничен, те имплицирана финитност која је даље условила развој новог лексичког концепта. Наиме, иако је у овом случају контекст тај који условљава концептуализацију временског интервала као ограниченог, временом се развила концептуализације времена као РОБЕ управо услед овакве употребе лексеме *време (time)*, јер се оно што је финитно перципира и као вредно (Еванс 2003: 100–101).

Може постојати више објашњења за стварање новог значења, што одражава различите путање и смерове у којима се одређено значење стварало и развијало (Еванс 2003: 102). Значење РОБЕ могло се развити из бројних различитих искустава која утемељују и потхрађују значење *вредности*. На пример, количина новца у замену за рад мерена је у односу на интервале као што су дан, сат и сл. С друге стране, како постоји корелација између постизања циљева и количине времена која је за то доступна, значење *вредности* се нужно везује за *време*. Наиме, да би одређени жељени циљ био постигнут, потребна је одређена количина времена, те се недостатак времена повезује са немогућношћу постизања циљева, а већа количина времена се повезује са већом шансом за постизање циљева (Еванс 2003: 102). Значење *вредности* повезује се са временом без обзира на то да ли је у питању контекст који подразумева финитност трајања или не. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Еванса 2003: 101):

(2) My psychiatrist's time is so expensive!

(3) Time is money. So start an Equitable 2000 Personal Pension Plan now.

(4) The advertisers bought more air time for their ads.

У наведеним примерима време је ентитет који поседује вредност, без потребе да се концептуализује као нешто чега има у ограниченим количинама. Као такво, време се може продавати и куповати (као у примеру (4)).

2.1.5.6. Принципијелна полисемија и ВРЕМЕ

Према приступу принципијелне полисемије, значења речи нису апсолутна и непромењива, већ значење произилази из употребе одређене речи, што ствара нове лексичке концепте, односно значења (Еванс 2003, 2013). Дакле, нова значења се – временом и кроз употребу – конструишу и то без нужне повезаности са првобитним

значењем. Наиме, лексема *time* (*време*) на синхронијском нивоу има више различитих значења која постоје независно једна од других. На синхронијском нивоу ова различита значења чине семантичку мрежу, а проистекла су из дијахронијски најранијег значења. У центру овакве мреже стоји тзв. „одређујуће значење” (*Sanctioning Sense*) које представља прототипно значење, односно одговор на питање „Шта значи X?”.

Када је лексема *time* у питању, В. Еванс (2003: 87) наводи следеће примере како би илустровао различита значења (*distinct senses*):

- (1) The time for a decision has come [Moment Sense].
- (2) Time flies when you're having fun [Duration Sense].
- (3) The young woman's time [=labour/child-birth] approached [Event Sense].
- (4) Time flows on forever [Matrix Sense].

Према хомонимијском приступу ова четири значења нису повезана. Наиме, хоминимијски приступ негира систематичност језика у погледу односа између различитих значења исте лексеме. Моносемијски приступ, напротив, претпоставља постојање једног апстрактног значења, које је заједничко свим потоњим различитим значењима исте лексеме, која се успостављају на основу контекста.

Према приступу принцијелне полисемије, лексема *time* није представљена у уму говорника у смислу једног апстрактног значења, већ представља мрежу различитих, али међусобно повезаних, лексичких концепата. В. Еванс даље у својој књизи *The Structure of Time* (2003) износи анализу различитих значења лексеме *time*, не узимајући у обзир друге лексеме које могу означавати и упућивати на домен ВРЕМЕ. Разлог томе јесте управо његов став да метафорички изрази који конкретизују домен ВРЕМЕ припадају сложеним, а не примарним метафорама (видети одељак 2.1.4.), и да се у истраживањима из области теорије концептуалне метафоре често прибегава генерализацији, посебно када је у питању избор лексема које се могу односити на одређени концепт.³⁴

У складу са теоријом коју заступа, В. Еванс предлаже следећу организацију значења лексеме *time* (преузето из Еванса 2003:120):

³⁴ Ми, напротив, сматрамо да је у анализу потребно уврстити све појмове који се односе на концепт ВРЕМЕ (као што су дани, месеци, године, годишња доба, празници и др.), како би се испитали сви аспекти концептуализације датог циљног домена. Осим тога, додатна потврда закључку да је, ипак, у питању исти домен (ВРЕМЕ), јесте и чињеница да све испитиване лексеме у оквиру ове дисертације прате исти шаблон концептуализације као и лексеме *време*, односно *time*.

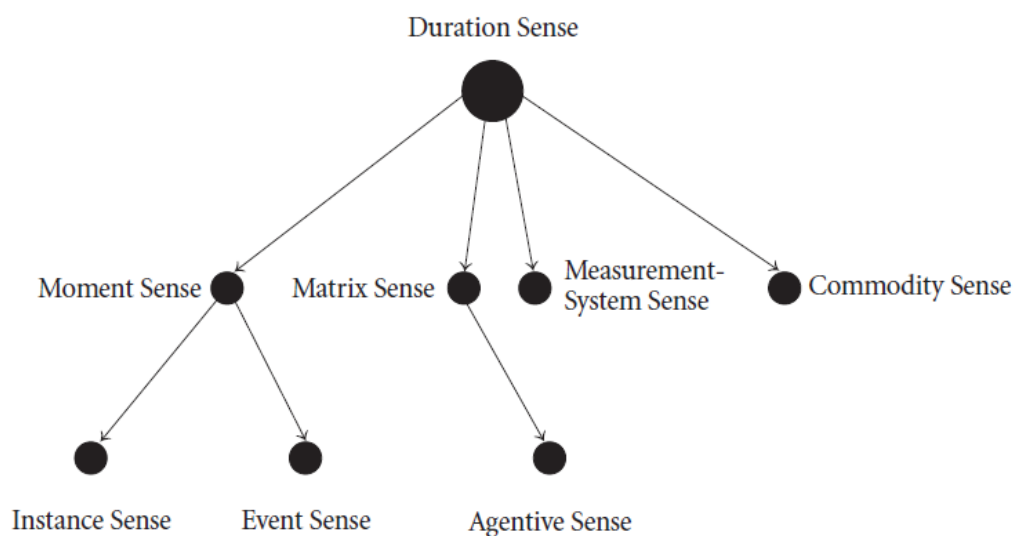

Figure 7.2. The semantic network for *time*
Семантичка мрежа лексеме *time* (време)

Према томе, одређујуће значење за семантичку мрежу лексеме *time* било би *трајање*. *Трајање*, као лексички концепт, говорници енглеског језика поимају као срж примарног значења које се повезује са лексемом *time*. Значење трајања испуњава пет постављених критеријума за утврђивање одређујућег значења: 1) критеријум најранијег потврђеног значења; 2) критеријум превласти (трајање се показало као најзаступљеније значење у оквиру испитиване семантичке мреже); 3) критеријум предвидљивости (примарно значење било би оно на основу којег се најуверљивије могу предвидети друга различита значења); 4) критеријум когнитивних антеценденса (темпорално процесуирање пружа потпору перцептуалном процесуирању) и 5) критеријум феноменолошког искуства (трајање је најближе повезано са човековим феноменолошким доживљајем времена).

Како сматрамо да је метонимијска веза лексеме *време* (односно *time*), као и других лексема које се односе на дати концепт, релевантна за адекватан опис концептуализације циљног домена ВРЕМЕ, у овој дисертацији предмет анализе биће и друге лексеме из истог семантичког поља, као што је наведено у уводном поглављу (у делу 1.1.).

2.2 Когнитивнопрагматички приступ

За разлику од когнитивнолингвистичког приступа, заснованог, поглавито, на асоцијативности, когнитивна прагматика (Спербер и Вилсон 1986/95, 1987; Карстон 2002б) у оквиру инференцијалног приступа комуникацији развија когнитивнопрагматички приступ метафори. Циљ прагматичког приступа метафори јесте да објасни како саговорник долази до намераване интерпретације када исказ садржи метафорички употребљен израз. Основне претпоставке лексичке прагматике теорије релеванције (Спербер и Вилсон 1986/95, Карстон 2002а, 2010) јесу континуум случајева од дословне употребе језика преко апроксимације и хиперболе до метафоре и контекстуалне условљености интерпретације (Вилсон 2011: 202). Д. Вилсон, на пример, раду наводи да је приступ теорије релеванције комплементаран когнитивнолингвистичком приступу метафори истичући два главна начина на које

когнитивна лингвистика може имати користи од теоријско-аналитичких домета теорије релеванције (Вилсон 2011: 211). Први начин тиче се изазова са којим се суочава когнитивна лингвистика када је у питању објашњење начина на који саговорници разумеју метафоричке изразе на намеравани начин. Други аспект У вези је са објашњењем извођења валидних закључака до којих саговорник долази у процесу инференције.

У оквиру инференцијално-прагматичког приступа метафори постоји неколико разрада (Мишковић Луковић 2013): почевши од Грајсовог имплицатурног приступа, преко имплицатурне и експлицатурне анализе теорије релеванције (Спербер и Вилсон 1986/95; Карстон 2002а), до савремених разрада каква је модификована експлицатурна анализа (Мишковић-Луковић 2013).

2.2.1. Имплицатурна анализа

Грајсова прагматика заснива се на кооперативном принципу комуникације и на пратећим конверзацијским максимама. Кооперативни принцип предвиђа комуникацију у којој саговорници, као рационални учесници, доприносе исказима који су у складу са захтевима дате размене, у тренутку када се она одиграва, а у складу са прихваћеном сврхом и смером конверзације (Грајс 1989: 26). Конверзацијске максиме даље доприносе подразумеваној кооперативности дајући специфичнија упутства (аксима квалитета, квантитета, односа и начина). За нас је од посебног значаја конверзацијска максима квалитета: „труди се да твој исказ буде истинит”³⁵, као и две уже дефинисане максиме (Грајс 1989: 27)³⁶:

1. немој да кажеш оно за шта верујеш да је неистинито
2. немој да кажеш оно за чију истинитост немаш довољно доказа

Свакако, нису све максиме подједнако важне у комуникацији (Грајс 1989: 27). Уколико је неко непотребно нашироко причао о датој теми мање је комуникативно штетно у поређењу са интенционално наведеном неистином. Штавише, прва подмаксима квалитета мора бити испуњена да би се поштовање одсталих максима уопште разматрало.³⁷

Када су метафорички изрази у питању, имплицатурна анализа подразумева да се на основу кодираниг значења исказа закључује да говорник крши максимум квалитета. Даље, под претпоставком настојања да се одржи кооперативни принцип, саговорник мора претпоставити да говорник жели саопштити нешто друго у односу на оно што каже, што доводи до генерисања имплицатуре. Илуструјемо следећим примером (преузето из Мишковић-Луковић 2013: 48–49)

- (1) Перица је комјутер.
+>³⁸ ’Перица је натпросечно паметан’

Како је кодирани садржај исказа (1) очигледно неистина (не можемо изједначити индивидуу са машином), максима квалитета је прекршена, што саговорник препознаје и,

³⁵ „Try to make your contribution one that is true” (Грајс 1989: 27)

³⁶ 1. „Do not say what you believe to be false”/2. „Do not say that for which you lack adequate evidence”

³⁷ Примери кршења управо ове максиме јесу иронија, метафора, мејоза и хипербола (Грајс 1989: 34).

³⁸ „+>” представља симбол за конверзациону имплицатуру.

зарад одржања кооперативног принципа, генерира се импликатура 'Перица је натпросечно паметан'.

2.2.2. Модификована импликатурна анализа

Теорија релеванције значајно одступа од поставки Грајсове прагматике. П. Грајс јесте поставио темеље увођењем термина „импликатура” (*implicature*), али је није контрастирао термином „експликатура” (*explicature*), већ термином „оно што се каже” (*what is said*). Прагматички процеси се код П. Грајса свode на додељивање рефернције (нпр. у претходном примеру потребно је доделити рефернцу субјекту реченице) и раздвозначавање (када су питању семантички или синтаксички вишезначни изрази/конструкције), када је реч о семантици исказа.

Теорија релеванције заснива се на когнитивном и комуникативном принципу релеванције, као и на балансу између уложеног напора при тумачењу исказа и когнитивних ефеката који се тиме добијају. Према когнитивном принципу, људска когниција усмерена је ка максимизацији релеванције; према комуникативном принципу, сваки демонстративни (остензивни) стимуланс садржи претпоставку о сопственој релеванцији (Спербер и Вилсон 1986/95). При дефинисању оптималне релеванције, Д. Спербер и Д. Вилсон наводе да је демонстративни стимуланс оптимално релевантан саговорнику ако и само ако је довољно релевантан да буде вредан уложеног напора за његово процесуирање и, притом, најрелевантнији у складу са могућностима и склоностима саговорника. Сумирано, то за конкретан чин комуникације има следеће импликације (Мишковић Луковић 2013: 49):

На страни продукције, говорник, према својој способности и склоности, формира исказ тако да саговорнику уштеди интерпретативни напор. На страни тумачења, саговорник иде линијом најмањег интерпретативног напора, те формира интерпретативне претпоставке према степену њихове приступачности, заустављајући интерпретативни процес када му говорников исказ задовољи очекивану релеванцију (или када је уопште не може пронаћи).

Инференцијални процеси тумачења метафоричких израза се, на основу овог приступа, ослањају на добијање јаких и слабих импликатура (што је шири спектар могућих закључака, импликатуре су слабије и већа је одговорност на саговорнику за изведене закључке), припадају, дакле, имплицитном делу комуникације. Када говоримо о „стандардним” метафорама (метафоре које су у датом језику уобичајене), током интерпретације се приступа малом броју доступних претпоставки из енциклопедијског дела концептуалне адресе, која је похрањена у менталном лексикону саговорника. Илуструјемо следећим примером (преузето из Спербера и Вилсон 1986/95: 236, наш превод):

(1) Ова соба је свињац.

Исказ (1) у стереотипном контексту (нпр. да су свињци типично прљави и неуредни) генерише јаку импликатуру да је дата соба прљави и неуредна. Да говорник није намеравао да саопшти ову импликатуру, формулисао би исказ другачије.

Када је у питању тумачење ван стереотипног контекста, ситуација је нешто другачија (преузето из Спербера и Вилсон 1986/95: 236, наш превод):

(2) Роберт је булдожер.

Резултат интерпретације ове метафоре може бити читав опсег контекстуалних импликација (међутим, неке ће, услед контрадикторности, бити одбачене). До релеванције исказа (2) долази се добијањем когнитивних ефеката; наиме, не генерира се ниједна јака импликатура, него већи број слабих импликатура у вези са Робертовим особинама; нпр. да је Роберт упоран, тврдоглав и сл. Ипак, у зависности од контекста, могу се генерисати и импликатуре о Робертвом физичком изгледу (нпр. крупан, гојазан и сл.).

2.2.3. Експликатурна анализа

Данашња позиција теорије релеванције је експликатурна анализа метафоре (Карстон 2002а). Наиме, метафора представља посебан случај једне шире језичке појаве – да је значење реченица (исказа) фрагментарно и да намеравано значење умногоне превазилази оквире језички кодираног значења³⁹. Фигуративна употреба језика јасно илуструје разлику између онога што је исказано и саопштено⁴⁰.

Основне претпоставке овог приступа метафори јесу следеће: а) употреба метафоре у језику сматра се делом континуума који садржи и друге примере лабаве употребе језика⁴¹ (*loose use of language*), укључујући и хиперболу; б) интерпретација метафора је у целости инференцијалан процес, који не захтева асоцијативно мапирање од једног домена ка другом; в) извођење емергентног својства (*emergent property*) не захтева посебне интерпретативне механизме у односу на интерпретацију дословних исказа (Вилсон и Карстон 2008).

Експликатурна анализа⁴² је модел лексичке прагматике теорије релеванције према којој се прагматички процеси ојачавања (сужавања) и ослабљивања (ширења) значења третирају на исти начин – као видови прагматичког обогаћења основне пропозиције исказа (Мишковић-Луковић 2013: 50). Илуструјемо следећим примером (преузето из Вилсон и Карстон 2008, наш ревод):

(1) Каролина је принцеза.

При оваквом приступу, где се оба прагматичка процеса – ојачавања и ослабљивања – третирају једнако, где оба процеса допринесе експлицитном плану комуникације, добијамо следећу експликатуру:

(1а) КАРОЛИНА_х ЈЕ ПРИНЦЕЗА**

Ознака „X” која стоји уз субјекат, симбол је прагматичког процеса додељивања референције, док симбол „**”, уз лексему *принцеза*, представља ознаку *ad hoc* концепта

³⁹ Овде, пре свега, мислимо на хипотезу о поддетерминацији (видети Мишковић-Луковић 2015).

⁴⁰ Према теорији релеванције, саопштено (*communicated*) значи да говорник јемчи истинитост пропозиције или пропозиционог конституента.

⁴¹ Лабава употреба језика стоји у супротности са дословном употребом језика, то јест, представља случајеве када исказ (или његов конституент) није употребљен дословно (нпр. у примеру *Војводина је равна, равна* је употребљен у значењу *наизглед равна* или *углавном равна*, а не да је Војводина *дословно равна*, тј. нема ниједно узвишење, рецимо).

⁴² За детаљније објашњење модификоване импликатурне анализе и експликатурне анализе (као и импликатурне анализе у оквиру Грајсове прагматике) видети Мишковић-Луковић (2013).

добијеног прагматичким процесом ојачавања, али и слабљења. Наиме, ако Каролина није краљевске крви, добија се шири концепт ПРИНЦЕЗА*, чија денотација укључује све особе женског пола. Истовремено, енциклопедијске претпоставке којима се може приступити на основу контекста и кодираног концепта ПРИНЦЕЗА, и под претпоставком да Каролина припада овом подскупу особа женског пола за које дате енциклопедијске претпоставке важе, могуће је доћи до довољног броја контекстуалних импликација које ће учинити исказ релевантним на очекивани начин. Усвајање ових претпоставки управо је сужавање (ојачавање) кодираног концепта – добијени концепт ПРИНЦЕЗА** ужи је од кодираног концепта у смислу да важи само за подскуп правих принцеза (да је, рецимо, размажена, захтевна). Тако добијамо следећу контекстуалну претпоставку (1б) и контекстуалне импликације (1в):

(1б) ПРИНЦЕЗА** ЈЕ РАЗМАЖЕНА, ЗАХТЕВНА (ИТД.)

(1в) КАРОЛИНА_х ЈЕ РАЗМАЖЕНА, ЗАХТЕВНА (ИТД.)

2.2.4. Модификована експликатурна анализа

М. Мишковић-Луковић (2013) предлаже модификовану експликатурну анализу према којој се метафора (као и иронија) третира као пример интерпретативне употребе језика те се (за разлику од претходно разматраног приступа који метафору третира као дескриптивну употребу језика) губи истиносно-вредносно ограничење (Мишковић-Луковић 2013: 54). Понављање одређених метафоричких израза доприноси њиховом когнитивном похрањивању, те датим изразима саговорници (у зависности од тога колико су често били изложени одређеним метафорама) могу приступити инференцијално, што даље доприноси смањењу когнитивног напора у тумачењу исказа (Мишковић-Луковић 2014: 353).

Могуће је да овде лежи тачка у којој се највише огледа компатибилност са когнитивнолингвистичким приступом. Према овом приступу, кодирани концепт ПРИНЦЕЗА у примеру (1) тумачио би се као атрибутивни концепт, а основна пропозиција (експикатура) исказа била би следећа:

(1ц) 'Каролина_х је „принцеза” (као што би се рекло или помислило)'

Импликатуре би биле контекстуално условљене и генерирале би се као и код дескриптивног приступа метафори. Разлика је, дакле, у елегантности анализе, јер атрибутивна експланаторна анализа (на супрот дескриптивне) смањује број инференцијалних „корака”.

2.3. Предности теорије о концептуалној метафори за наше истраживање

Теорија о концептуалној метафори омогућава идентификацију и анализу *тенденција* људске когниције ка одређеним фреквентним мапирањима између домена, а која су углавном утемељена у (телесном) искуству. Сматрамо да је то главни допринос ове теорије, и стога смо, при нашој анализи, у обзир узели све језичке изразе који илуструју мапирање домена време, без претходног успостављања строгог критеријума о томе шта се може сматрати метафоричким изразом. Издвајамо два кључна разлога за то:

1) критеријуми до којих се до сада дошло у истраживањима која се баве метафором нису адекватни (што ћемо образложити у наставку поглавља) и 2) у циљу што адекватнијег представљања богатства мреже мапирања у оквиру одређеног изворног домена.

Постоје бројне несугласице у вези са класификовањем одређених израза као метафоричких, те покушаји да се направи јасна разлика између метафоричких израза које је говорник намерно употребио као метафоричке и оних који то нису (Стин 2008, 2011, 2015). Важност намерних метафора (*deliberate metaphor*) истиче се због уоченог парадокса метафоре (*the paradox of metaphor*): већина метафора не тумачи се метафорички, односно као мапирање између домена (Стин 2008). Овакав тродимензионални приступ, поред аспеката језика и мишљења, уводи и аспект комуникације при анализи метафоричких израза. Наиме, намерне метафоре подразумевају обавезно обраћање пажње на чињеницу да су дати изрази метафорички употребљени (Стин 2011: 84). То не значи да саговорник дати израз нужно мора препознати као метафорички, већ мора усмерити пажњу на изворни домен као независан концептуални домен при разматрању циљног домена. Г. Стин (2011: 84) даље наводи да поимање аргументације/свађе у смислу рата/битке, као и поимање живота у смислу путовања, не подразумева нужно да саговорник обрати пажњу на однос и разлику између два употребљена домена. Илуструјемо следећим примером (преузето из Стина 2011: 84):

(1) Lakoff attacked Glucksberg.

Могуће је да, при интерпретацији наведеног исказа, саговорник активира полисемичну реч (*attack*), која се иначе користи када се говори о дебатама или расправама. Г. Стин (2011: 84-85) разматра могућност да је некада овакав израз захтевао мапирање између домена РАСПРАВА и РАТ, али да се та веза временом изгубила, те закључује да је наведени израз, ипак, употребљен метафорички јер је могуће активирање изворног домена РАТ током процеса који претходе представљању исказа у радној меморији. Према његовом мишљењу, валидност дистинкције између намерне и ненамерне метафоре огледа се у адекватности коментара као што су „Зашто си употребио ту метафору?” или „То је лепа слика” (Стин 2015: 67). Како при интерпретацији ненамерних метафора не долази до активирања изворног домена, наведени коментари на употребљен метафорички израз немају смисла. Екстремни случај ненамерних метафора била би употреба специјалних предлога у темпоралном значењу (Стин 2015: 67), као што су изрази у *net*, *преко лета*, *од пет до три* и сл., односно *at five o'clock*, *over the summer*, *from five to three* и сл.

Како би проблем који се тиче прецизне идентификације намерне метафоре био што ближе свом решењу, Г. Стин (2011) предлаже процедуру од пет корака: 1) идентификовање речи које су употребљене метафорички; 2) идентификовање пропозиција које су употребљене метафорички; 3) идентификовање отворених метафоричких поређења; 4) идентификовање аналогних структура и 5) идентификовање мапирања између домена.⁴³

Сматрамо да ова процедура игнорише два кључна проблема.⁴⁴ Први се тиче саме идентификације речи које су метафорички употребљене, јер потенцијално активирање изворног домена може зависити од више фактора. Наиме, исти израз може се интерпретирати као метафорички или не у зависности од примаоца поруке (за једног

⁴³ За детаљније објашњење сваког корака видети Стин 2011.

⁴⁴ Постоји и проблем који се тиче дефинисања пропозиције. Наиме, формат који Г. Стин усваја (2011: 90-91) занемарује разлику између процедуралног и концептуалног значења. Међутим, како ово није проблем који директно утиче на тему којом се овде бавимо, односно на критеријуме за разликовање намерних и ненамерних метафоричких израза, тиме се овде нећемо детаљније бавити (мада питање процедуралног значења јесте нешто чему когнитивна лингвистика није посветила довољно пажње).

саговорника израз може постати устаљеним, те његова интерпретација неће захтевати мапирање између изворног и циљног домена, док за другог саговорника то можда није случај). Осим тога, одређени израз може бити намерно метафоричан од стране говорника, али не и интерпретиран метафорички од стране саговорника, и обрнуто.⁴⁵ Иако је направљен корпус метафоричких израза, који је ручно анотиран (VU Amsterdam Metaphor Corpus или VUAMC⁴⁶), сматрамо да питање прецизне идентификације намерно метафорички употребљене јединице остаје нерешено. Илуструјемо следећим примерима (преузето из VUAMC):

- (2) But by the time I had turned off the road from Bellingham at Kielder village and driven **up** the bumpy Forest Drive to East Kielder Farm, (...). (AHC-fragment60)
- (3) Professional religious education teachers like Marjorie B Clark (Points of View, today) are doing **valuable** work in many secondary schools (...). (K58-fragment01)
- (4) Naturally, to embark on such a step is not necessarily to succeed in realizing **it**.

Пример (2) представља гранични случај (*borderline case*), јер се из контекста не може утврдити да ли се наведена фарма налази на вишој локацији или је даље низ пут. У граничне случајеве спадају и изрази око којих се аналитичари, чак ни након дуже групне дискусије, нису могли сложити. Пример (3) је случај индиректне метафоре (*indirect metaphor*) јер у свест призива значење „веома користан и важан”, које се разликује од основног (директног) значења „вреди много новца”. У примеру (4) заменица *it* односи се на метафорички употребљену реч *step*, те представља имплицитну метафору (*implicit metaphor*).

Питање да ли су наведени изрази примери намерне метафоре решава се на следећи начин: када се идентификује реч повезана са метафоричким значењем (*metaphor-related word* или *MRW*) приступа се утврђивању да ли изворни домен дате речи припада рефернцијалном значењу у исказу у ком је употребљена (Рејнирс et al. 2019). Уколико је одговор потврдан, дата метафора потенцијално је намерна (*potentially deliberate metaphor*). Поузданост ове процедуре за идентификацију намерних метафора (*Deliberate Metaphor Identification Procedure* или *DMIP*) тестирана је тако што су два шифранта независно применила наведену процедуру на 900 насумично одабраних речи повезаних са метафоричким значењем и стопа поклапања била је 97.33% (Рејнирс et al. 2019). Недвосмислено класификовање одређених израза као намерних метафора може бити веома проблематично, о чему сведочи и незанемарљив проценат од 13.16 израза који су у овом истраживању остали под знаком питања, односно означени са „WIDLII” (*When In Doubt Leave It In*) (Рејнирс et al. 2019). Идентификовање намерних метафора, иако тешко и проблематично, може бити од велике важности за даља истраживања у оквиру дисциплина које се баве анализом текста и/или дискурса.

Трећа димензија – димензија комуникације – која је уведена у истраживање метафоре има примену у утврђивању дистрибуције намерних метафора и оних које то нису, а у оквиру различитих текстова и регистара. Насупрот томе, теорија релеванције, у оквиру које се управо комуникација и комуникативна вредност исказа и израза у фокусу, настоји да објасни прагматичке процесе који воде инференцију и комуникацију, па самим тим и разумевање метафоричких израза. У контексту теорије о намерној метафори, модификована експликатурна анализа може понудити релевантна објашњења процесуирања метафоричких израза. Наиме, могуће је извући паралелу између намерно употребљених метафоричких израза и метафоричких израза који представљају

⁴⁵ Г. Стин (2011: 85–86) признаје да теоријска и емпиријска истраживања треба да се позабаве овим проблемом.

⁴⁶ <http://www.vismet.org/metcor/documentation/home.html>

интерпретативну употребу језика. Дужом и фреквентном употребом у одређеном језику или заједници, изрази који су били атрибутивно, не дескриптивно употребљивани (дакле као намерне метафоре), могу временом постати дескриптивном употребом језика. Ова дистинкција не представља проблем за теорију релеванције јер остаје нетакнут принцип према којем метафорички изрази не захтевају посебне прагматичке процесе при интерпретацији. Ако погледамо пример (1ц) из одељка 2.2.4. ('Каролина_x је „принцеза” (као што би се рекло или помислило)'), можемо замислимо ситуацију у којој се у датој заједници (рецимо породици) усталило упућивање на Каролину уз помоћ лексема *принцеза*. У том случају лексема *принцеза* користила би се дескриптивно за упућивање на Каролину (референт). Уколико се у датој заједници зна да се Каролина назива принцезом зато што је размажена, контекстуалне импликације биле би исте као у примеру (1в) из 2.2.3. (КАРОЛИНА_x ЈЕ РАЗМАЖЕНА, ЗАХТЕВНА (ИТД.)).

Други проблем теорије о намерној метафори много је озбиљнији и тиче се игнорисања разлике између поређења и метафоре. Илуструјемо следећим примерима:

(5) (...) he's like a **ferret**. (KBD-fragment21)

(преузето из VUAMC)

(6) But think about this **tank of water as the reservoir within your soul, that aggressive impulses are dripping into.**

(Стин 2011: 89)

Пример (5) представља директну метафору (*direct metaphor*) јер нема контраста између основног и контекстуалног значења (*ferret* се дефинише као „мала крзнена животиња са дугачким репом, коју људи користе при лову на зечеве и пацове”). Директна употреба језика може и не мора бити сигнализирани (у овом конкретном примеру сигнал је лексема *like*). На сличан начин, у примеру (6) јавља се други језички сигнал (*as*), који, такође, упућује на експлицитно поређење. Штавише, Г. Стин (2011: 95) наводи да у трећем кораку (идентификовање отвореног метафоричког поређења) постоји одређена сличност између непотпуних пропозиција (која се разрешава мапирањем између домена), и он овај механизам види као једноставан и елегантан, иако се ослања на сличност и поређење. Поређење је, дакле, присутно у свим метафоричким изразима, било да је сигнализирани језичким средствима (нпр. *like, as, as if, so-called* итд.) или не. У примеру (6) говорник сигнализира саговорнику да мора да разреши очигледна неслагања (*incogruities*) у исказу тако што ће приступити мапирању домена (Стин 2011: 100–101). Међутим, и када не постоји језички оператор који сигнализира поређење (*SIM (simily) operator*), дакле у несигнализираним метафорама (*non-sigaled metaphors*), овај оператор се претпоставља/подразумева.

С друге стране, у теорији релеванције прави се јасна разлика између поређења (*simile*) и метафоре. Наиме, иако метафоре типа „А је Б” и поређења типа „А је као Б” наизглед преносе готово исту поруку на веома сличан начин, експликатуре у два наведена случаја биле би веома различите. Илуструјемо следећим примерима (преузето из Карстон и Веринг 2011: 296, наш превод):

(7) Господин Смит је миш.

(8) Господин Смит је као миш.

Оба исказа могу имати контекстуалне импликације да је господин Смит стидљив, повучен, тих и сл. Међутим, у случају поређења лексички кодиран концепт МИШ је део експликатуре, док је у случају метафоре (пример (7)) конституент експликатуре исказа *ad hoc* концепт МИШ* (видети одељак 2.2.3.):

(9) Експликација за (7): ГОСПОДИН СМИТ_x ЈЕ МИШ*

(10) Експликација за (8): ГОСПОДИН СМИТ_x ЈЕ КАО МИШ

У случају метафоре до намераваних импликација се долази путем *ad hoc* концепта, док се у случају поређења до импликација долази разматрањем енциклопедијских претпоставки о мишевима и прихватањем оних које се могу релевантно применити на господина Смита (Карстон и Веринг 2011: 297).

У складу са свиме до сада изложеним у одељку 2.3., сматрамо да теорија концептуалне метафоре, за потребе нашег истраживања, пружа најадекватније инструменте за анализу мапирања апстрактног изворног домена ВРЕМЕ. Наиме, испитивање свих изворних домена и њихових појединачних реализација у језичком материјалу, пружа детаљнији увид у тенденције људске когниције да се ВРЕМЕ концептуализује на одређен начин. Изузимање потенцијално ненамерних метафоричких израза из наше анализе умањило би њен допринос контрастивним когнитивнолингвистичким истраживањима. Осим тога, још увек не постоје прецизни механизми дистинкције између намерних и ненамерних метафора да би ова дистинкција била релевантна за анализу у нашој дисертацији. Илуструјемо следећим примером (преузето из Стина 2015: 67):

(11) Imagine your brain as a house filled with lights.

Према Г. Стину (2015), пример (11) представља намерну метафору, али употреба лексеме *filled* није намерна, јер ситуациони модел овог исказа не захтева представљање радње *попуњавања/испуњавања* ради адекватне интерпретације целокупног исказа. Међутим, бројна емпиријска истраживања оповргавају ову тврдњу (в. Гибс 2015). Р. Гибс (2015: 74) такође тврди да оно што се сматра лексичким раздвоначавањем неретко ипак укључује мапирање између домена, како потврђују емпиријски спроведене студије. С друге стране, у складу са поставкама теорије релеванције, може се направити разлика између дескриптивно употребљеног израза (експликациона анализа) и интерпретативно употребљеног израза (модификована експликациона анализа). Међутим, ова два приступа су комплементарна јер интерпретација метафоричког израза може зависити од публике која је прималац поруке, али и од статуса (нпр. фреквентности употребе, окошталости и сл.) датог израза за појединца или групу у једном језику. Предност когнитивнопрагматичког приступа јесте у томе што објашњење или разумевање метафоре, у сваком случају, не захтева посебне интерпретативне механизме и прагматичке процесе који се разликују од механизма/процеса који учествују у продукцији/интерпретацији како дословне, тако и других видова фигуративне употребе језика.

Узимајући у обзир да циљ истраживања у оквиру ове дисертације није испитивање прагматичких процеса који се активирају при интерпретацији метафорички употребљених језичких јединица, нити испитивање дистрибуције намерних и ненамерних метафора у оквиру одређених жанрова, теорија о концептуалној метафори представља најадекватнију теоријску поставку за спровођење анализе. Утврђивање да ли је неки израз употребљен намерно метафорички или није, не игра улогу у испитивању изворних домена који учествују у концептуализацији времена, нити у испитивању сличности и разлика концептуализације циљног домена ВРЕМЕ у српском и енглеском језику.

2.4. Резиме

Оба приступа – когнитивнолингвистички и когнитивнопрагматички – пружају нове и занимљиве увиде у проблематику полисемичности језичких израза. Како Д. Вилсон и Р. Карстон (2006: 429) примећују, концептуалне метафоре, као и интеграција својстава из различитих домена могу утицати на процес формирања *ad hoc* концепта тако што утичу на доступност контекстуалних претпоставки и импликација, али добијена интерпретација биће прихваћена као намеравана од стране говорника само ако задовољи саговорниково очекивање релеванције.

Није само Д. Вилсон (2011) истакла комплементарност два приступа,⁴⁷ и други истраживачи указују на неопходност адекватног и целовитог начина испитивања значења, које, дакле, укључује (ванјезички) контекст, као и чињеницу да је значење по својој природи енциклопедијско, те да се семантичка истраживања нужно ослањају и проширују на поље прагматике (Лангакер 1987, 1999; Расулић 2002; Тарнер 1991; Тендал 2009; Тендал и Гибс 2008).

У сваком случају, два водећа приступа – когнитивнолингвистички и когнитивнопрагматички – дају релевантне увиде у процес разумевања и употребе метафоричких израза у комуникацији. Међутим, из позиције когнитивне лингвистике предмет анализе углавном су концептуалне метафоре, док су предмет анализе когнитивних прагматичара језичке метафоре (Мишковић-Луковић 2015: 128). Осим тога, когнитивна лингвистика испитује мотивисаност како појединачних метафора, тако и класа метафоричких исказа и шаблоне метафоричког резоновања, те шире метафоричке теме и структуре у књижевности и поезији, док се когнитивна прагматика углавном фокусира на значење исказа у датом контексту, те како когнитивне ефекте ограничава принцип оптималне релеванције (Тендал и Гибс 2008: 1835–1840).

У оквиру нашег рада, метафорички изрази ексцерпирани из корпуса биће анализирани у складу са когнитивнолингвистичким приступом будући да наш корпус сачињавају углавном концептуалне метафоре, а један од главних циљева јесте поређење изворних домена који у двама посматраним језицима учествују у концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ. Још један разлог јесте управо избор циљног домена, који је један од најапстрактнијих концепата човековог искуства. Наиме, како когнитивна прагматика сматра, мотивисаност метафоре у комуникацији произилази из чињенице да су метафорички изрази често релевантнији од својих неметафоричких алтернатива, што би

⁴⁷ На пример, М. Тендал је у сарадњи са психологом Р. Гибсом (2008), а затим и самостално (2009), дао решење „хибридног“ приступа метафори, као споја когнитивнолингвистичке и когнитивнопрагматичке теорије. Тендал разликује концептуалне домене и менталне просторе (*mental spaces*), а централна категорија хибридне теорије јесте појам концептуалних региона (*conceptual regions*).

Концептуални домени су стабилне менталне репрезентације које се налазе у дуготрајној меморији и садрже информације које припадају истим искуственим доменима који су организовани у систем. Ментални простор је когнитивни простор који се ствара у процесу аутоматског формирања значења, где значењске структуре имају одређене вредности на основу дате ситуације, тј. контекстуално су условљене. Радикалним приступом формирању *ad hoc* концепата, М. Тендал негира могућност појаве лексичког концепта у исказу без икакве даље модификације. Концептуални регион (Тендал 2009: 200) дефинише се као јединица која је независна од контекста а везана је за одређену реч, те се *ad hoc* концепти формирају на основу концептуалних региона који садрже неке лексичке информације уз процедуралне информације о томе како формирати *ad hoc* концепт. Дакле, елемент исказа врши довољан когнитивни притисак на саговорника за активирање концептуалног региона. С друге стране, услед поддетерминације активираниог концептуалног региона, циљ интерпретације јесте управо инференцијално попуњавање празних места концептуалног региона екстерног знања, да би се остварио намеравани (релевантни) ефекат. Резултат овакве модулације концепта јесте *ad hoc* концепт који је модификован у односу на своја својства и који се уклапа у контекст исказа.

захтевало евентуално поређење когнитивних ефеката и напора уложеног при обради метафоричког и неметафоричког исказа. Како је о времену готово немогуће говорити *неметафорички*, сматрамо да је, бар за потребе ове дисертације, ексцерпирание изразе адекватније анализирати у складу са поставкама когнитивне лингвистике, и то као концептуалне метафоре (тј. видови концептуализације истог циљног домена) у двама несродним језицима.

Анализа у оквиру ове дисертације заснована је на корпусној анализи, те постоје два основна принципа која су узета у обзир при анализи ексцерпираних примера: 1) испитује се шири спектар лексема (лексема које се односе на временске интервале – *дан, месец, година, век, сат, тренутак*, итд. односно *day, month, year, century, hour, moment*, као и лексема које означавају догађаје – празнике и датуме.) и 2) предмет анализе ове дисертације јесу концептуалне (али и, са њима повезане, језичке) метафоре.⁴⁸

Овакво истраживање намеће организацију према изворним доменима који учествују у конкретизацији испитиваног циљног домена. Међутим, ВРЕМЕ је комплексан домен, те постоје бројни случајеви вишеструког мапирања на два (или више) изворна домена. Неретко је тешко дати метафорички израз анализирати у оквиру само једног изворног домена, као што ће наша нализа и показати.

У ранијем истраживању које је за тему имало проблематику систематизације изворних домена који учествују у конкретизацији циљног домена ВРЕМЕ (Манојловић 2017а), имали смо нешто другачији приступ. Наиме, проблем јесте био исти – како се изборити са комплексношћу испитиваног циљног домена а у циљу постављања јаснијих схема изворних домена и уланчавања значења. У поменутом раду проблем смо покушали да решимо применом теорије концептуалне интеграције (*blending theory*). Анализом су издвојена два основна изворна домена – ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР (видети табелу) и ЕНТИТЕТ.

Генерички простор	Циљни домен	Изворни домен	Пројекцијски простор
искусилац	човек	човек	човек
промена	проток времена	пређена раздаљина	пролажење времена је прелажење раздаљине
делови/етапе/мере	јединице времена (дани, тренуци, итд.)	јединице мере раздаљине (корак, дужина, пут, итд.)	дани могу бити дуги, догађаји могу бити путовања, може се кретати кроз време, и сл.
особине	линеарно, кретање унапред	три димензије, кретање у свим правцима	време је садржатељ; можемо се вратити у прошлост/прошлост може бити испред нас, и сл.

Табеларни приказ мапирања на изворни домен ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР (уз модификацију преузето из Манојловић 2017а: 222)

Искусилац (*experiencer*) је, у оквиру циљног, изворног и пројекцијског простора, човек, али се разликују делови, односно етапе, промене, мера, особине. Из наведене схеме

⁴⁸ Односно, сваки пронађени метафорички израз који садржи лексему која се односи на време/временски интервал.

произилазе концептуалне метафоре кретања, садржавања, мерење/скала, као и оријентационе метафоре.

Метафорички изрази који се не уклапају у горенаведену схему у наведеном раду подведени су под окриље једног широког појма који се најприближније може одредити као ЕНТИТЕТ (Манојловић 2017б). Оваква схема пружа објашњење за метафоричке изразе као што су *време је новац/time is money*, односно *време лечи све ране/time heals all wounds* и сл. Дакле, концептуалном интеграцијом изворног домена ЕНТИТЕТ и циљног домена ВРЕМЕ, добијају се концептуалне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РОБА, ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС и сл., које пружају основ за бројне метафоре нижег реда – ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ, ВРЕМЕ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ, ВРЕМЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕНО и др (Манојловић 2017б).

Уместо посматрања целокупне концептуализације времена као манифестације метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР, у анализи у оквиру наше дисертације проблему се приступа другачије. Сматрамо да изворни домени јесу повезани, али тако да проистичу један из другог, те да се надовезују и допуњују. Постоје два главна разлога за овакав приступ. Најпре, примарни циљ дисертације јесте контрастирање мапирања у двама несродним језицима, те је важно утврдити (не)поклапање изворних домена који учествују у концептуализацији испитиваног циљног домена. Осим тога, при детаљном испитивању било ког циљног домена, један од најрелевантнијих циљева јесте анализирати изворне домене и манифестације истих у језику, те образложити на који начин долази до уланчавања значења у оквиру изворних домена. Затим, целокупно човеково искуство догађа се у простору (и у времену које је апстрактно), те није необично што се сваки метафорички израз разлагањем може повезати са доменом простора. Међутим, оно што је у овој анализи значајније јесте идентификовање финије структуре мапирања на испитивани циљни домен, што подразумева детаљнију анализу свих примера ексцерпираних из корпуса српског и енглеског језика, те представљање богате мреже изворних домена на које се концепт времена може мапирати.

Дакле, у оквиру ове дисертације, изворни домени биће организовани на другачији начин, како би се дошло до што боље и јасније систематизације датих изворних домена, али и како би контрастивна анализа примера у српском и енглеском језику била прецизнија. Наиме, како се неретко дешава да је један метафорички израз конкретизација две, или чак више концептуалних метафора, један од наших циљева јесте објаснити схему уланчавања значења, која даје богат и широк спектар изворних домена који учествују у концептуализацији испитиваног циљног домена. Једна од хипотеза јесте да различите конкретизације домена ВРЕМЕ нису неповезане, већ да произилазе, тј. да су условљене једна другом, те да се повезаност ових изворних домена одсликава у језику. Управо из наведеног разлога, анализу започињемо испитивањем оријентационих метафора, узимајући их као основу за гранање значења за концепт ВРЕМЕ.

II Анализа и дискусија

3. Оријентационе метафоре

У овом поглављу испитујемо језичка средства којима се време концептуализује уз помоћ вертикалне и хоризонталне осе. Прву ставку наше анализе у оквиру овог одељка чини доказивање постојања вертикалности при концептуализацији времена, будући да нека истраживања говоре у прилог супротној тези (видети претходно поглавље, одељак 2.1.5.1). Затим ћемо извршити анализу примера према изворним доменима и њиховим потоњим значењским гранањима, те анализу лексема које су заступљене у ексцерпираним примерима, као и разноврсности језичких средстава којима се вертикалност остварује у српском и енглеском језику.

3.1. Вертикална оса

Као што смо већ навели, анализом су у оквиру наше дисертације обухваћене и метафоре које представљају својеврсан уметнички израз и нису устаљене у енглеском или српском језику. Један од циљева је и испитати да ли се и у којој мери ексцерпирани примери „понашају” на сличан начин као до сада забележене концептуалне метафоре, односно који је степен усаглашености пронађених метафоричких израза са надређеном појмовном метафором.

Тако су у испитиваном корпусу српског језика изрази примери који представљају креативну надоградњу, тј. уметнички језички израз, а примери су конкретизације управо вертикалне организације времена:

1. U tu svrhu predviđa se niz vertikalnih vremenskih zajednica, počev od rodovskih zajednica, zaključno s komunističkim opštinama [...] (Бас. 355–356)
2. Što se tiče vertikalne koordinacije u vremenu, stvari stoje ovako: u jednom delu regije Shizofrenije, sagrađena je verna kopija Troje pod kojom ratuju Ahili i Nestori [...] (Бас. 358)
3. Песник је ту сишао низ време и ослонио се на најдубље основе хришћанског учења и вере, на учење о стварању света, као и на светоотачко или опште наслућивање Божје промисли. (Пол.)

Дакле, вертикалност јесте могућа када говоримо о циљном домену ВРЕМЕ, бар када су уметничке метафоре у питању. Може се тврдити, што ће и наша анализа у оквиру поглавља о оријентационим метафорама показати, да је хоризонтална оријентација продуктивнија када је циљни домен ВРЕМЕ у питању, али се не може негирати постојање вертикалне организације времена, коју потврђују примери у којим се недвосмислено и експлицитно остварује оријентација изнад/испод. Кроз анализу која следи у овом

поглављу, показаћемо да се по вертикалној оси остварује и кретање временских јединица, а не само статичан однос изнад/испод. Анализа вертикалности у концептуализацији времена биће организована у оквиру поглавља која се баве конструкцијама са глаголима *падати* и *fall*, предлозима *на* и *он*, *преко* и *over*, придевима *висок* и *high*, као и језичким изразима у којима је забележен изворни домен ТАЛОЖЕЊЕ.

Постојање вертикалне димензије при концептуализацији времена у српском и енглеском језику показује К. Расулић (2004). Проблематичном остаје концептуализација времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ КРЕЋЕ ВЕРТИКАЛНОМ ОСОМ. Поред проблема вертикалног кретања времена, циљ је испитати и да ли је вертикална оса продуктиван изворни домен или су у питању изузеци од правила према коме се време концептуализује искључиво уз помоћ хоризонталне осе (како, као што смо видели, нека истраживања показују). Анализу ћемо почети решавањем проблема кретања временских јединица по вертикалној оси.

3.1.1. Глаголи *падати* и *fall*

Као што је већ наведено у претходном поглављу, једна од највећих недоследности када је у питању метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ управо представља кретање по вертикалној равни. Осим тога, и када говоримо о стационарном времену где је посматрач тај који се креће, примери вертикалне организације времена заправо су примери кретања посматрача по хоризонталној равни (видети објашњење примера *We're moving up to/on Christmas* у одељку 2.1.5.1.). Међутим, анализом нашег корпуса пронађени су примери у којима се кретање временских јединица недвосмислено врши по вертикалној оси, иако се, поред КРЕТАЊА, остварује и домен САДРЖАВАЊА.

У српском језику бројни су примери који показују да се ВРЕМЕ концептуализује као кретање по вертикалној оси и то уз помоћ глагола *падати* чија семантика подразумева *кретање одозго надоле*, дакле по вертикалној оси. Примери који следе конкретизације су појмовне метафоре ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ/ДОГАЂАЈИ КРЕЋУ СЕ ОДОЗГО НАДОЛЕ (КА СВОМЕ МЕСТУ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ):

1. По неким истраживањима постоји оптимални период за остваривање ове способности, који пада између друге и седме године живота; ако се стицајем изузетних околности језик тада не развије, касније ће се тешко научити. (Буг. 40)
2. Vreme prve Pantovićeve metamorfoze pada u doba kad rat već uveliko besni по Европи и прилази границама Краљевине Југославије. (Дем. 131)
3. Осим тога, некако u to vreme, pada i smrt Witolda Kowalskog, која njegovog sina, Jozefa, ponovo odvodi na put, ovoga puta u Ulan Bator, u Mongoliju. (Бас. 237)
4. Некако u to vreme pada још један из нива преобраћања убеђења Kowalskog. (Бас. 243)
5. Neretljанин pristade, mada je bio dan kad lule cvile i ne vuku, načini pismeno s rokom posle 11. petka koji pada u mesecu rebi-ul-evelu, zaoštri crni štap na eljdovo zrno i vrati se kući uzevši robe koliko je hteo. (Пав. 118)
6. Он узима да су polemika i preobraćenje Hazara u jevrejsku veru pali 4 veka pre no što je on pisao svoje delo, a то значи 740. godine. (Пав. 199)
7. Тај судњи дан – двадесети дан трајања неиздрживо високе цене сировог петролеја – очекује се да падне у четвртак 7. септембра. (Пол.)

Поред неизоставног остваривања домена САДРЖАВАЊА, из наведених примера може се приметити и да се „простирање” времена и даље врши по хоризонталној оси. Дакле, кретање временских јединица по вертикалној оси није могуће без постојања временске скале која прати хоризонталну осу. Иако то указује на примарно хоризонталну концептуализацију времена, сматрамо да ексцерпирани примери из корпуса српског

језика са глаголом *падати* потврђују постојање вертикалне осе као изворног домена за мапирање циљног домена ВРЕМЕ. Овде се намеће закључак да се кретање времена по вертикалној оси у српском језику не остварује самостално, без уплива домена САДРЖАВАЊА и ХОРИЗОНТАЛНОСТИ, али се то не може са сигурношћу тврдити без опширнијег истраживања у оквиру корпуса српског језика.

Лексеме, односно изрази, који су могући уз наведени глагол, односе се на дан (односно датум), период или догађај (*смрт, преображај, полемика и преобраћење* у примерима 3, 4. и 6.).⁴⁹

У енглеском језику у оквиру испитиваног корпуса уз лексеме из семантичког поља времена нису пронађени примери са глаголом истог или сличног значења глаголу *падати*, те је претрага проширена и у оквиру интернет претраживача Гугл. Интернет претрага пружила је увид у ширу слику стања у енглеском језику и пронађени су примери са глаголом *fall* (*падати*) уз одређене временске појмове:

8. For the first time since 2006, Christmas is going to fall on a Monday. (Гугл)
9. You can also see on which day the holiday falls and how many days it is until this holiday. (Гугл)
10. Nearly 9 out of 10 Protestant senior pastors say their churches plan to hold services on Christmas Day and New Year's Day, as both fall on a Sunday, according to a recent survey from Nashville-based LifeWay Research. (Гугл)
11. It also falls on the same day of the week as New Year's Day in a leap year. (Гугл)
12. If the holiday falls on a Sunday, the day is observed the following Monday. (Гугл)

На основу наведених примера, могу се уочити две важне разлике у односу на српски језик, које заправо условљавају једна другу, а тичу се учесталости и ограничења у употреби глагола *fall* уз временске јединице. Наиме, у енглеском језику примери са глаголом *fall* пронађени су само када су у питању дани, односно датуми или празници (*day, Sunday, New Year's Day, Christmas*, и сл.). Та повећана рестриктивност условљава смањену учесталост оваквих примера, која је знатно мања у односу на српски језик (где се, поред дана, у конструкцијама са глаголом *падати*, појављују и периоди и догађаји).⁵⁰

3.1.2. Таложeње

Кретање времена по вертикалној оси може се остварити и кроз метафору ВРЕМЕ ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ (Кликовац 2000:157–158). Како анализа у оквиру наше дисертације показује да сви примери таложeња времена нису уједно и примери

⁴⁹ Уз глагол *падати* пронађене су још и лексеме *ноћ* и *вече*. Међутим, када је лексема *ноћ* (или *вече*) у питању, односно израз *пада/спушта се ноћ/вече*, не остварује се домен САДРЖАВАЊА, НИТИ ВЕРТИКАЛНОСТ, већ је изворни домен ПОКРИВАЊА онај који се продукује заједно са појмовном метафором ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СЕ КРЕЋУ ОДОЗГО НАДОЛЕ. У случајевима када нема кретања (нпр. *под окриљем ноћи*), ипак долази до концептуализације времена у смислу вертикалности, јер ПОКРИВАЊЕ подразумева да је ЈЕДАН ЕНТИТЕТ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ДРУГОГ ЕНТИТЕТА. Међутим, сматрамо да се наведене лексеме, које јесу у метонимијској вези са лексемом *време*, у овим примерима односе пре на одсуство светла (мрак, таму), него на део дана, те нису укључене у нашу анализу.

⁵⁰ Као и у српском језику, и у енглеском пронађени су примери са лексемом *night* у којима се уочава паралела са примерима у српском језику са лексемама *ноћ* и *вече*, с том разликом да се у ексцерпираним примерима *падање ноћи* (*nightfall*) концептуализује и као чисто временски појам (*by nightfall*), јер се може синтаксички понашати као и друге временске одреднице (на пример, *by 10 a.m., by that time*, и сл.). Сматрамо да се и у енглеском језику, а у примерима са лексемама *night* и *fall*, одредница *night* односи на мрак/одсуство светлости, те ови примери нису део наше анализе.

кретања по вертикалној оси, изворни домен ТАЛОЖЕЊЕ издвајамо као посебан пододелјак. Сматрамо, такође, да је домен ТАЛОЖЕЊА један од изворних домена који проистиче из појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ВОДА/ТЕЧНОСТ. Тако се својство времена да се концептуализује као ЕНТИТЕТ У ТЕЧНОМ СТАЊУ огледа у бројним метафорама нижег реда, што додатно потврђује хипотезу о немогућности јасног и прецизног раздвајања изворних домена који учествују у концептуализацији у оквиру датог језичког израза, али и хипотезу да су изворни домени повезани, те проистичу један из другог. Наиме, осим у оквиру овог поглавља и примера који се тичу вертикалне организације времена (ТАЛОЖЕЊЕ), метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ У ТЕЧНОМ СТАЊУ биће обрађена и у оквиру анализе примера који су језички израз појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ КРЕЊЕ (дакле, ВРЕМЕ ЈЕ ТОК, у оквиру поглавља 6.), али и оквиру поглавља које се бави временом као РОБОМ – ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ/ИМА ОСОБИНЕ СТВАРИ И ПОЈАВА (поглавље 8.).

Овде ћемо се, наравно, задржати у оквирима анализе вертикалне организације времена и примерима метафоре ВРЕМЕ ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ.

СРП

1. *Vreme je običan sled činjenica, činjenica do činjenice: kosti, lobanje, zapisi; potreban je redosled toj basnoslovnoj gomili.* (Бас. 36–37)
2. *Bila je jedva приметна, zaklonjena nečim što je moglo biti jako nagomilano vreme.* (Пав. 226)
3. *Ono nešto malo bednog mira i provincijalnog čemera bivše Jugoslavije zamenili su svi ti krvavi ratovi i svi užasi i sankcije i blokade i beda i smrt, sve što su, poput prljavog talasa, tamo nanele mračne devedesete.* (Арс. 208)
4. [...] иако је као вредан споменик стављен под заштиту, стижу снажни потреси и ситна камена прашина, која подсећа да прах садашњости неизбежно прекрива прошлост. (Пол.)
5. Стајаће тако у процесу испуњеном теретом наслага прошлости – суревњивошћу лидера, мржњом екстремиста, крвном осветом народа, ратоборним четовањем незадовољника, међусобним разарањем држава, убогим сиромаштвом људи и баснословним богатством елите. (Пол.)

ЕНГ

6. *At first I was surprised and confused; then, as he lay in his house and didn't move or breathe or speak, hour upon hour, it grew upon me that I was responsible [...].* (Фиц. 171)
7. *The planet's surface was blurred by time, by the slow movement of the thin stagnant air that ad crept across it for century upon century.* (Ад. 123)
8. *And that had not been the first time nor had it been the last, but all the years of killing boiled down in essence to that single moment [...].* (Сим. 149)
9. *Then today had dawned and all the serene years had come tumbling down all about his ears.* (Сим. 143)
10. *There might come a time when he'd become very jealous of them and when that day came, he could hoard the hours and minutes, even the seconds, in as miserly a fashion as he could manage.* (Сим. 99)

Наведени примери поседују велики стилоген потенцијал и висок степен разраде метафоризације. Како апстрактан циљни домен који испитујемо често не разумемо само кроз употребу једног изворног домена, морамо приметити да се, поред вертикалности, у наведеним примерима у оба посматрана језика остварују и други изворни домени – РОБА/ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ (нпр. у српском корпусу *нагомилано време* (пример 2.), *прах садашњости* (пример 4.), *наслага прошлости* (пример 5.) и сл., односно у енглеском *hoard the hours and minutes, even the seconds* (пример 10.), *all the serene years had come tumbling down* (пример 9.) и др.), односно ТЕЧНОСТ (нпр. у српском корпусу *nanele mračne devedesete* (пример 3.), односно у енглеском *all the years of killing boiled down* (пример 8.)).

У енглеском језику јавља се и одредница *down*⁵¹ која такође указује на вертикалну организацију времена, и то ону у којој су ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОДИ НАСЛАГАНИ ЈЕДАН НА ДРУГИ ПО ВЕРТИКАЛНОЈ ОСИ, што је у сагласности са сликовном схемом ТАЛОЖЕЊА. За ову концептуалну метафору у оквиру испитиваног корпуса пронађени су примери са лексемама *year* (*година*) и *age* (*доба*):

11. 'It's true you've hardly aged at all down the years, princess,' Axl had said. (Каз. 8)
12. Could it be our love would never have grown so strong down the years had the mist not robbed us the way it did? (Каз. 360)
13. There were proud names that were the prouder now, but now no more than names to echo down the ages [...]. (Сим. 3)

3.1.3. Предлози *на* и *он*

Семантика предлога често је комплексна, па исти предлози, поред својих основних значења и употреба, могу условити различите концептуализације апстрактних домена. На пример, Д. Кликовац (2000: 330–332) наводи да се употребом предлога *on* и *at* време концептуализује као СКАЛА, али не спроводи детаљнију анализу, јер предлози *on* и *at* нису били предмет анализе дате студије.⁵² Иако се време и временске јединице уз предлоге *on* и *at* концептуализују као СКАЛА, ови, примарно просторни, предлози својим употребним и значењским разликама утичу и на разлике у концептуализацији. Наиме, како ни при тумачењу основних значења предлога *on* и *at*, није исто бити (просторно) *at a place/point* и *on something*, тако сматрамо да, при концептуализацији времена као скале, треба размотрити могућност разликовања вертикалног и хоризонталног позиционирања на скали. Значи, као што примери са глаголима који подразумевају кретање по вертикалној оси показују (примери са глаголима *падати* и *fall*), предлози *на* и *он* и уз временске појмове задржавају компоненту значења вертикалности. Иако се време примарно концептуализује као хоризонтална скала, ДОГАЂАЛИ СЕ КОНЦЕПТУАЛИЗУЈУ КАО ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТЕ СКАЛЕ.

У српском језику честа је употреба наведеног предлога уз временске појмове, али уз одређене рестрикције – уз овај предлог долазе у обзир само изрази који означавају дан (празници, годишњице, дан неког догађаја и сл.). Српски језик не познаје конструкције * *на пет сати по подне*, * *на јун*, * *на 1999. годину* и сл., али ни * *на 5. мај* иако означава датум (али може се рећи у комбинацији са самом лексемом *дан* – *на дан 5. маја*). У овој улози може се наћи *датум* као лексема. Такође, пронађен је и један пример са лексемом која означава дан у недељи, али уз редни број (пример 5.), док остали примери представљају празнике – *крстопоклона недеља*, *велики петак*, *духовски уторник* и сл.

Из наведеног се може закључити да се уз предлог *на* могу наћи само изрази који означавају дан/датум који је по нечему битан (празник, годишњица, дан када се нешто важно догодило, односно *датум који је производ два света броја* (пример 9.) или *11. петак* (пример 5.) – не сваки/било који петак). Осим тога, иако није пронађено у оквиру испитиваног корпуса српског језика, предлог *на* може ићи и уз годишња доба (*на јесен/најесен*, *на лето* и сл.). Тако у српском језику имамо следеће примере:

⁵¹ Са лексемом *down*, а у оквиру испитиваног корпуса, пронађен је један пример који показује да се посматрач концептуализује као ЕНТИТЕТ ПОЗИЦИОНИРАН ИЗНАД ОДРЕЂЕНОГ ВРЕМЕНСКОГ ОДСЕЧКА (КОЈИ ЈЕ ЗАВРШЕН/ПРОШАО), односно ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОДИ КОЈИ СУ ПРОШЛИ НАЛАЗЕ СЕ ИСПОД ПОСМАТРАЧА: *But I'm not going to stand up on a gravestone and look down on life and say, 'O lovely!'* (Урс. 154)

⁵² У наведеној студији (Кликовац 2000) из истих разлога није анализиран предлог *на* у српском језику.

празници

1. Uz Božiju pomoć, na veliki petak anno Domini 1348, vitez Dagober savlada otpor jeretika, poseće šljam, a vinovnike, Kalista, Engeranda i markiza Rošato, okovane dovede u Pariz. [...] (Бас. 56)
2. I zatim u martu, na krstopoklonu nedelju, u ključali pasulj spustismo lonče da skuvamo rakiju, popismo, pokusamo i zauvek napustismo Nikolje. (Пав. 264)
3. [...] дрвене кашике што се диме и виљушке нађинјене од кашика, а на духовски уторник 1684, радосмо у царствујући град Вијену. (Пав. 264)

лексема дан (и дани у недељи)

4. Na dan dolaska voza, троја натоварена запрежна кола уступљена од стране трговца Димитрија Ђорђевића, кренула су према теретној рампи жељезничке станице. (Дем. 168)
5. Овде сан вавик, само ми се на 11. петак сваке године ваља наћи у гробу. (Пав. 118)
6. На дан 5. маја 1941, из Карловца је дошао у Вељун Никола Кукић, члан партијског руководства. (Пол.)

годишњице (и рођендани)

7. [...] а трећа (потписана другим именом и незначно изменјена) на двадесетогодишњичу његове смрти у београдској "Politici" од 19. јануара 1986. (Бас. 239)
8. А онда је, управо тог дванаестог дана првог месеца нове године, тачно на шеснаести рођендан, Ала Махмуда добила менструацију. (Арс. 143)

датум

9. Према Гренджеру, крећући из Београда, на датум који је производ два света броја ($3 \times 7 = 21$) [...]. (Бас. 242)

На сличан начин, предлог *на* у изразима *на време* (и у енглеском *on time*) у значењу *благовремено*, као и у изразу *с времена на време* у значењу *повремено*, задржава значење вертикалности, те се наведени изрази могу сматрати примерима вертикалне организације времена. Међутим, ови изрази су „окамењени” у језику, имају висок степен лексикализације, те је тешко са сигурношћу говорити о мотивацији оваквих конструкција, и стога нису посебно издвојени у оквиру наше анализе.

Када говоримо о предлогу *на* у српском језику, поред наведених примера, у којима се упућује на одговор на питање *Када се нешто догодило?* постоји и могућност упућивања на одговор на питање *Колико је нешто трајало?* Наиме, у српском језику, лексеме које означавају временске појмове уз предлог *на* могу имати и значење МЕРЕ ВРЕМЕНА. Вертикални однос огледа се у концептуализацији у оквиру које се РАДЊА/СТАЊЕ/АКТИВНОСТ налази СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА (тај временски интервал представља меру времена). Временски интервал не мора бити прецизно дефинисан:

одређено трајање

10. Из других манастира или од путујућих продавца из Украјине, монаси су позајмљивали на 4-5 дана књиге каквих није било у Николју и давали ми да их брзо научим напамет. (Пав. 263)
11. Барак је зажелио новом председнику, изабраном на седам година, успех за добробит целог Израела и додао да поштује вољу Кнесета. (Пол.)

неодређено трајање

12. На тренутак (који се одуžio у недоглед) изгубио је моћ говора. (Дем. 87)
13. Не може се рећи како није знао да већина њих удељује милостинју тек да се отараси молјеника, да примире савест и да на неодређено време одгоде или прикрију свој себићлук. (Дем. 119)

Када се именице *тренутак/трен/час* налазе у множини, иако, као у претходним примерима, израз са предлогом *на* и временским интервалом у множини задржава значење мере (то јест означава интервал кратког трајања), добија се и додатно значење итеративности, односно значење блиско прилогу *повремено*.

14. Na trenutke u njoj blistaju glagoli, a potom, čim se oni povuku, zacrne se imenice, samo što mi to ne možemo videti, kao što ne možemo pročitati šta crni ogranj piše po belom ognju. (Пав. 217)

Значење МЕРЕ ВРЕМЕНА које временски појмови остварују уз предлог *на* огледа се и у изразима који се користе за означавање вредности по јединици времена:

15. Апаратура обрађује 300 пилића на сат. (Пол.)
16. Тропске олује добијају имена када им брзина пређе 60 км на сат, а статус урагана када премаше 120 км на час. (Пол.)

Српски језик такође познаје концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ ЧОВЕК НОСИ и то на тај начин да се ентитет који је ношен налази ИЗНАД ЧОВЕКА.⁵³ Примарно се овде мисли на изразе попут *на којима лежи будућност*:

17. „Зато је потребно изнад свега чувати јединство у чему велику улогу имају патриоте као и млади на којима лежи будућност ове земље”, поручио је генерал-потпуковник Ковачевић. (Пол.)

Често се каже да је *будућност на младима*, тако да се време, односно БУДУЋНОСТ концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ ЧОВЕК НОСИ уз додатно профилисање одговорности коју носилац има за ентитет који носи.

Енглески језик, такође, познаје могућност концептуализације ДОГАЂАЈА као ТАЧАКА НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТЕ СКАЛЕ, а уз употребу предлога *on*. Д. Кликовац (2000: 330) наводи да се у енглеском језику предлог *on* јавља уз целе дане, датуме и једноставне догађаје, те да се притом, као што је већ наведено, време концептуализује као СКАЛА. Наша анализа показала је да је могућност нешто шире употребе наведеног предлога у енглеском језику. Његово јављање уз временске појмове знатно је учесталије и може стајати уз лексеме које означавају дане у недељи, лексему *day*, уз датуме (певасходно у научном и публицистичком стилу), празнике, али и делове дана (*evening, afternoon, morning, night*), као и дуже или краће временске периоде (*week, weekend, three days off* и сл.). Поред тога, дозвољено је и да лексеме које означавају временски период буду у множини, те се често остварује итеративно значење (*on Mondays, on days when he had no classes, on thousands of other mornings* и сл.):

дан

18. On the third day old Atro brought him a pile of newspapers. (Урс. 62)
19. On days when he had no classes, when she came in he might have been sitting at the table for six or eight hours straight. (Урс. 152)

дани у недељи

20. And on Mondays eight servants, including an extra gardener, toiled all day with mops and scrubbingbrushes and hammers and garden-shears, repairing the ravages of the night before. (Фиц. 45)
21. And on Sunday the band sounded as strong as ever, after a few months of reunion shows. (ЊЈТ)

датум

22. This summary of the main clauses of the Emerson bill is based on the bill as presented to the House on 4 January 1995. (Крис. 130)

⁵³ Ентитет који се носи не мора нужно бити ИЗНАД НОСИОЦА, то јест изражавати однос вертикалности. Може се, у оквиру домена НОШЕЊА, профилисати значење *поседовања*, те се време и временски интервали који су ношени, концептуализују као РОБА (*Будућност аутомобилске индустрије и металског комплекса наше земље је у сигурним рукама и са економски здравим програмом*. (Пол.)).

23. The predominance seems set to continue, notwithstanding the initial impact on international travel caused by the terrorist attacks on 11 September 2001 in New York. (Крис. 104)

празник

24. On Thanksgiving Day 1968, he made his first of two appearances on “The Dating Game”. (ЊЈТ)
25. President Hugo Banzer, who is stricken with cancer, formally resigned today on a national holiday to prepare a handover of power to Vice President Jorge Quiroga. (ЊЈТ)
26. On Halloween Night, they dress any way they want, even if Halloween is a few months away. (ЊЈТ)

делови дана

27. On a cold afternoon late in winter he stopped in at the physics office on his way home from the library to see if there were any letters for him in the pickup box. (Урс. 91–92)
28. But on a morning like this one, when adults and children alike were busy with tasks, the spot would have been deserted [...] (Каз. 16)
29. Brennus never joined us, of course, for he had his privileged quarters, but on that evening, for whatever reason, I saw him walk past. (Каз. 251)

период

30. Married professors usually lived during the five class days of the seven-day week in bachelor quarters on campus, going home only on weekends. (Урс. 104)
31. So on my two days off, Thursday and Friday, I read it very thoroughly [...] (Ад. 266)
32. On a typical recent week, the assignment editor on the metropolitan desk at The Times received more than 300 faxes in which people proposed ideas for articles. (ЊЈТ)

Осим предлога *on*, у енглеском језику јавља се предлог сличне семантике – *upon*. У свом основном значењу синониман је предлогу *on*, с тим што је употреба предлога *upon* чешћа у формалном регистру (ОЕД). Најфреквентнији израз са предлогом *upon* и временским изразом јесте *once upon a time* (једном давно), у оквиру ког се време концептуализује као ПОДЛОГА КОЈА СЕ НАЛАЗИ ИСПОД ДОГАЂАЈА који се описује. Међутим, како је израз *once upon a time* идиоматизован у енглеском језику, неће бити посебно издвојени примери са наведеним изразом.

С друге стране, предлог *upon* није везан искључиво за израз *once upon a time*, већ се његовом употребом остварује и концептуална метафора ВРЕМЕ/ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛ ЈЕ ЕНТИТЕТ ИЗНАД ПОСМАТРАЧА:

33. And the spring will soon be upon us. (Каз. 20)
34. Well, here’s the spring upon us, and perhaps it’s time we set off. (Каз. 28)
35. Yet now the hour’s almost upon us, I find my heart trembles like a maid’s. (Каз. 338)
36. ‘The time is nearly upon us,’ said one, and Arthur was surprised to see a word suddenly materialize in thin air [...] (Ад. 181)

У енглеском језику вертикалност се запажа и када је у питању временска скала; наиме, када заказано време треба *померити за касније*, може се употребити израз са предлогом *up*, те се догађаји концептуализују као ТАЧКЕ НА ВЕРТИКАЛНОЈ ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ при чему се КАСНИЈИ ДОГАЂАЈИ НАЛАЗЕ НА ВИШОЈ ПОЗИЦИЈИ НА СКАЛИ:

37. Since Ground Control had pushed launch time up, all routines had to be rushed through in double time. (Урс. 4)

Видели смо да се, поред најпродуктивнијег предлога за изражавање вертикалне организације времена (*on*), користе и предлози *upon*, односно *up*, који су знатно мање заступљени, али додатно указују на профилисање временских интервала кроз употребу схеме вертикалности.

3.1.3. Предлози *преко* и *over*

Поред наведених примера вертикалне организације времена уз предлоге *на* и *он*, уз временске појмове у српском језику често се користи предлог *преко*, односно *over* у енглеском језику. Употребом ових предлога (као што је већ речено у делу 2.1.5.1.) АКТИВНОСТ/РАДЊА КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА концептуализује се као КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА.⁵⁴

Предлог *преко* уз временске појмове подударан је са изразима *током* и *за време*, док је у енглеском језику предлог *over* синониман са изразом *during*. У српском језику уз предлог *преко* у временској употреби могу се наћи различите лексеме. У оквиру нашег корпуса није пронађено много примера ове појмовне метафоре, а лексеме које су забележене у овој улози јесу *дан*, *ноћ*, *лето* и *зима*.

1. Он ни преко лета није долазио кући, нема времена. (Бећ. 123)
2. U letnjoj prestonici kaganovoj, na obali Crnoga mora, gde su u jesen krečili kruške na granama i brali ih sveže преко зиме, našla su se tri teologa, jedan jevrejski rabin, jedan hrišćanin Grk i jedan arapski mula [...] (Пав. 199)
3. Salar Baksi bio je čovek navike: radio je преко дана, od osam ujutru do šest popodne [...] (Арс. 94)

Посебну групу примера чине они са изразом *преко ноћи* у значењу *веома брзо*. То је идиоматизовани израз, али је у питању иста концептуална метафора, с тим што се временом развило додатно значење *брзине*:

4. Samo takav jedan narod beše u stanju da prekonoć svrgne carstvo i uspostavi komunistički režim. (Бас. 317)
5. [...] не би преко ноћи постао свакодневна пракса [...]. (Бећ. 212)

Енглески језик такође познаје могућност концептуализације АКТИВНОСТИ/РАДЊЕ КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА као КРЕТАЊА У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА. Разлика у односу на српски језик огледа се, не у концептуализацији, већ у 1) рестриктивности и 2) фреквентности израза са предлогом *over*.

У енглеском језику, такође, израз *over night* може (али не мора) имати додатно значење *брзине*. Осим ове уз наведени предлог јављају се и лексеме које означавају *период*, *годину*, *декаду*, *век*, *сат* и др., као и сама лексема *time*⁵⁵, те није необично што су примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика далеко бројнији. Осим тога, у енглеском језику уз овај предлог могу се наћи и временски појмови у множини, док у српском језику то није могуће (бар у наведеном значењу⁵⁶).

Српски језик намеће рестрикцију у смислу дужине интервала који може доћи у обзир при оваквој концептуализацији времена⁵⁷. Проширеном анализом утврђено је да

⁵⁴ На сличан начин се, као што смо видели, концептуализује и предлог *на* у значењу МЕРЕ ВРЕМЕНА, мада нема елемента *кретања*, док се домен ВЕРТИКАЛНОСТИ остварује и са предлогом *на* и *преко*.

⁵⁵ Израз *over time* има значење прилога *временом* у српском језику.

⁵⁶ У српском језику не може се рећи **преко 5 година* (а да не значи *више од 5 година*), **преко много година* и сл. У оваквим примерима био би употребљен синониман израз *током* (нпр. *током 5 година*).

⁵⁷ К. Расулић (2002: 370) примећује да се са овим предлогом не могу употребити веома дуги или веома кратки периоди у српском језику, као ни низ временских јединица.

се уз наведени предлог не могу наћи временске јединице мање од дана (**преко минута*, **преко јутра*, **преко сата* и сл.), као ни временске јединице веће од године (**преко деценије*, **преко века*, **преко миленијума* и сл.). Такође, када су у питању периоди неодређеног трајања, у овом значењу користи се израз *током* (**преко периода*, **преко одмора*, **преко радног времена* и сл., али може *преко викенда*, *преко радне недеље* и др.). Овакве рестрикције не важе у енглеском језику стога је и сама фреквентност израза са предлогом *over* и временским појмом, те су примери ексцерпирани из испитиваног корпуса далеко бројнији и разноврснији:

6. The afforestation of the West Teamaenian Littoral was one of the great undertakings of the fifteenth decad of the Settlement on Anarres, employing nearly eighteen thousand people over a period of two years. (Урс)
7. We boatmen have ferried many there over the years, and by now there will be hundreds inhabiting its fields and woods. (Каз. 44)
8. The girl he had dragged along to the pub with him had grown to loathe him dearly over the last hour [...] (Ад. 33-34)
9. It has been compiled and recompiled many times - over many years and under many different editorships. (Ад. 80)
10. Eventually, of course, after their galaxy had been decimated over a few thousand years, it was realized that the whole thing had been a ghastly mistake [...] (Ад. 199)
11. And the information that he held, gathered painfully over the course of almost a century [...] (Сим. 144)
12. *Perhaps over a longer period one might be able to detect a time rhythm) but I didn't have the time.* (Сим. 22)
13. Children of all cultures learn to talk over more or less the same period of time, regardless of the differences in the grammar of their languages. (Крис. 8)
14. Each journey has immediate linguistic consequences – a language has to be interpreted, learned, imposed – and over time a travelling trend can develop into a major influence. (Крис. 104)
15. The pace of English language adoption over the past decade or so has been so explosive [...] (Крис. 24)
16. In summer, Mrs. Mullholland said, she “lives there” -- all day long but not overnight, except for the day she had to evacuate her Dune Road home because of a hurricane. (ЊЈТ)
17. [...] and the hundreds of fans from the Bronx who had shown up over the weekend to cheer them on had been whittled to a handful of loyal followers. (ЊЈТ)
18. [...] but that in the last two weeks the number had jumped 50 percent over the previous two weeks. (ЊЈТ)
19. [...] over the last century, a number of relatives have served as members of Parliament. (ЊЈТ)
20. Over the last decade, Mr. Helms has had coronary bypass surgery and prostate cancer [...] (ЊЈТ)
21. The global market for English language teaching and learning will increase over the next 25 years. (Крис. 113)

Поред већ наведених рестрикција у српском језику за употребу предлога *преко* уз временске појмове, а који не важе у енглеском језику, анализа ексцерпираних примера указује на још једну веома битну разлику. Ваља истаћи, у српском језику конструкције типа *преко* + временски интервал не могу се односити на будућност (дакле, не можемо рећи **преко следеће зиме*), док у енглеском језику оваква рестрикција не важи (нпр. *over the next 25 years*). У српском језику, поново би ову функцију преузела лексема *током*.

Предлози чија основна семантика припада домену вертикалне организације неретко се остварују кроз домен ПОКРИВАЊА (као што смо већ видели на примерима са лексемом *ноћ*), па тако у српском језику имамо и следеће примере у којима је наведени домен експлициран употребом глагола *покривати* и придева *прекривен* (у овим примерима остварује се, свакако, и домен вертикалности, јер је ЈЕДАН ВРЕМЕНСКИ

ИНТЕРВАЛ – онај који је *прекривен* – ИСПОД ДРУГОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА ИЛИ НЕКЕ ДРУГЕ ОДРЕДНИЦЕ (*мрак, прича* и сл.):

22. Napominjao je takođe da su se u jednom trenutku Grci bili vezali za taj narod-dvojnuk umesto za prave Hazare i to u razdoblju koje pokriva sedma velika hazarska godina. (Пав. 73)
23. Ваше приче, временски гледано, покривају период од краја Другог светског рада до данашњих дана. (Пол.)
24. Život tog čoveka prekriven je nepoznicama, zamagljen protivurečnim glasinama koje Kowalsky nije naročito nastojao da pobije. (Бас. 223–224)
25. Tih šest godina njegovog života prekriveni su potpunim mrakom. (Бас. 242)

Поред примера са предлозима *преко* и *over*, у оквиру испитиваног корпуса српског језика пронађен је само један пример појмовне метафоре КРАЈ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ПЕРИОДА/ЦИКЛУСА ЈЕ ГОРЕ, ОНО ШТО МУ НЕПОСРЕДНО ПРЕТХОДИ ЈЕ ДОЛЕ (Расулић 2004: 372–373). Овде можемо приметити да је значење предлога *под* синонимно значењу предлога *пред*, односно заменом једног предлога другим не би дошло до промене у значењу израза⁵⁸.

26. Отуда пред житељима једне све мање планете под крај XX века стоји далекосежан и дугорочан задатак да од богатог и разноврсног језичког материјала граде све више мостова а све мање препрека. (Буг. 19)

3.1.5. Придеви *висок* и *high*

Како је у оквиру поглавља о теоријско-методолошком оквиру дисертације било речи о употреби придева *high* у енглеском језику, овде нећемо понављати, односно потврђивати резултате претходних истраживања, већ је циљ укратко навести шта је испитивани корпус енглеског језика показао када је наведени придев у питању, а онда обогатити налазом који је изнедрио корпус српског језика. Редослед представљања резултата обрнут је у овом потпоглављу зато што овде, заправо, допуњујемо описане резултате у енглеском језику (Расулић 2004: 374-375) резултатима анализе српског корпуса.

Наиме, пронађена су свега два примера са придевом *high*, и то: у првом примеру описани тренутак се концептуализује као ТАЧКА која у позитивном смислу одудара од тренутака који му претходе или следе (Расулић 2004: 374), тј. лоцирана је на горњем крају вертикалне скале, док се у другом примеру временски интервал уз придев *high* профилише у односу на вертикалну скалу и то помоћу домена ИНТЕНЗИТЕТА (Расулић 2004: 375).

1. That battle had been the high point of Atro's life. (Урс. 113–114)
2. It'll do us no good treading over such a grave, high noon or not. (Каз. 35)

Овде ћемо, због семантичке повезаности, навести и пример са лексемом *down*, у којем се временски период профилише у негативном смислу (за разлику од употребе придева *high*). Дакле временски период уз придев *down* лоциран је ниско на скали,

⁵⁸ Израз *под старе дане* је идиоматизован и окамењен у језику, тако да се вертикална димензија у значењу временом изгубила.

односно издваја се у негативном смислу од периода/интервала који му претходе или следе:

3. [...] especially because it will take place in the summer, usually a down time for network viewing. (ЊЈТ)

Наведени пример показује концептуализацију временског периода (у овом случају лета) као периода који се профилише као лошији у односу на периоде пре и после. Сматрамо да се у примерима у којима се (са придевима *high*, односно *down*) временски интервали профилишу као позитивнији/негативнији (то јест, бољи и лошији) у односу на друге интервале, примарно остварује појмовна метафора ДОБРО ЈЕ ГОРЕ.

Међутим, оно што је анализа корпуса српског језика показала јесте да слична концептуализација постоји и у српском језику и огледа се у изразу *висок датум*. Наведени израз није еквивалентан употреби придева *high* уз временске појмове. Дакле, временски интервал не профилише се као ТАЧКА која у позитивном смислу одудара од тренутака који му претходе или следе, нити се профилише у смислу интензитета. Овде се временске јединице – дани – концептуализују као ЕНТИТЕТИ КОЈИ СЕ НАЛАЗЕ ПРИ САМОМ ВРХУ ОДРЕЂЕНЕ ВРЕМЕНСКЕ СКАЛЕ (у овом случају месеца). *Висок датум* јесте онај у другој трећини месеца када је редни број дана у месецу већ близу највише тачке на скали – последњем дану у месецу, и означава кризну удаљеност од првог у месецу када је примљена последња плата/пензија.

4. Да је бар био висок датум, па да некако разумем! (Бећ. 197)
5. Jeftin ručak za visok datum. (Гугл)

Оваква концептуализација у српском језику пронађена је само уз лексему *датум* и само у наведеном значењу, али представља још једну потврду продуктивности вертикалне осе у концептуализацији времена.

3.2. Хоризонтална оса

Као што смо већ видели у поглављу 3.1., када су оријентационе метафоре у питању, време се примарно концептуализује уз помоћ хоризонталне осе. У овом делу бавићемо се, пре свега, изразима којима се концептуализује оријентација испред/иза у времену, затим сликовном схемом ПРОСТОРА, те ПЕЈЗАЖА и ПУТАЊЕ, као и елаборацијом времена у смислу физичке дужине.

3.2.1. Оријентација испред/иза

У српском језику оријентација времена испред/иза у односу на посматрача и догађаје/временске одреднице остварује се путем више језичких средстава – предлозима (*ис*)*пред/иза* (који се огледа и у употреби глагола *предстојати*), *унапред/уназад*, изразима *бити окренут/загледан* у и сл. Најчешће се у језичким изразима метафора које су примери хоризонталне организације времена БУДУЋНОСТ концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ ЈЕ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА па се ова метафора остварује се кроз употребу

различити језичких средстава. Поред предлога (*ис*)*пред*/(*у*)*за* и *уочи*, велику улогу играју и глаголи *предстојати/претходити*, чија семантика упућује да се ДОГАЂАЈ КОЈИ СЛЕДИ НАЛАЗИ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА. Наравно, код примера са вишим степеном уметничког израза, у обзир долазе и друга језичка средства, као што је случај у следећем примеру:

1. Od svoje trinaeste godine Halevi je znao da je prošlost na krmi, budućnost na pramcu, da je brod brži od reke, srce brže od broda, ali da ne idu na istu stranu. (Пав. 187)

Предлози (*ис*)*пред* и (*у*)*за* веома су продуктивни у српском језику. Уз наведене предлоге могу се наћи готово све лексеме⁵⁹ које се односе на домен време, што још једном потврђује базичност хоризонталности у концептуализацији времена.

2. Nihil Musa i Ala Mahmuda bili su oduševljeni, već su pomišljali na ново време које је пред њима, planirali da se nasele u Sulejmaniji i tu zasnuju porodicu [...]. (Арс. 161)
3. Наравно да бисмо волели да су за нама прошла времена политичких атентата, убацивања „паса рата“ на тајним задацима, међународних терориста које користи ЦИА или МИ-6 за спровођење својих интереса. (Пол.)
4. Тако је Pantović pred sam početak rata neopaženo i – kako i dolikuje – bez vidnog razloga napuštao ideju jugoslovenskog Gandija, postupno se preobražavajući u njegovu srpsku varijantu. (Дем. 156)
5. Predveče je gledao kako nad Beogradom zvonici crkava kao rala oru oblake. (Пав. 222)
6. Ernestov otac je nekoliko meseci pred smrt pokazivao znake, ako smem tako da kažem, tihog ludila. (Бас. 108–109)
7. Pomenuti stvarni ili umišljeni uspesi Odjeka Šumadije nisu ni za prineti nepobitnom факту да су ове новине, uprkos vremenu, logici i opštoj ignoranciji, trajale u burnom vremenu pred Drugi svetski rat. (Дем. 142)
8. У истој улици је прошле недеље, predноћ, gosn Raka izbio gospa Micu u njenom stanu i sav potrešen prizorom који је потом настао – пао у nesvest. (Дем. 143)
9. Предизборни програми и расположиви потенцијали „гаранција су да ћемо у време које је пред нама постићи врхунске резултате у даљем развоју [...]”. (Пол.)
10. Балканским државама предстоји просперитетна будућност само уколико се интегришу на регионалним нивоу. (Пол.)
11. [...] Према до сада изреченим казнама, ова група има иза себе више од 50 година затвора”, каже генерал-мајор Драган Илић. (Пол.)
12. [...] који је нагласио „да је иза нас цео један век стварања и развоја овог рода војске, век непрекидних борби препун херојских дела које су ваздухопловци учинили за слободу и будућност свога народа и своје отаџбине”. (Пол.)
13. Период извесног неразумевања и застоја је иза нас. (Пол.)

У оквиру испитиваног корпуса, пронађен је само један пример који илуструје БУДУЋНОСТ која се налази ИЗА ПОСМАТРАЧА, и то као уметнички израз којим аутор има намеру да нагласи назадност друштва:

14. Пред нама је прошлост. (Бећ. 36)

Лексеме *унапред* и *уназад* имају двојаку улогу уз временске појмове. Изрази са наведеним прилозима могу се односити на временски период који претходи некој даљој тачки на временској оси (примери 15. и 16.), а може упућивати на оријентацију

⁵⁹ Нпр. необично је рећи **пред поподне*, иако неки делови дана могу ићи уз овај предлог (*предвече*, *предноћ*), али зато можемо рећи *поподне које је иза нас/за нама/пред нама/испред нас*. Сличан принцип примењив је и за остале лексеме из испитиваног семантичког поља.

посматрача у односу на оно што је било (примери 17. и 18.), где се задржава иста оријентација – прошлост налази иза посматрача, а будућност испред:

15. Uostalom, Witold Kowalsky je znao datum svoje smrti (kao i mesto) i sina je obavestio petnaest dana unapred da bi ovaj mogao doći i sahraniti ga uspravno [...]. (Бас. 238)
16. Pokazivao bi pevačima jedan ili drugi prst, već prema boji na prstenu, koja je opet tražila svoj glas kao što svaka životinja bira svoju vrstu hrane, i oni su pevali nepogrešivo, iako unapred nisu znali pesmu. (Пав. 149–150)
17. Не гледај уназад, тамо си већ био. (Гугл)
18. Ако је твоја прошлост испunjена мучним odnosima, tada potraži neke nove ljude i kreni s njima u svoju budućnost, a sve ostale ostavi iza sebe i ne gledaj unazad. (Гугл)

Семантика предлога *уочи* подразумева *окренутост ка нечему*. Како се БУДУЋИ ДОГАЂАЈИ профилишу као ЕНТИТЕТИ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА, наведени предлог користи се уз временске интервале или догађаје који претходе датом тренутку. На тај начин временски интервал концептуализује се као ЕНТИТЕТ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА (КОМЕ ЈЕ ПОСМАТРАЧ ОКРЕНУТ). Временски појмови који се могу наћи уз наведени предлог означавају тачно одређен интервал, односно догађај (*Ускрс*, *Други светски рат*, *полазак* и сл.), али не могу трајати краће од дана (нпр. **уочи јутра*, **уочи тог сата* и сл.). У случају када временски појмови означавају дужи период, израз се односи на сам почетак интервала (нпр. *уочи Другог светског рата*):

19. Уочи Uskrsa sledeće godine, dobio sam pismo od gospođe M., Ernestove majke, u kome sam obavešten da se Ernest jednog dana izvezao biciklom u šetnju i da se iz šetnje nije vratio. (Бас. 105)
20. Svrhu našeg putovanja, ноћ уочи поласка, objasnio je okupljenim biciklistima J.K., izaslanik Velikog majstora. (Бас. 193)
21. U svom najdramatičnijem delu ispisivano je nekoliko godina уочи Другог светског рата, češće njegovim telom nego olovkom. (Дем. 16)
22. Avgusta 1670. godine, уочи светих седам ефеских мученика kada se počinje jesti smetina, Nikon Sevast je rekao [...]. (Пав. 90)
23. Kad dođe mesec rebi-ul-evel, Neretljanin уочи 11. петка uze pištolj i onu viljušku kupljenu u Solunu, raskopa „Šejtanov grob” i nađe u njemu gde леже двојца. (Пав. 118)
24. Уочи и за време рата, нападани су само Срби који наводно хоће да униште Албанце и муслимане, да за њих створе у Југославији нови Аушвиц. (Пол.)

Међутим, када је оријентација испред/иза у питању, код израза са глаголима *бити загладан (у)/окренут (ка)*, у оквиру испитиваног корпуса уочава се јасна разлика између књижевног и публицистичког стила.⁶⁰ Наиме, у оквиру примера ексцерпираних из романа који су предмет анализе, посматрач је чешће загладан у прошлост него у будућност, премда не искључиво.

25. [...] vidici „Vidika” su окренути ка тренутку kada će društvo Tehnologa i Dečaka prerasti u zajednicu ličnosti. (Бас. 144)
26. [...] dok je Kowalsky propovedao okupljenim radozalcima da se okanu vremena i da se загледају у вечност. (Бас. 171)
27. I logično, stvorenje koje nema budućnosti окреће се прошлости. (Бас. 337)
28. Ideologije smrti su uvek окренуте прошлости, uvek orijentisane na idealizaciju nepovratno iščezlog. (Бас. 337)
29. [...] istakao je, осврћући се на храбру прошлост naše avijacije, general-pukovnik Spasoje Smiljanić.

⁶⁰ За исцрпну анализу метафоричких израза у јавном дискурсу у Србији видети Силашки et al 2009.

У оквиру примера ексцерпираних из публицистичког стила, посматрач је готово увек *окренут ка* (или *загледан у*) *будућности*. Закључак који се намеће јесте да је у питању одлика новинарског стила, посебно када је у питању политички дискурс у ком све одлуке и поступци треба да буду усмерени ка будућности, а „загледаност у прошлост” сматра се назадним размишљањем.

30. Наглашавајући да народ Козаре и Поткозарја „своју моралну снагу црпи из свјетлих револуционарних традиција, историје и прошлости, окренуте сада једној новој и за све људе примјеренијој будућности” [...]. (Пол.)
31. Друга могућност подстиче наш поглед према будућности, ка новим задацима и трајним обавезама које проистичу из данашњег положаја српског народа. (Пол.)
32. Пирсон је окренут будућности још од времена када је учио школу у Белфасту. (Пол.)
33. То је, по његовим речима, програм који је окренут будућности и решавању егзистенцијалних питања људи, нарочито млађе генерације [...]. (Пол.)
34. „Ми се максимално трудимо да усмеримо нашу кампању ка будућности и ка питањима која животну интересују бираче, а стално нам се враћа председникова сексуална афера”, жали се члан Горовог изборног штаба. (Пол.)
35. [...] што показује да је „Републиканска странка окренута прошлости док је Демократска странка окренута будућности”. (Пол.)
36. Дворана „Снејпл” центра у Лос Анђелесу у којој је данас почела изборна конвенција Демократске странке показује како је реч о скупу добро расположених, оптимистички настројених људи окренутих бољим данима у будућности. (Пол.)

У енглеском језику ситуација је нешто другачија, када говоримо о оријентацији испред/иза. Примери су нешто ређе заступљени и мањи је број језичких средстава уз помоћ којих се ова метафора остварује. Оријентација испред/иза у енглеском језику остварује се употребом предлога *in front of*, *before* и *behind* и често се реализује у комбинацији са неком другом концептуалном метафором, односно изворним доменом (ПЕЈЗАЖ, КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ и сл.):

37. The night of the farewell party was half a world behind him. (Урс. 74)
38. He was delighted to be going off on his own, leaving his childhood behind. (Урс. 215)
39. He had a big future before him, you know. (Фиц. 175)
40. He knew he had a big future in front of him. (Фиц. 179)
41. [...] nerves have begun to fray as weather and equipment delays have already put the salvage operation about 10 days behind schedule. (ЊЈТ)

У примеру 37. видимо да се, поред оријентације испред/иза јавља и сликовна схема ПЕЈЗАЖА упућивањем на раздаљину, док се у примеру 38., рецимо, остварује и сликовна схема КРЕТАЊА. У оквиру наведених примера задржава се дифолтна оријентација у времену, те прошлост налази иза, а будућност испред посматрача.

Поред наведених предлога у енглеском језику је честа и употреба лексеме *back* у комбинацији са различитим језичким средствима (*look back*, *go back*, *date back*, *take back* (*to*) и сл.). Као и у претходним примерима из корпуса енглеског језика, очигледна је вишеструко мапирање, то јест остваривање изворног домена хоризонталности и других сликовних схема, што се показује фреквентном појавом када је у питању циљни домен ВРЕМЕ:

42. He entered and found a country-town domicile foyer that took him back to his childhood [...](Урс. 252)

43. So, looking back on the last four years, Shevek saw them not as wasted, but as part of the edifice that he and Takver were building with their lives. (Урс. 269)
44. *Far back in the mists of ancient time, in the great and glorious days of the former Galactic Empire, life was wild, rich, and largely tax-free.* (Ад. 118)
45. [...] which had been to find a director on the way up, as indeed Jay had been when we first met him back in 1997. (Ад. 229)
46. Not to start with, when he first started sending them, back in the old days. (Сим. 6)
47. Back in the days when he went to school there wasn't much of it-not in the sense of today's scientific education. (Сим. 7)
48. And that faith goes back a far way. Back, perhaps, deep into the prehistoric days. (Сим. 71)
49. He knew far more now about the Hazers and their art forms, their traditions and their customs and their history, than he'd known that first day he'd written of them, back in 1915. (Сим. 91)
50. [...] a viewpoint that dates back at least to Isaac Newton in the 17th century. (ЊЈТ)

У примеру 43. очигледан је уплив схеме КРЕТАЊА КРОЗ ВРЕМЕ, јер се посматрач ВРАЋА У РАНИЈУ ТАЧКУ НА ВРЕМЕНСКОЈ ЛИНИ (детењство) док се, рецимо, у примеру 44. остварује изворни домен ПЕЈЗАЖ (у маглама давног времена). Пример 48. такође представља вишеструко мапирање, јер постојање дубине упућује на сликовну схему САДРЖАВАЊА. Видимо да концептуализација времена дозвољава истовремено мапирање на више од једног изворног домена, без неслагања или контрадикција.

Као и у српском језику, и у енглеском се оријентација испред/иза остварује кроз употребу израза са глаголом *look* и другим семантички повезаним конструкцијама (*fix one's sight on*, на пример). Уз помоћ додатних елемената у реченици јасно је да је у питању метафора БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД А ПРОШЛОСТ ИЗА ПОСМАТРАЧА (нпр. примери са лексемама *ahead* и *back*, односно примери у којима се из ко-текста види да се нешто оставља *иза* (*behind*) док је посматрач загладан у будућност):

51. 1948: Japan is rebuilding her cities after the calamity of WWII, her people putting defeat behind them and looking to the future. (Каз. опис других романа)
52. For example, David Graddol's *The future of English*, published in 1998, looked towards the future [...]. (Крис. X)
53. Investors are also looking ahead to Tuesday, when a Federal Reserve committee is widely expected to cut interest rates. (ЊЈТ)
54. [...] and interspersing those scenes with segments in which Herert George Wells, at 80, looks back on his life and loves. (ЊЈТ)
55. Today is a day for everybody across the country to fix their sights on the future and vote for a better future of fairness, security and opportunity for all. (УКН)
56. If, like me, you believe in putting division behind us, in looking to the future and getting on with the job of building the stronger, more secure country that we need, then fix your sights on the future. (УКН)
57. 1948: Japan is rebuilding her cities after the calamity of WWII, her people putting defeat behind them and looking to the future. (Каз. опис других романа)

Поред наведених уобичајених језичких средстава за изражавање оријентације испред/иза у оквиру циљног домена ВРЕМЕ, у енглеском језику, оваква организација времена огледа се и другим језичким изразима – *face*⁶¹ (*суочити се са*), *throwback* ('присећање уназад'), *turn one's back on* (*окренути леђа*):

61 Глагол *face* је, као и глагол *суочити се* у српском језику, полисемичан, те се изрази са овом лексемом могу схватити двојачко – као метафорички изрази оријентационе метафоре, али и као језички изрази метафоре ВРЕМЕ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ. У наведеном примеру, узетом као конкретизација хоризонталне оријентације времена, ПРОШЛОСТ би била ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА, што представља мање фреквентну реализацију ове оријентационе метафоре.

58. The settlers of Anarres had turned their backs on the Old World and its past, opted for the future only. (Урс. 72)
59. That we must uncover what's been hidden and face the past. (Каз. 174)
60. Obviously, he was a different kind of senator, a throwback to another time. (ЊЈТ)

На крају анализе примера који представљају конкретизацију оријентације испред/иза, треба поменути и да, у енглеском језику, сам израз који значи *ишчекивати са радошћу нешто што ће се десити у будућности* – *look forward to* – у себи садржи конкретизацију метафоре БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА (нпр. *We look forward to your custom in future lives...* (Ад. 129)).

3.2.2. ПРОСТОР

У српском језику се конкретизација времена у смислу хоризонталне осе огледа и у употреби примарно просторних предлога уз временске појмове.⁶² Тако имамо предлоге *од/до* који су првенствено спацијални предлози и најчешће се користе заједно, па ћемо их овде заједно и анализирати. У прилог тези да семантика наведених предлога остаје примарно просторна, а не временска, говоре и примери са месним прилозима (*наовамо, уснут* и сл.), али и употребом саме именице *простор*:

1. Od renesanse naovamo, stvar se samo pogoršava. (Бас. 201)
2. Od Renesanse naovamo, vera u sopstvenu smrtnost i slučajnost sve više je postajala pitanje časti [...]. (Бас. 331)
3. [...] sve uspут od detinjstva do ove telefonske govornice u bolničkom krugu ludnice (Бас. 266)
4. Нема за то времена у овом малом простору до избора, а нема ни разлога. (Пол.)

Осим тога, видимо да је уз наведене предлоге могуће комбиновати временске појмове са појмовима који се односе на простор и објекте у простору (*уснут од детињства до ове телефонске говорнице*), што додатно потврђује да се време концептуализује уз помоћ просторног хоризонталног простирања, јер наведени предлози заиста задржавају своју спацијалну значењску компоненту.

Предлози *од* и *до* комбинују се са бројним лексемама које стоје у метонимијској вези са лексемом *време*, те означавају временске интервале или догађаје. То додатно упућује на продуктивност концептуализације ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА у српском језику (а слична ситуација важи и за енглески језик, како ћемо видети). Лексеме које се користе са предлозима *од* и *до* у српском језику концептуализују се као ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ ЛИНИИ. Дакле, иако могу означавати интервале (нпр. век или година), у изразима са наведеним предлозима увек означавају тачке на временској скали (то јест, почетак или крај неког интервала/догађаја/активности/радње):

сат

5. Salar Baksi bio je čovek navike: radio je preko dana, od osam ujutru do šest popodne [...]. (Арс. 94)
6. У наведеном периоду, у времену од 8.00 до 18.00 часова, осим недеље, сви учесници Сабора, али и други заинтересовани, могу учинити посету овом Информативном пулту, каже се у саопштењу.

⁶² Детаљније о спацијалним предлозима, односно кодирању спацијалних категорија у језику видети Џекендоф 1983.

дан/датум

7. Od toga dana otac je počeo da se oduševljava greškama. (Бас. 271)
8. Isto tako od 15. maja ove godine zbog pojedinih lica menjam način razgovora u tome što ću govoriti na meru i dužinu te će iznositi malo skuplje zbog premeravanja. (Дем. 129)
9. Kad bi čovek krenuo odavde do Bosfora, od sokaka do sokaka, nabrojao bi od datuma do datuma sva doba jedne godine, jer nije istima jesen i proleće, sva doba ljudskog života [...]. (Пав. 267)
10. [...] samo što brate nije to moglo da se zna ono nije moglo nikako pa ne zna se jebiga ni do dan danas šta se s njim dogodilo [...]. (Арс. 165)

месец

11. Dren se svejedno trudi da zove redovno ali sve mu je teže da dobije vezu a od kraja marta, tj. otkad je NATO bombardovao Prizren [...]. (Арс. 49)

година

12. Do pre nekoliko godina otac nikada nije pio. (Бас. 269)
13. Од 1878. године, када је умро овај син, Ђура Јакшић, или је нестало злобе и пакости, или није било синова. (Бећ. 160)
14. Бојлери нам горе од 1962. године! (Бећ. 179)
15. Pantovićeva hiperaktivnost (kojoj Kanela blagodari za obilje građe) poklapa se sa Mahatminim povlačenjem u svoju „sjajnu izolaciju” iz Kongresne stranke, koja traje od 1934. do 1939. године. (Дем. 174)

век

14. [...] i u razdoblju od VII do X века naseljavao kopno između dva mora: Kaspijskog i Crnog. (Пав. 17)
15. Велику улогу одиграло је, почев од краја XVIII века, упознавање европске науке са тековинама индијске граматичке традиције [...]. (Буг. 169)
16. Али он је од почетка новог века потиснут рађањем националних стандардних језика. (Буг. 60)

моменат/час/тренутак/сад(а)/тад(а)/малопре

17. Nikako, kažem, nije išlo sve do momenta kratke iluminacije kada sam shvatio da se o *najozbiljnijim stvarima može pisati samo na krajnje neozbiljan način*. (Бас. 8)
18. Uistinu se ne mogu do kraja postavljati prava pitanja i problemi na nivou političke ravni kako je činjeno do sada. (Бас. 147)
19. Ali, od tada se ne oseća dobro. Od tad samo ćuti. (Арс. 138)
20. Upravo sam o tome do malopre razgovarala i s izuzetno simpatičnom Agatom Krištof tokom našeg intervjua. (Арс. 170)
21. Od tada pa do danas prošlo je tačno godinu dana. (Арс. 170)
22. Odjednom, kao da se nešto otkočilo, sve je od tog časa počelo da se odvija znatno brže [...]. (Арс. 96)

делови дана и године

23. Od večeras, ja ću te svake noći poučavati u snu i ti ćeš poverovati jer već veruješ. (Бас. 81)
24. Eh, Fomo Iljiču – viknu Gribojedov – znači li to da treba plakati od jutra. (Бас. 211)
25. Koristeći se Kabalom, napravio je Golema, naučio ga obućarskom zanatu i Golem je radio umesto oca od jutra do mraka. (Бас. 276)
26. Од првих веселих вечери до последњих телевизијских серија, народ ликује кад ове злочинце киње и муче. (Бећ. 102)
27. Kompozicija je promptno nastavila dalje put Kraljeva, a nas dvojicu su držali zatočene do jutra u jednoj od staničnih prostorija. (Дем. 169)
28. [...] da je otkrivao red postupaka prilikom pravljenja zlata, ili red kojim treba saditi voće u vrtu da bi se imalo uvek svežih plodova od proleća do jeseni, a da je tek naknadno primenjivanjem na muziku pretvoren u prstomet i tako su u njemu jedne mudrosti sahranile i zaklonile druge, starije mudrosti. (Пав. 174)

делови живота

29. Još od rane mladosti nisam uspevao da vidim dublju razliku između crteža gradova i gradova koji su sazidani. (Бас. 37)
30. On od najranijeg detinjstva ne spava noću kao sav okati svet, nego samo danju, a kad je okrenuo kosu i dao dan za noć, niko ne ume kazati. (Пав. 41)

31. Bila je to poslednja slika oca, kojeg će do kraja života samo tako i pamtiti. (Apc. 98)

Уз наведене предлоге јављају се и друге временске одреднице које представљају догађаје, односно периоде/интервале, што додатно говори у прилог тези да се време умногоме концептуализује уз помоћ хоризонталне осе, те сликовне схеме ПРОСТОР, и да је оваква концептуализација, заједно са вертикалном организацијом, једна од основа метафоричког уланчавања значења када је у питању циљни домен ВРЕМЕ:

32. Da li ste se nekad upitali koliko je umnih glava od stvaranja civilizacije do danas prosvetlilo svet? (Бас. 396)
33. Нема живог бића које је против среће и бољег живота, па ипак, борба за основне људске идеале траје од постанка света и трајаће до последњег дана. (Бећ. 23)
34. U svakom slučaju, kao da je nešto naglo isteklo iz nje, od tog događaja ona nije više sanjala sve one sramotne stvari, niti joj se onaj neobični pritisak vraćao, kao ni eksplozija bolnog užitka kojim je rezultirao. (Apc. 143)
35. Кунст каже да је приврженост очита и да траје од времена закључења споразума са Рачановом Социјалдемократском партијом, а огледа се и у склапању предизборног споразума између тог синдиката и победничке коалиције. (Пол.)
36. Све што се дешава на Космету вуче корене још од времена формирања албанских качачких и балистичких банди које су, такође, геноцидом над српством желеле да створе етнички чисту „велику Албанију”. (Пол.)

Проширеном анализом утврђено је да се предлози *od* и *do* могу наћи уз све временске појмове који означавају интервал или догађај, осим уз лексеме *прошлост*, *садашњост* и *будућност*. Смтрамо да разлог томе представља апстрактност наведених појмова. Иако је *време* такође апстрактан појам, може се наћи уз наведене предлоге уколико је прецизније дефинисано (нпр. *од времена закључења споразума; од времена формирања албанских качачких и балистичких банди*).

Наведене примере не треба мешати са примерима у којима се ови предлози употребљавају у својим другим значењима (нпр. *бежати од прошлости*). Такви примери биће анализирани у овом раду у оквиру одговарајућих поглавља (нпр. у оквиру поглавља 5. које се бави КРЕТАЊЕМ КРОЗ ВРЕМЕ).

Паралелна описаној употреби у српском језику јесте употреба предлога *from* и *to* у енглеском језику. Ови предлози имају спацијално значење као примарно и могу бити употребљени заједно у оквиру конструкције, али најчешће то није случај. Неретко се предлог *from* комбинује са предлогом (*un*)*till*. Да се спацијално значење наведених предлога у енглеском језику заиста остварује сведочи и могућност изједначавања временског интервала и физичке раздаљине, као што је случај у следећем примеру⁶³ (иако упућује на трајање путовања, такође представља меру за даљину):

37. His monastery's a day from here, up on the mountain road east. (Каз. 70)

Међутим, овде треба скренути пажњу на једну разлику која постоји у односу на употребу предлога *od* и *do* у временском значењу у српском језику. Предлог *from* двојачко се остварује – као предлог *od* у српском језику (као што је описано у претходној анализи), али и као предлог *из* (који ће бити обрађен у оквиру поглавља о изворном домену САДРЖАВАЊЕ (поглавље 4.)). Дакле, у једном случају просторно значење остварује се на исти начин као у примерима са предлогом *od* у српском језику, дакле *od* (и *do*) одређене тачке, а у другом случају упућује на потицање из/са одређеног „простора”.

⁶³ О овом и сличним примерима биће више речи у поглављу 3.2.2.3., које се бави концептуализацијом времена у смислу физичке дужине.

Предлози *from* и *to* веома су продуктивни у енглеском језику и могу се наћи у конструкцијама са разноврсним временским појмовима – *time* (укључујући и израз *from time to time* (*с времена на време*)), лексемама које означавају дане и делове дана, лексемама *past, period, now, century*, лексемама које означавају сате и др. Наведене лексеме концептуализују се као ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ ЛИНИЈИ, а које означавају почетак или крај неког интервала/активности/радње:

time

38. The driver glanced at him from time to time with disappointment but sympathy. (Урс. 248)
39. Now he went about his work more confidently, glancing from time to time at the soft palms, waiting like a pair of docile creatures. (Каз. 217)
40. Wistan had been preoccupied with the old tower from the time they had first arrived at the monastery. (Каз. 219)
41. And from the time he left the house until he got back with his mail, it had never been less than an hour. (Сим 11)
42. If a global language is taught early enough, from the time that children begin their full-time education [...] (Крис. 16)

дан

43. And day to day, life's a hard job, you get tired, you lose the pattern. (Урс. 153)
44. 'Warrior, does Brennus hunt you even today fearing your vengeance from those days?' (Каз. 252)
45. And to this day I don't know how he did it, but somehow he tricked us. (Каз. 43)
46. He'll be a useful pair of hands for any community from the day he arrives. (Каз. 93)
47. From the days when this mindset first became dominant, in the eighteenth century [...]. (Крис. 175)
48. "Essentially, I'm self-taught," he said. "To this day I'm a terrible reader of music." (ЊЈТ)

делови дана

49. [...] if the dial was read from midnight like the 24-hour Anarresti clock, should mean that it was midafternoon. (Урс. 8)
50. He had to polish it from morning till night, until finally it began to affect his nose. (Фиц. 20)
51. They had liked each other from the very first, from that afternoon of the thunderstorm when they had been sitting on the steps and the mask of human form had peeled off the alien's face. (Сим. 50)

сат

52. They were small, but there were a lot of them, for there was no artificial lighting provided from an hour before sunrise to an hour after sunset. (Урс. 80)
53. Ice cream store open noon to 10 p.m.; closed 60 days from Christmas to early March. (ЊЈТ)
54. THE Election 2017 results will unfold from 10pm tonight and into tomorrow morning, with overnight coverage from the BBC, ITV, Channel 4 and Sky News. (УКН)

период

55. The second-quarter loss by America Online Latin America rose 51 percent from the period a year earlier [...]. (ЊЈТ)

момент/тренутак

56. This is a complete record of its thought from the moment it began its life till the moment it ended it. (Ад. 137)
57. Yes, from the moment she was born. (Сим. 112)

now/date⁶⁴

58. A demonstration's been announced for three days from now. (Урс. 237)
59. Janson (2002) takes linguistic speculation to an even more apocalyptic point, reflecting on the state of human language 2 million years from now. (Крис. 26)

⁶⁴ Лексеме *now* и *date* стоје заједно јер изрази у оба случаја представљају оријентацију у односу на садашњи тренутак.

60. [...] but there have been very few such rejections of English to date, and the populations in the countries which have done so are sufficiently small that even in total there has been no noticeable impact on the status of the English language as a whole. (Крис. 127)

ВЕК И ЊЕГОВИ ДЕЛОВИ

61. From the twelfth century, Anglo-Norman knights were sent across the Irish Sea, and Ireland gradually fell under English rule. (Крис. 30)
62. From the early seventeenth century, ships from Europe travelled to the West African coast, where they exchanged cheap goods for black slaves. (Крис. 39)
63. The English began to visit West Africa from the end of the fifteenth century [...] (Крис. 49)
64. The fact that this gallery contains equally simple designs from the first decade of the century, including some mold-blown vessels by Hoffmann and Prutscher, underscores the point. (ЊЈТ)

ГОДИНА

65. Finally, all population figures and estimates of usage have been updated to the year 2001. (Крис. xi)
66. Blues singers such as Ma Rainey and Bessie Smith were part of the US music-hall scene from the early years of the twentieth century. (Крис. 102)
67. The Canadian situation, dealing with just two languages, cost that country nearly \$7,000 million dollars in the decade from 1980 to 1990. (Крис. 134)
68. The Weekley Newes began to appear (irregularly) from 1622 [...]. (Крис. 91)

МЕСЕЦ

69. Ice cream store open noon to 10 p.m.; closed 60 days from Christmas to early March. (ЊЈТ)
70. Excitement abated somewhat Friday with the release of unemployment data for July, nearly unchanged from June. (ЊЈТ)

ПРАЗНИК

71. Ice cream store open noon to 10 p.m.; closed 60 days from Christmas to early March. (ЊЈТ)

Поред примера са предлозима *од* и *до*, временски појмови често се комбинују са предлогом *између* у српском, односно *between* у енглеском језику, који су, такође, примарно спацијални придеви. Наведени предлог у српском језику јавља се уз лексеме које означавају време, догађај, трајање/интервал, што говори у прилог продуктивности овакве концептуализације времена у српском језику. Неки од ексцерпираних примера имају висок ниво стилогеног потенцијала (нпр. примери 74, 80. и 81.), али, како видимо, и те уметничке метафоре не одступају од конкретизације заједничке надређеној појмовној метафори ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР. Примери оријентационе метафоре у којима се време концептуализује мапирањем на домен ПРОСТОРА укључују изразе са предлогом *између* и лексемама које означавају датум, дане у недељи, век, догађај (*рођење, смрт, банкет*) *прошлост, будућност*:

72. [...] da bi u ponoć između 16. i 17. istu kuću zapalio [...]. (Бас. 195)
73. У кратким паузама између два банкета, пале: телевизор, радио, грамофон, грејалицу, вентилатор, миксер, апарат за бријање. (Бећ. 180)
74. Tvorac Svega, Reditelj nad Rediteljima, onaj hiroviti Lučonoša (što desnom rukom stvara, a nedugo zatim, rukavom leve to stvoreno – otire i poništava) izgurao je na pozornicu čoveka od krvi i mesa (ukleštenog između rođenja i smrti kao između dva mlinska kamena) i dao mu da ispriča svoju priču [...]. (Дем. 14)
75. Hazarsku prestonicu na ušću Volge u Kaspijsko more Rusi su razorili 943. godine ne spavajući osam noći, a između 965. i 970. uništili su hazarsku državu. (Пав. 18)
76. Nestala je između dva trena očiju ili, tačnije rečeno, prvi put je pročitала na svojim kopcima ispisana slova koja ubijaju, pošto je u prethodnom i potonjem trenutku trepnula i ogledala su to prenela. (Пав. 38)
77. [...] hoću da naslikam noć između subote i nedelje, najlepšu tvoju ikonu na njoj, da ti se mole i u drugim mestima ne videći je! (Пав. 90)
78. HAZARI – ratnički narod koji je između sedmog i desetog veka naseljavao Kavkaz, imao moćnu državu, brodovlje na dva mora, Kaspijskom i Crnom [...]. (Пав. 191)

79. Obično se uzima da je kod Hazara samo plemstvo primilo judaizam; međutim, u Pananskoj niziji, između VII i X veka, postojao je centar za judaizaciju koji se ponekad pripisuje Hazarima (Čelarevo). (Пав. 191)
80. Stotine godina kao da su stajale između Brankovićeve dve prve smrti i one treće koja se jedva nazirala s mesta na kojem je stajao Masudi. (Пав. 226)
81. Otkrio ih je jedne davne noći kada se u pomrčini gasila sadašnjica pritešnjena i skoro prekinuta između prošlosti i budućnosti, koje su te noći toliko narasle da su se skoro spojile. (Пав. 226)
82. Овај конвој дивљих превозника из већег броја земаља Европе улази у Југославију у ноћи између петка и суботе, а напушта нас већ у недељним поподневним сатима [...]. (Пол.)

У енглеском језику у оквиру испитиваног корпуса пронађено је мање примера са предлогом *between*, те мање лексема које означавају временски појам а које могу стајати у изразима са наведеним предлогом. Ово никако не значи да он није продуктиван у енглеском језику, на шта указују примери до којих смо дошли интернет претрагом. Дакле, и у енглеском језику се уз предлог *between* могу наћи разноврсне лексеме које се односе на временску тачку или интервал (дани у недељи, делови дана, година, месеци у години, *hour, age, term* и др.):

83. You have to be between the age of 18 and 39 to open one, and you can put in up to £4,000 a year. (УКН)
84. Meanwhile, he had promised to spend a week with the Oiies, between winter and spring terms. (Урс. 157)
85. There was a long break between terms in midautumn. (Урс. 107)
86. On weekends his Rolls-Royce became an omnibus, bearing parties to and from the city between nine in the morning and long past midnight [...]. (Фиц. 45)
87. [...] it is possible to suggest that about half of the influential scientific and technological output in the period between 1750 to 1900 would have been written in English. (Крис. 81)
88. [...] Ms. Reaves separates caricature of the period between the wars from that of earlier American graphic history. (ЊЈТ)
89. She had more negative social experiences between Wednesday afternoon and Thursday morning than a thousand of us do throughout puberty. (Гугл)
90. The interview took place in the day room next to the unit before the changeover between the morning and evening shifts. (Гугл)
91. Positions are usually advertised between December and February. (Гугл)
92. AM, symptom first appeared between midnight and noon; PM, symptom first appeared between noon and midnight. (Гугл)
93. Nine were received between noon Wednesday and noon yesterday. (Гугл)
94. Glastonbury festival opens takes place between Wednesday June 25 and Sunday June 29, 2014. (Гугл)

Као што је наведено при анализи примера са предлозима *od* и *do*, али и *from* и *to*, лексеме употребљене уз предлог *између* у српском и *between* у енглеском језику, концептуализују се као тачке на временској линији између којих је „смештено” трајање активности/радње/догађаја/интервала на које се упућује (нпр. *ратнички народ који је између седмог и десетог века насељавао Кавказ*, или *in the period between 1750 to 1900*).

Поред предлога, који у посматраним језицима представљају преводне еквиваленте, у енглеском језику просторно значење хоризонталне оријентације времена остварује и употребом предлога *at*⁶⁵, који такође има месно значење као примарно⁶⁶.

65 Предлог *at* изражава локацију или долазак на одређено место или положај.

66 Због тога што енглески језик није флективан, бројне функције и релације лексема у оквиру израза остварују се употребом предлога. С тим у вези, енглески језик броји више предлога који се употребљавају уз временске појмове, а такође имају и друга значења, од којих обавезно (или једино) имају и месно значење. У анализи се водило рачуна да буду укључени само предлози који као примарно значење имају

Хипотезу да се месно значење остварује заједно са временским у конструкцијама типа *at* + временски појам доказује и могућност јукстапозиције *времена* и *простора* у оквиру истог израза:

95. [...] and so – at different times and places – have the heavily inflected Greek, Arabic, Spanish and Russian. (Крис. 8)

Семантика језичких израза који садрже наведени предлог и временски појам умногоме зависи како од употребљене лексеме са временским значењем, тако и од других језичких елемената који дату лексему модификују.

Тако конструкције типа *at* + временски појам могу упућивати на прецизно дефинисано време/временски интервал. Најчешће је у питању упућивање на део дана са јасно дефинисаним границама – сат, *noon* (*подне*), *midnight* (*поноћ*) (уп. са нпр. *dawn* (*зора*), *twilight* (*сумрак*), *night* (*ноћ*) и сл.), али и доба живота, односно године живота (најчешће уз лексему *age*), ређе са називима празника и то у комбинацији са лексемом *time* (*at Christmas time*):

96. 'Wake me at eight, won't you.' (Фиц. 25)
97. We must cross the Great Plain at noon if we're to do so in safety. (Каз. 31)
98. [...] he thought, eighteen years old, sitting with a traveling-acquaintance in the truck depot of Tin Ore at midnight over a glass of Sticky sweet fruit drink [...]. (Урс. 43)
99. Liftoff at fourteen hours forty. (Урс. 3)
100. At the age of eight he asked why and how and what if, but he seldom asked when. (Урс. 25)
101. Had he really thought himself capable, at age twenty, of evolving a theory that would change the foundations of cosmological physics? (Урс. 128)
102. One of my most vivid memories is of coming back West from prep school and later from college at Christmas time. (Фиц. 182)

управо спацијално, те се, заједно са временским, спацијално значење остварује у употреби уз временске појмове, пружајући прилог тези да се ВРЕМЕ концептуализује као ПРОСТОР/ХОРИЗОНТАЛНА РАВАН. За предлоге који су искључени из анализе не може се тврдити да нужно имплицирају просторну организацију времена.

Један од предлога који се не обрађује у овој дисертацији јесте предлог *by*, јер је његово месно значење наведено као осмо по реду у речнику (ММД), а временско као треће. Примарна значења су агентивно (као вршилац радње, посебно у оквиру пасивних конструкција) и значење средства/начина (инструментално).

Предлози *before* и *after* као примарно значење имају темпорално, те њихова месна значења не учествују у концептуализацији ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА.

Предлог *around* (као и, ређе, *about*), као и предлог *око* у прилошкој функцији у српском језику, иако као примарно имају спацијално значење, не односе се директно на временски појам уз који се налазе, већ на меру која се односи на дати временски појам (осим када су године и датуми у питању). Месно значење се, дакле, не преноси на примере са наведеним предлозима, већ значање *непрецизности*, односно *приближне/оквирне одредбе*. Тако РМС (стр. 2294.) као четврто значење предлога *око* наводи:

4. (у прил. служби, уз бројеве) а. *приближно* (о времену, добу старости и сл.). — Закаснићу око пет минута. Дете има око седам година. б. *приближну количину, меру нечега*. — Стан има око 200 квадрата. в. *просторну приближност: поред, у близини*. — Станује негде око Славије.

Примери са предлозима *око* и *around* уз временске појмове нису заступљени у оквиру испитиваног корпуса, али треба приметити да изрази типа *око Божића*, односно *around Christmas*, поред значењске компоненте *приближно* садрже и просторно значење, што додатно потврђује продуктивност концептуализације ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА.

Међутим, и код временских појмова који представљају интервале са јасним границама, додатни модификатор може изменити семантику израза тако да упућује на непрецизно одређено време/временски интервал:

103. I received a call at about 1.00 a.m. my time in London [...] (Ад. 239)
104. The last seats to declare at about midday on Friday are usually Berwick-upon-Tweed, Blyth Valley, St Ives and Wansbeck. (УКН)

Поред тога, конструкција са предлогом *at* и временским појмом може имати значење упућивања на *садашњост/садашњи тренутак* (нпр. примери 107. и 108.), када се употреби уз лексеме *this* и *present*, док са чланом *the* често има додатно значење *привремених дешавања/околности* (нпр. пример 106.).

105. The fat infant was at this moment coming towards the knobby one rapidly, though with a peculiar squatting gait caused by a damp and sagging diaper. (Урс. 22)
106. It was made up of passenger cars, or at least of cars being used at the moment for passengers. (Урс. 205)
107. [...] for at this instant the difference between this planet and that one, between Urras and Anarres, was no more significant to him than the difference between two grains of sand on the shore of the sea. (Урс. 226)
108. For there was not, at least at the present moment, the necessary orientation of the scientific mind to initiate the research that must precede discovery. (Сим. 77)
109. Ford Prefect was at this moment under great stress, and he was bom 600 light years away in the near vicinity of Betelgeuse. (Ад. 32)
110. The fields of health and safety, such as those cited above, provide a good example of areas where much more could be done than is available at present. (Крис. 136)
111. [...] who described glass as “more delightful, polite and sightly than any other material at this day known to the world”. (ЊЈТ)

Заправо, предлог *at* у енглеском језику често врши функцију коју у српском језику обавља предлог *у* (о чему ће бити више речи у наредном поглављу (поглавље 4.) у коме се испитује комплексност семантике конструкција *у* + временски појам, а у оквиру схеме САДРЖАВАЊА). На сличан начин, део тих комплексних значења остварује се у енглеском језику уз предлог *at*. Тако, поред упућивања на прецизно дефинисану временску одредницу/интервал, изрази типа *at* + временски појам могу упућивати на непрецизно одређено време/интервал, односно такво време/интервал које нема јасно дефинисане границе у смислу почетка и краја. Непрецизност у дефинисању може потицати од семантике саме лексеме која означава временски појам (*dawn*, *night*⁶⁷, *twilight*, *lunchtime*, *dinner time*, *harvest season* и сл.), као што је случај у следећим примерима:

112. It came on the wave length our Ioti contacts use, but it didn't come at a scheduled time, and was a weak signal. (Урс. 283)
113. [...] if they came at dawn, they weren't jostled out of his head by the conversation and commotion of four or five roommates getting up [...] (Урс. 90)
114. Very late at night he found himself with a small group of men walking in the warm rain across a large park or square. (Урс. 19)
115. A couple of hours at night and a couple more sometime during the day were enough for him [...]. (Урс. 91)
116. At harvest and planting seasons everyone over ten and under sixty had worked in the fields, all day. (Урс. 149)

67 Примери са лексемом *night* најчешће имају итеративно значење, дакле да се радња или догађај који се описује дешава или понавља *ноћу*.

117. She might have the decency not to telephone him at dinner time. (Фиц. 22)
 118. The most grotesque and fantastic conceits haunted him in his bed at night. (Фиц. 105)
 119. They arrived at twilight, and, as we strolled out among the sparkling hundreds, Daisy's voice was playing murmurous tricks in her throat. (Фиц. 111)
 120. I'm under no obligations to you at all ... and as for your bothering me about it at lunch time, I won't stand that at all! (Фиц. 122)

Осим тога, непрецизност у дефинисању може потицати од одредница које стоје уз дати временски појам и модификују га. На пример, овакви изрази могу упућивати на временски интервал који је непознат или неодређен у ко-тексту или се позиционирање датог интервала на временској скали врши у односу на неки други временски интервал који, такође, нема прецизно дефинисане границе, иако може бити оквирно лоциран на временској скали (*at the time, at that moment, at that/the instant, at a scheduled time, at the same time* и сл.), односно који даје околностно значење изразу, најчешће употребом зависне клаузе, али не нужно (нпр. *at the time of confusion/war, at the time the mob arrived* и сл.)⁶⁸:

121. I am sorry to paint such a picture of our country at that time, but there you are. (Каз. 5)
 122. And then he ventured something I dismissed at the time, but have since much pondered. (Каз. 73)
 123. But just at that moment the crowd made a sudden noise, then the noise became cheering, and the crowd shifted again, as if struggling to change shape. (Каз. 63)
 124. Beatrice, at Axl's breast, let out a small gasp, but at that instant Axl's view was obscured by Edwin and Sir Gawain. (Каз. 199-200)
 125. He did not think consciously of Takver at such moments, he did not think of her absence. (Урс. 123)

ОКОЛНОСТНО ЗНАЧЕЊЕ

126. [...] that at a time when magnificent civilisations flourished elsewhere in the world, we were here not much beyond the Iron Age. (Каз. 4)
 127. But at a time when a broken ankle or an infected graze could be life-threatening, there was a recognition that concentration was desirable at each and every step. (Каз. 32)
 128. Moreover he told it to me at a time of confusion, when I had reached the point of believing everything and nothing about him. (Фиц. 108)
 129. "At the time of the Civil War," said Lewis, "they'd not thought of fingerprints." (Сим. 3)
 130. The irony is that the issue is approaching a climax at a time when the world financial climate can least afford it. (Крис. 28)
 131. But our son was witness to its bitterness, and at an age too old to be fooled with soft words, yet too young to know the many strange ways of our hearts. (Каз. 355)
 132. Perhaps he had done so, and just at the instant Beatrice had turned to him in excitement [...]. (Каз. 178)

Такође, упућивање на непрецизно дефинисану временску одредницу остварује се и када се упућује на почетак или крај одређеног временског интервала (*beginning, start, end, last*). Дакле, предлог *at* не може стајати уз лексеме које означавају дуже временске интервале (осим лексеме *time*, која, опет, као што смо видели, мора бити ближе одређена), тако да се у тим случајевима упућује на почетак или крај дужих интервала (*life, century, season, year* и сл.):

⁶⁸ У ову групу примера спадају и изрази са конструкцијом *at the same time* (у значењу *истовремено*), али нису посебно издвојени у анализи да не би оптеретили текст, с једне стране, али и зато што је наведени израз у енглеском језику лексикализован, те је тешко са сигурношћу говорити о мотивисаности употребе предлога *at*. У сваком случају, ови примери додатно потврђују концептуализацију времена као ПРОСТОРА и фреквентност употребе предлога *at*.

133. Gvarab was the only person he had met whose training and ability were comparable to his own, and he and Gvarab had met too late, at the very end of her life. (Урц. 58)
134. ‘I’ve got a man in England who buys me clothes. He sends over a selection of things at the beginning of each season, spring and fall.’(Фиц. 99)
135. Large numbers of Germans began to arrive at the end of the seventeenth century, settling mainly in Pennsylvania and its hinterland. (Крис. 35)
136. “At the end of the day, it’s not in our best interest to end up” having the screen of a UPN viewer look “like the inside of a hockey rink,” he added. (ЊЈТ)
137. Levin has directly supervised a business unit since Time Warner, which he led, merged with America Online at the beginning of the year. (ЊЈТ)
138. [...] long an important center of glassmaking and, at the beginning of the 20th century, part of the waning Austro-Hungarian Empire. (ЊЈТ)
139. Goalkeepers have been a particular headache for City boss Pep Guardiola, with Joe Hart sent out on loan to Torino at the start of the season [...]. (УКН)
140. He found the house, a weather-beaten cardboard bungalow at eighty a month, but at the last minute the firm ordered him to Washington, and I went out to the country alone. (Фиц. 9)
141. “I think at the end of this quarter I’ll ask for reposting.” (Урц. 133)

Поред упућивања на (не)прецизно дефинисано време/временски интервал, конструкције са предлогом *at* могу упућивати и на неодређени тренутак/интервал. На пример, када је лексема *time* у множини, без додатних лексема у изразу које би је ближе одредиле, израз добија значење *понекад*. Такође, уколико се уз лексема које означавају временски појам налазе детерминатор *any* или универзални квантификатор *all*, онда изрази добијају значење *било када*⁶⁹, односно *увек*.

било када/увек

142. A couple that undertook partnership did so knowing that they might be separated at any time by the exigencies of labor distribution. (Урц. 198.)
143. And yet Arthur charged us at all times to spare the innocents caught in the clatter of war. (Каз. 127)
144. This is a wild fellow, and he’ll strike at any moment. (Каз. 135)
145. Pilots who have a two-way radio are required to keep a listening watch at all times on the appropriate frequency. (Крис. 108)
146. It is also beginning to offer video-on-demand services, where users can choose from a menu of movies at any time. (ЊЈТ)

понекад

147. At times he got up and walked around the room, or Wrote something down, or employed the desk computer, or asked Efor to bring him something to eat, or lay down and fell asleep. (Урц. 223)
148. I had no wife, though at times I longed for one. (Каз. 244)
149. They were smart and quick and at times compassionate and even understanding, but they failed lamentably in many other ways. (Сим. 57)
150. Mr. Biden also noted that Mr. Helms was capable, at times, of changing positions [...]. (ЊЈТ)

Осим наведених примера, на неодређени тренутак/интервал упућују и конструкције са лексемама *one, various, different, some, right, certain, appropriate* и сл. Овде је у питању језички израз који се односи на тренутак/временски интервал који је непознат и/или његово одређење није битно (нпр. *at one time or another, at other times, at various times* и сл.).

⁶⁹ У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика пронађен је и пример а предлогом *in* у истом значењу (*She had her return ticket; the train was due in any moment*. (Урц. 161)).

151. All but one had helped at one time or another to bury the dead. (Урс. 49)
152. [...] but at other times Gvarab's energy was insufficient for that, and then they found little to say, for the old woman was as shy as the young man. (Урс. 88)
153. [...] like a canon, and all the parts of the song were being sung at one time, in the same moment, though each singer sang the tune as a line from beginning to end. (Урс. 240)
154. At some moments Shevek liked Desar, and at others detested him, for the same qualities. (Урс. 126)
155. [...] instead he began to throw curious, suspicious glances at his visitor and ask him what he'd been doing at certain times on certain days. (Фиц. 143)
156. Mr Prosser said, 'You were quite entitled to make any suggestions or protests at the appropriate time, you know.' (Ад. 11)
157. At one time there were a lot of farms in these isolated pockets, but today a man can hardly make a living on a farm of that sort. (Сим. 4)
158. Hebrew, Greek, Latin, Arabic and French are among those which at various times have been lauded in such terms, and English is no exception. (Крис. 7)
159. The evidence of this chapter, and that of chapter 3, is that it is a language which has repeatedly found itself in the right place at the right time (p. 78). (Крис. 120)

Употребом конструкције *at* + временски појам може се изразити и учесталост одређене радње/догађаја. У оквиру испитиваног корпуса пронађени су само примери са лексемом *interval* и најчешће модификовани придевом *regular*:

160. [...] the former term suggests that all syllables occur at regular time intervals, whether they are stressed or not [...] (Крис. 169)
161. Then he saw they were no longer alone: high up along the ramparts, at regular intervals, were shapes he realised were people gazing out over the fence into the dark wilderness beyond. (Каз. 64)
162. [...] at intervals she appeared suddenly at his side like an angry diamond, and hissed: 'You promised!' into his ear. (Фиц. 58)
163. At intervals along the walls the tiles gave way to large mosaics - simple angular patterns in bright colours. (Ад. 146)

Ако погледамо пример 163., видимо још један прилог тези да се у језичким изразима за време са предлогом *at* остварује и месно значење – иначе оваква јукстапозиција временског појма (*interval*) и спацијалне одреднице (*along the walls*) не би била могућа.

Анализа спацијалних предлога који се користе уз временске појмове, а упућују на концептуализацију времена као ПРОСТОРА, указује на продуктивност мапирања између домена ВРЕМЕ и домена ПРОСТОР. Сматрамо и да анализирани примери указују на доследност при концептуализацији времена као ПРОСТОРА, која се огледа, како у употреби предлога уз временске појмове, тако и у бројним изразима у којима се остварује већи ново стилогености, те експлицитније упућивање на мапирање између домена ВРЕМЕ и ПРОСТОР. Разраду метафоре време је простор представимо у оквиру делова 3.2.2.1., 3.2.2.2. и 3.2.2.3. у којима се детаљније анализирају изворни домени ПЕЈЗАЖ и ПУТАЊА, као и концептуализација времена у погледу физичке дужине.

3.2.2.1. ПЕЈЗАЖ

Како се развија метафоричка конкретизација времена уз помоћ хоризонталне осе, можемо приметити да се на основу овакве сликовне схеме време концептуализује као ПЕЈЗАЖ и као ПУТАЊА. Наравно, из наведених метафора произилази и могућност кретања

кроз овакве дводимензионално и тродимензионално организоване концепте, али о томе ће бити више речи у поглављу које се бави КРЕТАЊЕМ КРОЗ ВРЕМЕ.

Постојању концептуализације времена као ПЕЈЗАЖА говори у прилог чињеница да се у српском језику уз временске одреднице често користи *негде*, као и именица *простор* у оквиру израза, док је у оквиру енглеског језика честа је јукстапозиција са лексемама *space* и *place* (*место/простор*):

СРП

1. [...] writera Džejmsa Rajsa, vižljastog malog Džimija koji svršava uvek jednako snažno kao i onda davno, kao prvi put, tamo negde početkom pedesetih, pred onom karikaturom koja je ostavila tako dubok, tako neizbrisiv trag u samom središtu njegove svesti. (Арс. 20)
2. Negde u dalekoj budućnosti – nestaćе sve razlike; Kragujevac i Pantović će se sliti u jedno telo, u jedan duh. (Дем. 176)
3. Najpre živi sam u roditeljskoj kući u Džermantaunu, ali je početkom devedesetih, negde u vreme Pustinjske oluje i Buša starijeg, prodaje i kupuje luksuzan penthaus u centru, s pogledom na Ritenhaus skver [...]. (Арс. 34)
4. Onda se uz uzdah odvojio od писаћег stola koji je, negde u vreme kad su se tek preselili u Ilford, sam napravio od drvenih gajbica za meksički avokado koje je pokupio s lokalne pijace. (Арс. 205)
5. Zainteresovan otkuda u Bajinoj Bašti jedan od svega nekoliko primeraka knjige objavljene tako daleko u prostoru i vremenu, zamolio sam prijatelja, germanistu, da neveliki spis prevede. (Бас. 14)
6. Он, наиме, није везан за непосредни контекст комуникацијског чина, тј. за оно што се дешава „сада” и „овде”, па се њиме може говорити не само о стварима које су у датом тренутку присутне него и о стварима просторно и временски удаљеним или чак непостојећим. (Буг. 13)

ЕНГ

7. I from much farther away in space and time. (Урс. 279)
8. It doesn't matter how far it's gone, there's always a place, only it's a time really, that's halfway between the last place it was and the tree—” (Урс. 23)
9. He would sit the baby on his knees and address wild cosmological lectures to her, explaining how time was actually space turned inside out, the chronon being thus the everted viscera of the quantum, and distance one of the accidental properties of light. (Урс. 200)
10. In the space of a few hours' time the human race would be stranded in a world where distance once again had come to be a factor. (Сим. 140)
11. For a short space of time he had held them off, the little time he'd needed for his brain to clear, for his body to become alive again. (Симак. 148)
12. Having explained the force of gravity as a function of the geometry of spacetime, he had sought to extend the synthesis to include electromagnetic forces. (Урс. 224)
13. It will be a device that will permit communication without any time interval between two points in space. (Урс. 276)
14. Even today, most people think that the myriad events of daily life play out against a smooth continuum of space and time – a viewpoint that dates back at least to Isaac Newton in the 17th century. (ЊЈТ)

Прилог *негде* (некад и у комбинацији са *тамо*), који као примарно значење има на *неодређеноме месту/понегде, гдегде/на (у) некоместо, некуда* (РМС, стр. 2138.), у српском језику неретко се јавља уз временске појмове (нпр. *тамо негде почетком педесетих* (пример 1.), *негде у време* (пример 4.), *негде у далекој будућности* (пример 2.) и сл.). Осим тога, српском језику није страна употреба лексема *простор* и *време* на које се односе исте допуне (нпр. *тако далеко у простору и времену* (пример 5.) или *просторно и временски удаљеним* (пример 6.) и др.). На сличан начин, и енглески језик познаје комбиновање лексема *space* и *time* у оквиру исте предикације и/или синтагме/одредбе

(нпр. *in the space of a few hours' time* (пример 10.), *the geometry of spacetime* (пример 12.) и сл.). Осим тога, постоје и примери у којима се експлицира поистовећивање простора и времена (нпр. *there's always a place, only it's a time really* (пример 8.), *time was actually space turned inside out* (пример 9.) и сл.).

ВРЕМЕ се, у српском и енглеском језику, концептуализује као ПЕЈЗАЖ најчешће уз помоћ прилога *далеко/близу* (односно *near/far/remote/distant/off/close*), као и из њих изведених придева и других, са њима семантички повезаних лексема (*дистанца, раздаљина, удаљеност* итд., односно лексеме *distance* (као именице и као глагола)):

СРП

15. Sada je, pretpostavljam, razumljivo na koji način znam šta se događa davno u prošlosti i daleko u budućnosti: nisam činjenica, samo verujem da postojim [...]. (Бас. 36)
16. [...] stekli su sposobnost da se u snu susreću bez obzira na prostornu i vremensku udaljenost, čime izbegavaju i sva ograničenja koja prostor i vreme nameću. (Бас. 126)
17. I zato mi, s ove udaljenosti u vremenu, podvig onog brata [...] izgleda veličanstven primer duhovnosti. (Бас. 196)
18. [...] i oni se progone ma koliko zvanična politika, istorija etc, tvrdili da su progoni hrišćana stvar daleke prošlosti. (Бас. 270)
19. Њихова најдаља будућност, то је наш живот. (Бећ. 37)
20. [...] ali izražava i nadu kako „nije daleko dan kada će jedanput čovečanstvo doći do saznanja da je rat samo jedno nepotrebno sredstvo da bi se utamanjivali ljudi i da bi se rasipala narodna dobra na ratni materijal“. (Дем. 110)
21. Sa poluvekovne distance, Kanela ga je video lišena gotovo svake ljudske slabosti i ograničenja. (Дем. 170)
22. Усудивши се да проговори о најактуелнијим догађајима, директно, без временске дистанце, песник се одлучио на најризичнији корак [...]. (Пол.)
23. Сасвим је близу тренутак када ћемо применом технике клонирања постићи коначно излечење, нестанак многих болести које се данас сматрају неизлечивим. (Пол.)

ЕНГ

25. He saw all that was to come in this first, seemingly casual glimpse of the method, given him by his understanding of a failure in the distant past. (Урс. 225)
26. 'Yet perhaps in distant days you lived further west?' (Каз. 82)
27. He was glad a little later when he noticed a change in the room, a blue quickening by the window, and realized that dawn wasn't far off. (Фиц. 166)
28. Somewhere in the deeply remote past it seriously traumatized a small random group of atoms [...]. (Ад. 82-83)
29. I wondered by what route they and their world had arrived at this golden state and if my world could, in some distant time, attain it. (Сим. 89)
30. They are served by inadequate roads and the small, rough farms are inhabited by a people who are closer, perhaps, to the pioneer days of a hundred years ago than they are to the twentieth century. (Сим. 4)
31. For the near future, it is difficult to foresee any developments which could eliminate the significant role of English on the information superhighway. (Крис. 122)
32. [...] and the figures twenty years further on would certainly be much higher. (Крис. 112)
33. But despite the nostalgic trappings, the message remains current, perhaps even more so when viewed from a distance of 27 years. (ЊЈТ)
34. [...] and surely their priority was to cross the corner of the Great Plain as close to noon as possible, when the dark forces of that place were most likely to be dormant. (Каз. 30)

Како смо показали да се време, уз употребу различитих језичких средстава, концептуализује као ПРОСТОР, односно ПЕЈЗАЖ није необично очекивати да ће се у језичком материјалу наћи изрази у којима се овај изворни домен остварује кроз друга језичка средства, а у оквиру примера са високим степеном стилогеног потенцијала.

Наведени изворни домен у српском језику остварује се у примерима у којима се време концептуализује као МЕСТО (које се може *населити*, *заузети*, *лоцирати*, којим се може *суверено владати* и сл.), али и у комбинацији са самим лексемама *место* и *простор*. У енглеском језику концептуализација ВРЕМЕНА као МЕСТА огледа се у употреби предлога *across*, *around*, *beyond*, глагола *surround*, придева *spacial*, именице *standpoint*, као и саме лексеме *landscape*, али, такође, и као простора који се може *населити* или *заузети*, или за који је потребан *водич/мана*, који *има улице* и сл.:

СРП

35. Језик поседује изванредно важно својство дислокације, или „измештања” у простору и времену. (Буг. 13)
36. Ако историјским раздобљем сматрамо оно за које имамо *писане документе*, док све пре тога иде у преисторију, онда можемо да кажемо – грубо заокружујући – да историја заузима последњи и сразмерно сићушни сегмент од пет хиљада година у једном развојном току који траје неких сто хиљада година. (Буг. 31–32)
37. Говорећи раније о темељним обележјима језика, видели смо да је језик, својим својством „измештања”, омогућио човеку да закорачи у време и простор, говорећи о временски и просторно удаљеним стварима. (Буг. 33)
38. [...] a gore – Vrhovni Tvorac, što se смејули iz nepojamnog prostora i vremena, dakle – onaj što u dosadi, ne znajući куда да дене свемоћне руке, чупка свој боžански brk и nehajно се ljuljuška u оностраном ligeštulu. (Дем. 17)
39. Budućnost on veoma polako i savesno naseljava. Otkriva je komad po komad kao neko nepoznato kopno, krči je najpre i potom zida na najpovoljnijem mestu, i u тој грађевини, najzad, dugo menja raspored već postavljenih stvari. (Пав. 44)
40. Adam је почео одмах да stari, jer mu је duša bila ptica selica и delila се и selila u druga vremena. (Пав. 270)
41. Duhovna deca Pantovića Gandija razasuta su po свету и времену, te се и danas revnosно javljaju по novinskim rubrikama rezervisanim за pisma čitalaca [...]. (Дем. 184)
42. Oni smatraju да osobe koje naseljavaju prošlost svakog čoveka u uspomenama леже као zaslužnjene или uklete; не могу да се promene, не могу nijedan други korak да načине до onaj који су nekad već načиниле [...]. (Пав. 194)
43. Постао је знамен, легенда, светионик једног простора и времена. (Пол.)
44. [...] лоцирао у времену и средини у којима је настала и обогатио ово издање свим потребним нитима које ово дело повезују са светом и њеног аутора са епохом у којој је живео и стварао. (Пол.)
45. Огромно тело Adamово не лежи у простору него у времену, али nije lako у čуда се obuti и od reči lopatu graditi. (Пав. 271)
46. Он је razdvojio prošlost од budućnosti, postavio свој presto у садашњицу, on šeta по sutрашњости и nadлеће prošlost nadgledajući је. (Пав. 126)
47. Ali niko од njih, ma koliko се trudio, neće моћи да се vrati у prošlost, moju prošlost којом суверено vladam уз pomoć vernog Grosmana [...]. (Бас. 32)

ЕНГ

48. ‘The mist hangs heavily across my past,’ Axl said. (Каз. 206)
49. They talked about the spatial representation of time as rhythm, and the connection of the ancient theories of the Numerical Harmonies with modern temporal physics. (Урс. 48)
50. Outside the locked room is the landscape of time, in which the spirit may, with luck and courage, construct the fragile, makeshift, improbable roads and cities of fidelity: a landscape inhabitable by human beings. (Урс. 268)
51. Takver called it the Inhabitation of Time. (Урс. 295)
52. It is not until an act occurs within the landscape of the past and the future that it is a human act. (Урс. 268)
53. He was her brother, across the gulf of fifty years, and her redemption. (Урс. 88)
54. Takver in a way that no one else could have seen it, from the standpoint of years of intimacy and years of longing. (Урс. 254)

55. A patch of light appeared in the distance, and then they came out into the forest, the early dawn all around them. (Каз. 204)
56. [...] that at a time when magnificent civilisations flourished elsewhere in the world, we were here not much beyond the Iron Age. (Каз. 4)
57. “Not a day beyond it. Maybe even less than that.” (Сим. 3)
58. It wouldn’t take up much of your time and you might pick up a nice bit of money. (Фиц. 89)
59. Through all the years this mid-nineteenth-century Santa had ridden down the snowy aisles of time, with his whip uplifted in happy greeting to the woodland creatures. (Сим. 31)
60. And so, the government said, the two companies agreed to refrain from advertising or discounting their earlier Three Tenors products for about two-and-a-half months surrounding the release date of the 1998 album. (ЊЈТ)
61. The 1990 edition of *The Penguin encyclopedia of popular music* was an instructive guide to the 1990s decade. (Крис. 103)
62. The show’s final gallery seems to occupy an entirely different era, and in many ways it does. (ЊЈТ)
63. Almost a century of writing lay between the covers of those books and there was not a single day that he had ever skipped. (Сим. 148)

У оквиру примера ексцерпираних из корпуса српског језика могу се издвојити они у оквиру којих време/временски интервали имају својства (НАСЕЉЕНОГ) МЕСТА – *будућност он веома полако и савесно насељава* (пример 39.), *особе које насељавају прошлост сваког човека* (пример 42.), *поставио свој престо у садашњицу, он шета по сутрашњици и надлеће прошлост надгледајући је* (пример 46.), *моју прошлост којом суверено владам* (пример 43.) и сл. Постојање концептуализације времена као МЕСТА КОЈЕ СЕ МОЖЕ НАСЕЛИТИ (а насељавање подразумева неки вид кретања) омогућава постојање и примера у којима се остварује и изворни домен КРЕТАЊА (нпр. *да закорачи у време и простор* (пример 37.), *селила у друга времена* (пример 40.) и др.). Треба приметити да и енглески језик познаје концептуализацију времена као, не само места, већ управо МЕСТА КОЈЕ СЕ МОЖЕ НАСЕЛИТИ (пример 51.), те је такође примећено и остваривање домена кретања (пример 59.). Међутим, само је у оквиру корпуса енглеског језика пронађена употреба саме лексеме *пейзаж* (*landscape*) уз временске појмове – *the landscape of time* (пример 50.) и *the landscape of the past and the future* (пример 52.).

Сматрамо да примери одабрани⁷⁰ за анализу адекватно илуструју учесталост и продуктивност концептуализације времена као ПЕЈЗАЖА/ПРОСТОРА/МЕСТА јесу и изрази у којима се кроз време и у времену повезују, али и одвајају ствари и појаве. У том смислу, у српском језику, поред глагола *повезати* и *раздвојити* (и глагола сличне семантике) честа је и употреба именица *мост* и *граница* (као и других лексема са сличним значењем спајања и раздвајања):

64. У претходном одељку видели смо да језици могу да буду повезани у времену (генетски) или у простору (ареално), те да се сличности међу њима објашњавају заједничким пореклом, односно контактом. (Буг. 47)
65. Као што се истакла војнички у окрсајима на граници два века i две државе – угарске i турске, породица Branković је на свом новом подручју уз реку Moriš, у Jenopolju, Lipovi i Pankoti, dala niz istaknutih sveštenih lica. (Пав. 39)

⁷⁰ У дисертацији је, наравно, изложен само део ексцерпираних примера.

66. Postao je iguman manastira Polihrona o kojem se potom ništa nije znalo stolicima, sem da je možda bio sagrađen na međi tri vremena – arapskog, grčkog i hebrejskog, pa mu otuda dolazi ime. (Пав. 85)
67. Nasledna ćelija smrti – grb uništenja, ide uz tok vremena iz budućnosti u prošlost i tako povezuje smrt s rođenjem, vreme s večnošću, Adama Ruhanija sa samim sobom. (Пав. 157)
68. Иначе, ове слике посматрам као неку врсту моста кроз време и међу људима, рекао је Милошевић за наш лист. (Пол.)
69. Будући да је најчешће питање оболелих било како да премосте време до таквог „сређивања” ситуације, др Делић је наговестио да ће лекови почети да стижу већ за неколико дана [...]. (Пол.)
70. Глумац и неодољиви шармер Мића Томић је остварио богату глумачку каријеру која је премостила прве послератне године и време припрема за трећи миленијум. (Пол.)
71. Таква одговорност може бити изграђена само премошћавањем јаза између прошлости и будућности. (Пол.)

На сличан начин се у енглеском језику остварује изворни домен ПЕЈЗАЖА кроз значење *раздвојености* употребом предлога *apart*, глагола *reach*, али и других језичких средстава (видети пример 74.). Сликавања у сислу РАЗДАЉИНЕ у сислу РАЗДВОЈЕНОСТИ у енглеском језику далеко је мање продуктивна него у српском и укључује мање језичких средстава уз помоћ којих се може остварити:

72. We have been held apart by the years, the decades between leaving and arriving, between question and response. (Урс. 277)
73. You think Anarres is a future that cannot be reached, as your past cannot be changed. (Урс. 280)
74. He was her brother, across the gulf of fifty years, and her redemption. (Урс. 88)
75. “Tell her the contractions are four or five minutes apart, but they're not! speeding up much, so don't hurry very much.” (Урс. 195)

У оквиру примера конкретизације времена као ПЕЈЗАЖА, а нарочито кроз креативне метафоре, примећује се и истовремено постојање изворног домена САДРЖАВАЊЕ, о чему ће бити више речи у наредном поглављу (поглавље 4.). Овде ћемо само, кроз додатне примере метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ, илустровати разноврсност и бројност примера у којима се остварују оба изворна домена – и ПЕЈЗАЖ и САДРЖАВАЊЕ:

СРП

76. Zar da oni iz magli budućnosti povlače konce mojih postupaka? (Бас. 34)
77. [...] svetini koja se valja u glibu prošlosti ne bi li iz ništavnosti moje sadašnjosti donela argumente za svoju, još ništavniju. (Бас. 34)
78. Izvukao sam se iz svoje ljuštore-činjenice, hvala Bogu, i gledam šta se radi na tom grandioznom vašarištu koje se rasprostire kroz vekove u oba pravca. (Бас. 36)
79. Zašto, na primer, svim silama radim na tome da i tebe, skupa s ološom od mojih podanika, izvedem iz istorije i spasem smrti. (Бас. 38)
80. „Činjenica da je čovek bačen u vreme upućuje nas na zaključak da vreme nije u čoveku, da mu nije imanentno...” (Бас. 218)
81. [...] a kao kruna takvog života dolazi i herojska smrt – pred streljačkim strojem ili u borbi – којом X стиће своје часно mesto u istoriji. (Бас. 358)
82. A možda je to, u stvari, prava istorija: haos u kojem svako od nas pokušava da pronade miran kutak [...]. (Бас. 390)
83. Svet je nestalan, čovek je nestalan, i najbolje mu je da čvrsto stoji u sadašnjosti, ako i ona ima neku zaokruženost, definisanost i stalnost. (Бас. 394)
84. Korist iz toga mogao je da izvuče samo vešt vodič kroz ovu povest; glavni junak – nikako. (Дем. 30)

85. Na toj ikoni naslikao je kako arhanđeli Gavril i Mihailo međusobno kroz noć dodaju iz jednog u drugi dan dušu neke grešnice, pri čemu je Mihailo stajao u utorniku, a Gavril u sredi. (Пав. 91)
86. У манастиру посвећеном светој Петки Иверици налазе се трагови о догађајима који су, на прелазу из деветнаестог у двадесети век, могли бити историјски судбоносни и могли скренути ток наше прошлости. (Пол.)
87. Побеђујући пролазност а напор да остави траг у времену везујући за велику идеју хришћанства, човек је у камен утискивао своју душу – проносећи и чувајући тако кроз векове отисак о свом националном, друштвеном и људском бићу. (Пол.)

ЕНГ

88. *Far back in the mists of ancient time, in the great and glorious days of the former Galactic Empire, life was wild, rich, and largely tax-free.* (Ад. 118)
89. [...] he had stepped into another field of time, as if an age or day had dropped away and he had come into a place that was shining and brand new and unsullied by any past mistakes. (Сим. 204)
90. You don't believe in me, though I stand with you, in this room, in this moment . . . (Урс. 281)
91. So many skulls we trod upon before coming out to this sweet dawn! (Каз. 205)
92. A shepherd must stand long hours watchful of wolves gathering in the night. (Каз. 172)
93. At that point in cosmic history, the picture would move briskly toward its denouement. (ЊЈТ)
94. On the contrary, they were merely casual events in a crowded summer, and, until much later, they absorbed me infinitely less than my personal affairs. (Фиц. 62)

У примерима 76-94. поред концептуализације времена као ПЕЈЗАЖА, због употребе одређених језичких средстава продукује се и изворни домен САДРЖАВАЊА. На пример, у српском језику, употребом предлога *из* (нпр. примери 76, 77, 79. и 86.), *кроз* (нпр. примери 78, 84. и 85.) и *у* (нпр. примери 80, 81, 82. и др.) време се концептуализује као САДРЖАТЕЉ. На сличан начин, у енглеском језику предлози *in* (примери 88, 90, 92, 93 и 94.), *into* (пример 89.) и *out* (пример 91.) условљавају мапирање између домена ВРЕМЕ и САДРЖАТЕЉ.

3.2.2.2. ПУТАЊА

Као што је већ речено, метафоричким уланчавањем и проширивањем изворног домена хоризонталности, време се концептуализује још и као ПУТАЊА. Оваква концептуализација времена (заједно са метафором ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ/ПРОСТОР) даље омогућава остваривање изворног домена КРЕТАЊЕ. Када буде речи о метафори ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ, или, прецизније, ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, јасније ће се показати међусобна повезаност изворних домена ПУТАЊА (и ПЕЈЗАЖ) и КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ. Осим тога, живот се концептуализује као ПУТ, а живљење јесте ПРЕЛАЖЕЊЕ ТОГ ПУТА ОД ПОЧЕТКА ДО КРАЈА. Из тог разлога израз *бити на крају (свог) пута* има значење *бити на крају живота/близу смрти* и сл.

У оквиру испитиваних корпуса српског и енглеског језика пронађени су примери у којима се време концептуализује као ПУТАЊА уз помоћ различитих језичких средстава. Тако имамо употребу именица *стаза*, *пут* или *серпентина*, односно придева *утабан*, *једносмеран*, *осветљен* и сл. у примерима из корпуса српског језика. С друге стране, у енглеском језику, пронашли смо да се наведена конкретизација остварује употребом различитих именица (нпр. *road*, *avenue*, *backtrack*), придева (нпр. *long*, *linear*) и глагола (нпр. *tramp*, *walk*):

СРП

1. Свако само једанпут пролази свој пут. Уназад се ништа не може исправљати. Унапред може, и то ће заостали учинити. (Бећ. 17)
2. У историју се и даље улази утабаним стазама давнашњих програма и парола. (Бећ. 24)
3. Концепцијски, *Odjek Šumadije* bio je i ostao na utabanoj stazi kragujevačke štampe između dva svetska rata, dakle, uklapaо se u oprobani kliše provincijalne štampe. (Дем. 38)
4. Postoje такође one druge, nereverzibilne umetnosti, kao što su muzika ili književnost, koje liče na jednosmerne ulice, po kojima se sve kreće od početka ka kraju, od rođenja ka smrti. (Пав. 13)
5. Jer, samo један deo vremena je osvetljen, prohodan i upotrebljiv. (Пав. 272)
6. I nepredvidiv je [život], pun opasnih skretanja, vijugavih serpentina i provalija koje se otvaraju uz izrovan uski puteljak, i svašta u njega stane iako dani, meseci i godine proleću u furioznom tempu i ništa ih ne može zaustaviti. (Арс. 224)
7. Ovo je kraj tvog puta, pomisliš. Tvoj poslednji dom. Tvoj grob. (Арс. 229)

ЕНГ

8. She saw time naively as a road laid out. You walked ahead, and you got somewhere. If you were lucky, you got somewhere worth getting to. (Урс. 148)
9. You see, Sequency explains beautifully our sense of linear time, and the evidence of evolution. (Урс. 179)
10. I was thirty. Before me stretched the portentous, menacing road of a new decade. (Фиц. 142)
11. A man's concept of time was twisted out of shape and reason and he could look ahead complacently down a long, almost never ending, avenue of time. (Сим. 178)
12. [...] with old ghosts to tramp the years and miles with him no matter which life he might choose, the Earth life or the stars? (Сим. 157)
13. Somewhere, he thought, on the long backtrack of history, the human race had accepted an insanity for a principle [...] (Сим. 149–150)
14. The socio-cultural explanation looks at the way people all over the world, in many walks of life, have come to depend on English for their economic and social well-being. (Крис. 29-30)

Неретко се време концептуализује као КРУЖНА ПУТАЊА, али се оваква концептуализација времена чешће реализује у примерима код којих је изворни домен КРЕТАЊЕ. Међутим, у оквиру корпуса енглеског језика постоје примери који упућују на постојање циркуларности без децидног импликарања кретања:

15. It speaks only of the arrow of time — never of the circle of time. (Урс. 179)
16. One cycle, one orbit around the sun, is a year, isn't it? And two orbits, two years, and so on. (Урс. 180.)
17. Logarithmic Tables, Bases 10 and 12, said the title on the cover above the Circle of Life. (Урс. 26)

3.2.2.3. Физичка дужина

У српском језику се елаборација времена у смислу ФИЗИЧКЕ ДУЖИНЕ остварује кроз употребу лексема *дуг* и *кратак*, као и глагола *продужити/скратити* и осталих лексема из истог семантичког поља (*дужина*, *скраћено радно време*, *прекратити време* и сл.). Наравно, све што има трајање може се описати у смислу квантитета тог трајања, уз помоћ лексема *дуг(о)* и *крат(а)к(о)*, о чему сведочи и постојање прилога *дуготрајно* и *краткотрајно*, али због просторног ограничења овде ћемо наводити само примере уз лексеме које испитујемо:

дуго и кратко

1. [...] u potpunosti odvaја od zapadnog dela i kratko vreme функционишу odvojeno. (Бас. 156)
2. Зимницу су појели за једно кратко зимско поподне. (Бећ. 180)
3. [...] дешава се и да неки језик, пошто изумре као говорни, задржи одређене верске, културне или научне функције (старогрчки, латински), па чак и да после дужег времена доживи реинкарнацију као живи језик [...]. (Буг. 43)
4. С друге стране, неки афикси могу после дужег периода сразмерног мировања да нагло повећају своју продуктивност [...]. (Буг. 113)
5. Те kratkoveke novine (izašlo je samo pet brojeva, da bi nakon izvesne hibernacije vaskrsnule u istoimenoj rubrici u *Odjeku Šumadije*) истраживачима могу представљати једино место на којем ће моћи да проучавају тадашњи друштвени живот Крагујевца. (Дем. 52)
6. За време описаног susreta, она ће приложити pedeset dinara за Зимску помоћ, а он ће наствити да reklamira „čuvenu dugogodišnju hiromantkinju i medijum koja otkriva vrline, osobine i mane čoveka, analizirajući savršeno vaš karakter”. (Дем. 68)
7. Gospodin Ramadanović mi je obećao da će u najkraćem mogućem roku озбиљно razmotriti moju molbu. (Дем. 100)
8. U tom kratkom trenutku kada se studen najlakše uvlači u čovečije telo, njegove misli kipe iz njega i mogu se pročitati bez većeg napora. (Пав. 144)
9. *Iz njih ponekad kaplju suze, ali u kratkim časovima kada se oblaci razidu, ja između njih ugledam malo čistoga neba s tvojim licem na dnu, jer samo tada ništa me ne sprečava da te vidim onakvog kakav si.* (Пав. 199)
10. Kad konačno završi, Nihil Musa kaže, ne bez ponosa: „A tek mi je trideseta – život je predugačak i život je prekratak!” (Апс. 27)
11. Tokom читавог тог дугог дана зауставили су се заиста само једном, pred planinskom rečicom koja je dubila svoj vijugav put kroz meki žuti kamen, požudno су tu oprali lica i ruke i napili se vode [...]. (Апс. 110)
12. [...] очи су му, s naočarima или без njih, slepljene od sve te krvi, moždane mase i limfe, pa му је потребно nekoliko dugih trenutaka da progleda. (Апс. 189)
13. Најкраћи производни век имала је јама „Ћириковац”. (Пол.)

глаголи изведени од лексема дуг и кратак

14. Grosman је имао обичај da прекраћује време postavljajući mi teološke zagonetke. (Бас. 21)
15. [...] као она о свеопштем napretku tehnologije i medicine koji су uslovlili produženje ljudskog века. Могуће је да је људски век produžen, али само pro forma. (Бас. 172)
16. На trenutak (koji се одуžio u nedogled) izgubio је моћ govora. (Дем. 87)
17. То Masudiju produži život за један дан, jer paša naredi да га не seku toga nego sledećег дана, како после i би. (Пав. 63)
18. Убрзани темпо живота одавно се одразио на древну игру кроз скраћивање времена за размишљање и укидање прекинутих партија које су некада бивале праћене бесаним ноћима анализе.
19. Капетан Драган Ступар који управља ЈАТ-овим „боингом 737” рекао нам је пре неки дан, приликом одласка на аеродром Бергамо, крај Милана, да је сада време летења према северној Италији скраћено. (Пол.)

дужина

20. То само dokazuje da је ovozemaljski život nemoguć, а да од случаја до случаја varira samo дужина te nemogućnosti. (Бас. 283)
21. Шематски представљено, ако постојање човека заузима дужину од једног метра, историјска епоха пада тек у последњих пет центиметара – што је однос реда величине од 20:1! (Буг. 32)

У енглеском језику се елаборација времена у смислу ФИЗИЧКЕ ДУЖИНЕ, на готово исти начин као у српском језику, остварује кроз употребу лексема *long* (што се огледа и у изразу *all day long*) и *short*, као и са њима значењски повезаних лексема – *length*, *shorten*, *extended*, које су такође пронађене у оквиру испитиваног корпуса. Као што је у више наврата у оквиру анализе оријентационих метафора био случај, примери у којима се

најчешће јукстапозицијом наизглед неспојивих појмова, очигледно остварују оба домена – темпорални и спацијални – додатно говоре у прилог тези да се заиста ради о концептуализацији ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА. Дубоко укореењена у свести говорника испитиваних језика, концептуализација ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА представља једну од основних сликовних схема људске когниције:

22. It was exactly a nothingth of a second long, a nothingth of an inch wide, and quite a lot of millions of light years from end to end. (Ад. 82)

У примеру 1. дужина је представљена у односу на темпоралну одредницу (секунду), а ширина у односу на спацијалну одредницу (инч). Овакав опис могућ је из разлога што је концептуализација времена кроз контекст физичке дужине дубоко укореењена у људској когницији (бар када говоримо о говорницима српског и енглеског језика).

Поимање времена у оквирима физичке дужине веома је фреквентно, и у енглеском језику, те временски појмови који могу бити *кратки/дуги* бројни су и разноврсни – *time, day, night, week, year, life, period, interval* и др., као и годишња доба и делови дана и сл. – што говори у прилог продуктивности концептуализације времена у смислу физичке дужине:

long

23. Tirin and Shevek sat up whispering together for a long time on Tirin's bed. (Урс. 31)
24. Late in the long afternoon the man woke up, and after staring out at the desert a while he asked, "You always do this run alone?" (Урс. 248)
25. Having no idea what a high fever was like, he thought, during the lucid intervals of that long night, that he was going insane. (Урс. 96)
26. And the days were long, and hot, and bright, and the dust smelled like Beshun's body. (Урс. 41)
27. It was summer in A-Io, getting on towards the longest day of the year, and though it was past eight it was not yet dark. (Урс. 71)
28. He would most likely not have embarked on that years-long enterprise had he not had profound assurance that return was possible [...] (Урс. 43–44)
29. It was a long summer, warm and bright, the summer of the 160th year of the Settlement of Anarres. (Урс. 153)
30. When first aboard the ship, in those long hours of fever and despair, he had been distracted, sometimes pleased and sometimes irritated, by a grossly simple sensation: the softness of the bed. (Урс. 15)
31. She had a partner, a lifelong partner, "just like you two," simper. (Урс. 209)
32. For I'm but one of several boatmen and we're each able to take our turn to rest, if only after long weeks of labour. (Каз. 41)
33. Would my husband and I have dreamt long years to go to a place like that? (Каз. 45)
34. I am part of that, a little solemn with the feel of those long winters, a little complacent from growing up in the Carraway house [...] (Фиц. 183)
35. *There followed a long period of painstaking research during which he visited all the major centres [...]* (Ад. 150)
36. [...] not the time that came after, but that long and terrible instant when he had watched the lines of men purposefully striding up the slope to kill him. (Сим. 149)

length

37. Perhaps it was that his eyes didn't seem to blink often enough and when you talked to him for any length of time your eyes began involuntarily to water on his behalf. (Ад. 14)
38. [...] word, which from the context, seemed to mean a great length of time [...] (Сим. 176)
39. They point to the shortage of adequately trained teachers, and to the many problems in assigning students to the right kind of programme for the right length of time [...]. (Крис. 137)

short

40. After only a short time, the warrior lowered his trophy and let it fall at his feet, as though he could now barely work up sufficient contempt for the creature's remains. (Каз. 76)
41. Now excuse me, friends, for my time grows short. (Каз. 351)
42. He knows full well I no longer have the old stamina, that after such a night it is no easy thing for me to sleep but a short hour before setting off once more. (Каз. 232)
43. [...] illustrating the remarkably short period of time it took for English to travel around the world. (Крис. 77)

shorten/shortened/extended

44. Early in the summer PDC put up posters suggesting that people shorten their working day by an hour or so, since the protein issue at commons was now insufficient for full normal expense of energy. (Урс. 199)
45. Moreover, the tradition of the Turk is falling victim to a shortened preseason. (ЊЈТ)
46. [...] rather than appearing as an ad logo for an extended period, morphed into the standard network-identification logo. (ЊЈТ)

Поред лексема које се у оквиру оба испитивана језика односе на дужину, овде треба приметити и да се неретко, и у српском и у енглеском језику, говори о *распону времена* (*time span*), што такође подразумева концептуализацију времена као физичке дужине. У оквиру испитиваног корпуса пронађен је само по један пример у оба посматрана језика, али интернет претрага потврђује тезу да су наведени изрази фреквентни:

СРП

47. Масовно померање, па и десетковање становништва услед ратова, етничких сукоба или глади (као у Вијетнаму или Етиопији) може у кратком временском распону драстично да измени број говорника неког језика. (Буг. 44)
48. Занимљиво је да се овде први пут наводи да је временски распон у Протоколу 1808-1811, а тај временски распон се помиње у закључцима седнице [...]. (Гугл)
49. У питању је педесетогодишњи временски распон који карактеришу дијаметрално супротни социокултурни и економски, као и политички процеси [...]. (Гугл)

ЕНГ

50. Ten million years, Earthman . . . Can you conceive of that kind of time span? (Ад. 195)
51. The time span is 150 years. (Гугл)
52. The time span suggested a possible identity for the corpses. (Гугл)
53. Look for the program that offers the right time span. (Гугл)

Распон подразумева *растојање између два супротна краја једног предмета односно крајњих линија његових наспрамних делова*, односно *дужину обухваћеног простора, дومت* (РМС, стр. 3002.). И српски и енглески језик познају концептуализацију временског интервала као распона, и у оба језика уз лексему *распон* (односно *span*) употребљава се лексема *време* (*time*).

На крају анализе примера у којима се временске јединице концептуализују у смислу физичке дужине, треба напоменути и то да се временске јединице јављају и као врста МЕРЕ ЗА РАЗДАЉИНУ. На пример, израз *светлосна година* означава раздаљину коју светлост прелази за годину дана. Међутим, ово није усамљен пример, иако је оваква врста рачунања раздаљине устаљена. Неретко се раздаљина представља у смислу времена потребног за савладавање, односно прелажење датог растојања. У испитиваном корпусу српског језика пронађена су два примера сличне семантике, а у енглеском, поред примера са мером *светлосна година/секунда* и примери са лексемама *away* и *far*, као и већ навођен пример са предлогом *from*.

СРП

54. Ovaj je sa svojim kalupima i spravama ostao dan hoda iza odreda i čim se oglasiše prve čarke sa Srbima i Austrijancima, paša naredi da se izlije u Đerdapu top od tri hiljade lakata dometa i đulad od po dva egipatska kantara svako. (Пав. 222)
55. Menjajući kamilu i konja Koen prevali za dan dva dana jahanja i obavi posao. (Пав. 223)

ЕНГ

56. Far away on the opposite spiral arm of the Galaxy, five hundred thousand light years from the star Sol [...] (Ад. 39)
57. [...] where the pattern had been used to”, duplicate the body and the mind and memory and the life of that creature now lying dead many light years distant. (Сим. 62)
58. Our son’s village is another day away now we’re come by the mountain road, wishing to visit a wise monk at the monastery in these hills. (Каз. 120)
59. This gentleman now sits beside you, he’s the good Master Axl, a farmer from a Christian village two days away. (Каз. 122)
60. This village may only be a few days away as you say. (Каз. 29)
61. And yet Beatrice remained an age away, floating complacently even as the creatures rose about her, and now they came from the land too, pouring through the grass on the riverbank. (Каз. 264)
62. It met itself again thirteen light seconds away. (Ад. 165)
63. His monastery’s a day from here, up on the mountain road east. (Каз. 70)

У примерима 54–63. временски интервали/одреднице употребљени су као мере за раздаљину, без генерисања контрадикције. Наиме, у наведеним примерима, мера за раздаљину изражена је у темпоралним одредницама, наместо спацијалних еквивалената (у смислу метара, километара и сл.). Наведени примери илуструју алтернативну меру за изражавање раздаљине – раздаљина коју је могуће прећи за један, или више дана (примери 54. и 55. у српском језику и примери 58, 59, 60 и 63. у енглеском), односно година, секунди или неодређеног периода (примери 56, 57, 61. и 62.).

3.3. Резиме

У овом поглављу које за тему има оријентационе метафоре у оквиру циљног домена ВРЕМЕ, видели смо да постоји висок степен паралелизма у двама посматраним језицима и када је вертикална и када је хоризонтална оса у питању. Вертикалност у концептуализацији времена у оба језика остварује се кроз схему кретања по вертикалној оси (*падати*, *спуштати се*, односно *fall*), као и позиционирањем са горње стране ентитета (предлозима *на*, то јест *on* и *up(on)*, *преко*, *под*, односно *over* и *down*), али и придевима *high* у енглеском језику и, ређе, *висок* у српском. Поред уобичајених средстава за изражавање ВЕРТИКАЛНОСТИ у организацији времена, у оба језика пронађен је велики број разноврсних језичких израза који такође припадају пројекцијском простору изворног домена вертикалности и циљног домена времена.

С друге стране, хоризонталност у концептуализацији времена представља, у испитиваним језицима, један од основних начина поимања времена (поред домена КРЕТАЊА), те није необично што се остварује употребом разноврсних језичких средстава. Поред оријентације испред/иза (која се огледа у употреби лексема (*ис*)*пред/ иза*, *унапред/ уназад*, *уочи*, те изразима *бити окренут/ загладан у* и сл. односно *in front of*, *before* и *behind*, употребом лексеме *back* у комбинацији са различитим језичким средствима, глаголом *look* и семантички повезаним изразима и др.), конкретизација времена у смислу хоризонталне осе, у српском и енглеском језику, огледа се и у употреби примарно

просторних предлога уз временске појмове (*од/до, from/to, између*, односно *between*, као и предлогом *at* у енглеском језику, са којим изрази могу имати веома комплексну семантику). Осим тога, ВРЕМЕ се у овим језицима концептуализује и у смислу ПЕЈЗАЖА (уз помоћ прилога *далеко/близу*, односно лексема *near, far, remote, distant, off, close*, као и из њих изведених придева и других, са њима семантиком повезаних лексема – *дистанца, раздаљина, удаљеност* итд., односно лексеме *distance*, као и бројним другим језичким изразима који поседују висок степен стилогеног потенцијала). Такође, и у српском иу енглеском језику, време се концептуализује у смислу ПУТАЊЕ, али и ФИЗИЧКЕ ДУЖИНЕ (употребом лексема *дуг* и *кратак*, као и глагола *продужити/скратити* и осталих лексема из истог семантичког поља – *дужина, скраћено радно време, прекинути време* и сл., односно лексема *long* и *short*, као и са њима значењски повезаних лексема – *length, shorten, extended*).

4. САДРЖАВАЊЕ

Сликовна схема САДРЖАВАЊА веома је продуктивна у српском и енглеском језику када је у питању домен ВРЕМЕ. У оквиру анализе примера који представљају конкретизације оријентационих метафора, већ смо нагостили неке од начина остваривања овог изворног домена (одељак 3.2.2.1.). У овом поглављу детаљно ћемо испитати језичка средства којима се наведена сликовна схема остварује у испитиваним језицима, као и сличности и разлике које постоје у српском и енглеском језику, а које се тичу рестриктивности и учесталости датих језичких средстава.

У оквиру поглавља о теоријско-методолошком оквиру дисертације, представили смо истраживања која се баве изворним доменом САДРЖАВАЊА и циљним доменом ВРЕМЕНА. Наведена истраживања се умногоме ослањају на употребу предлога чија семантика подразумева садржавање. У оквиру наше анализе ове сликовне схеме поћи ћемо од других језичких средстава, (глагола (нпр. *садржавати/contain*), придева (нпр. *дубок/deep*) и именица (нпр. *дно*)), којима се недвосмислено остварује домен САДРЖАВАЊА, како бисмо потврдили да употреба предлога навођених у литератури заиста указује на продуктивност мапирања домена ВРЕМЕНА и САДРЖАВАЊА. Након тога следи анализа примера са предлозима *y/in*, *кроз/through(out)* и *из/from*.

4.1. Експлицирано садржавање

На почетку анализе представљамо примере у којима се схема садржавања експлицира различитим језичким средствима, а која нису предлози. Најочигледнији примери су они са глаголом *садржати*, односно *contain*. Поред наведених глагола, у анализу су укључени и примери који другим језичким средствима експлицирају САДРЖАВАЊЕ. Анализу, дакле, почињемо примерима са глаголима *садржати/садржавати*, *држати* у и *стати* у у српском језику, те глаголима *close*, *open* и *contain* у енглеском језику. Након тога следи анализа примера у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА ДУБИНУ и/или ДНО. Ови примери укључују изразе са придевима *дубок/deep* и *пун/full*, именицом *дно*, као и глаголима *(на)пунити/навршити*, односно *fill*.

У оквиру корпуса српског језика уз глагол *(са)држати* (као и са изразом *стати у нешто*) пронађена су два примера са лексемом *сећање* и по један са лексемама *живот* и *будућност*. Интернет претрагом пронађени су додатни примери који потврђују концептуализацију времена као садржатеља уз употребу израза који јасно упућују на садржавање. Такође, временске јединице могу садржати друге временске јединице (*дани у недељи*, *месеци у години* и сл.); временски периоди/интервали могу *обухватати* друге временске периоде/интервале.

1. Jedina sloboda koja je data precima, čitavim izumrlim narodima očeva i matera sadržanim u sećanjima, to je povremena oduška u našim snovima. (Пав. 195)
2. Jedan jedini je dolazio u obzir: ono što nije od ovoga sveta ne može se upamtiti, ne drži se u sećanju ni koliko progutan čikov u patki. (Пав. 261)
3. Život je dug i život je kratak i vreme leti kao ludo, ali svašta u njega stane. (Апс. 237)

4. Bolesnički dan sadrži PA за pacijente, terapije koje propiše ordinirajući lekar i pravo korišćenja bazena u terminu definisanom за pacijente. (Гугл)
5. Спортски дан садржи: појачану исхрану, коришћење теретане, спортске хале, терена и базена. (Гугл)
6. Трајање програма: 7 дана обуке, svaki dan sadrži по 4 блока од по 90 минута, укупно 8 сати са паузама између блокова. (Гугл)
7. Ali da li godina sadrži sama svoj program? (Гугл)
8. Већина к.р.с. искоришћава чињеницу да 400 gregorijanskih godina sadrži тачно 20.871 седмичу [...]. (Гугл)
9. Друга година садржи уже стручне предмете и омогућава струковно санитарно [...]. (Гугл)
10. Основна поставка музеја је Метрополис, Лунд из средњег века, који обухвата период 990. г. до раног 17. века. (Пол.)

На основу наведених примера ексцерпираних из корпуса српског језика видимо да се време концептуализује као САДРЖАТЕЉ ЗА ЉУДЕ (пример 1.) и ДОГАЂАЈЕ (нпр. примери 2. и 3.). Међутим, време и временски интервали такође могу бити САДРЖАТЕЉИ ЗА УСЛУГЕ И АКТИВНОСТИ. Наиме, у примеру 4. видимо да се временски интервал (*болеснички дан*) концептуализује као садржатељ за услуге које се у оквиру тог интервала нуде (нпр. *терапија, право коришћења базена* и др.). С друге стране, пример 5. илуструје концептуализацију временског интервала (*спортски дан*) као садржатеља за активности/правила понашања које треба да буду спроведене у оквиру тог интервала (нпр. *коришћење теретане, коришћење базена* и др.).

У енглеском језику пронађени су примери са лексемама *open* и *close*, односно лексемом *opener*, што такође експлицира САДРЖАВАЊЕ. У оквиру корпуса наше дисертације није атестиран ниједан пример са глаголом еквивалентним глаголу *садржати* у српском језику, али проширивањем претраге путем интернет претраживача утврђено је да и уз временске појмове у енглеском језику може стајати *contain* (*садржати*):

11. As the ship's artificial night closed in they were each grateful to retire to separate cabins and try to rationalize their thoughts. (Ад. 113)
12. A fierce future now opens before him, and it's my wish he sees this place, the fallen knight and the broken shedragon, all before his next steps. (Каз. 340)
13. Many more will be missed before the day closes. (Каз. 241)
14. Hilliard will most likely miss the regular-season opener Sept. 10 and Toomer is now out for a few days with an ankle sprain. (ЊЈТ)
15. Tight end HOWARD CROSS strained his left knee and will not practice until at least the week before the regular season opener, Sept. 10. (ЊЈТ)
16. In fact, it would be no exaggeration to say that every day contains all of history. (Гугл)
17. Finally, there is a prayer for the establishment of the kingdom of God, for each day contains within itself the possibility of ultimate fulfillment. (Гугл)
18. Turnbull's first day contained no such gaffe. (Гугл)
19. These icons are displayed when you view your diary entries as a calendar, so you can get a visual reminder at a glance of what each month contains. (Гугл)
20. Since one year contains 52 weeks of seven days, plus one day, the days of the week would repeat every seven years were no leap year to intervene. (Гугл)
21. In the United States the budget for each fiscal year contains detailed information on the outlays intended by the federal government and the receipts expected, including those from trust funds. (Гугл)
22. Each week contained unimaginable horrors, for Laurie above everyone. (Гугл)

Уколико се одређени ентитет може отворити или затворити, онда тај ентитет може бити садржатељ (в. примере 11–15.). Лексеме пронађене уз глаголе *open* и *close*, односно именицу *opener* јесу *day*, *night*, *future* и *season*. С друге стране, временски интервали се у енглеском језику, уз употребу глагола *contain*, концептуализују као САДРЖАТЕЉИ ЗА ДОГАЂАЈЕ (нпр. пример 16.), ИНФОРМАЦИЈЕ (нпр. примери 19. и 21.), као и ПОЗИТИВНЕ И НЕГАТИВНЕ ЕМОЦИЈЕ (нпр. примери 17. и 22.).

Осим наведених примера, израз који је заједнички за оба посматрана језика јесте конструкција *временски оквир (time frame)* који подразумева смештање активности/радње/догађаја у оквиру одређеног временског интервала, што такође представља конкретизацију изворног домена САДРЖАВАЊЕ.

23. And during this time frame, all the evidence suggests that the position of English as a global language is going to become stronger. (Крис. 27)

Како у оквиру испитиваног корпуса наведени израз није фреквантан (атестиран је само дати пример у нашем корпусу енглеског језика; видети пример испод), он неће бити посебно обрађен.⁷¹ Бавићемо се широким лепезом других начина остваривања изворног домена САДРЖАВАЊЕ, који су заступљени у посматраним језицима.

Изрази у којима се експлицира профилисање временских јединица као САДРЖАТЕЉА јесу примери у којима се домен времена профилише као ЕНТИТЕТ КОЛИ ИМА ДУБИНУ И ДНО. За разлику од примера сликовне схеме САДРЖАВАЊА која се огледа у употреби предлога (*у, из, кроз, унутар, сред* и сл.), а о чему ће бити више речи у наставку поглавља, примери који илуструју време као ЕНТИТЕТ СА ДУБИНОМ поседују већи стилогени потенцијал и представљају метафоре са већим уметничким изражајем. У посматраним језицима ВРЕМЕ се концептуализује као ЕНТИТЕТ СА ДУБИНОМ употребом више језичких средстава. Једно од тих језичких средстава јесте употреба самог придева *дубок*, односно *deep* (и изведеног глагола *deepen*):

СРП

24. „Prošlost nije dovoljno duboka za nama – žale se hazarski sveštenici koji sve ovo, naravno, vide [...]”. (Пав. 196)
25. [...] nemoćno udara pesnicama o lakirano drvo pod sobom , babi babi babi , onda se smiruje: teši ga huk моћне воде, mogao bi satima da sedi tu i osluškuje, duboka je ноћ kad ustaje i polazi nazad. (Арс. 67)
26. Noć je već duboka i ledena овде горе у планинама. (Арс. 114)
27. Неки људи су стари и у својих тридесет година, а многи су и у дубокој старости, до смрти, млади духом, па и телом, колико се то може. (Пол.)

ЕНГ

28. [...] by the cradle deep as the night [...] (Урс. 78)
29. In the summer of 1956, Stevens, the ageing butler of Darlington Hall, embarks on a leisurely holiday that will take him deep into the countryside and into his past. (Каз. опис других романа)
30. It was still the depths of night, but voices were calling outside and surely torches had been lit in the courtyard below, for there were now illuminated patches on the wall facing the window. (Каз. 182)
31. Already it was deep summer on roadhouse roofs and in front of wayside garages, where new red petrolpumps sat out in pools of light [...] (Фиц. 27)
32. Where no man has trod these five million years, into the very depths of time itself... (Ад. 144)
33. Silently the aircar coasted through the cold darkness, a single soft glow of light that was utterly alone in the deep Magrathean night. (Ад. 162)

⁷¹ Уколико дати ентитет представља оквир за нешто друго (активности/радње/догађаје), он се концептуализује као САДРЖАТЕЉ за те активности/радње/догађаје.

У примерима ексцерпираним из корпуса српског језика, осим првог примера, употребљени изрази лексикализовани су у језику (*дубока ноћ*, *дубока старост*), али сведоче и о међусобној повезаности домена ВРЕМЕНА и САДРЖАВАЊА. Примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика показују продуктивност повезивања домена САДРЖАВАЊЕ, односно ДУБИНЕ са временским појмовима, јер се види да се придев *дубок* (*deep*) може употребити уз различите лексеме које означавају временски интервал (*night, past, summer, time*).

Постојање концептуализације времена као ограниченог тродимензионалног простора омогућава даљу разраду метафоре, те је у српском језику пронађен пример у коме такав ентитет подразумева и постојање *дна*, а у енглеском концептуализација времена као JAME:

34. Bila je prva džuma ertesi u mesecu saferu i Masudi je mislio kao kad opada lišće, misli su se jedna po jedna otkidale sa svojih peteljki i opadale; pratio ih je jedno vreme dok su se lelujale pred njime, a onda su padale na dno svoje jeseni zauvek. (Пав. 159)
35. ‘Never mind caterpillars, what were you doing yourself awake and staring at a wall in the pit of the night?’ (Каз. 258)

Поред лексема *дубок* (*deep/deepen*) и *дно*, изрази метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ СА ДУБИНОМ јесу и конструкције са глаголом (*на*)*пунити/навршити*, односно *fill* у енглеском језику, придевима *пун* и *full*, као и другим значењски повезаним лексемама, док су временски појмови који се могу наћи у овим конструкцијама разноврсни и бројни.

У српском језику уз придеве *пун* и *испуњен* атестиране су лексеме *сат*, *дан*, *месец*, *година*, *деценија*, *век*, *будућност*, *историја*, *живот*, као и *радно време*:

36. Puna tri dana pobunjenici su pružali jak otpor, a onda se iscrpljeni osuše i Dagoberu ne bi teško da ih razbije. (Бас. 61)
37. Činjenica da je Komitet planirao atentat na Franca Ferdinanda punih četrnaest godina nakon što je on izvršen, dakle 1928 [...]. (Бас. 234)
38. Уопште узев, историја сваког језика пуна је семантичких промена у разним правцима – ка ширем или ужем, „лепшем” или „ружнијем”, или, напосто, друкчијем значењу. (Буг. 139)
39. Чиме је испуњен живот жабе? (Бећ. 219)
40. *Dok je na suhom, seme bele trske može da miruje i do dvesta godina, ali kada padne u vlagu, njena klica za nepun sat izbija na površinu, posle tri ili četiri časa dobija visinu od jednog metra* [...]. (Пав. 230)
41. Njen dečak od nepune četiri godine verovatno je i sam imao neki nedostatak. (Пав. 278)
42. [...] napušta Honolulu i vraća se u Filadelfiju nakon pune dve decenije odsustva iz rodnog grada u koji je mislio da se nikad neće vratiti. (Арс. 34)
43. [...] iste te večeri, na planini zapalio veliku lomaču u slavu Boga pa je već sutradan, nakon punih deset vekova pauze, ponovo osvanuo prvi prolećni dan. (Арс. 133)
44. Тако упитник између осталог садржи питања колико младих има у кадровској структури њихове организације, да ли раде на одређено, неодређено радно време, са непуним радним временом, преко омладинске или студентске задруге [...]. (Пол.)
45. За пуних шест месеци ове године запослило се готово 170.000 људи а са евиденције Завода нешто више од 117.000. (Пол.)
46. I to je logično: u budućnosti ispunjenoj maglovitim projekcijama izvesno je samo jedno – smrt. (Бас. 337)

Када се говори о неком интервалу у својој целисти, дакле без остатка, користи се придев *пун* (нпр. *пуна три дана* (пример 36.), *пуне две деценије* (пример 42.) и сл.). Насупрот томе, када се израз односи на одређени ивременски интервал који није у целисти истекао

користи се придев *непун* (нпр. *непуне четири године* (пример 41.), *за непун сат* (пример 40.) и сл.). Међутим, временски интервали могу бити САДРЖАТЕЉИ ЗА ДОГАЂАЈЕ који су се у оквиру датог интервала одиграли, и то употребом придева *пун* (пример 38.) и испуњен (примери 39. и 46.).

У енглеском језику уз придев *full* (и *fullest*) атестиран је и придев *empty* и наведени придеви најчешће стоје уз лексему *time* (као и у српском – *пуно (радно) време*, тако је и у енглеском најчешћа комбинација *full + time*). Поред лексеме *time* атестирани су и изрази *day, night, hour, life, week, eternity*:

full/fullest

47. I was working full time, eight, ten hours sometimes, desk work, so I got full rations [...] (Урс. 250)
48. “Shall we take him into the nursery full-time, then, Palat?” (Урс. 21)
49. They decided that Kadavy had asked for it, and would get two full nights in prison. (Урс. 31)
50. They all went on staring up at the brilliant, blurry turquoise, which was not quite round, a day past its full. (Урс. 33)
51. Yet from that acceptance of transience he evolved his vast theory, wherein what is most changeable is shown to be fullest of eternity [...]. (Урс. 44)
52. We’d been feeding it more than a full week just the way Bronwen taught us. (Каз. 289)
53. ‘What I mean,’ said Ford, ‘is does it give you a full satisfying life? [...]’ (Ад. 74)
54. The day had been too full, too full of direful things. (Сим. 143)
55. [...] so that it would appear he had written the happenings of yesterday yesterday and not a full day late. (Сим. 159)
56. I will build a Britain that is stronger, so that everyone has the security they need to live a full and happy life. (УКН)

empty

57. In fact, it was just such an idea that would drift into Axf’s mind as he lay in his bed during the empty hours before dawn, his wife soundly asleep beside him, and then a sense of some unnamed loss would gnaw at his heart, preventing him from returning to sleep. (Каз. 5)

Временске интервале такође можемо *напунити/испунити* (односно *fill(up), pack, shove into*), што представља још једну језичку манифестацију сликовне схеме САДРЖАВАЊА у посматраним језицима. Такође, у српском језику јавља се и глагол *навршити (се)*, чија семантика пресупонира *напунити до врха* (РМС, стр. 1991.). Лексема која се јавља уз наведене глаголе пронађене у корпусу српског језика јесте *година*, са изузетком глагола *испунити* (пример 60.). Глаголи *напунити* и *навршити (се)* лексикализовани су у српском језику и конструкцију граде са лексемом *година*,⁷² док глагол *испунити* омогућава формирање уметнички креативних метафора и дозвољава различите лексеме у конструкцији (*испунити сате/дане/недеље* и сл.).

СРП

58. [...] o sazvežđu koje se pojavljuje svakih 365 godina, kada se napuni godina godina i počinje *zima vekova* u kojoj zamire sve dobro i sile zla jačaju. (Бас. 77)
59. Navršava se deset godina otkako sam promenio „profesiju”. (Бас. 208)
60. [...] on nastoji da tu prošlost ispuni prijatnim sećanjima. (Бас. 337)
61. Kada je devoјčica napunila deset godina, mati je svojim nekada lepim rukama nauči da mesi hleb, a otac je pozva, reče joj da budućnost nije voda i prestavi se. (Пав. 47)
62. Navršavala se godina 859. i Konstantin je postao vršnjak Aleksandra Velikog, koji je umro u 33. godini koliko je sada imao i on. (Пав. 67)

⁷² Наиме, у српском језику се *пуни одређени број година* када је некеме рођендан и тај израз се најчешће јавља у датом значењу. Међутим, израз *навршити се* може да се нађе и уз друге лексеме (нпр. *дан, месеци, век*) и то у значењу *истећи* када је реч о временским мерама (РМС, стр. 1991.).

ЕНГ

63. It's not the welcome you would usually get here, but as you see, you've arrived on a night filled with dread. (Каз. 66)
64. The celebrated painter Masuji Ono fills his days attending to his garden, his house repairs, his two grown daughters and his grandson, and his evenings drinking with old associates in quiet lantern-lit bars. (Каз. опис других романа)
65. [...] and a love of living that seemed to fill every pore of them and every instant of their time. (Сим. 89)
66. [...] tumbling over one another as they packed into the little time they had a lot of fellowship and, perhaps, some brotherhood. (Сим. 21)
67. And that day would be shoved far into the future if we fight another war. (Сим. 69)

Као што смо видели у претходном поглављу, а у делу који се бави сликовном схемом ПЕЈЗАЖА, неретко се САДРЖАВАЊЕ остварује управо заједно са концептуализацијом времена као ПРОСТОРА. У човековом искуству, пејзаж може бити ограничен, те се човек или други ентитет(и) могу наћи (из)ван или унутар неког пејзажа. Већ смо у поглављу 3.2.2.1. видели како језички изрази у којима се време концептуализује као ПЕЈЗАЖ често подразумевају и метафору ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ (*распростире кроз векове у оба правца* (пример 78.)/*изведем из историје и спасем смрти* (пример 79.)/*чврсто стоји у садашњости* (пример 83.)/*на прелазу из деветнаестог у двадесети век* (пример 86.) и сл., односно *far back in the mists of ancient time* (пример 88.)/*stepped into another field of time* (пример 89.)/*though I stand with you, in this room, in this moment* (пример 90.) и сл.).

Примери који следе такође илуструју оно што у овој дисертацији називамо вишеструко мапирање, односно остваривање два изворна домена – ПЕЈЗАЖ и САДРЖАВАЊЕ. Као што можемо видети у примерима који следе (као и у примерима из претходног поглавља, а који су били илустрација конкретизације метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ и сликовне схеме САДРЖАВАЊЕ), вишеструко мапирање честа је појава и у српском и у енглеском језику, што указује на недвосмислену повезаност наведених сликовних схема. То даље потврђује хипотезу о вишеструком мапирању и повезаности изворних домена, као и то да сликовне схеме, услед ове повезаности, проистичу једне из других.

У оквиру примера 68–78. у српском и 79–82. у енглеском језику време се концептуализује као својеврстан ПЕЈЗАЖ САДРЖАТЕЉ. Наведени изворни домен у српском језику остварује се поређењем са географским појмовима (пример 68.), профилисањем као ентитета са границама (примери 71. и 72.), јукстапозицијом са лексемом *негде* (примери 74. и 75.), као и профилисањем временских интервала као ентитета у којем се може стајати (пример 70.), живети (пример 73.), наћи (се) (пример 76.), али и у којем може бити места и у који се нешто може сместити (примери 78. и 77.). У енглеском језику изрази којима се остварују домени садржавање и пејзаж јесу *outside* (пример 79.), *out into* (примери 81. и 82.) и *out of* (пример 80.).

СРП

68. [...] ono nije ništa manje stvarno, ništa manje opipljivo od Britanije, ali se nalazi izvan vremena i prostora, bolje reći paralelno s njima [...]. (Бас. 82)
69. [...] stvari koje se sada događaju, pripremaју se u budućnosti, uzaludno je tražiti uzroke stvari u prošlosti. (Бас. 101)
70. Uбудуће u snu moraš otvoriti četvore oči, jer se samo tamo možete sresti pošto san, kao što znaš, stoји izvan vremena. (Бас. 285)
71. Nadalje, stvorenje uvereno u sopstvenu konačnost nije slobodno; ono je zatvoreno u granice tela, granice ega, granice države, ideologije, vremena. (Бас. 337)

72. Smatralo se neopravdanim primoravati i one koji to ne žele na život unutar granica prostora i vremena, uostalom relativnih, kako je pokazao Kant. (Бас. 355)
73. Људи који ћуте живе изван свога времена, баве се вечношћу и собом, понашају се као да су на Месецу. (Бећ. 43–44)
74. Negde u XVII veku zanimanje za hazarske stvari iznenada je obnovljeno i nepregledni materijal dotadašnjih hazarskih studija sistematizovan je i objavljen 1691. godine u Borusiji (Pruskoj). (Пав. 19)
75. Srešćemo se možda još negde u drugom životu. (Пав. 53)
76. [...] Мајк Мур и сам, ваљда свестан шта се и колико, у тренутку у коме се нашао, може учинити а шта не може, препоручује свима блаженство стрпљења и снагу издржљивости. (Пол.)
77. За некога ко је попут Ека, докторирао на естетици званичног католичког учитеља из 13. века, Томе Аквинског, очекивало би се да радњу романа смести у период који најбоље познаје – 13.век. (Пол.)
78. Али, то је будућност у којој ће, надамо се, бити места и за лекције „овако смо освојили злато”. (Пол.)

ЕНГ

79. It was to Shevek a time outside time, beside the flow, unreal, enduring, enchanted. (Урс. 260)
80. Once, as they sat together on the glassed-in porch where he raised all kinds of rare and out-of-season flowers [...] (Урс. 114)
81. It was dark here in front; only the bright door sent ten square feet of light volleying out into the soft black morning. (Фиц. 114)
82. A moment later she rushed out into the dusk, waving her hands and shouting - before he could move from his door the business was over. (Фиц. 143-144)

Видимо да се изворни домен САДРЖАВАЊА у наведеним примерима огледа примарно кроз употребу предлога који имају одговарајуће значење (*у, изван, унутар, из*). Када говоримо о овом изворном домену, предлози чијом се употребом он остварује обрађени су детаљно у књизи *Семантика предлога* (Кликовац 2000), у којој су анализирани предлози у српском и енглеском језику и њихова семантика, те утицај на концептуализацију различитих циљних домена. Као најважнију основу за употребу предлога *у, из, кроз*, односно *in (within), into, through* Д. Кликовац (2006) наводи постојање изворног домена КРЕТАЊЕ (као и метафоре ПОСТОЈАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ) и ПЕЈЗАЖ (односно ПРОСТОР). Међутим, сасвим је могуће да је управо концептуализација времена у смислу хоризонталне и вертикалне осе, те концептуализација времена као ЗАТВОРЕНОГ ПРОСТОРА (У ОКВИРУ ПЕЈЗАЖА) и ЕНТИТЕТА СА ДУБИНОМ основ за употребу спацијалних предлога уз временске појмове. Наиме, сматрамо да је могуће да је концептуализација времена као ПРОСТОРА примарна у односу на концептуализацију времена уз помоћ домена КРЕТАЊА (јер је могуће да је и кретање проистекло и спацијализације времена, посебно када говоримо изворном домену ПЕЈЗАЖ). Међутим, доказивање ове тезе захтевало би дубља дијахронијска истраживања у више различитих језика, али је веза између домена КРЕТАЊА, САДРЖАВАЊА и ПРОСТОРА неоспорна. У наставку поглавља бавићемо се предлозима који иду уз временске појмове, а кроз које се остварује изворни домен САДРЖАВАЊА.

4.2. Предлози у и in

Предлог *у* има своје основно просторно значење и један је од најфреквентнијих предлога уз временске појмове у српском језику, те није необично што је у оквиру своје временске употребе био предмет анализе у смислу концептуалних метафора. Д.

Кликовац (2006) је показала да се, поред метафоре ПОСТОЈАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, односно ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ (а самим тим ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ ЗА ЧОВЕКА), чији ће примери бити анализирани у одељку о кретању кроз време (одељак 5), уз употребу предлога у остварује метафора ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ, односно ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА.

Како смо већ навели у делу који се бави теоријско-методолошким оквиром дисертације, у српском језику значење конструкције у + временски појам може имати чисто временско, али и околностно значење, а у зависности од падежа лексеме која означава временски интервал. У оквиру анализе примера са предлогом у у овом поглављу биће примењен другачији семантичко-синтаксички критеријум дистинкције. Нећемо се освртати на падеж употребљене лексеме из два разлога: 1) тиме се, како и Д. Кликовац (2006) закључује, не могу објаснити све (не)могућности употребе одређених лексема, и 2) постоје парови примера са различитим падежом (акузативом и локативом), а у којима се не примећују готово никакве разлике у свеукупној семантици израза:

1. У слободном времену састаје се с истакнутим српским интелектуалцима и књижевницима, између осталих с Растком Петровићем, Милошем Crnjanskим, Драгишом Васићем и Слободаном Јовановићем. (Бас. 238)

У наведеном примеру синтагма *слободном времену* могла је да стоји и у акузативу без промене у значењу, што може указивати на постојање других фактора, поред падежа, који утичу на семантику целокупног исказа. Стога, у оквиру анализе метафоре ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ СУ САДРЖАТЕЉИ ЗА ЉУДЕ И ДОГАЂАЈЕ у овом поглављу, примере са предлогом у организујемо у групе према значењу у зависности од:

- а. прецизности упућивања на дати временски интервал;
- б. (не)постојања околностног значења.

Према првом критеријуму разликујемо изразе у којима је САДРЖАТЕЉ прецизно дефинисан временски интервал, временски интервал недефинисаних граница и неодређено време (изрази који не упућују ни на један конкретан временски интервал). Према другом критеријуму разликујемо изразе у којима је акценат на околностима које важе за дати временски интервал и оне у којима то није случај.

Када је предлог у употребљен уз временске појмове који означавају сат, минут, секунду, дан, месец, годину (и годишња доба), годину живота или век/столеће, такве конструкције упућују на прецизно дефинисан временски оквир или ТАЧКУ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ. То такође важи и лексеме *тренутак*, *час*, *момент* када упућују на садашњи тренутак, дакле имају значење *управо сада* (у овом моменту).

2. Постоје, истина, подаци – писао је Kowalsky – да је још у XIII веку неки православни монах из манастира *Žičе*, покушавао да конструише bicikl. (Бас. 185)
3. Прошле јесени, дневни листови су у дну културних рубрика doneli kratku vest да је у Daramsali, у *Индии*, у шездесет првој години умро Jozef Kowalsky, pesnik, pripovedač i esejist. (Бас. 223)
4. [...] да воз 170 мора svakoga дана tačno у 14.03 бити на одређеној станици чини да се, ако воз kasni, dobija iluzija nereda. (Бас. 271)
5. Prethodne ноћи sam оставио poruku да me пробуди u осам, она me је пробудила u девет и тако sam zakasnio на важан sastanak. (Бас. 167)
6. Da li ste бар размислили шта бисте radili ако би u овом моменту naišli neprijateljski avioni. (Дем. 140)
7. [...] u јесен devedesetosme, у време one прве, neostvarene pretње bombardovanjem, али она је i даље била neodлучна i читава stvar је nekako glavinjala [...]. (Арс. 44)
8. У 1997. и 1998. години разведено је по 180 бракова, прошле године вођено је 119 бракоразводних парница, а ове године 104. (Пол.)

9. Кључни проблем Православне цркве у Хрватској у садашњем тренутку је питање њеног статуса [...]. (Пол.)
10. Pouzdano je da prstomet koji su у XVII i XVIII веку koristili anadolski leutari potiče od njega. (Пав. 141)
11. Napuštaš stan tačno у devet i dvadeset sedam. (Арс. 37)
12. Najpre je у петак bila *Walpurgishnacht*, divljanje по парку и unaokolo, баклје, лобање, гласна музика, бућна журка у сквоту прекопута која је трајала све до јутарњих сати [...]. (Арс. 61)
13. Iste te godine grunuo je rat у Hrvatskoj, goreli su Dubrovnik i Vukovar, a onda se, devedeset druge, у пролеће, баš пред Олимпијаду, заратило и у његовом родном граду. (Арс. 79)

Можемо приметити и да постоји незнатна разлика у оквиру наведене групе примера. Наиме, што је временски интервал краћи, то је прецизније упућивање на одређену тачку на временској линији. Зато је могуће уз неке изразе користити и лексему *тачно* (нпр. *тачно у 14.03* (пример 4.) или *тачно у девет и двадесет седам* (пример 11.)). У оквиру испитиваног корпуса ове дисертације нису пронађени примери у којима се лексема *тачно* комбинује са изразима типа *у + временски појам*, где је временски појам већи од сата.

Изрази са лексемама које означавају годишња доба, међутим, могу имати итеративно значење (*сваке јесени/пролећа* и сл.) уколико у ко-тексту није прецизирано да се односе на одређено годишње доба одређене године (као што смо имали нпр. *деведесет друге, у пролеће* или *у јесен деведесетосме*):

14. У јесен, будући да је sasvim lako и да носи коштцу која pulsira као srce, падајући с grane једно време letи машући perajima као да pliva кроз talase ветра. (Пав. 141)
15. Navikao je на plodnu равну земљу око Halabdže која је zimi tvrda и bezbojna, у пролеће žuta од narcisa а letи zelena и meka [...]. (Арс. 87)
16. У letњој престоници kaganовој, на obали Crnoga мора, где су у јесен krečili kruške на granama и brali ih свеže преко zime [...]. (Пав. 199)

Итеративно значење ових изрза, као што је речено, зависи од контекста и других одредница које уз дате изразе могу стајати. Када не постоји контекст или одредница која их временски ближе одређује, такви изрази имају значење да се одређена радња/активност понавља сваки пут када је дати временски интервал у питању. Дакле, рецимо, у примеру 16. израз *у јесен* има значење *сваке јесени*.

Осим тога, када је лексема *година* у множини, израз са предлогом *у* поприма другачије значење – значење одређења у смислу старости. Када за некога кажемо да је *у (позним) годинама*, то значи да је субјекат стар/а, односно да више није млад/а. Чак није потребно додати придев *позан*.

17. Otac је у годинама, lepo svira у instrument načinjen од bele kornjačине kore и uveče се то mogло čuti. (Пав. 278)
18. [...] који lagano и sam postaje čovек у годинама и sve više vidim nekad sam се ložio ал sad ми је jasnije nego pre neću се ја više puno mrdati odavde из jebenog Kenjigrada [...]. (Арс. 193)
19. Треба пожурити, каже Невена Витошевић, јер је велики број уметника у годинама и ово је можда једна од последњих прилика да се њихово стваралаштво овековечи на филму. (Пол.)

У наведеним примерима, изрази са предлогом *у* и лексемом *година* у множини не упућују на презизно дефинисан временски оквир. Наиме, како имају значење да је неко 'стар', а сâм придев *стар* је градабилан, не може се са презизношћу рећи од ког тренутка у животу неко постаје стар.

Уз лексеме *прошлост* и *будућност*, *садашњост*, *историја*, као и уз лексему *живот* и лексеме које означавају делове живота (*младост*, *детињство*, *старост* и сл.) и делове годишњих доба и дана, изрази типа *у + временски појам* имају значење *неодређеног временског интервала*, односно временског интервала без јасних граница и прецизног упућивања на тачку на временској линији. Сматрамо да је разлог томе сама семантика временских појмова – када је лексема *прошлост* у питању САДРЖАТЕЉ је временски интервал који претходи садашњем тренутку без јасног почетка (као што је случај са лексемом *историја*). Код израза са лексемом *будућност* САДРЖАТЕЉ је временски интервал који долази након садашњег тренутка без јасног краја, док се за лексеме које означавају делове живота (као што су *младост*, *детињство* и сл.), односно делове дана (*јутро*, *сумрак*, итд.) и годишњих доба (*касно пролеће*, нпр.) не може са прецизношћу рећи које су границе интервала на који се упућује (нпр. када тачно почиње јутро/младост, а када се завршава).

20. Не знам паметног човека у прошлости који није за нешто погинуо. (Бећ. 37)
21. Могуће је само у будућности и то доказује моју теорију, иако доказе нико неће саслушати. (Бас. 212)
22. Ћитао сам једном у младости у неком поморском атласу, преведеном с арапског, препуном фантастичних подвига Синбада moreplovca и njegove družine [...]. (Бас. 77)
23. [...] svakako памтите да сте у детињству „осећали” да се Ernestу нешто догађа када би се разболео, а Ви били одсутни. (Бас. 114)
24. Ово важи само за први језик који се усваја; процес учења других језика, заснован на вештинама рано стеченим у матерњем језику али у много чему друкчији, може се успешно одвијати и у каснијем животу. (Буг. 40)
25. Vera је све то знала и нjoj уопште није било чудно кад се у pubertetu, ispostavilo да је Јован геј. (Арс. 210)
26. [...] па би наша држава морала да предузме корак како њихова егзистенција у старости не би била угрожена. (Пол.)
27. Такви покушаји ипак су вршени у новијој историји, с мање или више успеха, у политичке сврхе – у оквиру разних националних препорода, али и националистичких покрета. (Буг. 56)
28. Клинтон је до краја новембра требало да одлучи хоће ли дати знак за почетак градње овог „штита” како би припреме на градилишту осамљеног острва на Аљасци почеле у касно пролеће идуће године [...]. (Пол.)

У примеру 20. израз *у прошлости* представља временски период који нема јасан почетак, односно не може се утврдити од ког тренутка 'почиње' прошлост, док израз *у будућности* (пример 21.) представља временски интервал који нема јасан крај, то јест, не може се прецизирати када се будућност 'завршава'. На сличан начин, одредница *новија историја* у примеру 27. представља САДРЖАТЕЉА који нема јасне границе, јер није могуће утврдити када почиње, а када се завршава историја, а у овом примеру одредницу додатно компликује придев *новија*, јер додатно замућује границе временског интервала. Још бољи пример у којем одређени придев чини границе временског интервала неодређеним јесте пример 28. Наиме, иако знамо када календарски почиње пролеће, као и када се завршава, придев *касно* чини да САДРЖАТЕЉ *касно пролеће* нема јасне границе (када, заправо, можемо рећи да почиње касно пролеће?). Примери 22–26. такође илуструју САДРЖАТЕЉЕ који немају јасан почетак и/или крај услед немогућности одређивања јасног оквира временских интервала који представљају делове живота (*младост*, *детињство*, *каснији живот*, *пубертет*, *старост*).

У оквиру нашег корпуса пронађено је свега неколико примера са предлогом *у* и изразом који означава део дана, јер анализа корпуса ове дисертације упућује на закључак

да лексеме које означавају делове дана типично⁷³ не иду са овим предлогом (осим конструкција у *зору* и у *сумрак*). Као што смо већ навели, ови изрази су такође примери *неодређених временских интервала* зато што, као и остале лексеме разматране у овом делу, немају јасне „границе” – почетак и крај. Нешто другачије значење могу имати, као што ћемо у овом поглављу видети, када се неким ближним одређењем временског интервала, акценат стави на значење *околности*.

29. И сад, у рану зору, кад уместо петлова звоне шафхаузени [...]. (Бећ. 165)
30. *Tog ponedjeljka, u sumrak, izveli su ih iz zatvora i povelili kroz prosečenu žičanu ogradu prema topovskim šupama na Stanovljanskom polju.* (Дем. 180)
31. *Nas dvoje provodimo noć zajedno, ali u zoru, kada on odlazi, ja u uglačanom bakru svojih vratnica gledam njegovo lice i razaznajem u njegovom umoru šta smeru, odakle ide i ko je.* (Пав. 83)
32. *Ali umesto da umre, ona je jednoga jutra nestala iz Dubrovnika, viđena je potom u Konavljima, pa na Dančama u po podne gde sedi na grobu i češlja se, a još kasnije kako putuje na sever do Beograda [...].* (Пав. 229)

Са предлогом у чешће се користе други изрази који означавају јединице мање од дана, као што су лексеме *час/сат* у множини. Овакви изрази такође упућују на временски интервал са непрецизно дефинисаним границама, као што је случај са претходним примерима. Осим тога, примећујемо се да су овакви изрази чешће одлика публицистичког стила који је склон декомпоновању (нпр. чешће наилазимо на конструкцију у *вечерњим часовима* него на прилог *увече*), што се може видети из ексцерпираних примера:

33. [...] *sedela sam i štrikala kao što to obično činim u večernjim časovima kad, odjednom, nešto providno i kupolasto prolebdelo pored mog prozora.* (Арс. 204)
34. [...] где је затим, како смо пре неколико дана писали, у ноћним сатима подметнут пожар. (Пол.)
35. Мештани из Кослеа наводе, позивајући се на властите очи, да је НЛО стигао у суботу, у вечерњим сатима, из правца Ресена и после краћег задржавања изнад села, нестало из планине Галичице. (Пол.)
36. Његов нестанак су родитељи пријавили истог дана у јутарњим сатима. (Пол.)
37. Како Тањуг данас сазнаје од Комитета за заштиту и људска права у Косовској Каменици, од тога дана у Доморовцу се свакодневно у поподневним сатима окупљају Срби из околних села [...]. (Пол.)
38. Препорука да се не излази на сунце у преподневним и раним поподневним сатима може користити само пензионерима. (Пол.)

Поред лексема *час* и *сат*, и друге лексеме у множини такође добијају значење *временског интервала недефинисаних граница*. Наиме, када су лексеме које имају јасно трајање (*дан, месец, година* итд.), без обзира на падеж, употребљене у множини, а без прецизирања тачног броја јединица (нпр. у *последњих неколико година* или у *првим месецима*), изрази са предлогом у упућују на временски интервал којем се не могу прецизно утврдити почетак и крај, на сличан начин као што је то био случај са лексемама *сат* и *час*. Видимо да, што се тиче семантике израза са предлогом у и временским појмовима, када говоримо о синтаксичким параметрима, велику улогу игра категорија броја.

⁷³ Иако постоје изузеци (видети пример 32.).

39. U te dane redovno obilazim ovdašnje kafane i ne nalazim ni jedan špil karata nezauzet, ni jedan aparat koreja neuposlen. (Дем. 82)
40. *Interesovanje za učlanjenje u naše udruženje prilikom osnivanja i u prvim mescima rada bilo je toliko da smo dobijali hrpu ponuda i saveta za unapređivanje našeg rada.* (Дем. 45)
41. U jednom od zadnjih izdanja *Odjeka Šumadije, u prvim mesecima 1941. godine*; dakle u vreme kada je rat već pred vratima Jugoslavije [...]. (Дем. 121)
42. Они су се у последњих неколико година више идентификовали са спољном политиком Ликуда и видели у Кацаву одговарајућег кандидата и поред Пересових добрих веза са ултраортодоксима. (Пол.)
43. Владин модел програмског подржавања производње већ је дао изванредне резултате у обнови и опоравку производње, али ће обезбедити и високе стопе раста у привреди до краја ове и наредним годинама. (Пол.)

Што се тиче лексеме *време*, изрази са предлогом у могу имати значење околности и означаваати само временски период, без упућивања на околности током датог периода. Ова дистинкција није у вези са падежом лексеме која прати предлог *у*, већ са другим елементима који израз модификују у оквиру конструкције. Наиме, уколико имамо одреднице као што су *ово, оно, то, исто*⁷⁴, *последње, прво, наше* (њихово, моје и сл.), *своје, давно, данашње, скорије, ново* или *задње*, без обзира на падеж лексеме *време*, изрази са предлогом у упућују на временски период и то такав чије „границе” нису јасно дефинисане или нису експлицитане у оквиру контекста (за разлику од, рецимо, примера са изразима који означавају сат, дан, годину и сл.). У том смислу, овакви примери слични су значењу *неодређеног временског интервала* које се манифестује употребом предлога *у* и лексеме *будућност, прошлост, садашњост, живот* (и његови делови), као и са лексемама које имају јасно трајање (*дан, месец, година* исто.), али стоје у множини.

ово/оно/то/исто

44. Kako u to vreme nismo imali od čega da živimo, a imali smo nameru, našli smo posao u krčmi „Kod četiri jelenska roga”. (Бас. 20-21)
45. Istina, u ono vreme besomučna potraga za smislom još uvek nije postala moda [...]. (Бас. 196)
46. Car Lav III je bio u isto vreme umoljen da na hazarski dvor pošalje poslanstvo koje će tumačiti hrišćansku veru. (Пав. 73)
47. Ali šta drugo da čini pametan čovek u ovom vremenu nego da trpi hirove ludaka. (Бас. 24)
48. Prvi: da se u ovo vreme mnogo polaže na grobnice zbog opsednutosti smrću i da velikaši podižu večne kuće još za života. (Бас. 22)
49. Kako kod Jevreja polomljeni grnčarski sud obeležava propalog, izgubljenog čoveka i ovo je groblje propalih i izgubljenih ljudi, što su Hazari i bili na tom mestu i možda u tom vremenu. (Пав. 65)

прво/последње

50. U prvo vreme me je podsećao na tihi bruj košnice i bio mi potpuno nerazumljiv premda privlačan. (Бас. 84)
51. Bar u prvo vreme, dok su opijeni ohološću, poput Ničea koji je gromopucatelno oglašavao smrt Boga i na kraju umro on. (Бас. 183)
52. Nikada ne zaboravite da zlo u poslednje vreme nosi masku dobra. (Бас. 184)
53. U članku „Jevrejiziranje Vrnjačke banje” dolazi do neveselog zaključka kako više nema *Srbije Slobodije*, pošto se u nju u poslednje vreme slegla silesija Jevreja. (Дем. 132)

данашње/давно/ново/скорије/задње/догледно

54. У данашње време природни ток промена може се донекле и усмерити друштвеном интервенцијом, посебно у стандардним или књижевним језицима [...]. (Буг. 37)
55. У новије време сличан *лингвистички апсолутизам* типичан је израз националне мегаломаније, па је свет од Немаца доста чуо о природној надмоћности немачког [...]. (Буг. 65)

74 Осим када упућује на хипотетички догађај (о чему ће бити више речи у наставку поглавља).

56. A Vi ste se u zadnje vreme baš raspisali?! (Дем. 184)
57. Ако се узме у обзир чињеница да се садашња цена руске нафте на светском тржишту креће у границама између 27 и 29 долара за барел и да се по свим прогнозама цене у скорије време неће суштински променити [...]. (Пол.)
58. Али у оба случаја сасвим је извесно да су данашњи језици потомци језика којима су људи говорили у давна времена. (Буг. 35–36)
59. Ведрин је оценио да санкције прете да униште социјалну кохезију Ирака и да у догледно време могу да угрозе стабилност читавог региона. (Пол.)

присвојна заменица

60. Иво Андрић каже да је у своје време на турском двору постојало нарочито звање: евет-ефендија. (Бећ. 141)
61. Друга два лица, такође важна за науку о језику, често су нарочито интересантна и за друге дисциплине; тако се у наше време све изразитије формирају и међудисциплине као што су **социолингвистика** и **психоллингвистика** [...]. (Буг. 11)
62. Kanelu su kolege uveravale da je Pantović idejni tvorac ozloglašenog „crnog talasa” u srpskom novinarstvu koji svoju kulminaciju dostiže u njegovom vremenu. (Дем. 52)
63. Daubmanus tvrdi da je princeza Ateh još uvek bila žrtva u njegovo vreme i jedan leutar iz XVII veka neki Turčin iz Anadolije po imenu Masudi, sreo ju je i razgovarao s njom. (Пав. 124)

Међутим, када се у оквиру израза са лексемом *време* и предлогом *у*, временски интервал прецизира другим језичким средствима, семантика израза се, свакако, мења. Тада израз упућује на тачно одређен временски интервал:

64. Од писама које су читаоци слали „Политикином Забавнику”, у времену од октобра 1985. до априла 1987. године, настало је поглавље „Било би лепо али је ружно“. (Пол.)
65. Још су у старом Риму, у времену од 31. године пре нове ере до 235. године нове ере у приземним зградама имућнијих људи уграђивани системи централног грејања на – топао ваздух. (Пол.)

Видимо да у наведеним примерима (64. и 65.) изрази са предлогом *у* и лексемом *време* означавају временски интервал јасно дефинисаних граница зато што су ближе одређени изразима *од октобра 1985. до априла 1987. године*, односно *од 31. године пре нове ере до 235. године нове ере*.

Када су у питању изрази са предлогом *у* и лексемама *тренутак*, *моменат*, *час*, *доба*, на значење такође утичу деиктички изрази, али не сви набројани у претходном делу када је било речи о лексеми *време*, већ изрази *то*, *ово*, *оно*, *прво* и *последње*.

66. U tom momentu роћео sam da sanjam nešto drugo [...]. (Бас. 204)
67. Његова смрт нам у толико теже пада што је наишла баш у овом тренутку. (Бећ. 86)
68. Сестра неког од нас и у овом тренутку улази у неки далеки град са бременом дрва на леђима. (Бећ. 123)
69. U ovom, verovatno poslednjem dobu, potpuno je nevažno ko šta čini; računa se samo ono šta ko govori, a ta paradoksalna situacija začeta je prilično davno – još u vreme kada se počelo govoriti o Bogu umesto da se čini ono što Božije zapovesti nalažu. (Бас. 311–312)
70. У оно доба кад се случај збио,
Власник штапа му је тврди јатак био. (Бећ. 232)
71. U tom času sva zvona na vratima počela su da zvone i u kuću su uletele zvanice. (Пав. 111)
72. Ali šta ako se on jednostavno našao u ovom času na jednom takvom stajalištu s kojeg ima bolji pogled i vidik nego mi ostali, ili on sam dan ranije? (Пав. 117)
73. U prvom trenutku pomislio je da opet dolaze po njega i spremio se za ruke koje će ga ščepati i ponovo povesti, ali već čas kasnije čitavom njegovom telu bilo je jasno da je nešto drugo u pitanju. (Арс, 109)
74. Eva se ipak u poslednjem trenutku, praktično na vratima, pokolebala i pukla. (Арс. 155)
75. Umirući u tom trenutku ispusti dubok, hroptav zvuk. (Арс. 187)

76. [...] i tokom druge polovine šezdesetih i prve polovine sedamdesetih snimila je bezbroj singl ploča koje su postale pravi horor Verinog puberteta jer se ona u to doba bolno gnušala te majčine blistave festivalske muzičke karijere. (Арс. 209)

Поред израза у којима је САДРЖАТЕЉ прецизно дефинисан временски интервал, односно временски интервал недефинисаних граница, постоје изрази који упућују на неодређено време, тј. изрази који не упућују ни на један конкретан временски интервал. Ово се дешава из два разлога – када је реч о хипотетичком догађају (рецимо примери 95, 98, 99 и 100.) или када сам говорник/писац не зна или не даје информацију о лоцирању интервала на временској скали, односно када та информација није битна. То се постиже различитим језичким средствима. На пример, у изразима у којима се упућује на временске одреднице које су истовремене са хипотетичким догађајима или догађајима који нису лоцирани на временској оси, јавља се израз *исти*:

77. [...] i bojao se jedino da neće stići dovoljno brzo da obavi ogromni posao (jer smrt je naporan rad) i da u isto vreme kada dođe do padanja sa stuba završi i s ovom drugom smrću. (Пав. 225)
78. [...] i tako su oboje zaspali, praktično u istom trenutku. (Арс. 72)
79. Некад си могао бити ухапшен а да то у исто време не значи да ниси у праву. (Бећ. 31)

Међутим, временски интервал који овде називамо *неодређено време*, остварује се и кроз употребу других језичких средстава. Тако имамо примере у којима на укупну семантику конструкције у + временски појам утичу изрази *један*, *неки*, *одређени*, *дати*, *поједини*, *разни*, као и употреба зависне реченице, чинећи дату конструкцију таквом да се САДРЖАТЕЉ, то јест временски интервал на који се упућује, не може лоцирати на временској скали (а не само да нема јасне границе, као што је то био случај са изразима који упућују на временски интервал недефинисаних граница).

један

80. [...] da bi se u jednom momentu uzdigao iznad svega toga i sasvim se približio Bogu. (Бас. 280)
81. U jednom trenu prođe mu kroz glavu misao da će uspeti. (Дем. 147)
82. Напомињао је такође да су се u jednom trenutku Грци били vezали за тај народ-dvoјник umesto за праве Hazare i то u razdoblju које pokrива sedma velika hazarska godina. (Пав. 73)
83. Mislio је даље како је Homer u jednom času upisao u своје delo i grad Sidon i zajedno s njim, ne znajući, i proroka Iliju koga су hranile ptice po božјem napуštenјu. (Пав. 87)

одређени/дати/поједини

84. [...] oni треба да graditeljima podmetnu prividno savršen projekat građevine која će, nakon što bude sagrađena, u određeno vreme uništiti samu себе. (Бас. 164)
85. [...] тако да су u određenom istorijskom momentu u тај међупростор, na pripremlјeno tlo, uskočili sasvim profani „sveci“, negirajući samog Boga. (Бас. 312)
86. Питање је да ли одређене ствари могу да се исправе у датом тренутку или је то дужи процес. (Пол.)
87. „Снага једног савеза не лежи у томе колико је једна земља просторно удаљена од друге, него колико у одређеном тренутку може помоћи када запрети опасност од заједничког непријатеља”, рекао је Давидов. (Пол.)
88. У појединим тренуцима претила је опасност да море прогута и специјалне батискафе који се користе у акцији спасавања. (Пол.)
89. Нисам задовољан свим кретањима шпиц играча, а ни понашањем играча средњег реда у одређеним тренуцима меча против Ираца. (Пол.)
90. Насупрот домаћину, гости нису испунили очекивања, играли су помало индолентно у појединим периодима и неодговорно, али можда није ни могао више да пружи пред заиста разиграним домаћим фудбалерима. (Пол.)

неки/разни

91. [...] nego zbog toga da bi moji zapisi u nekom drugom vremenu poslužili kao deo materijala za potpuno izmišljen roman. (Бас. 197)
92. Овај процес одвија се у више фаза, а како се речи позајмљују у разна времена, у речнику се увек могу разликовати речи које су се већ потпуно одомаћиле [...]. (Буг. 134)
93. У неко доба – činilo mu se da je to trajalo satima – vozilo se konačno zaustavilo na goloj uzvišici, ispred jedne usamljene kuće. (Дем. 10)
94. У разна доба твојих година различит će biti sadržaj твојих knjiga, jer ćeš na razne načine kombinovati одећу. (Пав. 197)

зависна реченица

95. У тренутку када се обретне у паклу, градња će biti negde na polovini (Бас. 299)
96. [...] i da je sve to bilo pripremljeno у време када ја nisam bio ni рођен. (Бас. 348)
97. Ali, Branković je imao jednu posebnu osobinu: bio je uvek najmudriji у času kad se rastaje od sabesednika. (Пав. 57)
98. Ако упорном вежбањем уђете у ову вештину посматрања човеције душе у часу када је отворена, тренутак тог отварања можете pratiti све дуže и све дубље у сан и у њему можете ловити као у води отворених очију. (Пав. 144)
99. Ако икада добијеш ово писмо, у часу када га прочиташ бићеš старија од мене. (Пав. 236)
100. Уколико нашег андеоског pretka pratimo у тренутку када је у usponu по небеској lestvici, приближавамо се и сами Bogu, ukoliko imamo nesreću da га pratimo kad pada, udaljavamo се од Boga, ali ni jedno ni drugo mi не можемо znati. (Пав. 146)

Такође, изрази који упућују на неко *договорено време*, које остаје непознато читаоцу/саговорнику, спадају у категорију конструкција које упућује на неодређено време (осим ако контекст не диктира другачије, односно ако контекст или ко-текст не дају информацију о лоцирању договореног интервала на временској скали):

101. Koen се у уређено време нашао pred jednim vratima која су imala ključaonicu iznad kvake tako da је ključ morao увући okrenuvši pero nagore, а samу kvaku pritegnuti naviše да би ушао. (Пав. 209)
102. Нашли су се у уређено време već zakrabuljani (pod maskama) и Rigi се kleo pred sudом да је mislio како на kolima voze, као и ranije што се о pokladama dešavalo [...]. (Пав. 211)
103. Sve то излази на суму од две hiljade и dvesta akči и све је то konačan dar pomenutoј devoјci, ако он не dođe да се oženi njome у уговорено време. (Пав. 256)

У примерима 101–103. САДРЖАТЕЉ (то јест, *уречено/уговорено време*) је непознат, односно, подвучени изрази у наведеним примерима упућују на неодређену тачку на временској линији, уколико у ко-тексту не постоји податак о којој се временској одредници ради.

Лексема *вечност*, због самог свог значења⁷⁵, увек стоји у овом значењу (дакле, значењу *неодређеног времена*), као што је случај са лексемом *време* без икаквих одредница. Овде се време концептуализује као УНИВЕРЗАЛНИ САДРЖАТЕЉ свих догађаја/активности, јер све што се дешава, дешава се у времену.

104. [...] као што од вечности и у вечност posmatra читав ovaj pali svet [...]. (Бас. 110)
105. I тако у вечност... (Бас. 300)
106. [...] duga rečenica којом је до у танчине opisano све оно што су Biciklisti učinili у времену... (Бас. 186)
107. Феномен језика испољава се у многобројним просторним, друштвеним и функционалним варијацијама, уз то подложним непрекидним променама у времену. (Буг. 156)

⁷⁵ РСМ (стр. 358.) као прво значење бележи 'особина или стање онога што је вечно, бесмртност, временска бесконачност'.

108. Hazari budućnost zamišljaju u prostoru, a nikada u vremenu. (Пав. 127)
 109. Тако и људи без деце умиру лако, јер њихова свеукупна делатност у већности значи само једно једино гашење и то у једном трену. (Пав. 157)

Као што је већ речено, значење конструкција у + временски појам умногоне зависи од одредби, односно језичких израза употребљених уз наведену конструкцију, па тако лексеме *тренутак*, *момент*, *час* и *доба* могу имати значење синонимно прилогу *увек* када се употребе уз универзалне квантификаторе *сваки* или *било који*.

110. Smrt me, naime, u svakom trenutku može pokositi. (Бас. 336)
 111. Спреман сам да им изађем у сусрет у свако доба. (Бећ. 106)
 112. У сваком тренутку свога свесног постојања ми смо окружени језиком и у њега уроњени. (Буг. 9)
 113. Ако се све речено узме у обзир, лако је видети зашто је немогуће утврдити тачан број постојећих језика у било којем тренутку. (Буг. 43)
 114. Svi zainteresovani neka se jave uredniku u bilo koje doba dana i noći. (Дем. 148)
 115. Према томе, када говорите о томе да не размишљате свакодневно, у сваком моменту и у сваком часу о томе да нешто узмете од Војводине [...]. (Гугл)

Засебну групу чине примери са конструкцијом *у међувремену* и конструкција *у слободно време/у слободном времену*, јер су наведени изрази идиоматизовани и јављају се једино као окамењене фразе, и то увек у значењу *неодређеног времена*. Дакле, наведени изрази упућују на неодређене временске интервале, током којих се одвија дата активност/радња, а који не могу бити прецизно лоцирани на временској линији, (погледати пример 1.).

Након анализе значења израза са предлогом у и лексемом која означава временски интервал у смислу прецизности упућивања на (не)дефинисани тренутак/интервал у времену, остаје нам да приметимо да се, у оквиру појединих израза овог типа, уз помоћ других језичких средстава, акценат ставља на околности. Околностно значење, не само када је у питању лексема *време*, већ и друге лексеме које испитујемо (нпр. *доба*, *дани*, *тренутак*, *момент*) последица је других израза употребљених у оквиру дате конструкције, при чему се задржава *временско значење* израза, али и даје информација о околностима које су важиле током овог временског интервала:

116. [...] a to je samo jedan od dokaza više u prilog tezi da nerešive aporije počinju još u danima nevinosti detinjstva, kada ne postoje podele na dobre i zle, na poštene i nepoštene, na ružne i lepe. (Бас. 202)
 117. Prineli su žrtvu Vaalu i u noći punog meseca sastali se na ruševinama kule. (Бас. 132)
 118. Živimo u vremenu mistifikacija, vremenu dezorijentacije uzrokovane gubljenjem centra i desakralizacijom. (Бас. 161)
 119. U tim godinama sveopšte opijenosti i raskalašnosti (koje nagoveštavaju bliski rat), groteskno deluje kočija „vikonta“ Kowalskog na beogradskim ulicama. (Бас. 244)
 120. U trenutku nadahnuća, shvatio sam da ću kao grof moći da iznesem mnogo više prljavštine nego što to mogu kao plebejac. (Бас. 297)
 121. И у безизлазним тренуцима налазио је најсрећније аргументе за своју тезу. (Бећ. 89)
 122. У тренуцима инспирације, исписује своје најбоље странице и ствара праве мале антологијске бисере. (Бећ. 145)
 123. Milovan R. Pantović nije prvi koji je uvideo da živi u vremenu brbljivosti, ali je među prvima pokušao da od te pošasti izvuče neku korist, no ne za sebe, već za gladne, siromašne i besprizorne. (Дем. 127)
 124. Као што човек обдарен за један посао ради тај посао у време болести s отпором и нешто тако без болести, али са истим отпором и нешто, то исто ради онај који за тај посао није... (Пав. 70)
 125. Taj zahtev biće ponovljen i stotinak godina kasnije, u vreme grčkog cara Teofila (829-842) kada su ruski Normani i Mađari ugrozili Krim, grčko carstvo i hazarsku državu. (Пав. 73-74)
 126. Процурила је у најнеповољнијем тренутку – тешко је поверовати у случајност – информација како је независни тужилац [...]. (Пол.)

Примери 116–126. илуструју изразе у којима се временски интервал профилише као САДРЖАТЕЉ, с тим што се акценат ставља на околности које су важиле у датом временском интервалу (нпр. у *времену мистификација, времену дезоријентације* (пример 118.), у *тим годинама свеопште опијености и раскалашности* (пример 119.), у *тренуцима инспирације* (пример 122.), у *време болести* (пример 124.) и сл.).

Осим ако се додатним одредбама не прецизира временски оквир (нпр. у *време грчког цара Теофила (829–842)*), изрази у којима је акценат на околностима припадају конструкцијама које упућују на неодређено време. Штавише, ако погледамо примере за неодређено време који се остварују кроз употребу зависне реченице, видимо да се у таквим изразима дају информације о околностима у смислу догађања/активности које су се одиграле за време датог временског интервала. Околносно значење остварује се такође кроз употребу зависне реченице, али уколико није реч о хипотетичком времену. Овакви изрази су и примери *неодређеног времена*, али не на исти начин као хипотетички догађаји – лоцирање интервала на временској скали је могуће – или из ко(н)текста или је познато говорнику/писцу.

127. *Za njih se ne može reći ni da su deca ni mladići; nalaze se u dobu kad im brčići počinju izbijati po licu ko prvi lastari.* (Дем. 50)
128. *Ovo ističemo u danima kada nekolicina zabrinutih ljudi nastoji da organizuje manifestacije trezvenjaka Kragujevca, koji su pre neki dan prošli gradom sa tablama na kojima su bili ispisani antialkoholni natpisi, pokazujući da u našem gradu ima još poneko ostrvo idealizma.* (Дем. 50)
129. *Zbilo se u prolazu, pored kafane „Stara Srbija“, baš u trenutku kada je Gandi pružao primerak Odjeka Šumadije gospođinu Erskom.* (Дем. 95)
130. *U času kada je Avram Branković izdahnuo, Sabljak paša izađe pred šator i zatraži malo vina da opere ruke.* (Пав. 64)
131. *Konstantin je promenio niz dužnosti činovničkih i diplomatskih i odrastao među golim crkvama bez ikona, u vreme kad su u Carigradu ikonomrsci bili na vlasti.* (Пав. 65)
132. *U vreme kada je poslanik tetoviran, Hazari su u stvari već koristili kao azbuku za svoj jezik grčka, jevrejska ili arapska pismena ravnopravno, ali kada bi se neko od Hazara pokrstio koristio bi samo jednu od te tri azbuke, onu čijoj se veri priklonio.* (Пав. 71)
133. *Al Bekri je uzimao (prema mišljenju Daubmanusa) da je prvo napuštanje vere u času kad su Hazari prešli u islam najvažnije i presudno.* (Пав. 120)
134. **Ona raste samo tri dana u vreme kad se mešaju slane i slatke vode, a njeno seme je hitrije od svakog drugog semena, pupi brže no što kornjača ide i doseže visinu pretičući mrava koji se puže uz nju.** (Пав. 230)
135. *Za njih se ne može reći ni da su deca ni mladići; nalaze se u dobu kad im brčići počinju izbijati po licu ko prvi lastari.* (Дем. 50)

Поред до сада наведених употреба, Д. Кликовац (2000: 156) је показала да ова конструкција може имати значење МЕРЕ ВРЕМЕНА када је синонимна са конструкцијом *за* + акузатив (*Показало се како у неколико година све се може упропастити*). У оквиру наше анализе нађени су и примери са лексемом *рок* који такође имају значење МЕРЕ ВРЕМЕНА и синонимни су конструкцијама са изразом *током*, али са мањим променама у значењу (уп. у *предвиђеном року* и *током предвиђеног рока*). Разлог томе јесте то што је са употребом предлога у акценат на границама временског периода (САДРЖАТЕЉА). Осим тога, у конструкцијама са лексемом *рок* акценат је и на неопходности да се радња/активност заврши пре краја истека датог временског периода, односно да дата активност/радња не пређе границе назначеног временског интервала (док би конструкције са изразом *током* имале значење које подразумева 'равномерну распоређеност преко датог временског интервала').

136. Др Бојић је рекао да попуњеност не може да се постигне у једном дану, али да ће до 10. августа бити свега што је потребно за нормално функционисање здравства и лечење људи. (Пол.)
137. Trebalo je, naime, da u roku od deset meseci uradim projekat *Kružnog psihoanalitičkog centra* sa 15.000 kabineta [...]. (Бас. 342)
138. [...] izgubio je strpljenje i izbacio ga iz bolnice zbog nediscipline da ne bi zauzimaо место неком ко више цени медицинску науку, spremnom да умре u predviђеном року. (Бас. 269)

Осим тога, изрази са лексемама *тренутак* (или *трен*), *момент* и *секунда* и предлогом *у*, а без других одредница (у смислу околности или израза *овај*, *тај*, *неки*, *сваки* и сл.), имају значење МЕРЕ ВРЕМЕНА и то 'брзо, за кратко време, одмах':

139. U trenutku ga preseče pomisao da je dečак mrtav, ali tog trenutka maleno telo u njegovim rukama zatreperi [...]. (Арс. 113)
140. Kako да zaspите u momentu: Sjajan trik od 60 sekundi! (Гугл)
141. Karijera је preda mnom i trenutno moj fokus је samo u tome, veze i generalno ljubav се dešavaju u momentu, а ја unapred не могу да pričам šta bi се desilo. (Гугл)
142. Бака и deka чули музику у тржном центру: U sekundi prolaznicima napravili šou за pamćenje! (Гугл.)
143. Kada се takav list stavi на poderotinu jedра или на ranu, sve се то kipi i zaceljuje u tren oka као samo од себе. (Пав. 127)
144. По pričanju очеvidaca, sve се збило u trenu, а у новинској интерпретацији ствар је задобила daleko драматичније обресе, upetљавши у incident теšku артиљерију skrivenih узрока и могућих posledica. (Дем. 62)
145. Према оценама експерата, хаварија се догодила у тренутку. (Пол.)

У енглеском језику семантика израза са предлогом *in* нешто је једноставнија од ситуације у српском језику, бидући да је већина значења о којима смо говорили у овом поглављу, а која се тичу конструкције *у* + временски појам, покривена предлогом *at*, који је обрађен у претходном поглављу.

Када говоримо о лексеми *time* изрази са предлогом *in* могу имати значење неодређеног упућивања, дакле могу значити 'у времену уопште'. Овакви изрази јако су блиски домену ПРОСТОРА, а већ су неки навођени у овире претходног поглавља (нпр. *much farther away in space and time*). Овде ћемо се бавити само оним примерима са предлогом *in* у којима је примарни домен који се остварује САДРЖАВАЊЕ:

146. He had seen the Square in his mind a while ago, a design in space like the designs music made in time: a square of the first nine integers with 5 in the center. (Урс. 24)
147. [...] he addressed the computer, 'are you not, as we designed you to be, the greatest, most powerful computer in all time?' (Ад. 171–172)

Најфреквентнији изрази типа *in + time* имају значење *временом*, значење блиско претходно обрађеном упућивању на неодређено време, као и значење *на време*⁷⁶. Осим тога, изрази са предлогом *in* и лексемом *time* могу имати и значење МЕРЕ, уколико се време квантификује неком другом временском одредницом или мером, или уколико се

⁷⁶ Израз *in (good) time* у овом значењу неће бити посебно обрађен из истог разлога из ког није обрађен израз *на време* у српском језику. Наиме, ова конструкција је окамењена и лексикализована у енглеском језику и, иако додатно сведочи о постојању домена САДРЖАВАЊА у концептуализацији времена, није могуће са сигурношћу износити тврдње или изводити закључке о мотивацији ове конструкције у смислу концептуализације испитиваног циљног домена.

лексема *time* нађе уз одређени члан или други детерминатор, те израз упућује на одређени временски период/трајање:

148. Since Ground Control had pushed launch time up, all routines had to be rushed through in double time. (Урс. 4)
149. Forgive me, Sir Gawain, but it's many a year you've had to slay Querig, and small children have become grown men in the time. (Каз. 137)
150. [...] as this body in a few hours' time would lie dead within this tank when the creature's pattern was sent out again, riding on the impulse waves. (Сим. 63)
151. And in a few days' time there would be a panic and a huddling and a fleeing and a desperation in the face of a situation that no one could comprehend. (Сим. 140–141)
152. In a few generations' time, the Net will not be like anything we know today. (Крис. 122)
153. Evidently, in quite a short time, American English had settled down in its new identity [...] (Крис. 144)
154. In fifty years' time, we could find ourselves with an English language which contains within itself large areas of contact-influenced vocabulary [...] (Крис. 174)

Време се концептуализује као МЕРА и у изразу *in no time* у значењу *брзо/час*:

155. Once he called out: 'We'll be there in no time, princess,' and when there was no response, reached over to tug her basket closer. (Каз. 257)
156. My mum is so powerful she will beat this in no time. (УКН)

Можемо приметити да изрази са предлогом *in* и лексемом *time* могу означавати и одређено, али и неодређено, трајање/меру. То искључиво зависи од других елемената у изразу. На пример, изрази *in a few days' time* (пример 151.), *in quite a short time* (пример 153.) и *in a few generations' time* (пример 152.) представљају меру времена чије трајање није дефинисано, док израз *in fifty years' time* (пример 154.) представља меру времена чије је трајање јасно одређено. Осим тога, када говоримо о концептуализацији времена као МЕРЕ, изрази са предлогом *in* и лексемом *time* могу упућивати на веома кратак временски интервал (примери 155. и 156.)

Као и у српском језику, *неодређено упућивање* остварује се и у изразима *in (the) meantime* (у *међувремену*) и *in free time* (у *слободно време*), који су у енглеском језику такође лексикализовани. Даље, када је лексема *time* модификована тако да се, употребом одреднице која уз њу стоји, период на који се упућује позиционира на временској скали, онда израз добија другачије значење – такви изрази упућују на *одређени* временски период чије „границе” нису јасно дефинисане или нису експлициране у оквиру контекста. У том смислу, овакви примери слични су значењу *неодређеног временског интервала* које се манифестује употребом предлога *in* и других лексема које се односе на периоде као што су *будућност*, *прошлост*, делови живота (*детињство*, *младост* и сл.). Изрази који модификују лексему *time* у оваквим конструкцијама слични су паралелним примерима у српском језику (видети анализу предлога у у овом поглављу) – *my*, *old*, *ancient*, *recent*, *distant*:

157. That's right, sir, in the time before I was taken. (Каз. 163)
158. Under this trap-door is a tunnel dug in ancient times. (Каз. 184)
159. 'Perhaps in olden times there was a better bridge here,' Wistan said. (Каз. 220)
160. I fear no dragon, and fierce though Querig is, I've faced far greater evils in my time. (Каз. 236)
161. I wondered by what route they and their world had arrived at this golden state and if my world could, in some distant time, attain it. (Сим. 89)

162. But in more recent times, the emergence of English as a truly global language has [...] (Крис. 21)

Када је лексема *time* модификована, не у смислу мере/количине или временског одређења, већ квалитативно, конструкције типа *in + time* имају околсно значење:

163. In feudal times the aristocracy had sent their sons to university, conferring superiority on the institution. (Урс. 104)
164. The network maintained by the transport federative was effective in normal times and in limited emergencies [...] (Урс. 205)
165. In a hard year, in a hard time, when we need our brotherhood. (Урс. 202)
166. This place, not just this old tower, but this entire place, all of what men today call this monastery, I'd wager was once a hillfort built by our Saxon forefathers in times of war. (Каз. 221-222)
167. Did you not all grow old in a time of peace? (Каз. 243)
168. My mother was taken in peaceful times, warrior, so no great harm has met her. (Каз. 275)
169. And in modern times Swahili, Arabic, Spanish, French, English, Hindi, Portuguese and several other languages have developed a major international role as a lingua franca, in limited areas of the world. (Крис. 12)

Примери 163–169. илуструју случајеве у којима је акценат на околностима које су важиле током временских периода на које упућују изрази са предлогом *in* и лексемом *time*. Некада се дати временски интервал одређује квалитативно (нпр. *in a hard year, in a hard time* (пример 165.)), док се у другим изразима одређује више у смислу друштвено-историјских околности (нпр. *in feudal times* (пример 163.)).

Поред лексеме *time*, у енглеском језику уз испитивани предлог могу се наћи готово све лексеме које се односе на одређени временски интервал. Изрази типа *in + временски појам* понашају се готово идентично као паралелни изрази у српском језику. Дакле, када имамо лексеме које се односе на временске интервале са јасно дефинисаним границама, конструкције са предлогом *in* упућују на прецизно одређен интервал/тачку на временској скали. Овде пре свега мислимо на годину, па и годишње доба (мада најчешће имају итеративно значење, али ипак упућују на јасно дефинисане периоде), месец, век, и деценију (уколико се упућује на тачно одређену деценију):

година

170. This Senior Faculty House, they told him, had been built in the year 540, four hundred years ago [...] (Урс. 71)
171. I graduated from New Haven in 1915, just a quarter of a century after my father, and a little later I participated in that delayed Teutonic migration known as the Great War. (Фиц. 9)
172. I wondered if this partnership had included the World's Series transaction in 1919. (Фиц. 178)
173. [...] which had been to find a director on the way up, as indeed Jay had been when we first met him back in 1997. (Ад. 229)

годишње доба

174. A firewarden who lived there in summer was helping Bedap and the others put together a dinner from the well-stocked pantries. (Урс. 144)
175. The drought that began in the summer of 163 met no relief in winter. (Урс. 199)
176. Plentiful rains in the spring had greened the Plains of Abbenay and laid the dust so that the air was unusually clear; the sun was warm by day and at night the stars shone thick. (Урс. 153)
177. 'Life starts all over again when it gets crisp in the fall.' (Фиц. 124)
178. Some other day, he told himself, some day before first frost, he would visit them again and satisfy himself that they'd be there in the spring. (Сим. 35)

месец

179. [...] but her brother began throwing mean looks in my direction, so when she went on her vacation in July I let it blow quietly away. (Фиц. 63)
180. I had talked with him perhaps half a dozen times in the past month and found, to my disappointment, that he had little to say. (Фиц. 70)
181. In January 1995, the Commission on Global Governance published its report, Our global neighbourhood. (Крис. 25)
182. In May and June, stocks initially retreated after the Fed's announcements, as they did Tuesday, only to rally on the following day. (ЊЈТ)

век/миленијум

183. The availability of both these facilities in the twentieth century, more than anything else, provided the circumstances needed for a global language to grow. (Крис. 13)
184. As soon as it arrived in England from northern Europe, in the fifth century, it began to spread around the British Isles. (Крис. 30)
185. Then, in the eighteenth century, there was a vast wave of immigration from northern Ireland. (Крис. 33)
186. [...] a viewpoint that dates back at least to Isaac Newton in the 17th century. (ЊЈТ) In the third Millennium on Urras the astronomerpriests of Serdonou and Dhun had watched the seasons change the tawny brightness of the Otherworld [...] (Урс. 76)

деценија

187. In the first two decades of the twentieth century, immigrants were entering the USA at an average of three-quarters of a million a year. (Крис. 35)
188. Many products which are now household names received a special boost in that decade, such as Ford, Coca Cola, Kodak and Kellogg. (Крис. 94)
189. If progress in this domain continues to be as rapid as it has been in the past decade [...] (Крис. 26)

Иако у енглеском језику уз сате стоји предлог *at*, пронађена су два примера у којима изрази са лексемом *hour* упућују на непрецизно дефинисан временски интервал:

190. But then this morning, sitting outside in the cold hour before dawn, his memory seemed partially at least to clear, and many things had come back to him: the red-haired woman [...] (Каз. 21)
191. There was no coolness except in the hour before dawn. (Урс. 40)

Видимо да се у примерима 170–189. упућује на јасно дефинисан одељак на временској линији, било да је у питању година (нпр. *in 1915* (пример 171.)), годишње доба (нпр. *in the spring* (пример 176.)), месец (нпр. *in May and June* (пример 182.)), век (нпр. *in the eighteenth century* (пример 185.)) или деценија (нпр. *in the first two decades of the twentieth century* (пример 187.)). Међутим, за разлику од српског језика, лексема *hour* (сат) са предлогом *in* не упућује на прецизно одређену тачку на временској линији (ту функцију врши предлог *at*), као што илуструју примери 190. и 191.

Међутим, уколико наведене лексеме стоје у множини и/или су модификоване изразима *recent*, *early*, *late*, *mid(dle)* и сл. израз губи значење упућивања на јасно дефинисан временски интервал, због чега границе временског интервала (САДРЖАТЕЉА) више више није могуће прецизно утврдити:

годишња доба

192. I was seventeen, it was a nice sunny day in early summer, I remember it quite vividly. (Урс. 114)
193. There was a long break between terms in midautumn. (Урс. 107)
194. For a while I lost sight of Jordan Baker, and then in midsummer I found her again. (Фиц. 64)
195. That force took shape in the middle of spring with the arrival of Tom Buchanan. (Фиц. 157)

година

196. In the early years of the Settlement we were aware of that, on the lookout for it. (Урс. 136)
197. He had seen so many worn-out people in the last years that it seemed the normal conditio to him. (Урс. 248)
198. I had expected that Mr Gatsby would be a florid and corpulent person in his middle years. (Фиц. 55)
199. Well, about six weeks ago, she heard the name Gatsby for the first time in years. (Фиц. 84)
200. It was a lesson, he reminded himself, that he should have learned in all its fullness in the last few years. (Сим. 24)
201. But in recent years he had not called them up. (Сим. 80)
202. For even in the later years, when he still remembered her, he had never been quite certain [...] (Сим. 81)
203. Could he, if he did, ever be able, in the years to come, to justify his choice? (Сим. 142)

сат

204. The winning party will become clear in the early hours of the morning and the national election result is expected to be declared early on Friday. (УКН)

миленијум

205. In later millennia telescopes had proved them to be quite correct. (Урс. 76)

деценија

206. This has happened occasionally, and especially in recent decades, among the countries of the inner circle [...] (Крис. 84)
207. Despite the growth of the film industry in other countries in later decades, English-language movies still dominate the medium [...] (Крис. 99)

Видимо да у наведеним примерима има израза у којима није лако утврдити где почињу интервали (нпр. *early summer* (пример 192.), *recent years* (пример 201.) или, рецимо, *in later decades* (пример 207)). Такође, за неке временске интервале није могуће са прецизношћу утврдити где се завршавају (нпр. *in the early hours in the morning* (пример 204.) или *in the years to come* (пример 203.)), где им је почетак а где крај (нпр. *in his middle years*. (пример 198.)).

Поред тога, када је у питању лексема *year*, у корпусу су атестирана и два примера која представљају паралелу са изразом *бити у годинама* у српском језику, те такође спада у изразе који упућују на неодређени временски интервал:

208. Moreover, Axl and Beatrice, advanced though they were in years, had their burden of daily duties and could not simply go away without the consent of the community. (Каз. 30)
209. Their host was white-haired and advanced in years. (Каз. 170)

Лексема *day* специфична је зато што представља временски интервал са јасно дефинисаним границама, али како готово никада није у једнини у конструкцијама са предлогом *in*, конструкције с лексемом *day* готово никада не упућују на јасно дефинисан/одређен интервал. Ова лексема, осим што стоји у множини, увек је модификована и то детерминаторима *those*, *these*, придевима *recent*, *early*, *old*, *ancient*, *distant* и сл.

210. People then would have regarded them as everyday hazards, and in those days there was so much else to worry about. (Каз. 3)
211. 'Yet perhaps in distant days you lived further west?' (Каз. 82)
212. Who knows what went on here in ancient days? (Каз. 224)
213. Not to start with, when he first started sending them, back in the old days. (Сим. 6)
214. Throughout the Earth as well, in the early days, there had been sign languages [...] (Сим. 38)
215. In olden days, perhaps, he thought, it might have been a demon, but the days were past [...] (Сим. 51)

216. In the days to come I shall play them all and make notes upon each of them and assign them names [...] (Сим. 90)
217. A second pontoon under construction in an adjoining hall will be launched in the next few days. (ЊЈТ)
218. In recent days, they have said that they do not expect complete peace before their troops' arrival [...] (ЊЈТ)

У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика пронађена су два примера у којима је лексема *day* у једнини у конструкцији са предлогом *in* (јер, као што смо видели у претходном поглављу, најчешћи предлог уз лексему *day* јесте *on*). У првом примеру конструкција има итеративно значење (*преко дана/дању*), док у другој заиста упућује на јасно дефинисан временски интервал, јер се односи на (контекстом) одређени дан:

219. We said our prayers morning and night and often in the day too. (Каз. 290)
220. The birds had been there when they had first entered the chamber earlier in the day. (Каз. 145)

На сличан начин понаша се и лексема *week*, мада је у оквиру испитиваног корпуса пронађено веома мало примера са наведеним предлогом и лексемом *week* (а да није значење МЕРЕ у питању). У тим примерима лексема *week* стоји у множини, те цео израз упућује на временски интервал који нема јасно дефинисане границе (осим када је квантификатор/одређен додатним језичким средствима, као у примеру 224.):

221. But in the weeks that followed, a vivid image of her had often returned to him unbidden; sometimes at night, within his dreams; [...] (Каз. 217)
222. As friends gathered in the weeks and months after Douglas' death, much of the talk was about the immense frustration [...] (Ад. 228)
223. Mr. Pavone has four new releases coming out in the next few weeks. (ЊЈТ)
224. [...] but that in the last two weeks the number had jumped 50 percent over the previous two weeks. (ЊЈТ)
225. Semiconductor stocks, which had been showing strength in recent weeks, pulled back sharply. (ЊЈТ)

На прецизност у дефинисању граница утичу остали изрази у оквиру конструкције *in* + временски појам, као што смо већ видели да је био случај с лексемама *year* и *decade*, као и лексемама које означавају годишња доба. Тако језичка средства која модификују временски појам могу имати и супротан ефекат – може се догодити да се конструкција која садржи временски појам који нема јасно дефинисане границе, односи на прецизно дефинисан интервал. На пример, лексема *period* не односи се ни на један временски интервал, односно његову дужину/трајање, али уколико се у контексту дефинише, цео израз мења своју семантику, те израз упућује на јасно дефинисан временски интервал:

226. [...] it is possible to suggest that about half of the influential scientific and technological output in the period between 1750 to 1900 would have been written in English. (Крис. 81)
227. [...] is expected to show that the economy either experienced no growth or contracted in that period. (ЊЈТ)

У примеру 226. у самом изразу налази се одређење периода (*between 1750 to 1900*), док у примеру 227. детерминатор *that* модификује лексему *period*, али упућује на то да се ближеодређење периода налази у ко-тексту.

На основу контекста на временској скали могу се лоцирати и интервали који имају кратко трајање – *moment/instant*, уколико се уз наведене лексеме употребе одредбе *that*

или *the same*. С друге стране, уколико су наведене лексеме у множини, семантика израза се мења, те је трајање интервала на који израз упућује, као и његова локација на временској оси, мање прецизно дефинисано (наиме, теже је одредити трајање интервала, као и његову позицију на временској скали у примеру 230. (*in the moments afterwards*) него, рецимо, у примеру 233. (*in that moment*)):

228. [...] and all the parts of the song were being sung at one time, in the same moment, though each singer sang the tune as a line from beginning to end. (Урс. 240)
229. [...] and in that moment Axl saw that what he had taken for strands of hair were tendons dangling out of the cut by which the segment had been separated from the body. (Каз. 76)
230. And it had only been in the moments afterwards, contorted inside the little cage, that he had felt the tingling on his left side just beneath the ribs, and had felt the wet stickiness there. (Каз. 103)
231. In the same instant, some small creature scampered out from her rags and away into the shadows. (Каз. 262)
232. In the last moments of his dying coma he was locked in a stasis field which keeps him in a state of perpetual unchangingness. (Ад. 41)
233. It had been in that moment that he had realized the insanity of war, the futile gesture that in time became all but meaningless [...] (Сим. 149)
234. Here, in the last few moments, without too much thought about it, almost as if he already had reached his decision, he had arranged a setup that would turn him back to Earth. (Сим. 152)

Следи анализа лексема које према самој својој семантици представљају интервал без јасно одређених граница и то условљава да изрази са предлогом *in* и неком од ових лексема никако не могу упућивати на јасно дефинисан интервал. Овде се пре свега мисли на *future, past, history, age, era* и на лексеме које се односе на делове дана (*afternoon, morning, evening*), *life* и делове живота (*childhood, boyhood* и др.), као што је био случај и у српском језику:

прошлост/будућност

235. [...] in this instance, as similar conferences sometimes have served in the past, to either delay a showdown on the issues or to advance the prospects for a settlement. (Сим. 65)
236. [...] or because it has been a vehicle of a great literature in the past, or because it was once associated with a great culture or religion. (Крис. 9)
237. Mostly i hade to cut a few of the Guide entries with the assurance that they would end up on a DVD someday in the future. (Ад. 309)
238. [...] destined to reign in future with still more extensive sway over all parts of the globe'. (Крис. 74)

историја

239. There are no precedents in human history for what happens to languages, in such circumstances of rapid change. (Крис. 14)
240. Now, more than at any time in linguistic history, they need to adopt long-term views, and to plan ahead [...] (Крис. 28)
241. What happened in this fifty years – a mere eye-blink in the history of a language – to cause such a massive change of stature? (Крис. 71)
242. [...] and the huge structures, like clusters of galaxies, that formed later in cosmic history and dominate the skies today. (ЊЈТ)

доба/ера

243. In the previous geological era the Dust had been an immense forest of holums, the ubiquitous, dominant plant genus of Anarres. (Урс. 37)
244. And well it might, he thought, for it had been writing done in another age. (Сим. 160)
245. English is destined to be in the next and succeeding centuries more generally the language of the world than Latin was in the last or French is in the present age. (Крис. 74)

246. [...] but in their everyday lives a majority of them mix ‘the King’s English’ with what in an earlier age was called ‘the King’s Scots’. (Крис. 181)

ДЕЛОВИ ЖИВОТА И ДЕЛОВИ ДАНА

247. [...] where he saw five women — not in their first youth, but still of child-bearing age — standing closely together. (Каз. 14-15)
248. [...] trying, for some reason he could not understand, to see it as the house he had known in boyhood. (Сим. 156)
249. He says call on him in the morning at the physics office. (Урс. 82)
250. Their group met in the afternoon at the lumber recycling workshop, and the foreman asked where Kadagv was. (Урс. 31)
251. Shevek arrived home in midafternoon. (Урс. 195)
252. Talking your nonsense already and we don’t even know what happened in the night. (Каз. 80)
253. At high tide in the afternoon I watched his guests diving from the tower of his raft [...]. (Фиц. 45)
254. I wanted to explain that I’d hunted for him early in the evening and to apologize for not having known him in the garden. (Фиц. 59)

Видимо да се овде могу повући паралеле са изразима сличне семантике у српском језику. Наиме, као што је био случај са лексемама *прошлост*, *будућност* или *историја*, *past* као САДРЖАТЕЉ нема одређен почетак, јер обухвата временски период све до садашњег тренутка (а слично важи и за лексему *history*), док *future* као САДРЖАТЕЉ нема јасан крај јер обухвата све што следи након садашњег тренутка. Осим тога, може се само оквирно одредити када почиње неко доба или ера, али и када се завршава, (в. примере 243-246.). Слично важи и за делове дана и делове живота — када тачно почиње младост, а када се завршава (пример 247.), односно када почиње јутро или када се завршава (пример 249.) тешко је прецизно одредити.

Као и у српском, и у енглеском језику изрази типа *in* + временски појам могу имати околностно значење. Околностно значење постиже се употребом конструкције са предогом *of* или зависне клаузе, али и употребом епитета као што су *glorious*, *enlightened*, *formative*, *proper* и др.

255. Before then, even; long before, in the Dust, in the years of famine and despair, when he had promised himself that he would never act again but by his own free choice. (Урс. 7)
256. Only once did Shevek see them breached, in all their days of conversation between the worlds. (Урс. 13)
257. When first aboard the ship, in those long hours of fever and despair, he had been distracted, sometimes pleased and sometimes irritated, by a grossly simple sensation: the softness of the bed. (Урс. 15)
258. In days of peace like these, I fancy a good sword’s only too glad of the work, even if just to relieve its owner’s bones. (Каз. 316)
259. In moments of great stress, every life form that exists gives out a tiny subliminal signal. (Ад. 32)
260. *Far back in the mists of ancient time, in the great and glorious days of the former Galactic Empire, life was wild, rich, and largely tax-free.* (Ад. 118)
261. In these enlightened days, of course, no one believes a word of it. (Ад. 119)
262. There are many races now in the cofraternity that in their formative years had a history of war. (Сим. 136)
263. Funny, he thought, that he should stay human, that in a century of association with these beings from the many stars he should have, through it all, remained a man of Earth. (Сим. 29)
264. And yet it could not escape the common fate of poisoned soil and water if the world should suddenly, in a fateful hour of fury, unleash the might of its awesome weapons. (Сим. 143)
265. In a future where there were many national Englishes, little would change. (Крис. 185)

266. [...] to adults who – for whatever reason – never learned it, or learned it badly, in their early educational years. (Крис. 5)
267. Progress was much greater in Britain, though even in that country periods of censorship greatly limited newspaper content until towards the end of the century. (Крис. 91)
268. In all those hours we had of darkness, I'm thinking it might sometimes have been with us without our knowing, in our very chamber, and brought me this trouble. (Каз. 116)

У изразима са предлогом *of* околносно значење огледа се у стављању фокуса на активности које су се одигравале током датог временског интервала (нпр. пример 256.) или на прилике које су владале током тог временског интервала (нпр. примери 255, 257. и 258.). Слична је ситуација и са употребом зависне клаузе (нпр. *in a future where there were many national Englishes* (пример 265.)). Употребом епитета неретко се стиче утисак да се не ради о околностима које су важиле за време датог временског интервала, већ да се епитет заправо односи на временски појам (нпр. *enlightened days* (пример 261.), *in the great and glorious days* (пример 260.) и др.)

У енглеском језику, као и у српском, изрази са предлогом *in* уз временске појмове могу имати и значење МЕРЕ ВРЕМЕНА. Међутим, у енглеском језику далеко је флексибилнија оваква употреба испитиваног предлога, те су и примери бројнији и разноврснији. Примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика, а који означавају МЕРУ ВРЕМЕНА, семантички су разноврснији од примера ексцерпираних из српског језика, и могу се односити на прецизно дефинисану меру времена, као и на неодређену меру (што, опет, зависи од језичких елемената који модификују временски појам). Исто тако ови примери се могу односити на прошлост и будућност. Лексеме које се могу наћи у овој функцији укључују *day, hour, month, year, week, moment, instant, (mili)second*. Овде је важно приметити да су неки од израза синонимни конструкцијама са предлогом *through* у српском језику – такође имају значење МЕРЕ, али се односе на будући догађај (нпр. *my husband's coming back in two weeks* или *job that will cripple him or kill him in a few years*). С друге стране, значење МЕРЕ може се манифестовати и кроз употребу лексема које означавају јако кратак временски интервал, те такви изрази имају значење веома кратког трајања (нпр. *in a moment/in a few moments, in a millisecond* и сл.).

269. "I can finish this in a day or two" he said. (Урс. 46)
270. The suit of clothes and the shoes were delivered in a week. (Урс. 107)
271. I'd be in a pretty mess, my husband's coming back in two weeks! (Урс. 185)
272. You can't tell a man to work on a job that will cripple him or kill him in a few years. (Урс. 120–121)
273. [...] he had simply been in too much of a hurry; you couldn't get hold of a whole new world in a few months. (Урс. 107)
274. I did it in ten decads. (Урс. 85)
275. Her tone as she ended was fierce, but in a moment she said very gently, with kindness, "It doesn't really matter, you know, Shevek." (Урс. 147)
276. [...] skilled and unskilled, adults and adolescents, and the job was done in thirty hours. (Урс. 199-200)
277. How to get food out of the hard ground; how not to run out of firewood; how to stop the sickness that could kill a dozen pigs in a single day and produce green rashes on the cheeks of children. (Каз. 3)
278. So they send down here those they wish dead, and in a day or two they'll have forgotten they ever did so. (Каз. 188)
279. He ate more than four dollars' worth of food in half an hour. (Фиц. 178)
280. He grinned at them particularly because he knew that in a few moments he would be giving them one hell of a quote. (Ад. 46)

281. The Infinite Improbability Drive is a wonderful new method of crossing vast interstellar distances in a mere nothingth of a second [...] (Ад. 89)
282. [...] 'are you not a greater computer than the Milliard Gargantubrain at Maximegalon, which can count all the atoms in a star in a millisecond?' (Ад. 172)
283. [...] all the charm vanishing from their piping little voices in an instant. (Ад. 206)
284. The parade of sheepish customers testifying that they were drugged or snookered or somehow separated from tens of thousands of dollars at the club in one night will now end. (ЊЈТ)
285. [...] to observe the pontoon launching after a crash welding and construction job that gave the boxy barge its shape in 72 days. (ЊЈТ)

Као што се може видети из анализе предлога *у* у српском и *in* у енглеском језику, осим потврђивања хипотезе да домен САДРЖАВАЊА учествује у концептуализацији времена, ова два предлога јесу најпродуктивнији предлози када су временски појмови у питању. Семантика израза типа *у/in* + временски појам веома је комплексна и захтевала је детаљну анализу у смислу утврђивања прецизности упућивања на дати временски интервал, као и (не)постојања околносног значења, што смо пукушали да изложимо у овом поглављу.

Поред предлога *in* у енглеском језику изворни домен САДРЖАВАЊА остварује се и употребом предлога *within*. Изрази са овим предлогом имају значење МЕРЕ ВРЕМЕНА, али са додатним значењем *непрелажења граница временског интервала*. Дакле, време се концептуализује као САДРЖАТЕЉ ЗА ДОГАЂАЈЕ/АКТИВНОСТИ У ОКВИРУ ЧИЛИХ ГРАНИЦА СЕ ЦЕЛОКУПАН ДОГАЂАЈ/АКТИВНОСТ МОРА ОДИГРАТИ/ЗАВРШИТИ. И овај предлог је продуктиван, те су у оквиру испитиваног корпуса пронађени примери са разноврсним лексемама које се односе на временске интервале:

286. "They send down the breakdown rig from Lonesome within a day or so." (Урц. 248)
287. 'No, sir, we go east to our son's village, which we hope to reach within two days.' (Каз. 82)
288. He knew—he had learned Shevek's idiosyncrasies within the first week—that Shevek did not want him to hold a chair [...] (Урц. 156)
289. They took him about with them, and within three decads⁷⁷ he learned more about Abbenay than he had in a year. (Урц. 126-127)
290. [...] will be able to build the damned thing, test it, and thus incidentally prove the validity of the theory, within months or weeks. (Урц. 222)
291. The Foundation, on the contrary, was new: built within the last ten years, in the lavish, elegant style of the times. (Урц. 68)
292. Within fifty years, the population of this province had reached 100,000. (Крис. 37)
293. At least 50 per cent of the world's 6,000 or so living languages will die out within the next century. (Крис. 20)
294. The columned portico of the building offered immediate refuge to those on the steps, and within moments it was jammed solid. (Урц. 242)
295. There are brief rains, but within an hour after rain the ground loosens and the dusts begins to rise. (Урц. 203)
296. For years nothing at all had happened and now everything was happening within a few hours' time. (Сим. 155–156)
297. Within ten minutes the field was clear, the crowd scattered out along the road to Abbenay. (Урц. 4)
298. Within seconds he ran out on to the deck and waved and grinned at over three billion people. (Ад. 44)
299. [...] such significant change can be noticed within a relatively short period of time, must not these varieties become even more differentiated over the next century [...]. (Крис. 177)

⁷⁷ Лексема *decad* представља меру од десет дана која је коришћена уместо мере *week*.

Видимо да се и са предлогом *within*, као што је био случај са предлогом *in*, изрази у значењу МЕРЕ ВРЕМЕНА могу односити на будућност (нпр. *within the next century* (пример 293.)) као и на прошлост (нпр. *within the last ten years* (пример 291.)), али и на хипотетичке догађаје (нпр. *within a day or so* (пример 286.), *within months or weeks* (пример 290.), *within a relatively short period of time* (пример 299.)).

Што се енглеског језика тиче, предлог сличне семантике као и предлог *in* јесте предлог *into*, чија употреба такође подразумева остваривање изворног домена САДРЖАВАЊЕ. У претходном поглављу већ су обрађени неки примери са овим предлогом, у оквиру дела 4.1. у коме се говори о вишеструком мапирању, при чему се остварује и изворни домен ПЕЈЗАЖ (*volleying out into the soft black morning/rushed out into the dusk* (пример 81.)), а наведени предлог такође учествује у концептуализацији времена кроз изворни домен КРЕТАЊЕ када у оквиру израза постоји и глагол који подразумева промену положаја/локације. Овде нећемо анализирати изразе који су примери мапирања на изворни домен КРЕТАЊЕ, већ ћемо издвојити оне у којима се примарно остварује домен САДРЖАВАЊА:

300. We must wait, perhaps well into the night and the morning too. (Каз. 71)
301. But Wilson stood there a long time, his face close to the window pane, nodding into the twilight. (Фиц. 166)
302. [...] disturbed only by the pen scratchings of scholars as they laboured into the night over smug little treatises on the value of a planned political economy. (Ад. 119)
303. If he worked far into the night, he could get a good deal done. (Сим. 206)
304. The argument has continued unabated into the new millennium. (Крис. 140)
305. We were well into the discussion period following a paper which had generated a lively buzz of comment and counter-comment. (Крис. 186)
306. "I think they were some of the first things I read as a kid," Mr. Willing said of the science-fiction tales that lured him "by torchlight" late into the night. (ЊЈТ)
307. THE Election 2017 results will unfold from 10pm tonight and into tomorrow morning, with overnight coverage from the BBC, ITV, Channel 4 and Sky News. (УКН)

Као што из наведених примера можемо видети, временски интервал (*morning, period, night, millennium*) концептуализује се као САДРЖАТЕЉ У ЧИЛИМ ОКВИРИМА ВЕЋ ЗАПОЧЕТА РАДЊА/АКТИВНОСТ НАСТАВЉА ДА СЕ ОДВИЈА И ТО ТАКО ДА НИЈЕ ПРЕЦИЗИРАНО ДА ЛИ СЕ НАВЕДЕНА РАДЊА/АКТИВНОСТ ЗАВРШАВА У ОКВИРИМА ТОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА, односно тренутак окончања радње/активности не може се лоцирати у оквиру датог временског интервала. Рецимо, у примерима 301. (*well into the night and the morning too*) и 302. (*laboured into the night*). видимо да се раније започета радња наставља током одређеног временског интервала, док је у примеру 303. (*far into the night*) радња трајала до неког тренутка који се налази у оквиру временског интервала *ноћ*, али се не може утврдити до када тачно.

4.3. Предлози *кроз* и *through(out)*

У енглеском језику, поред предлога *in* и *within*, веома је продуктиван предлог *through(out)*. Употребом ових предлога такође се остварује метафора ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ СУ САДРЖАТЕЉИ ЗА АКТИВНОСТИ/ДОГАЂАЈЕ, с тим да се овде наглашава да је активност трајала, или се понављала, целом дужином трајања временског интервала. То се, пак, додатно наглашава употребом предлога *throughout*, мада је значењска разлика незнатна, стога ће они бити заједно анализирани.

Из ексцерпираних примера у оквиру корпуса енглеског језика, види се да семантика предлога *through* и *throughout* није посебно рестриктивна када је у питању избор временских појмова/лексема уз које се могу јавити. Такође, ови предлози синонимни су са лексемом *during* (током), с тим што изрази са наведеним предлозима стављају фокус на трајање активности/радње целом „дужином простирања“ временског интервала.

дан/датум

1. [...] that he had remembered her and thought of her and dreamed of her-although he never knew her name-through all the dusty, sweaty, bloody days of war. (Сим. 81)
2. It had been something he had cherished through all his boyhood days [...]. (Сим. 95)
3. He's Wynton Marsalis, who will sit in through Sunday in a kind of busman's holiday [...]. (ЊЈТ)
4. The screenings run through Nov. 2 in New York and through Oct. 21 in Los Angeles. (ЊЈТ)
5. [...] as she prepared for "Portrait of a Century," an exhibition on view through Nov. 30. (ЊЈТ)
6. Pollsters will be stationed in around 100 constituencies throughout the day to make an accurate forecast. (УКН)

делови дана

7. I offered him use of this poor house, as I've done you, and we talked on many matters through the evening, among them this mist, as you so aptly call it. (Каз. 73)
8. Ft's an insult, forbidding us a candle through nights like these and our hands as steady as any of them. (Каз. 9)
9. One took its mortal wound into the forest, and will not live through the night. (Каз. 76)
10. When Shevek woke, having slept straight through his first morning on Urras, his nose was stuffy, his throat was sore, and he coughed a lot. (Урп. 51)

година

11. But Palat was the oae to stay with you and see you through your integrative years. (Урп. 100)
12. I spoke and acted forgiveness, yet kept locked through long years some small chamber in my heart that yearned for vengeance. (Каз. 356)
13. It was likely, Lewis told himself, that it had not varied through the years. (Сим. 11)
14. Through all the years this mid-nineteenth-century Santa had ridden down the snowy aisles of time [...]. (Сим. 31)

период/доба

15. Some commentators have suggested that the English language was a major factor in maintaining American unity throughout this period of remarkable cultural diversification [...]. (Крис. 36)
16. Barnes & Noble said it expected sales at its superstores open at least a year to increase about 4 percent through the holiday quarter. (ЊЈТ)
17. But over the years, through periods of political upheaval, Pakistan has fashioned its own judicial style. (ЊЈТ)
18. This summer, at our sites across the country, we're celebrating ingenuity through the ages [...]. (УКН)

историја

19. The explanation is the same throughout history. (Крис. 9)
20. The processes of language domination and loss have been known throughout linguistic history, and exist independently of the emergence of a global language. (Крис. 20)

сат

21. [...] he'd sat up the whole night with and almost failed of sending off on time, yarning through the hours [...]. (Сим. 20)

век/миленијум

22. [...] and through the centuries it had been refined and shaken down and polished until today it was a communications tool that stood on its own merits. (Сим. 38)
23. [...] at least all of those things, both material and immaterial, that had been fashioned as symbols of humanity through many hard-won centuries. (Сим. 150)
24. It had been developed through millennia, with many different peoples making contributions [...]. (Сим. 38)

Предлози *through* и *throughout* могу стајати уз бројне лексеме које означавају временске појмове, с том разликом, као што је већ речено, што се уз предлог *throughout* време концептуализује као садржатељ чијом се целом дужином трајања одвијала активност/радња. У том смислу, иако су наведени предлози синоними са лексемом *during*, видимо да би, у примерима са предлогом *throughout* адекватнији синоним био *during the entire* (нпр. *throughout (=during the entire) linguistic history* (пример 20.)). У неким изразима употребљен је и модификатор како би се добио исти ефекат – да се нагласи да се радња одвијала целом дужином трајања интервала (нпр. *Through all (=throughout) the years* (пример 14.)). У сваком случају, разлика у значењу израза са временским појмом и предлозима *through* и *throughout* је незнатна и генерира исту појмовну метафору ВРЕМЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЗА ДОГАЂАЈЕ/АКТИВНОСТИ. Разлика у односу на употребу синонимног предлога у српском језику – *кроз* – јесте та што се наведени предлози у енглеском језику не могу користити за означавање мере времена и то за будуће догађаје (в. примере 25–30.).

На сличан начин, у српском језику, предлог *кроз* има честу употребу уз временске појмове, а основно значење подразумева домен САДРЖАВАЊА. Овај предлог неретко се користи уз глаголе кретања, због чега ће бити предмет анализе у оквиру поглавља 5. (О КРЕТАЊУ КРОЗ ВРЕМЕ), док овде анализирамо искључиво примере метафоре ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ. У овом одељку бавићемо се „чисто” временском употребом наведеног предлога у значењу *мере времена*⁷⁸. Наиме, у српском језику предлог *кроз* користи се за изражавање временске одреднице која се налази у будућности у односу на тренутак о ком се говори/пише и у овој употреби синониман је конструкцији са предлогом *за* (*кроз 300 година/за 300 година*):

25. Mastilom koje postaje vidljivo tek kroz dvesta godina, majordom Grosman je na marginama prepisa ostavio sledeću belešku [...]. (Бас. 24)
26. Ako zapišem svoju ispovest i poverim je morskim strujama (katkada savesnijim od glasnika), postoji nada da će, makar kroz stotinu godina, doći do nečijih ruku. (Бас. 75)
27. И кроз хиљаду година људи ће живети свој живот, не наш. (Бећ. 36)
28. Verujete li vi, da će vaša crkva postojati i moći da sudi i kroz 300 godina kao što može danas? (Пав. 61)
29. То је неки датум – 2. X 1982. и ја с чуђењем закључујем да је то датум који ће наступити tek kroz nekoliko meseci. (Пав. 105)
30. Kroz dve godine održava se u Carigradu naučni skup o kulturama crnomorskih obala. (Пав. 242)

Осим примера који се односе на будућност, постоје изрази са предлогом *кроз*, а који такође означавају МЕРУ ВРЕМЕНА, с тим да означавају период *током ког* се одвија одређена радња/активност (*кроз цео средњи век/током целог средњег века*). Дакле, као што смо могли видети у претходној групи примера, када се израз типа *кроз* + временски појам односи на будућност, наглашава се *крајњи рок* до ког радња/активност треба/очекује се да буде завршена (нпр. *постоји нада да ће, макар кроз стотину година, доћи до нечијих руку* (пример 26.)). С друге стране, када се израз типа *кроз* + временски појам односи на прошлост наглашава се трајање радње/активности током целог периода, од његовог почетка до краја (нпр. *кроз читаво време трајања Одјека* (пример 32.)):

⁷⁸ Ови примери су паралелни примерима у енглеском језику са предлогом *in*, а који се односе на будућност изражавајући значење МЕРЕ (нпр. *he will finish his project in two days*).

31. Латински је свој међународни статус задржао кроз цео средњи век, а у неким областима и све до данас – служећи као извор научне терминологије и званични језик католичке религије. (Буг. 60)
32. Postojano праћење kragujevačkog pozorišnog života кроз читаво време трајања Odjeka moglo је да значи само две ствари [...]. (Дем. 149)
33. Одјездио је Витез Играјући целог живота, од најсветлијих утеловљења до најтамнијих сфинги, постао је Мића, кроз деценије, више од глумца, шире од уметника. (Пол.)

4.4. Предлози из и from

Поред конструкција са предлогом *кроз*, метафора ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ/ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА у српском језику остварује се и употребом предлога *из* уз временске појмове. На сличан начин као што је био случај са предлогом *у*, изрази типа *из* + временски појам могу означавати САДРЖАТЕЉА који представља временски интервал прецизно лоциран на временској скали и јасно одређених граница (почетак и крај интервала):

1. I doista, u 18. broju Javnog mnjenja из 1933. године пронашао је три кратке вести потписане иницијалима – М. Р. Р. (Дем. 34)
2. Sadašnji pisac ove knjige uverava čitaoca да неће морати да умре ако ју прочита, као што је био случај с његовим prethodnikom, korisnikom izdanja Hazarskog rečnika из 1691. године kada је ова knjiga još imala svog prvog spisatelja. (Пав. 17)
3. Kako је изгледало Daubmanusovo izdanje Hazarskog rečnika из 1691. године danas nije moguće ustanoviti, jer су једини preostali primerci, otrovni i srebrni (pomoćni) primerak, uništeni svaki на svome kraju sveta. (Пав. 22)
4. Zato су у izdanju из XVII века knjige по свој prilici биле zasebno и korićene, svaka за себе, што овде nije случај из техничких razloga. (Пав. 26)
5. O tome како је радио zograf Nikon ostao је zapis на nekom osmoglasniku и taj zapis из 1674. glasi [...]. (Пав. 92)
6. Njihove очи, uši уста nose као poklopce komade crepa са slikom sedmokrakog jevrejskog svećnjaka, pri čemu је ulomak crepa rimskog porekla из III или IV века, а slika на njemu из VII, VIII или IX века. (Пав. 111)
7. Како нам је рекао управник Библиотеке Миро Вуксановић електронски су обрађене 733 књиге из периода 1801–1867 . године, и на тај начин приведене крају припреме за трећу књигу из серије Каталога старих и ретких књига ове прворазредне културне установе. (Пол.)

Поново – као што је то био случај са изразима са предлогом *у* – и овде изрази могу упућивати на временски интервал који нема јасно дефинисане границе (*будућност, прошлост, ово/то време* и сл.)

8. У складу са законом отпочело је и враћање старе девизне штедње, што ће исправити неке неправде из прошлости, али и повратити поверење грађана у банкарски систем. (Пол.)
9. Umrla је usmrćena istodobno slovima из прошлости и из будућности. (Пав. 38)
10. Ali Sotonine nade се изјаловише; iskusni otac Rober nije се дао prevariti; знао је да нечастиви покушава да zbuni predviđajući догађаје из будућности. (Бас. 61)
11. Postoji једна fotografija из тог времена: у prostranoj dvorani, očigledно у nekom bivšem dvorcu, за stolom sede Žil Imber-Droz, Bombači и Lepeti и posmatрају spis који Imber-Droz држи у рукама. (Бас. 227)
12. Стога ми о људском говору из епоха које претходе појави првих писама можемо само понешто да наслућујемо, али нам недостају чврсти, опипљиви докази. (Буг. 30)

13. Noću se s te police čuo neobičan šum koji je dolazio iz Daubmanusovog rečnika, a neke dnevničke beleške iz onog vremena načinjene u Lavovu [...] (Пав. 21-22)
14. А у овом контексту, пример нам показује какви све догађаји из давне прошлости могу да утичу на резове којима неки језик обликује актуелну стварност својих говорника. (Буг. 25)
15. Taj osmeh, koji bi on ujutru oduvao s usta ulazeći u štampariju, čekaо ga je doduše uveče pred vratima radionice kao kuće i po navici iz ranijih godina, ali on ga je hvatao gornjom usnom u letu kao veštačke brkove da ne spadnu. I osmeh mu je doista tako i stajao. (Пав. 184)
16. Dovoljno se dobro poznaju iz ranijih dana, i njoj je donekle smešna ta pompa kojom Fatmir sam sebe, kao najistaknutiji i najprevođeniji kosovarski pesnik, u poslednje vreme okružuje. (Арс. 52)

У примерима 1–7. временски интервал је САДРЖАТЕЉ који има јасне границе и може бити лоциран на временској скали (нпр. *из 1933. године* (пример 1.), *из 1691. године* (примери 2. и 3.), *из XVII века* (пример 4.), *из периода 1801–1867. године* (пример 7.) и др.). С друге старне, изрази у примерима 8–16. илуструју оне у којима се време концептуализује као САДРЖАТЕЉ, али такав да га је тешко лоцирати на временској скали, али и одредити јасне границе интервала (нпр. *из прошлости и из будућности* (пример 9.), *из давне прошлости* (пример 14.), *из оног времена* (пример 13.), *из ранијих дана* (пример 16.) и сл.).

Такође, другим одредницама у оквиру израза, могу се нагласити околности које су важиле током датог временског интервала:

17. [...] sečaš se dobro krš su bili nešto nafurano iz tog vremena šatro lajbah borgezija front tu-for-tu skini papi i te fore [...]. (Арс. 165)
18. По речима пуковника Богољуба Лазића, који је непосредно руководио акцијом полиције, осумњичени се познају из времена док су одслуживали казне у затвору, а у контакт са СФОР-ом су ступили преко рођака ухапшеног Ђорђа Максимовића, који је пореклом из Босанског Шамца. (Пол.)
19. Можда се Трајковски, пише „Старт”, не би одлучио на такав корак да је Тајван испунио обећање из времена кад га је Македонија званично признавала и уплатио милијарду долара Скопљу. (Пол.)
20. То су слике из оног времена када смо носили крагне извађене преко ревера и зачешљавали косу увис. (Бећ. 121)

У наведеним примерима, фокус је на околностима које су важиле у датом периоду (нпр. *из времена кад га је Македонија званично признавала* (пример 19.), *из оног времена када смо носили крагне извађене преко ревера и зачешљавали косу увис* (пример 20.)) и те одреднице (најчешће зависне клаузе) ближе одређују временски интервал који се концептуализује као садржатељ, односно мање или више прецизно га смештају на одређену позицију на временској скали (нпр. теже је одредити где се на временској скали налази интервал који се одређује са *када смо носили крагне извађене преко ревера и зачешљавали косу увис* него, рецимо, интервал који се одређује са *док су одслуживали казне у затвору* (пример 18.)).

Што се тиче значења *неодређеног времена*, дакле интервала који се не може лоцирати на временској скали, израза са предлогом *из* јако је мало. Разлог за то лежи у чињеници да се предлогом *из* уз лексеме које означавају временски интервал даје информација о томе када датира ентитет на који се израз односи, те се не може очекивати да се изразом не упућује на неки део временске скале (макар био неодређен као што је случај са примерима *из прошлости/будућности* и сл.). У оквиру испитиваног корпуса, пронађен је само један пример, који показује висок степен стилогеног потенцијала и односи се на ’свеукупно време’:

21. Veliki uticaj evanđeoskih biciklista na zbivanja u svetu koji se, možda ne bez razloga, pripisuje *Maloj braći*, zasniva se baš na saradnji bratstvenika iz svih vremenskih kategorija. (Бас. 127)

На сличан начин, сликовна схема садржавања у енглеском језику остварује се употребом предлога *from*, као што је наговештено у поглављу о оријентационим метафорама у делу у којем су анализирани конкретизације појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР (поглавље 3.2.2.). У том одељку наведени су примери у којима се уз помоћ наведеног предлога (а неретко у комбинацији са предлогом *to*) време профилише уз помоћ хоризонталне равни (нпр. *He had to polish it from morning till night, from an hour before sunrise to an hour after sunset*, итд.). Постоје и примери у којима се конструкцијом *from* + временски појам време профилише у смислу САДРЖАТЕЉА, на исти начин као наведени примери у српском језику са предлогом *из*:

22. An old castie, from the times of the kings. (Урц. 70)
23. You are like somebody from our own past, the old idealists, the visionaries of freedom [...] (Урц. 281)
24. Traveling by car or train, he saw villages, farms, towns; fortresses from the feudal days; the ruined towers of Ae, ancient capital of an empire, forty-four hundred years old. (Урц. 66)
25. From this point their route followed a long sunken lane from Roman days, lined by oaks and elms [...]. (Каз. 36)
26. There was just one thing left from the early days, the one thing Enoch had not allowed the alien crew that had set up the station to strip away [...] (Сим. 31)
27. He's an anachronism, something living from another age. (Сим. 18)
28. [...] we find that 45 percent of the people from this period were working routinely in an English-language environment, and several more were collaborating with English-speaking scholars. (Крис. 81)
29. With the research also revealing people think the Victorian age was the most inventive, the displays also include an ice-cream maker from the era at Brodsworth Hall [...]. (УКН)
30. I remembered it from my childhood, I'd seen a little bit of it along with Doctor Who [...] (Ад. 263)
31. Could you be that gentle Briton from my boyhood who once moved like a wise prince through our village, making men dream of ways to keep innocents beyond the reach of war? (Каз. 334)
32. A strange thing, as if I were returning to scenes from an early life, though to my knowledge I've never before visited this country. (Каз. 91)

У оквиру наведених примера изрази са предлогом *from* и временским појмом упућују на неку тачку или период на временској скали која се концептуализује као САДРЖАТЕЉ за предмете/људе/активности који датирају из (или су важили/одигравали се) датог временског интервала (нпр. *somebody from our own past* (пример 23.), *fortresses from the feudal days* (пример 24.), *an ice-cream maker from the era at Brodsworth Hall* (пример 29.) и др.).

4.5. Резиме

Да сумирамо – изворни домен САДРЖАВАЊА остварује се у оба испитивана језика сличним језичким средствима. Прво, уз временске појмове често се користе придеви *дубок*, односно *deer*, па се даљом разрадом овакве метафоризације омогућава и употреба глагола *(на)пунити*, *испунити*, *навршити*, односно *fill*, *pack/shove into* у енглеском језику, те придева *пун*, *испуњен*, као и *full* и *empty*. Пронађени су и примери који илуструју висок степен разраде овакве концептуализације времена, те временски

појмови у оба језика могу експлицитно нешто *садржавати*, односно *contain* (што подразумева могућност употребе лексема *open* и *close*).

Како се ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ концептуализују као САДРЖАТЕЉИ У КОЛИМА СУБЈЕКТ ПОСТОЈИ, бројни су примери који подразумевају вишеструко мапирање на изворне домене САДРЖАВАЊА и изворног домена ПЕЈЗАЖ. То се постиже различитим језичким средствима која подразумевају да се објекат или посматрач може налазити *унутар* или *изван* граница временског интервала.

Концептуализација времена као САДРЖАТЕЉА ЗА ЉУДЕ И ДОГАЂАЈЕ даје основ за употребу предлога којима је примарно значење спацијално, а не темпорално. У српском језику то су предлози *у*, *кроз* и *из*, а у енглеском *in*, *within*, *into* и *through(out)*. Семантика конструкција са наведеним предлозима често је сложена, али сви метафорички изрази овог типа представљају језичке манифестације метафоре ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА.

5. КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ

Време се неретко концептуализује као ПЕЈЗАЖ и као ПУТАЊА, тако није необично да се тим пејзажом, односно путањом, неки ентитет може кретати. Ту основ налази појмовна метафора ПОСМАТРАЧ/ЧОВЕК СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ. У оквиру поглавља у коме смо представили теоријско-методолошки оквир дисертације (одељак 2.1.5.3.), навели смо да се, у оквиру ове појмовне метафоре, време може профилисати као дводимензионални и тродимензионални простор. Сходно томе, у овом поглављу, примере ексцерпираних из корпуса анализирамо према дводимензионално-тродимензионалној дистинкцији.

У првом делу бавимо се примерима у којима се време концептуализује као раван, то јест, као дводимензионалан простор; примери се ослањају на закључке изведене у претходном поглављу о оријентационим метафорама. Другим речима, метафоричка концептуализација ПОСМАТРАЧА/ЧОВЕКА који се креће временом као ПОВРШИНОМ произилази из, односно могућа је због, концептуализације времена на основу оријентације испред/иза. Међутим, примери који су предмет анализе у нашој дисертацији експлицирају кретање (најчешће употребом глагола кретања), за разлику од неких примера који су навођени у литератури као примери појмовне метафоре ПОСМАТРАЧ/ЧОВЕК СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ.⁷⁹

У другом делу поглавља предмет анализе су изрази, који такође представљају примере појмовне метафоре ПОСМАТРАЧ/ЧОВЕК СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ, али се у оквиру датих израза, време концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР. Оваква концептуализација најчешће је условљена употребом предлога *кроз*, *из* и *у* у српском, односно *in*, *into*, *through* и *out* у енглеском језику.

5.1. Дводимензионални простор

У српском језику се, уз лексеме које означавају време/временски интервал, јављају глаголи (*отићи*, *напустити*, *проћи*, *ближити се* и сл.) који експлицитно упућују на кретање. Ове примере наводимо у оквиру анализе појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР (КРОЗ КОЛИ СЕ ПОСМАТРАЧ КРЕЋЕ) самим тиме што изостају језички изрази који упућују на простор који је уједно и САДРЖАТЕЉ (на пример, предлози *из*, *у*, *кроз*, односно *through*, *into* и други.), те се време и временске јединице концептуализују као *пут* или као *простор преко ког се прелази*.

⁷⁹ Рецимо, пример 2. из одељка 2.1.5.3. (*We'll only know how successful the treatment has been by assessing improvement over time..*) није предмет анализе у оквиру овог поглавља о кретању кроз време, јер се кретање не експлицира (овакав и слични примери анализирани су у оквиру поглавља о оријентационим метафорама, одељак 3.1.3.).

1. Hajde da odem i dalje od vremena u kome će se moje misli čitati kao umetnička fikcija, u kome će sve ovo biti poglavlje nekog beznačajnog romana, hajde da ti odam tajnu. (Бас. 51)
2. [...] u godini koja je pod znakom dalet, biciklisti simbolično napuštaju zapad, istoriju i opsednutost materijalnim, vraćajući se (preko Vavilona gde je istorija započela) iracionalnom, koga označava istok. (Бас. 242)
3. Свако само једанпут пролази свој пут. Уназад се ништа не може исправљати. Унапред може, и то ће заостали учинити. (Бећ. 17)
4. Ближимо ли се тренутку, кад ћемо сви извући „Црвеног бана“ на светлост дана?! (Бећ. 131)
5. Он није од оних што ће трчке живот пропутовати. (Пав. 44)
6. Када би дошао до узетог дана, он би на том месту употребио preskočeni utornik i tako bi se naravnio zbir. (Пав. 46)
7. [...] osmehne se celom tom životu koji upravo napušta i svima koje je tamo upoznao i barem donekle zavoleo, ali pred njim je samo Lars, Eskim, i uzvrća mu osmeh u ime svih njih [...] (Арс. 42)

Неретко су ови примери језички израз метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (на пример, *свако само једанпут пролази свој пут* (пример 3.) или *трчке живот пропутовати* (пример 5.)). Осим тога у оквиру концептуализације времена као ДВОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА, време и временски интервали концептуализују се и као ТАЧКЕ У ПРОСТОРУ према којима (на пример, *ближимо ли се тренутку* (пример 4.), *када би дошао до узетог дана* (пример 6.)) или од којих се врши кретање (на пример, *одем и даље од времена* (пример 1.), *целом том животу који управо напушта* (пример 7.)).

Постоје и примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЛИ СЕ ЧОВЕК КРЕЋЕ, а у којима глагол није тај којим се остварује значење кретања, али се употребом других језичких средстава добија значење кретања:

8. [...] pravac Kopenhagen, pomisli zato, i duboko udahne oštar jutarnji vazduh, pravac normalan život [...] (Арс. 42)
9. Već je uostalom na polovini sedme decenije dugog života i bez obzira što je fizički u odličnoj formi, snažan i krupan kakav je oduvek i bio, on oseća da sve već traje predugo i da je vreme da se to privede kraju na način koji ga je intrigirao praktično otkad zna za sebe. (Арс. 36)

Наиме, у примеру 8. лексема *правац* је елемент у исказу који упућује на мапирање на изворни домен КРЕТАЊЕ. Наиме, РМС (стр. 2624.) као прво значење наводи 'замишљена права линија усмерена према циљу кретања/место, страна куда се неко упутио, смер/замишљена линија, траса која повезује циљ и полазиште'. Тако се у изразу *правац нормалан живот* (пример 8.) временски појам концептуализује као ОДРЕДИШТЕ/ЦИЉ КРЕТАЊА. С друге стране, у примеру 9. израз *бити на половини* подразумева прелажење одређене деонице пута ка циљу, тако да се, поново, временски појам концептуализује као ОДРЕДИШТЕ/ЦИЉ КРЕТАЊА, односно временски интервал се концептуализује као ПУТ КОЛИ ЧОВЕК ПРЕЛАЗИ КА СВОМ ОДРЕДИШТУ.

Када говоримо о енглеском језику, атестирани су такође глаголи кретања уз временске појмове, а чијом употребом се остварује метафора КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КОЈЕ ЈЕ ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР. Глаголи који су пронађени у оквиру корпуса енглеског језика су и *reach, approach, come, move forward, lead to, get to* и *prowl*:

10. Those making the decisions need to bear in mind that we may well be approaching a critical moment in human linguistic history. (Крис. 28)
11. "Well, we think that time 'passes,' flows past us, but what if it is we who move forward, from past to future, always discovering the new?" (Урс. 178)
12. You've reached that age in an unusually sheltered, protected environment. (Урс. 213)

13. There were many obscurities in the book, and Wide Plains had nobody who knew enough history to explain them; but by the time they got to Odo's years in the Fort in Drio, the concept "prison" had become self-explanatory. (Урс. 27)
14. He had reached an age where death no longer has the quality of ghastly surprise [...] (Фиц. 174)
15. "I think anybody who is in the movie business wants to reach the day when you can watch any movie you want, any time you want," Mr. Landau said. (ЊЈТ)
16. What makes this all so difficult is we've come to a moment in history where we don't have that luxury anymore. (ЊЈТ)
17. It will lead to heart-wrenching moments -- players cleaning out lockers, players moving families [...]. (ЊЈТ)
18. Please lead us now to safety, and let's hope this beast's dozing or gone prowling the night. (Каз. 190)

Већи део наведених израза примери су мапирања на изворни домен кретање код кога се време и временске јединице концептуализују као ТАЧКА У ПРОСТОРУ КА КОЈОЈ СЕ ПОСМАТРАЧ КРЕЋЕ (ОДРЕДИШТЕ). Глаголи *reach* (примери 12, 14. и 15.) и *approach* (пример 10.) имају значењску компоненту која подразумева кретање ка нечему,⁸⁰ док се уз остале глаголе из наведених примера време или временски интервал концептуализује као ТАЧКА/ОДРЕДИШТЕ употребом предлога *from* и *to* (на пример, *move forward*, *from past to future* (пример 11.), *they got to Odo's years* (пример 13.), *we've come to a moment* (пример 16.), *It will lead to heart-wrenching moments* (пример 17.) и др.). Пример 18. представља конкретизацију појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР ПРЕКО КОГ СЕ ПОСМАТРАЧ КРЕЋЕ због сâмог значења глагола *prowl*, за који МВД као једино значење наводи 'to roam over in a predatory manner'.

Поред наведених примера ексцерпираних из корпуса енглеског језика, атестирани су и примери са глаголима *bring* и *carry* (примери 19. и 20.), који сâми по себи нису глаголи кретања, али у оквиру пронађених примера подразумевају кретање (промену локације).

19. And following that promise he had brought himself here: to this moment without time, this place without an earth, this little room, this prison. (Урс. 7)
20. But there was Jordan beside me, who, unlike Daisy, was too wise ever to carry wellforgotten dreams from age to age. (Фиц. 142)

Глагол *bring* дефинише се као 'to convey, lead, carry, or cause to come along with one toward the place from which the action is being regarded', те подразумева кретање ка одредишту, док глагол *carry* као прво значење има 'to move while supporting' (МВД⁸¹). У примеру 19. ОДРЕДИШТЕ је *this moment*, док се временски појам у примеру 20. (*age*) концептуализује као ТАЧКА У ПРОСТОРУ ОД И ДО КОЈЕ СЕ ВРШИ КРЕТАЊЕ. Иако се време и временски интервали неретко концептуализују као ТАЧКЕ У ПРОСТОРУ У ОДНОСУ НА КОЈЕ СЕ КРЕТАЊЕ ОБАВЉА, наведено кретање врши се по дводимензионалном простору, то јест времену.

Посебно издвајамо конструкције *to pass* + временски појам (најчешће *time*) због специфичне семантике израза. Наведена конструкција окамењена је у енглеском језику, те је тешко са сигурношћу утврдити извор кретања. Поставља се питање да ли су овакви примери израз метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ ИЛИ ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ. МВД даје следећу дефиницију: *to let (time or a period of time) go by especially while involved in a leisure activity*. Међутим, Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1999: 148) наводе да су овакве конструкције израз метафоре Moving Observer (ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ).

⁸⁰ МВД за глагол *reach* наводи (као треће значење) 'to get up to or as far as : come to', док за глагол *approach* као прво значење наводи 'to draw closer to' и као пример за ово значење наводи се пример *approach a destination (приближити се одредишту)*.

⁸¹ <https://www.merriam-webster.com>

21. What harm can children do us and they just passing the time of day when the weather's too dreary outside. (Каз. 9)
22. On a sunny day, provided the wind was not strong, it was a pleasant place to pass the time. (Каз. 16)
23. Yet I saw on the bridge Lord Brennus's guards seemed not to be passing their time idly, but stationed there for a purpose [...] (Каз. 125)
24. Other days he'd wander at leisure, talking to one and all as if to pass the day. (Каз. 163)
25. For though this talk intrudes in no part on my duty, and we speak now as two companions passing the day, I confess there was before a small unease in my mind, a feeling I'd yet to hear all there was. (Каз. 356)
26. Meanwhile a man in pyjamas and dressing gown, clutching a towel, passed the time of day with the President of the Galaxy. (Ад. 243)
27. He remembered sitting around the campfire of a night, jawing with the other fellows to pass away the time. (Сим. 27)

У примерима 21–27. време/временски интервал концептуализује се као ТАЧКА у простору (ОРИЕНТИР) поред које се врши кретање. Поново се кретање врши по дводимензионалној подлози, али с том разликом што се време/временски интервал концептуализује искључиво као ОРИЕНТИР, за разлику од примера 10–20. (у којима се време такође концептуализује као тачка у простору у односу на коју се врши кретање, али се дата тачка концептуализује као ОДРЕДИШТЕ). Уз наведени глагол (*pass*), у оквиру испитиваног корпуса енглеског језика, атестиране су лексеме *time* и *day*.

Поред наведених глагола уз временске појмове често се јављају предлози *toward(s)* и *past*. Језички изрази са овим лексемама, такође, представљају конкретизације сликовне схеме КРЕТАЊА, односно појмовне метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ, зато што обе лексеме подразумевају промену положаја/локације. Наиме, предлог *toward(s)* подразумева кретање ка/према одређеном циљу/одредишту, док предлог *past* подразумева кретање поред/даље од одређене тачке/објекта.

past

28. He had a bald brown face and scalp, no hair left between cheeks and occiput, though he wasn't past his middle forties. (Урс. 251)
29. She stayed at work at the fish labs till she had found and trained an adequate replacement for herself, then she came home and began labor, more than a decad past her time. (Урс. 195)
30. [...] and though it was past eight it was not yet dark. (Урс. 71)
31. On weekends his Rolls-Royce became an omnibus, bearing parties to and from the city between nine in the morning and long past midnight [...]. (Фиц. 45)
32. 'It's only half-past nine,' she said. (Фиц. 149)
33. [...] which sounded scabrous in 1990 when Elvis sightings were still common, felt past its sell-by date as a statement. (ЊЈТ)

toward(s)

34. Standing alone and naked, the human race would go on in its same old path, fumbling its uncertain way toward a blind, mad future. (Сим. 120)
35. Toward mid-afternoon the sky began to cloud as though for a storm. (Каз. 36)
36. [...] for even mules were driven more slowly towards the end of a day — and noted with satisfaction the cracking noises were growing more sparse. (Каз. 100)
37. And he thought of the sunny evening towards the end of summer, when he had talked with the girl. (Каз. 213)
38. Some time toward midnight Tom Buchanan and Mrs Wilson stood face to face discussing [...]. (Фиц. 43)
39. And yet the hours he'd spent there had shaped toward this hour and end, to this single instant on this restricted slope of ground. (Сим. 192)

40. The first significant step in the progress of English towards its status as a global language did not take place for another 300 years, towards the end of the sixteenth century. (Крис. 30)
41. Towards the end of April 1945, with the Russians just mere feet away from the entrance of the bunker [...]. (УКН)

Уз наведене предлоге време и временски интервали концептуализују се као ТАЧКЕ на путањи кретања, и то као ОРИЈЕНТИРИ. Са предлогом *past* (нпр. *it was past eight* (пример 30.), *long past midnight* (пример 31.) и др.) временски појмови представљају оријентир који је остао иза оног који се креће, док са предлогом *toward(s)* (нпр. *toward midnight* (пример 38.), *towards the end of the sixteenth century* (пример 40.) и др.) временски појмови представљају оријентир у чијем правцу се врши кретање.

Кретање не мора бити једносмерно, већ се у језику јављају конкретизације појмовне метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ у којима је могуће ићи у оба смера – ка будућности, али и ка прошлости. Глагол који се најчешће јавља у оквиру испитиваног корпуса јесте *vratiti (se)* у српском, односно *return* у енглеском језику (у неким примерима у комбинацији са прилогом *уназад*), али се кретање кроз време ка прошлости може остварити и глаголом кретања без експлицитане оријентације и прилогом чија семантика подразумева кретање у смеру уназад (*да одемо још даље унатраг* (пример 45.)/*carried his words far far back in time* (пример 49.)).

СРП

42. У mojoj је моћи да ти naredim да се вратиш на почетак POVESTI, да precрташ, gde god је napisano Grossman i umesto toga upišeš, recimo, Gruber. (Бас. 37–38)
43. Vratila sam se najzad svojoj struci i mladosti, која има ukus voća prenetog brodom preko okeana. (Пав. 243)
44. [...] Када нашу земљу погоди криза, ми имамо спреман одговор: нагнемо флашу вотке ‘џингис’ и вратимо се 800 година уназад“, кажу Монголи, шалећи се на свој рачун. (Пол.)
45. Али са друкчијом „фотографском машином“, то јест путем других инструмената, моћи ћемо да одемо још даље унатраг и приближимо се тренутку постанка. (Пол.)

ЕНГ

46. He entered and found a country-town domicile foyer that took him back to his childhood [...]. (Урс. 252)
47. But as his memories continually return to the past — to a life and a career deeply touched by the rise of Japanese militarism — a dark shadow begins to grow over his serenity. (Каз. опис других романа)
48. ‘My memory goes back to when first I met him’, he said. (Фиц. 177)
49. [...] a freak wormhole opened up in the fabric of the space-time continuum and carried his words far far back in time across almost infinite reaches of space [...]. (Ад. 198)

Кретање у смеру прошлости јавља се и када се време концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЛИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ, о чему ће бити речи у наставку поглавља.

5.2. Тродимензионални простор

Концептуализација времена као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА КРОЗ КОЛИ СЕ ЧОВЕК КРЕЋЕ произилази, с једне стране, из концептуализације времена као ДВОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА, па су тако ВРЕМЕНСКИ ОДСЕЧЦИ САДРЖАТЕЉИ КРОЗ КОЈЕ ЧОВЕК СВОЈИМ ПОСТОЈАЊЕМ ПРОЛАЗИ, односно, ВРЕМЕ се концептуализује као ТУНЕЛ и сл. С друге стране, временски одсечци концептуализују се као ограничени, финитни, те ти

одсечци постају ОГРАНИЧЕНЕ ЛОКАЦИЈЕ у којима се човек/посматрач може наћи и кроз које може пролазити.

Метафора ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ/ ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ЖИВОТ остварује се и када се време, односно његови сегменти, концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР:

1. У часу кад професор Suk улази у трећу деценију свог истраживачког рада, када су његове очи постале брзе, а уста спорја од ушних školjki, кад се његове књиге почињу све чеће користити у археологији и оријенталици, јавља се један разлог више да долази у главни град. (Пав. 100–101)
2. [...] а другим оком не видимо кроз лаж ни педалј и тај поглед не може даље, остаје на земљи и нашо; тако се пробијамо кроз живот поребарке. (Пав. 196)
3. [...] а Джим гура кроз пету деценију живота и по први пут јасно осећа да је досегао врх сопственог брда и да од ове тачке па надалје и нема друге сем низбрдо. (Арс. 31)
4. Године густе као каша и непроходне, кроз које се др Suk пробијао последње деценије скуплјајући архивске исписе, снимке старог новца и улумке крчага од соли да би од њих зидео stub истине, давале су му у последње време све јасније до знања да му се мати из велике далјине приближава и враћа у живот. (Пав. 99–100)
5. Skloniji смо претпоставци да је, дошавши у године када младићи критички посматрају свет око себе надahнути мутним идеалима, Јозеф сасгледао лисемерје и беу друштва у коме је живео. (Бас. 225–226)
6. [...] Aurelio који је негде успут у животу изгубио леву руку и обе ноге [...] (Арс. 78)

За разлику од примера из одељка 5.1. који, такође, представљају конкретизације метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (нпр. *свако само једанпут пролази свој пут* (пример 1.), *када би дошао до узетог дана, он би на том месту употребио прескочени уторник* (пример 6.) и сл.) у наведеним примерима време се концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР. У оквиру примера 1–6. уз глагол кретања налази се и предлог у или *кроз*, те се метафора ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЛИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ у српском језику остварује, поред глагола кретања, кроз употребу наведених предлога (нпр. *дошавши у године* (пример 5.) или *негде успут у животу* (пример 6.), односно *гура кроз пету деценију живота* (пример 3.), *пробијамо кроз живот* (пример 2.) и др.). Ови предлози веома су продуктивни када је наведена метафора у питању и могу се наћи у конструкцијама са различитим глаголима – *пробијати, кретати, пролазити, одлазити, завлачити, долазити* и др. Поред глагола, као што је био случај са примерима кретања преко дводимензионалног простора, постоје и други изрази који упућују на кретање (*пут, водиља, корак* и сл.).

Примери који следе не конкретизују метафору ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ/ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ЖИВОТ (као што је био случај у претходној групи примера), већ општију сликовну схему КРЕТАЊА, односно илустрација су надређене појмовне метафоре (метафоре вишег реда) ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР КРОЗ КОЛИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ:

7. Један од sigurnih puteva у праву будућност (јер има и лажне будућности) ићи у правцу у којем расте твој страх. (Пав. 90)
8. Али нико од њих, ма колико се трудио, неће моћи да се врати у прошлост, моју прошлост којом суверено владам уз помоћ верног Grosmana [...]. (Бас. 32)
9. Њихови свештенци сневаћи, одлазећи у будућност низ сневе, видели су шта ће се догодити на злосретним Апенинима. (Бас. 32)
10. [...] то ми даје способност да разазнајем чињенице које се догађају истовремено, али у садашњост, ради тескобе, улазе једна по једна. (Бас. 36)
11. Данас се још увек улази у историју за оно што би деца требало да уче у основној школи. (Бећ. 24)
12. У историју се и даље улази утабаним стазама давнашњих програма и парола. (Бећ. 24)
13. У бољу будућност он неће ни помислити да крене без ових трофеја. (Бећ. 155)
14. На тај начин, језик је човеку омогућио да закорачи у време и простор. (Буг. 13)

15. Tako je princeza Ateh ostala večito da živi i mogla je na svaku od svojih misli i svojih reči da se vrati ponovo bezbroj puta i ne žureći se, jer joj je večnost otupila osećaj šta u vremenu dolazi pre a šta posle. (Пав. 123)
16. A kako ga je u prošlosti opet sačekivala njegova struka, koje se isto tako gnušao kao i svoje sadašnjice, zavlačio se u neku poluprošlost, gde su opal i žad još polusestre i gde kukavica još broji koliko će dana čovek živeti, gde se još kuju noževi s dve tupe ivice... (Пав. 167)
17. Читаоца уводи у време почетка рада школе (трећа деценија XIX века) осветљавајући претходна историјска догађања, сагледавајући тадашња укупна друштвена дешавања целовито у Србији [...] (Пол.)

У наведеној групи примера, на тродимензионалност времена указује предлог у (*улази у историју, завлачио се у неку полупрошlost, уводи у време* и др.). Глаголи који се јављају су *одлазити* (пример 9.), *вратити се* (пример 8.), *ући/улазити* (примери 10, 11. и 12.), *закорачити* (пример 14.), *завлачити* (пример 16.), *уводити* (пример 17.), док се у примеру 7. на кретање упућује употребом лексеме *пут*.

Иако су примери за кретање кроз време у српском језику ређа појава у поређењу са примерима метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (као што ћемо видети у наредном поглављу), новински стил богат је извор оваквих примера. Једна од одлика стила јавне комуникације (што се види и у примерима са предлогом *кроз* који су наведени у наставку поглавља), посебно када су политичке теме у питању, јесте и стремљење ка (обично бољој и напреднијој) будућности, те су честе метафоре у којима се читаоцу обећава да ће бити вођен управо у том смеру:

18. Кандидатуром и избором Милошевића за председника СРЈ још више учвршћујемо веру у слободу и независност наше земље, и сигурним корацима идемо у срећнију и сигурнију будућност – истичу у свом саопштењу социјалисти Коцељеве. (Пол.)
19. Темелји Народне библиотеке Србије – на коју је пала прва швапска бомба 6. априла 1941. године, којом приликом је изгорело 350.000 књига, повеља и хрисовуља наших, самују затрпани ђубретом и немаром према нашој старини и култури – која нам је једина сигурна водиља у будућност. (Пол.)
20. За Београд који стреми у будућност а цени и чува достигнућа претходних генерација. (Пол.)
21. Истовремено, већ је почело уговарање послова са домаћим и страним купцима за 2001. годину, што значи да ће „Симпо” у 21. век закорачити са унапред обезбеђеном производњом, нагласио је Ристић. (Пол.)
22. А на споредној прузи су и композиције „споредне”, са старим вагонима, са којима не бисмо смели да уђемо у XXI век. (Пол.)
23. [...] а реализација програма, Врбас 2000 – корак у Нови век на задовољство највећег броја грађана општине упориште је наше изборне победе”, нагласио је Томовић. (Пол.)
24. Генерација која иза себе има пет медаља са највећих међународних такмичења улази у доба кад мора да се доказује и пред собом и пред јавношћу.
25. Мислим да је клонирање наш излаз у доба без многих болести. (Пол.)

Дакле, видимо да се оријентисаност ка будућности огледа у употреби саме лексеме *будућност* (*сигурним корацима идемо у срећнију и сигурнију будућност* (пример 18.), *водиља у будућност* (пример 19.), *стреми у будућност* (пример 20.)), али и другим лексемама које се односе на неки временски интервал који тек следи (нпр. у *21. век закорачити* (пример 21.), *корак у Нови век* (пример 23.), *излаз у доба* (пример 25.) и др.). Такође, ти будући временски интервали најчешће се профилишу као позитивни и бољи (нпр. *срећнију и сигурнију будућност* (пример 18.), *доба без многих болести* (пример 25.) и сл.).

Поред најфреквентнијег предлога у, профилисање времена као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА КРОЗ КОЈИ СЕ ВРШИ КРЕТАЊЕ остварује се и употребом

предлога *кроз* (као што смо видели у оквиру прве групе примера, где смо извојили конкретизације појмовне метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ). Међутим, употребом предлога *кроз*, поред метафоре ВРЕМЕНСКИ ОДСЕЧЦИ СУ САДРЖАТЕЉИ КРОЗ КОЈЕ ЧОВЕК СВОЛИМ ПОСТОЈАЊЕМ ПРОЛАЗИ ОСТВАРУЈЕ СЕ И МЕТАФОРЕ ВРЕМЕ ЈЕ ТУНЕЛ:

26. [...] *provodeći me kao Arijadnina nit kroz lavirinte istorije* [...]. (Бас. 15)
27. *Do nas Hazara dopire samo jedan deo budućnosti, onaj najtvrdi i najneprobojniji, najteži za savlađivanje, tako da se kroz nju probijamo postrance kao kroz jak vetar* [...]. (Пав. 128)
28. *Кроз то тешко време требало је да се прође усправно* само ако је народ јединствен и креативан, храбар пожртвован, солидаран. (Пол.)
29. У овом тешком и економски компикованом времену, кроз који пролазе наша земља и народ, Слободан Милошевић, као човек и државник, и поред изузетно одговорних и сложених државних послова [...]. (Пол.)
30. Наш народ је то јединство испољио до хероизма, до стваралаштва које је омогућило да *кроз те године прођемо* и сачувамо своју слободу и своју независност. (Пол.)
31. [...] док се тробојни барјак вије и свирај трубо збор поколењу и кажи му нека брани земљу, нека нас твој звук и јек *прати кроз цео будући 21. век!* (Пол.)

Оно што се може уочити јесте да се примери са предлогом *кроз* чешће односе на прошлост (нпр. *омогућило да кроз те године прођемо* (пример 30.), *кроз то тешко време требало је да се прође усправно* (пример 28.) и др.). Осим тога, употребом предлога *кроз* време/временски интервал концептуализује се као ТУНЕЛ, те је циљ кретања излазак из датог тунела (*тешком и економски компикованом времену, кроз који пролазе наша земља и народ* (пример 29.), *проводећи ме [...] кроз лавиринте историје* (пример 26.) и сл.), док је код примера са предлогом у циљ кретања само време/временски интервал у оквиру израза (нпр. *корак у Нови век* (пример 23.), *идемо у срећнију и сигурнију будућност* (пример 18.) и др.).

Поред два најпродуктивнија предлога – *кроз* и *у* – уз помоћ којих се у српском језику конкретизује КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ, предлог *из* јавља се уз временске појмове у оквиру исте сликовне схеме. Број примера са овим предлогом није велики, али је њихова присутност у језику значајна јер представља додатну потврду концептуализације времена као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ:

32. *Smrt ne dolazi iz prošlosti nego iz budućnosti.* (Бас. 101)
33. *Ali slučaj je hteo da bude rođen u XX veku iz koga je bežao u spasonosnu eksteritorijalnost vizantijske Imperije.* (Бас. 102)
34. *Milovan R. Pantović Gandhi ušao je u literaturu desetak godina posle „izbivanja iz života”, na način kako to čine vampiri.* (Дем. 79)

У оквиру корпуса српског језика атестирана су свега три примера са предлогом *из* који представљају мапирање на домен КРЕТАЊА. Међутим, постојање израза са наведеним предлогом у оквиру ове сликовне схеме, не само да додатно потврђује продуктивност појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ, већ говори у прилог систематичности мапирања домена КРЕТАЊА И САДРЖАВАЊА. Наиме, предлози *у*, *из* и *кроз* јесу предлози чијом се употребом у српском језику остварује домен САДРЖАВАЊА, те се може закључити да се и у оквиру схеме КРЕТАЊА, време концептуализује као САДРЖАТЕЉ (када се концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР).

У енглеском језику најфреквентнији глаголи кретања уз временске појмове јесу *go*, *enter*, *come* и *pass*, од којих једино *enter* по себи подразумева КРЕТАЊЕ КРОЗ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР, док се у осталим примерима концептуализација времена

као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА (КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ) постиже додатним средствима – предлозима *through, into* и *out*.

go

35. He did not speak again to the mathematician, but finished his breakfast and went off across the quadrangle, through the bright morning of early autumn, to the physics office. (Урс. 212)
36. The warrior had remained sitting over in the far corner, waiting for the last monk to leave the courtyard below, then gone out into the night. (Каз. 146)
37. And that faith goes back a far way. Back, perhaps, deep into the prehistoric days. (Сим. 71)
38. The United States was going through painful economic times, and the tax cut provided relief for the majority who were not to be victims [...]. (ЊЈТ)

come

39. You must come to it alone, and naked, as the child comes into the world, into his future, without any past [...] (Урс. 241)
40. He saw the dry look of the man's tanned skin, a kind of weathering to the bone, which he had seen in others who had come through the famine years in the Dust. (Урс. 249)
41. So many skulls we trod upon before coming out to this sweet dawn! (Каз. 205)

enter

42. [...] but those animals that had tried airbreathing had mostly given up the project as the planet's climate entered a millennial era of dust and dryness. (Урс. 150)
43. Other countries were much slower to enter the television age, and none has ever achieved the levels of outreach found in the USA [...] (Крис. 97)
44. She is entering her senior year in high school, but instead of attending classes she studies at home. (ЊЈТ)
45. Like most players entering their fourth season in the N.F.L. [...] (ЊЈТ)

pass

46. Then, it passed through an age of darkness and eventually began twinkling with stars and galaxies that now fill the heavens with their light. (ЊЈТ)
47. It said: 'The history of every major galactic civilization tends to pass through three distinct and recognizable phases, those of Survival, Enquiry, and Sophistication, otherwise known as the How, Why, and Where phases.' (Ад. 219)

Поред наведених глагола, у енглеском језику се могу наћи бројни други глаголи кретања (*move, rush, race, flee, sail, walk*) као и они који нису сами по себи глаголи кретања, али имплицирају кретање, односно промену положаја/локације (*take, lift, stumble, slip, pull*, али и *hunt*). Ови глаголи се, као што је био случај са глаголима *go, enter, come* и *pass*, комбинују са предлозима *through, into* и *out*, чиме се остварује концептуализација времена као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА. С обзиром на овакво стање у оквиру испитиваног корпуса, није необично очекивати да би проширивањем корпуса истраживања били пронађени многи други примери са разноврсним глаголима који могу имплицирати кретање кроз тродимензионални простор употребљеним уз временске појмове.

out

48. Daisy took her face in her hands as if feeling its lovely shape, and her eyes moved gradually out into the velvet dusk. (Фиц. 23)
49. A moment later she rushed out into the dusk, waving her hands and shouting - before he could move from his door the business was over. (Фиц. 143–144)

into

50. In the summer of 1956, Stevens, the ageing butler of Darlington Hall, embarks on a leisurely holiday that will take him deep into the countryside and into his past. (Каз. опис других романа)

51. Then as the elder's voice rose to a new level of anger, the men seemed slowly to remember something, and one by one slipped back into the night. (Каз. 65)
52. Bleary with sleep, he slipped his arm through his wife's and together they stumbled out into the night. (Каз. 74)
53. In spite of the wives' agreement that such malevolence was beyond credibility, the dispute ended in a short struggle, and both wives were lifted, kicking, into the night. (Фиц. 58)
54. When we pulled out into the winter night and the real snow, our snow, began to stretch out beside us and twinkle against the windows [...] (Фиц. 182)

through

55. Tom drove slowly until we were beyond the bend - then his foot came down hard, and the coupe raced along through the night. (Фиц. 148)
56. The Heart of Gold fled on silently through the night of space, now on conventional photon drive. (Ад. 113)
57. The aircar sailed through the night. (Ад. 159)
58. I wanted to get out and walk eastward toward the park through the soft twilight [...] (Фиц. 41)
59. He stayed there a week, walking the streets where their footsteps had clicked together through the November night and revisiting the out-of-the-way places to which they had driven in her white car. (Фиц. 158)
60. The one we've hunted through the years. (Сим. 193)

Видимо да је у енглеском језику ситуација слична као и у српском – употребом глагола кретања и предлога који упућују на схему САДРЖАВАЊА, остварује се појмовна метафора ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ. Наравно, постоје разлике условљене разликама између српског и енглеског језика. На пример, употреба глагола *ући*, односно *enter*, у српском језику подразумева употребу предлога *у*, док у енглеском то није случај (нпр. *улази у историју* (пример 11.) наспрам *entering her senior year* (пример 44.)). Стога, у енглеском језику је могуће да се појмовна метафора ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ оствари употребом само глагола кретања, без предлога који упућује на САДРЖАВАЊЕ. Глаголи, који учествују у наведеној концептуализацији времена слични су у двама посматраним језицима – *доћи*, *отићи*, *проћи*, *ближити се*, *улазити* и др., односно *come*, *leave*, *reach*, *approach*, *lead to*, *get to* и др.

Када говоримо о глаголима који нису глаголи кретања, већ подразумевају кретање, треба навести да се метафора ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ (где се време концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР) може остварити и уз употребу глагола који само у одређеним контекстима могу подразумевати кретање. У нашем корпусу пронађена су два примера – са глаголима *be* и *see* (уз предлог *through*) који припадају наведеној метафори:

61. [...] I've been through two weeks of disinfection for nothing, God damn that captain! (Урс. 6)
62. But Palat was the one to stay with you and see you through your integrative years. (Урс. 100)

Основно значење глагола *be* (бити) и *see* (видети) не подразумева кретање, али у датим контекстима (*I've been through two weeks* (пример 61.) и *see you through your integrative years* (пример 62.)) са предлогом *through* имају значење кретања. Наиме, у примеру 61. израз *be through* има значење 'проћи кроз', док израз *see (someone) through* у примеру 62. има значење 'испратити (некога) кроз одређени период'.

Осим тога, постоје паралелни изрази у српском и енглеском језику у којима кретање није експлицитно, али се имплицира. Наиме, изрази *из* + временски појам + *у* + временски појам у српском, као и временски појам + *in* + временски појам + *out* у енглеском језику, примери су метафоре ЕНТИТЕТ ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ, и то тако да

ентитет пролази кроз временске јединице (дане, месеце, године, годишња доба итд.), излазећи из претходне и улазећи у наредну временску јединицу:

СРП

63. Upoređujući potpise Kowalskog iz godišnjeg doba u godišnje doba, iz godine u godinu, vidimo kako rukopis prati unutrašnje promene u Kowalskom. (Бас. 240)
64. Dato mu je da iz dana u dan istrajava u nastojanju da liči na Mahatmu, da istinski i do kraja odigra tu ulogu. (Дем. 31)
65. Iz večeri u veče listao je te oglase davno mrtvih ljudi, ponude koje nemaju više smisla blistale su u prašini starijoj od njega. (Пав. 167–168)
66. [...] celo telo joj je nepodnošljivo bridelo i njena klaustrofobija bila je iz časa u čas sve snažnija, a onda i taj osećaj nesavladivog umora, tupa glavobolja, gasovi u stomaku – naprosto nije znala s čim bi se pre borila. (Арс. 43)
67. [...] Dren leškari na dušeku, radi na novom broju fanzina, iz jutra u jutro ustaje srećan i svaki dan započinje s osmehom na licu [...]. (Арс. 47)
68. [...] ali ljutila se na samu sebe i smišljala različita uvredljiva imena kojima je nastojala da omalovaži i sebe i te glupave, besmislene snove koje sanja iz noći u noć i to gnjecavo žensko osećanje koje ju je sve češće zahvatalo. (Арс. 143)
69. То се понавља из године у годину, а разлози за ово мање-више су познати. (Пол.)

ЕНГ

70. Year in, year out; drought, famine, whatever. (Урс. 248)
71. I came back here, and I do this run every three decads year in year out through this same desert where you can't tell one sandhill from the next [...]. (Урс. 249)
72. Day in, day out, he lives with politics. (ЊЈТ)
73. There isn't an hour, day in, day out, that the Wallace house isn't under observation. (Сим. 19)

Време се у овим примерима концептуализује као ПЕЈЗАЖ, а временске јединице као САДРЖАТЕЉИ из којих ентитет (који се креће) излази, односно у које улази. Примери у српском језику показују већу разноликост када су у питању временски појмови атестирани у оквиру оваквих конструкција (*годишње доба* (пример 63.), *дан* (пример 64.), *вече* (65.), *час* (пример 66.), *јутро* (пример 67.), *ноћ* (пример 68.) и *година* (пример 69.)). У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика атестирани су само примери са лексемама *year* (примери 70. и 71.) и *day* (примери 72. и 73.).

Као што је био случај са кретањем преко дводимензионог простора, и код концептуализација времена као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА, кретање је могуће у оба смера. У изразима који су примери кретања у смеру ка прошлости (или кретање у оба смера) у српском језику се јављају сва три наведена предлога – *у*, *из* и *кроз*, док су у енглеском језику пронађени примери у којима се јавља предлог *into*, као и прилози *backward* и *forward*:

СРП

74. Било је људи који су се враћали из будућности и народу износили своје утиске. (Бећ. 51)
75. Nasledna ćelija smrti – grb uništenja, ide uz tok vremena iz budućnosti u prošlost i tako povezuje smrt s rođenjem, vreme s večnošću, Adama Ruhanija sa samim sobom. (Пав. 157)
76. Vreme koje je u jednom gradu već isteklo u drugom tek počinje, tako da čovek može između ta dva grada da putuje kroz vreme unapred i unatrag. (Пав. 267–268)
77. Гледајући његове цртеже можемо се са носталгијом, али без бола, вратити у време кад су ствари биле далеко романтичније него сада. (Пол.)
78. „Економска криза куца све јаче на монголска врата, док се разочарани људи данас углавном враћају у далеку прошлост, од пре осам векова, када се Џингис Канова Монголија простирала од Вијетнама до Мађарске”, прича Пагамсурен. (Пол.)
79. И објашњава каква је вредност овог путовања у прошлост и какав ће даљи развој доживети. (Пол.)

80. На крају разговора, другарски и од срца, предложили су нам повратак у младост, под кацигу и у ветар. (Пол.)
81. У покушају да пронађе одговоре на наведена питања, мр Јасна Хрнчић, психолог са Института за социолошка и криминолошка истраживања, направила је мали стручни излет у прошлост код репрезентативног узорка малолетних делинквената [...]. (Пол.)

ЕНГ

82. So we beat on, boats against the current, borne back ceaselessly into the past. (Фиц. 188)
83. The nothingth of a second for which the hole existed reverberated backwards and forwards through time in a most improbable fashion. (Ад. 82)
84. Retreating into the past, she finds herself reliving one particular hot summer in Nagasaki, when she and her friends struggled to rebuild their lives after the war. (Каз. опис других романа)
85. [...] while from far away, down in the hollows above the river valley, the whippoorwills talked back and forth through the silver night. (Сим. 199)
86. “It’s like going back in time,” said Kevin Jose Sanchez Gonzalez [...] (ЊЈТ)
87. “Nobody died in the attack,” he says, which made it easier to go back to that day, frightening though it was. (Гугл)

У оквиру наведених примера из корпуса српског језика може се приметити да је публицистички стил богат извор оваквих метафора јер, као што се пропагира усмереност ка будућности, заступљена је носталгична окренутост прошлим временима (нпр. *вратити у време кад су ствари биле далеко романтичније него сада* (пример 77.), *док се разочарани људи данас углавном враћају у далеку прошлост* (пример 78.) и сл.) у зависности од типа новинског текста (видети примере 18–25. у овом поглављу, у којима се пропагира окренутост ка (најчешће бољој) будућности).

Када је у питању кретање кроз време, навешћемо још и да су пронађена два примера, по један у оба испитивана језика, који представљају случај кретања које се дешава дуж вертикалне осе, а проширивање корпуса би несумњиво изнедрило још сличних примера⁸²:

88. Песник је ту сишао низ време и ослонио се на најдубље основе хришћанског учења и вере, на учење о стварању света, као и на светоотачко или опште наслућивање Божје промисли. (Пол.)
89. Through all the years this mid-nineteenth-century Santa had ridden down the snowy aisles of time, with his whip uplifted in happy greeting to the woodland creatures. (Сим. 31)

У примеру 88. вертикалност се остварује употребом глагола чије значење подразумева кретање одозго надоле (*сићи/силазити*) и предлога *низ*, који такође упућује на кретање по вертикалној оси. У примеру 89. глагол кретања (*ride*) не подразумева кретање по вертикалној оси, али на вертикалност упућује предлог *down* (*низ*).

5.3. Резиме

Језичке изразе у оквиру којих се остварује метафора КРЕТАЊА КРОЗ ВРЕМЕ поделили смо у два пододељка – примери који се односе на време као ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР и оне који се односе на време као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР. У оквиру првог дела показали смо да се кретање *по (дводимензионалном) времену* остварује у оба посматрана језика и то сличним језичким средствима –

⁸² Као што показују примери из тезе Катарине Расулић (2002:371): (нпр. [...] *njegova misao se vertikalno spušta kroz nanose vremena*).

глаголима *доћи, отићи, проћи, ближити се, вратити (се)* и сл., односно *reach, approach, come, leave, move forward, lead to, get to, return* и др.

Поред тога, показано је и да се метафора ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ/ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ЖИВОТ остварује и када се време, односно његови сегменти, концептуализује као ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР. У српском језику у оквиру ове метафоре нађени су примери са глаголима *улазити, пробијати, гурати*, предлозима *у* и *кроз* и *из*, а слично стање затечено је и у енглеском језику – пронађени су примери са глаголима *go, enter, come* и *pass* као најфреквентнијим, али не и јединим; предлозима *in(to), out* и *through* и другим језичким средствима.

Атестирана су и два примера у којима се остварује вертикално кретање кроз време, што додатно потврђује постојање вертикалне организације времена у посматраним језицима и постојање паралела у српском и енглеском језику при концептуализацији времена као ДВОДИМЕНЗИОНАЛНОГ И ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА КРОЗ КОЈИ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ.

6. КРЕТАЊЕ ВРЕМЕНА

Као што смо навели у поглављу о теоријско-методолошком оквиру дисертације, иако су наизглед некомпатибилне, концептуалне метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ и ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЛИ СЕ КРЕЋЕ не искључују једна другу, чак се могу остваривати у оквиру истог језичког израза. Заправо, заједничко им је да се *пролажење* времена концептуализује у смислу релативног кретања посматрача и времена, те суштински представљају варијанте једна друге као обрнути однос *фигуре* и *основе*. Наиме, у зависности од тога шта се узима као оријентир – време/временски интервал или посматрач, проток времена профилише се као статичност било посматрача било времена. Додатну потврду тези да су метафоре које подразумевају кретање времена и кретање кроз време у сагласности и да не искључују једна другу чине примери у оквиру којих се остварују обе метафоре тако што се експлицира кретање посматрача и времена. Поред најзаступљенијег језичког израза у српском језику, када је ова метафора у питању – израза *ићи у корак с временом/ићи испред (свог) времена* – паралелно кретање ВРЕМЕНА и ПОСМАТРАЧА огледа се и у изразима са глаголом *претећи, побећи, заостајати* и др.:

1. Ноћу да pretekнем време. Da ga opišem pre nego što stigne do određenog vremena i tada mu neće preostati ništa drugo nego da bude onakvo kakvo sam ga ja u božanskom nadahnuću odredio da bude. (Бас. 35)
2. – Inspektore – реће Holms – ne treba smetnuti s uma da i kriminalci idu u korak s временом. Za nas je bitno da idemo korak ispred vremena. (Бас. 93)
3. Niko ne može da umakne istoriji. (Бас. 390)
4. Ако имате мрву здравог разума, нећете избећи славу, историју, вечност. (Бећ. 24)
5. Некад су људи страдали што су ишли испред свог времена. (Бећ. 31)
6. Данас нико не може ићи испред свог времена, могу само ретки остаци тапкати иза њега. (Бећ. 31)
7. Što je god ono brzo uzimalo odslikavajući svet kao predujam od budućnosti, drugo, on sporo, vraćalo je i namirivalo dug prvog, jer je u odnosu na sadašnjost kasnilo tačno onoliko koliko je ono prvo žurilo. (Пав. 37)
8. On se trudi da njegova budućnost ne uspori hod i rast, ali pazi da se ni sam ne zaleti i ne krene brže no što ona može da odmiče pred njim. To je neka vrsta trke. (Пав. 44)
9. Nihila Musu brine osećaj da sve to zapravo nikad neće prestati, ta neprestana jurnjava za временом које podmuklo odmiče i uvek je na korak od тебе. (Арс. 236)
10. Istine radi valja reći da sadašnji izgled turističkih objekata zaostaje za modernim временима, jer i turizam ovde prolazi kroz duboku krizu tranzicije.

Сама употреба глагола *претећи* у првом примеру подразумева кретање и посматрача и времена, јер има значење 'крећући се у истом смеру претећи некога' (РМС, стр. 2710.). Осим наведеног глагола атестирани су и глаголи *умаћи* (пример 3.), *избећи* (пример 4.), *каснити/журити* (пример 7.) и *заостајати* (пример 10.), те глагол *ићи* у комбинацији са другим изразима (*ићи у корак с временом* (пример 2.) и *ићи испред свог времена* (примери 5. и 6.)), чијом се употребом такође остварује појмовна метафора ПОСМАТРАЧ И ВРЕМЕ СУ ОБЈЕКТИ У ПОКРЕТУ. Такође, наведена сликовна схема, која подразумева кретање и

времена и посматрача, може се остварити и употребом именица. У корпусу српског језика пронађен је пример са лексемом *трка* (пример 8.), која има значење 'такмичење у брзини трчања, утрка' (РМС, стр. 3546.), као и пример са лексемом *јурњава* (пример 9.), која има значење 'јурење, трчање, трка, ужурбано кретање; гужва, метеж, неред' (РМС, стр. 1346.).

У енглеском језику у оквиру испитиваног корпуса, паралелно кретање ЕНТИТЕТА и ВРЕМЕНА огледа се у употреби израза *come (before/with), go, elude, follow* и *race (against)*:

11. The myth—the one who comes before the millennium—'a stranger, an outcast, an exile, bearing In empty hands the time to come. (Урс. 186)
12. I told her our son's village was more easily reached by the low road, and she agreed herself then it was hardly worth our while, there being nothing troubling me but the usual aches that come with the years. (Каз. 70)
13. It [future] eluded us then, but that's no matter - to-morrow we will run faster, stretch out our arms farther ... (Фиц. 188)
14. A British colony from 1920, this country became independent in 1963, following a decade of unrest (the Mau Mau rebellion). (Крис. 53)
15. Following a period of financial indiscipline among Company servants, the 1784 India Act established a Board of Control [...]. (Крис. 47)
16. A period of conflict with France was followed in 1816 by the establishment of Bathurst [...] (Крис. 51)
17. Russia Launches Pontoon In a Race Against Time To Help Raise Sunken Sub (ЊЈТ)
18. Recital manners come and go with the times, as they should. (ЊЈТ)
19. Britain will have a minority government after the Conservatives failed to gain the majority needed, following a night of Labour wins [...]. (УКН)

Најфреквентнија је употреба глагола *follow* у значењу 'to go, proceed, or come after'⁸³ (примери 14, 15, 16. и 19.). Поред глагола *follow* у корпусу енглеског језика пронађени су и глаголи *elude* (*it [future] eluded us then* (пример 13.)) и *come/go* (изрази *come before* (пример 11.) и *come* (и *go*) *with* (примери 12. и 18.)), чијом се употребом такође остварује сликовна схема истовременог кретања ВРЕМЕНА и ПОСМАТРАЧА. У оквиру наведе сликовне схеме, и у енглеском језику атестирана је употреба именице и то у примеру 16. (*Race Against Time*).

У оквиру мапирања домена ВРЕМЕНА и КРЕТАЊА, таквог у којем се и ВРЕМЕ и ПОСМАТРАЧ профилишу као објекти у покрету, уочене су одређене паралеле између српског и енглеског језика. Наиме, у оба језика наведена схема се остварује употребом глагола чије значење подразумева истовремено кретање два ентитета (*претећи, избећи, заостајати, каснити* и *журити*, односно *follow* и *elude*), те глаголима кретања који у комбинацији са другим лексемама подразумевају истовремено кретање оба ентитета (*ићи у корак са/ићи испред*, односно *come before* и *come/go with*), али и употребом именица (*трка* и *јурњава*, односно *race*).

Надаље у овом поглављу издвојићемо примере у којима се време профилише као ОБЈЕКАТ У ПОКРЕТУ у српском и енглеском језику, те језичка средства којима се ова сликовна схема остварује.

У делу који се бави експлицирањем кретања времена (6.1.) анализирани су примери са глаголима кретања, лексемама у придевској функцији, а које подразумевају кретање, као и примера у којима се време концептуализује као ток. Поред тога, примери су анализирани и у односу на смер и брзину кретања. У одељку 6.2. анализирани су примери који подразумевају стационарност ПОСМАТРАЧА, те имплицирају кретање ВРЕМЕНА.

⁸³ <https://www.merriam-webster.com>

6.1. Експлицирано кретање

Као што је већ речено у поглављу 5, у српском, као и у енглеском језику, далеко су бројнији примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ од примера у којима се остварује КРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА КРОЗ ВРЕМЕ. Сматрамо да се разлог томе налази у човековом искуству времена, односно начину на који перципирамо време као нешто на чији проток немамо утицаја, те се ПОСМАТРАЧ чешће концептуализује као ПАСИВАН/СТАЦИОНАРАН ЕНТИТЕТ, а време као ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ.

Језичка средства којима се наведена метафора остварује су бројна и у овом поглављу биће анализирана према лексемама (најчешће глаголима) који иду уз испитиване временске појмове.

Што се тиче анализе српског језика, почећемо од глагола *долазити* (укључујући и придев (*на*)*долазећи*), који је, када говоримо о схеми КРЕТАЊА ВРЕМЕНА, један од најчешћих уз временске појмове. Временски појмови/интервали који су у испитиваном корпусу пронађени уз наведени глагол обухватају широк спектар различитих лексема – *време, дан, месец, будућност, празници* (нпр. *Ускрс, час, век, тренутак*):

20. Ali doći će vreme kukavne Nove Evrope, kada se progoni neće anatemisati. (Бас. 33)
21. Eto, doći će dan kada će kuće u daljini izgledati male, sasvim male. (Бас. 50)
22. Дошло је време када нико не признаје непризнате, јер су непризнати својом кривицом. (Бећ. 33)
23. Још ниједно време није било будућност, још ниједан пут будућност није дошла, али није попустила ни вера у њен долазак. (Бећ. 35)
24. Будућност ће доћи тек када сви изгинемо за њу. (Бећ. 38)
25. U nastavku savetuje čitaoce da učine posete siromašnim građanima, na istoj strani donoseći spisak sa adresama i opisom materijalnog stanja svakog od njih, „kako na Uskrs koji dolazi ne bi bilo gladnih”. (Дем. 110)
26. [...] podiže obrve u znak čuđenja (*zašto stoji tu? zašto samo stoji i ne mrda?*), *bleibe, reste, stay, la la la la la*, isto se pita i on sam a ipak – ne odlazi, došao je strašan čas (*strašan, Dren, zašto strašan?*) [...]. (Арс. 42)
27. Од вас овде као и од свих припадника РВ и ПВО очекујем да у временима која долазе будете успешни исто онолико колико сте били успешни у тешким ратним данима, рекао је Петровић. (Пол.)
28. Kad dođe mesec rebi-ul-evel, Neretljanin uoči 11. petka uze pištolj i onu viljušku kupljenu u Solunu, raskora „Šejtanov grob” i nađe u njemu gde leže dvojica. (Пав. 118)
29. Због ове чињенице многи аналитичари верују да ће се точак глобализације у долазећем веку ипак зауставити. (Пол.)
30. [...] „Американци живе на сунчаној страни планине, ноћ је прошла, ми смо спремни за надолазећи дан” [...]. (Пол.)
31. Можда ће поново доћи тренутак за Бахове свите. (Пол.)

Поред глагола *доћи/долазити*, најпродуктивнији глагол кретања у српском језику уз временске појмове јесте глагол *проћи/пролазити*. Разлика је у томе што се примери са глаголом *долазити* углавном односе на догађаје/временске интервале у будућности (који, дакле, тек *долазе*), док се примери са глаголом *пролазити* односе на догађаје/интервале који су у прошлости или још увек трају:

32. Ali zbivanja u tadašnjoj skoroj budućnosti, sada prošlosti koja nikako da prođe, najpre me je demantovala. (Бас. 11)
33. Trebalo je da prođu godine i godine pa da shvatim da smisao ne mogu pronaći [...]. (Бас.195)

34. Прошла су она времена када су ђаци истеривани из школе због напредних идеја! (Бећ. 31)
35. Одавно су прошли дани за које су се борили највећи умови наше прошлости. (Бећ. 35)
36. Граматички и нарочито гласовни системи мењају се знатно спорије, па често прође више десетина или чак која стотина година док нека таква промена постане приметна. (Буг. 36)
37. Prošlo je tek nekoliko meseci otkako je Jovan Kanela iz Hrvatske izbegao u Kragujevac. (Дем. 15)
38. Ali, dani su nemilice prolazili, a gospodin Pantović nije dobijao obaveštenje da je Njegovo Veličanstvo imalo uvid u sadržaj čestitke. (Дем. 107)
39. [...] Džima to ljuti, meseci prolaze u uzaludnim poznanstvima i dopisivanjima od kojih na kraju, po pravilu, ne bude ništa [...]. (Арс. 36)
40. A zima lagano prolazi i vesti s Kosova su sve gore i gore. (Арс. 48)
41. [...] a kad je već prošlo dva sata počelo je sve to da mi bude malo čudno [...]. (Арс. 180–181)
42. [...] ko zna kolko sam sati spavo samo što se meni to brate činilo ko da je samo sekund prošlo [...]. (Арс. 181)
43. „Pa, prošla je ponoć”, objasnio joj je Martin, ponovo gledajući u tekst. (Арс. 207)

Такође, бројне и разноврсне лексеме налазе се у конструкцијама са глаголом *проћи* – *прошлост* (пример 32.), *дани* (примери 35. и 38.), *време* (пример 34.), *година* (примери 33. и 36.), *месец* (примери 32. и 39.), годишња доба (пример 40.) и др.

Сличне семантике је и глагол *минути*, с тим што се ретко налази у облику глагола (у испитиваном корпусу пронађен је само један пример са глаголским обликом) у односу на израз *минула* (у значењу 'прошла'):

44. Време повољних цена је минуло. (Пол.)

Појава да се уз временске појмове фреквентно користе придеви добијени од глагола кретања (као што је био случај у примерима са изразима *долазећи век* и *надлазећи дан*) честа је не само када је глагол *минути* у питању, већ и други глаголи кретања. Тако се у српском језику метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ остварује и кроз употребу израза *минула*, *прошла*, *идућа*:

идућа/идући/идуће

45. Председнички избори у САД су заказани за 7. новембар ове године, с тим што ће смена у Белој кући бити обављена 20. јануара идуће године. (Пол.)
46. [...] dade mu kraj svoga pojasa da poljubi i odvede ga na tom pojasu kao na uzdi i u prvoj senci pruži mu ključ naznačivši kuću u Prijekom gde će ga čekati iduće večeri. (Пав. 209)
47. Idućeg jutra u tom šatoru je i umro. (Пав. 64)
48. А на данашњи дан, идуће недеље, Партизан стартује и у борби за бодове у југословенском шампионату. (Пол.)

прошла/прошли/прошло

49. Prošle jeseni, dnevni listovi su u dnu kulturnih rubrika doneli kratku vest da je u Daramsali, u Indiji, u šezdeset prvoj godini umro Jozef Kowalsky, pesnik, pripovedač i esejist. (Бас. 223)
50. Од ових је само есперанто, изум пољског лекара Заменхофа крајем прошлог века, стекао и задржао нешто шири круг присталица. (Буг. 61)
51. U istoj ulici je prošle nedelje, prednoć, gosn Raka izbio gospa Micu u njenom stanu i sav potrešen prizorom koji je potom nastao – pao u nesvest. (Дем. 143)
52. Prošlog Uskrsa čim smo ušli dunuo je jugo i ona je bila u prilici da mu pruži nova proročanstva [...]. (Пав. 43)
53. [...] Lola koja je bila u Berlinu i prošle godine objašnjava Drenu potanko kako je sve to tad izgledalo [...]. (Арс. 55)

минула/минули/минуло

54. Синтагме као *радни људи и грађани* или *радници, сељаци и поштена интелигенција*, још увек у оптицају у нашем политичком жаргону, нескривено отеловљују идеолошке предрасуде једне минуле епохе [...]. (Буг. 149)
55. Минулих година југословенску репрезентацију су потресале бројне повреде, али врло ретко ако су припреме биле комплетне са базичним делом одрађеним на планини. (Пол.)
56. На истуреним тачкама су куле, које су служиле за склањање стражара-војске од сунца и невремена, у минулим вековима. (Пол.)

Наведене лексеме у придевској функцији веома су фреквентне у српском језику и атестиране су уз лексеме *година* (примери 45, 53. и 55.), *век* (примери 50. и 56.), *недеља* (примери 48. и 51.), лексеме које се односе на делове дана (примери 46. и 47.), годишња доба (пример 49.), празнике (пример 52.) и др.

Као што се може видети из до сада наведених примера, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЛИ СЕ КРЕЋЕ једна је од основних концептуализација циљног домена ВРЕМЕ, те је очекивано да ће се, у оквиру испитиваног корпуса, уз временске појмове наћи широк спектар глагола кретања. Поред глагола *стићи* који је по својој семантици сличан глаголу *долазити*, у корпусу су пронађени и глаголи (као и изведенице од датих глагола) *одмицати*, *промицати*, *прикрадати*, *затицати*, *наступати*, *наилазити*, *ближити се*, *помаљати*, *прећи*, *одвијати*, *зауставити*, *претходити* и *следити*:

стићи

57. [...] i to olovno nebo koje joj je snažno pritiskalo potiljak i čelo i koje ničim nije ukazivalo da je stiglo barem nekakvo proleće, to tmurno proleće devedeset devete. (Арс. 43)
58. Коначно, када је, како бисмо ми то данас рекли, стигао дан „Д”, показало се да упркос притисцима, помоћи управе логора, застрашивањима појединаца, глади и болести [...]. (Пол.)

претходити (претходна)/следити (следећа)

59. Stotine, hiljade godina samoće koje prethode trenutku kada će sve biti jedno u jednom. (Бас. 84)
60. Već sledeće, 1926. godine, Kowalsky odlazi u Indiju, bez sumnje pod uticajem Šopenhauerove filozofije koju je intenzivno proučavao. (Бас. 230)
61. [...] sigurno će nepromenjen ostati i posle velikih fizičkih promena koje mu godine koje slede donose. (Гугл)
62. U toku prethodne nedelje, na području Policijske uprave u Somboru, evidentirano je 11 saobraćajnih nezgoda. (Гугл)

одмицати/промицати/измицати (бити на измаку)

63. Pre svega, klasični metodi spasenja više nisu primereni vremenu koje je toliko podmaklo u pokvarenosti da postoje specijalne institucije i službe za sprečavanje spasenja. (Бас.128)
64. Kako je istorija odmicala, teror reči je postao do te mere totalitaran da s pravom iznosim tvrdnju da su reči, njihovi vajkada uobličeni klišeji i šabloni, te koje vladaju nama, ne mi njima. (Бас. 311)
65. Тако су, kako vreme odmiče, сва моја мишљења врло ограниченог рока трајања. (Бас. 315)
66. [...] posle tri ili četiri časa dobija visinu od jednog metra, a potom deblja i na izmaku dana ne može se više prstima obuhvatiti. (Пав. 230)
67. Bio je utorak i moje reči te prve večeri bile su nakisele i tvrde pod zubima, ali sledećih večeri opazih da mi reči kako je odmicala jesen sazrevaju iz dana u dan, kao neko voće [...]. (Пав. 262)
68. Kako proleće odmiče, Marija sve više vremena provodi na terasi, satima čita ili iz prikrajka motri na skvot prekoputa. (Арс. 50)
69. Jutro je već na izmaku, dan je sunčan, сва домаћинства су већ одавно живнула [...] (Арс. 101)
70. U toj mrtvoj pustoši on jede, spava, prazni se, jede, spava, prazni se, odmiču tako sati i dani i nedelje i meseci, možda čak i godine, decenije i vekovi, ne zna koliko je vremena prošlo otkad je ušao ovde, u ovo carstvo tame i slobode [...]. (Арс. 130)
71. Ali, godine su odmicale i potreba je rasla i jenjavala, rasla i jenjavala [...] (Арс. 188)

72. Најзад , како је јуче рекао портпарол клуба Слободан Новаковић, следи и акција тражења навијача Партизана који су обележили овај век на измаку. (Пол.)

наступати (наступајући)/ наилазити

73. Nastupajućeg jutra papas Avram umoran od noćnog boja počinu pred šatorom, a Masudi i Nikon Sevast sedošē da se kockaju. (Пав. 62)
74. То је неки датум – 2. X 1982. и ја с чуђењем закључујем да је то датум који ће наступити тек кроз неколико месеци. (Пав. 105)
75. Када опазите да је дан који наступа исувише црн, разлупате лепо своје јаве и избегнућете све непријатности. (Пав. 109)
76. А тада наиде месец джемаз-ул-евел и друга джума у њему. (Пав. 152)
77. Nastupajuća subota bila je za njega velika kao petak, i on je jasno osećao sve što ima da učini. (Пав. 159)
78. [...] и кад би наишло svakogodišnje doba obnavljanja vetrova, svet se skupljao na takvim mestima i slušao ko je od graditelja sastavio najlepšu pesmu. (Пав. 175)
79. Нова „адидасова” лопта им је често из руку испадала и после почетног вођства од 3:1 за „плаве” у 5. минути, наишао је период одличне игре Словенаца који су за свега четири наредна минута направили 5:0 у своју корист

приближавати/ ближити се

80. Иако се мај ближи и дани су топлији, Dren u stomaku носи све интензивнији осећај понирања. (Арс. 55)
81. [...] април се ближи крају, још мало па ће Valpургијска ноћ и традиционалне првомајске демонстрације а то се не пропушта [...]. (Арс. 55)
82. [...] веровали су тврдо да се доба njihovog ratovanja i potucanja по planinama и врлетима сигурно ближи крају кад је њихова јединица, спроводећи групу залуталих британских pilota до базе , iznenada упала у ирачку заседу. (Арс. 161)
83. Према његовим речима, народно јединство је основни концепт, а конкретна решења за предстојеће изборе утврђиваће партијски органи како се дан избора буде приближавао, о чему ће јавност бити благовремено обавештена. (Пол.)
84. [...] убеђени да ово зло не може вечито да траје и да се ближи дан када ће на овим просторима завладати ред и мир и благостање. (Пол.)
85. Приближавањем датума одржавања председничких и парламентарних избора у СР Југославији и локалних избора у Србији, као и приближавањем датума смене америчке администрације, из неких западних центара моћи појачава се притисак и изазивају се нове тензије [...]. (Пол.)

Примери 57–98. навођени су у складу са груписањем према основном значењу или према корену речи, те имамо и навођење глагола са другим врстама речи у оквиру исте поделе (нпр. *одмицати/промицати/измицати/бити на измаку* (примери 63–72.) или *наступати (наступајући)/ наилазити* (примери 73–79.)). Дакле, поред глагола *стићи*, у значењу 'идући доспети на исто место, наћи се на истом месту с неким који је био измакао, достићи, сустићи' (РМС, стр. 3364.), издвојили смо примере са глаголима *претходити* (у значењу 'ићи испред некога, нечега; збивати се пре нечега'⁸⁴ (РМС, стр. 2721.)) и следити (у значењу 'ићи, кретати се за неким, пратити' (РМС, стр. 3275.)), као и глаголе са кореном 'мицати'⁸⁵ (*одмицати/промицати/измицати*) и са њима повезан израз *бити на измаку* (примери 63–72). Високофреквентна је и употреба лексеме *наступајућа* и глагола *наступати* (у значењу 'наићи, доћи, приспети, ступити на неко место

⁸⁴ Иако се у речнику, као једно од основних, наводи темпорално значење лексеме *претходити*, издвојили смо неколико примера као паралелу примерима са изразом *следити*, а који као прво значење нема наведену темпоралну употребу. У сваком случају, примарно значење обе лексеме јесте у вези са кретањем, те употреба наведених лексема уз временске појмове свакако говори у прилог продуктивности мапирања између домена ВРЕМЕНА и КРЕТАЊА.

⁸⁵ РМС (стр. 1892.) за лексему *мицати* као основно значење наводи: 'померати с неког места, уклањати, склањати'.

настављајући кретање' (РМС, стр. 2100.)), те глагола *наилазити* (у значењу 'идући, крећући се приближити се, примаћи се, доћи; кренути, поћи (неким путем, неким правцем)' (РМС, стр. 2029.)), као и *приближавати/ближити се* (у значењу 'примаћи се близу некоме или нечему, поред, покрај, уз некога или нешто, преместити се ближе некоме или нечему' (РМС, стр. 2730.)).

Мања је учесталост других глагола (и са њима повезаних лексема) кретања, али их наводимо као прилог тврдњи да је концептуализација времена као ОБЈЕКТА У ПОКРЕТУ веома продуктивна у српском језику:

прикрадати

86. Noć se za to vreme lagano prikrada kroz odškrinut prozor. (Арс. 236)

затицати

87. Ноћ ће их затицати у гаражама, на пустом друму, на отвореној прузи. (Бећ. 68)

прећи

88. Извршни одбор Српског лекарског друштва изразио је велико задовољство што се у здравству најзад уводи ред, јер је, како је рекао професор др Боривоје Крејовић, време прешло оних чувених пет минута до дванаест.

помаљати

89. Иначе, лепо је posmatrati jutro kako se pomalja kroz prozor nakon duge, neprospavane noći. (Арс. 184)

одвијати/развијати (развој)

90. Događaji počinju da se odvijaju vrtoglavom brzinom. (Бас. 156)

91. Događaji se odvijaju po *sopstvenoj logici propadanja*, bez ikakve mogućnosti da se na nju deluje. (Бас. 157)

92. Kasniji razvoj događaja pokazao je da su se predviđanja Velikog Majstora obistinila. (Бас. 194)

93. Adamov pad, vele mistici, nije *događaj*, katastrofa posle koje istorija – istina u lošijim okolnostima – počinje da se odvija uhodanim tokovima i da, čak, kako neki predviđaju – napreduje. (Бас. 7)

покренути

94. Ma šta mislili o pojedinačnoj ličnosti ovog ili onog faloida, izvesno je da su oni pokretači istorije. (Бас. 304)

зауставити

95. Da zaustavimo vreme? (Бас. 290)

96. Ustanove i nisu ništa drugo do detinjast pokušaj da se zaustavi vreme [...]. (Бас. 338)

97. Да су на свету само такви, живот би се зауставио. (Бећ. 19)

98. Искуство жели да заустави живот. (Бећ. 19)

Глагол *прикрадати* као основно значење има 'неприметно, кришом приближити се, ушуњати се' (РМС, стр. 2751.), што подразумева кретање. Исто важи и за глаголе *прећи* (у значењу 'идући, премештајући се превалити (какво растојање, какав простор)' (РМС, стр. 2721.)), *затицати* (у значењу 'доћи негде код некога пре него што неко или нешто одатле оде; наћи, срести на одређеном месту' (РМС, стр. 1098.)). Нешто слабије упућивање на кретање имамо у изразима са глоглима *помаљати се* (у значењу 'показати се, појавити се (делимице али довољно видно) пред очима' (РМС, стр. 2561.)) и *одвијати/развијати се* (у значењу 'одмотати се, размотати се' (РМС, стр. 2258.))⁸⁶. Глагол *зауставити* подразумева 'престанак кретања', те се имплицира да кретање постоји (пре заустављања). У примеру 94. уз временски појам (*историја*) стоји именица *покретач*, настала од глагола *покренути* (у значењу 'помоћи, померити с места' (РМС,

⁸⁶ Да је заиста у питању кретање показују и други изрази у оквиру наведених примера (нпр. *одвијају вртоглавм брзином* (пример 90.) или *да се одвија уходаним токовима* (пример 93.)). Брзина и ток су аспекти преузети из домена КРЕТАЊА.

стр. 2539.)), што такође имплицира кретање датог временског појма уз који именица стоји.

Као што из наведених примера можемо видети, концептуализација времена као ОБЈЕКТА У ПОКРЕТУ веома је продуктивна у српском језику и дозвољава употребу великог броја глагола кретања. Сматрамо да би проширена претрага изнедрила још разноврсније примере у којима уз време и временске интервале стоје и многи други глаголи који означавају кретање.

У енглеском језику најпродуктивнији глагол кретања уз временске појмове јесте *come* (укључујући *come along/around*), као и изведени придев (*coming*). У овим примерима човек/посматрач концептуализује се као НЕПОКРЕТАН ЕНТИТЕТ који чека време, односно интервале да „дођу”. Лексеме које се могу комбиновати са глаголом *come* бројне су и разноврсне – поред саме лексеме *time* пронађене су и лексеме које се односе на дан и његове делове, седмицу, месец, годину и др.:

време

99. “You want kids?”/ “Yes, when the time comes.” (Урц. 145)
100. “I think,” said David, “that the time has come to say what we really are.” (Сим. 75)
101. When the time should come, could he cut his tie with all the other races and all the mysteries of the other stars? (Сим. 152)

дан

102. Fear of madness drove him to seek help when day came. (Урц. 96)
103. There’ll be no sly boatman able to trick us then, even if there ever comes a day we care at all for his foolish chatter. (Каз. 89)
104. In the days to come, remember us. (Каз. 343)
105. Should he leave this station, the long procession of days to come would end. (Сим. 178)

делови дана

106. All day long on Anarres we dig lead in the bowels of the mines, and when night comes, after our meal of three bolum grains [...]. (Урц. 174)
107. When morning came, he went to tell the nearest neighbor and that neighbor notified the others and someone went to get a preacher. (Сим. 9)
108. But come night they’ll be liquored up and won’t have good sense. (Сим. 154)

недеља/месец/година

109. I will easily make up time on my journey, and be all the better for the weeks of unbroken toil to come. (Каз. 345)
110. Mr. Faircloth said tonight that he would give the race “serious consideration” in the coming weeks. (ЊЈТ)
111. In the coming months, a chief executive will be hired for the new venture, which will have an equal number of representatives from each studio on its board [...]. (ЊЈТ)
112. May this be a famous day, Master Axl, from which our land can be in peace for years to come. (Каз. 243)
113. A million years ago there had been no river here and in a million years to come there might be no river-but in a million years from now there would be, if not Man, at least a caring thing. (Сим. 204)

годишња доба и сезона

114. Winter that year came early, cold, and dry in the Northern Hemisphere. (Урц. 190)
115. [...] compared with this fulfilled magnificence of life, rich in the sense of history and of seasons to come, inexhaustible. (Урц. 53)
116. For surely these good monks face many chilly nights yet before the summer comes. (Каз. 224)
117. There was wheat that never would be harvested, trees that would not bloom when spring came round again [...]. (Сим. 1)
118. Hard never to feel the sun or wind again, to never know the smell of the changing seasons as they came across the Earth. (Сим. 98)

доба

119. As middle age and old age came on, most of them changed their View. (Урц. 96)

120. Takver said. "It's old age coming on. It must be terrible to be thirty." (Урс. 201)

момент/тренутак

121. However, when the moment came she would be too busy evaporating herself to notice it. (Ад. 34)

122. A moment of doubt came to Ford as he watched the grey landscape move beneath them. (Ад. 123)

123. What he'd do or how he'd meet the threat, he had no idea until that moment came. (Сим. 23)

догађај

124. He looked around the station and the quietness and the waiting still was there, as if the very structure might be marking time for an event to come along on the natural flow of time. (Сим. 161)

Мали број одабраних примера са глаголом *come* који су овде наведени сведоче, пре свега, о продуктивности појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ, али и о сличности са стањем у српском језику. Наиме, и у српском језику глагол *доћи/долазати* се показао као најпродуктивнији глагол кретања уз временске појмове, те су у комбинацији с овим глаголом атестиране лексеме *време, дан, будућност, Ускрс, час, тренутак, месец, век* и др. (видети поглавље 6.1., примере 1–12.).

Поред глагола *come* у великом броју случајева јавља се и глагол *go* што потврђује да и у оквиру овог изворног домена постоје снажне паралеле у двама посматраним језицима – и у српском језику најфреквентији глаголи којима се остварује метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ јесу *доћи/долазити*, али и *проћи/пролазити*, који представљају пандан глаголима *come* и *go* у енглеском језику.

125. As the night went on young lovers wandered off to copulate, seeking the single rooms [...] (Урс. 47)

126. As the year went on he took to spending a good deal of his time writing letters to Atro and other physicists and mathematicians on Urras. (Урс. 129)

127. The decads went by, and the quarters. (Урс. 130)

128. The moment was gone; he saw it going. (Урс. 226)

129. A long time went by and then out of nowhere, out of fucking nowhere, I'm in London [...] (Ад. 265)

130. Not that it mattered to the Fishers, for sometimes days went by in which they did not pick up their mail. (Сим. 41)

131. Scarcely a week went past that the alien travelers did not leave several with him. (Сим. 45)

132. As the years went on, there would be more and more. (Сим. 59)

133. There had been the good moments and the bad, but by and large his life had gone on serenely and without alarming incident. (Сим. 143)

134. In short, there is every likelihood of 'core' features of English grammar becoming a major feature of the description of New Englishes, as time goes by. (Крис. 158)

Видимо да је и уз глагол *go* велика разноврсност временских појмова атестираних у оквиру израза. Тако је наведени глагол пронађен уз лексеме *time, year, week, night, decad, life* и *moment*.

Осим наведених глагола јавља се и глагол *pass*⁸⁷ (овде смо укључили и лексему *passing*) којим се такође остварује метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ. Употреба овог глагола паралелна је употреби глагола *проћи/пролазити* у српском језику (као што је био случај и са одређеним примерима са глаголом *go(by)*):

⁸⁷ Глагол *pass* анализирали смо и у оквиру поглавља 5.1. код примера облика *pass* + временски појам, а који представљају језички израз метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ. Међутим, овде су у питању примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ.

135. "As I see it," he informed Shevek, "your Simultaneity Theory simply denies the most obvious fact about time, the fact that time passes." (Урс. 178)
136. He does not know time passes; he does not understand death. (Урс. 179)
137. As hundreds of millions of years passed, more and more stars formed [...] (ЊЈТ)
138. There's weeping somewhere even now, and there may be a great deal more before the night's passed. (Каз. 62)
139. I was but a young knight then, and besides, is he not proved right each year that passes? (Каз. 244)
140. It said: The history of every major galactic civilization tends to pass through three distinct and recognizable phases, those of Survival, Enquiry, and Sophistication, otherwise known as the How, Why, and Where phases. (Ад. 219)
141. The yard around it had changed with the slow growth of the years, with the clump of lilacs thicker and more rank and tangled with each passing spring [...]. (Сим. 156)
142. It was not unusual for many hours, even for a day, to pass without any traffic. (Сим. 147)

Глагол *pass* анализирали смо и у оквиру поглавља 5.1. код примера облика *pass* + временски појам, а који представљају језички израз метафоре ЧОВЕК ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ. Међутим, овде су у питању примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ. Наиме, за разлику од примера у поглављу 5.1., у којима је глагол *pass* прелазни глагол (видети примере 21–27.), време и временски интервали се, у примерима 135–142. профилишу као ЕНТИТЕТ КОЈИ ПРОЛАЗИ. На пример, у изразу *hundreds of millions of years passed* (пример 137.) временски појам (*године*) је тај који пролази, јер се у наведеном примеру глагол *pass* јавља као непрелазни глагол у значењу '*move, procede, go*', односно '*go away*'.

Као што је био случај у српском језику, уз временске појмове јављају се и лексеме у придевској функцији настале од глагола кретања. У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика атестиране су лексеме *gone* (и један пример са *bygone*) и *past*. Временски појам, уз који стоји једна од ових лексема, концептуализује се као ОБЈЕКАТ КОЈИ ЈЕ ОТИШАО/ПРОШАО:

past

143. He had grown up a good deal, this past year. (Урс. 44)
144. You'll only anger her with your foolishness, and this whole country will need suffer her wrath, where we've hardly heard a thing of her these past several years. (Каз. 137)
145. We've lost three dear friends these past months, and many more of us carry deep wounds. (Каз. 174)
146. Even this past hour, some party's come this way, and it's no shedragon. (Каз. 274)
147. These 'Tidewater' accents, as they are called, have changed somewhat over the past 300 years [...]. (Крис. 32)
148. If progress in this domain continues to be as rapid as it has been in the past decade [...]. (Крис. 26)
149. [...] such as the purist societies which try to prevent language change or restore a past period of imagined linguistic excellence, can influence the global outcome. (Крис. 141)

gone

150. You say the past is gone, the future is not real, there is no change, no hope. (Урс. 280)
151. I won't have it, sir, and besides, we talk of a barbarous past hopefully gone for ever. (Каз. 162)
152. All the days were gone and all the people in them. (Сим. 210)
153. The days of theater as a big television event are gone. (ЊЈТ)
154. [...] a Typhoon-class nuclear-missile submarine -- the largest built anywhere in the bygone era. (ЊЈТ)

У оквиру овог поглавља, као примери упоредог кретања времена и кретања кроз време, већ су наведени неки изрази са лексемом *follow/following*. Тако смо, у 6. делу

(примери 11–19.) имали изразе у којима се посматрач профилише као ЕНТИТЕТ КОЈИ ПРАТИ ВРЕМЕ/ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛ (*following a decade of unrest* (пример 14.) или *following a period of financial indiscipline* (пример 15.)).

Међутим, примери са наведеним лексемама, али и примери са лексемама *precede/preceding*, не експлицирају увек кретање оба ентитета, већ често само временских интервала, као што показују следећи примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика:

155. But in the days that followed, even if they alluded to the idea of this journey, they never talked properly about it. (Каз. 21)
156. But in the weeks that followed, a vivid image of her had often returned to him unbidden; sometimes at night, within his dreams; [...] (Каз. 217)
157. Very late on the following ship night, Shevek was in the Davetumf's garden. (Урс. 310)
158. Tom was evidently perturbed at Daisy's running around alone, for on the following Saturday night he came with her to Gatsby's party. (Фиц. 111)
159. There followed a long period of painstaking research during which he visited all the major centres [...]. (Ад. 150)
160. [...] he remembered, almost the entire following day, crouched above his desk, to get it written down [...]. (Сим. 21)
161. However, all these areas had shown a significant increase in their use of English during the preceding fifteen years [...]. (Крис. 112)
162. However, the years preceding and during the First World War stunted the growth of a European film industry [...]. (Крис. 99)

На пример, у метафоричком изразу *the days that followed* (пример 155.) или *the weeks that followed* (пример 156.), временски интервал је тај који се креће – дани, односно недеље (за разлику од примера из одељка 6. где су временски интервали били профилисани као ЕНТИТЕТИ КОЈЕ НЕКО/НЕШТО ПРАТИ).

Како је изворни домен КРЕТАЊЕ веома продуктиван и у енглеском језику, у испитиваном корпусу пронађено је мноштво примера са различитим глаголима који подразумевају кретање (као што је био случај и у српском језику) – *arrive, approach, slip away, recede* и *wear on*.⁸⁸

163. It was cold; winter had arrived, and the room, the farthest from the domicile furnace, never got very warm, even with the register wide open. (Урс. 261)
164. But with every word she was drawing further and further into herself, so he gave that up, and only the dead dream fought on as the afternoon slipped away, trying to touch what was no longer tangible [...] (Фиц. 141)
165. Gatsby believed in the green light, the orgastic future that year by year recedes before us. (Фиц. 188)
166. Ford suddenly felt the moment slipping away. (Ад. 76)
167. And, as the evening wore on, people began apologizing facetiously when they noticed themselves using a national idiom, or when somebody else used one. (Крис. 187)
168. And, as the century wore on, there were increasing numbers of Central European Jews, especially fleeing from the pogroms of the 1880s. (Крис. 35)
169. In most of these, the role of English had come to be so fundamental that no other language could compete, when the moment of independence arrived. (Крис. 121)
170. The White House has never defined explicitly when that not-too-distant future will arrive, saying instead that it is talking in terms “of months, not years.” (ЊЈТ)
171. At night, he used to make a point of looking up as the quarter-hour approached so that he could watch the flashing lights. (ЊЈТ)

⁸⁸ Значења ових глагола, наведена у потоњој анализи, преузета су са <https://www.merriam-webster.com>.

Глагол *arrive* (примери 163, 169. и 170.) има значење 'to reach a destination', што подразумева кретање субјекта. На сличан начин, глагол *approach* (пример 171.) као основно значење има 'to draw closer to', тако да се употребом глагола *arrive* и *approach* време/временски интервал концептуализује као ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ ПРИБЛИЖАВА (НЕКОМ ЦИЉУ/ОДРЕДИШТУ). На пример, у изразу *not-too-distant future will arrive* (пример 170.), временски интервал (*будућност*) се приближава одредишту, то јест, тачки на временској оси у којој се налази посматрач. Употребом глагола *slip away* (у значењу 'to leave a place without being noticed') и *recede* (у значењу 'to move back or away') време/временски интервал се концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ УДАЉАВА ОД ПОСМАТРАЧА. На пример, у изразу *future that year by year recedes before us* (пример 165.), временски интервал (*будућност*) удаљава се од посматрача, односно од његове референтне тачке. У примерима 167. и 168. глагол *wear on* (у значењу 'pass very slowly'⁸⁹) упућује на кретање времена, са додатним значењем које се тиче брзине (споро кретање), али без одређивања датог кретања у односу на неку референтну тачку.

Поред наведених примера и језичких средстава побројаних у претходним примерима, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ МОЖЕ СЕ ОСТВАРИТИ И УПОТРЕБОМ ПРИДЕВА у значењу *пролазно* (*transitory, fleeting*), као и употребом именица (*passage, coming, turn*).⁹⁰

174. [...] for a transitory enchanted moment man must have held his breath in the presence of this continent [...]. (Фиц. 187–188)
175. For a fleeting moment they became fashionable and I get a major award. (Ад. 196)
176. [...] and sometimes simply standing at the doublearched windows to gaze at the coming of summer to the great valley, and to listen for the brief, sweet conversation out there in the open air. (Урс. 62)
177. "If the passage of time is a feature of human consciousness, past and future are functions of the mind. From a pre-Sequentist, Keremcho." (Урс. 190)
178. Certainly, by the turn of the century, the topic must have made contact with millions of popular intuitions at a level which had simply not existed a decade before. (Крис. 1-2)
179. As early as the turn of the century visitors to the country were making comments on the emergence of a New Zealand accent. (Крис. 41)

Придеви *transitory* (у значењу 'of brief duration') и *fleeting* (у значењу 'passing swiftly') користе се само у темпоралном значењу, али садрже (то јест, настале су од) лексеме које подразумевају кретање (*transit* у значењу 'to pass over or through', односно *fleet* у значењу 'to fade away/flow/fly swiftly'). Именице *passage* и *coming* (у примерима 176. и 177.) односе се на радњу коју описују глаголи *pass* и *come*, те имају значење *пролажење* и *долазак*. Именица *turn* има значење 'the action or an act of turning about a center or axis', односно 'a place at which something turns, turns off, or turns back', те такође упућује на кретање времена и временских интервала.

Као што се може видети из анализе језичких средстава којима се остварује метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ У ПОКРЕТУ у српском и енглеском језику, КРЕТАЊЕ као изворни домен веома је продуктиван у оба испитивана језика и остварује се употребом разноврсних језичких средстава, која су неретко паралелна у два посматрана језика.

⁸⁹ Ово значење фразалног глагола *wear on* важи само за временске појмове. Наведено значење преузето је из Кебрицовог речника (<https://dictionary.cambridge.org>).

⁹⁰ Значења ових лексема, наведена у потоњој анализи, преузета су са <https://www.merriam-webster.com>.

6.1.1. ВРЕМЕ као ТОК

Концептуализација ВРЕМЕНА као ТОКА поменута је у оквиру поглавља о оријентационим метафорама у коме је анализирана метафора ВРЕМЕ ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ (одељак 3.1.2.). Овде ћемо искључиво анализирати примере који подразумевају ПРОТИЦАЊЕ ВРЕМЕНА – дакле, кретање времена на начин на који се креће вода (поток/река).

У српском језику ВРЕМЕ се као ТОК концептуализује уз помоћ бројних и различитих језичких средстава, а која су у вези са самом лексемом *ток*. Најпре ћемо навести глаголе, јер се њиховом употребом експлицира постојање кретања:

тећи

1. Nalazio se u istambulskom hotelu A kategorije „Kingston“, tekla je 1982. godina po Isi, imao je ženu, dete i belgijski pasoš [...]. (Пав. 119)
2. [...] jednima će se ova 1688. godina završiti petnaest dana ranije, Jevrejima po mahalama teče već 5446, a Arapima je tek 905. godina po hidžri. (Пав. 267)
3. Ljudi se ljudima hrane, Nihil Musa to razume, a vreme neumoljivo teče i ništa ga ne može zaustaviti. (Апс. 164)
4. Велику заслугу за то има управо кнегиња Милица и Јагодинци би требало да јој се на достојан начин одуже макар сада када већ почиње да тече седми век откад је у писаном документу кнегиње Милице [...]. (Пол.)

протицати/протећи

5. Sledeće dvadeset četiri godine, Katedrala je bila oštećena, jer u snu vreme protiče bez ubrzanja. (Бас. 237)
6. Исто важи и за слагање речи у реченице: хиљаде година би протекле док би се само по једном изговориле све могуће реченице неког језика у дужини од, рецимо, двадесет речи. (Буг. 73)
7. *U tim magnovenjima odsutnosti i samozaborava sa svakim pročitanim ali neshvaćenim i neprimljenim retkom protekli su vekovi i kada sam se posle nekoliko časaka prenula i opet uspostavila dodir sa štivom [...].* (Пав. 248)
8. Do vremena kad mu je bilo gotovo dvanaest godina, njegov život proticao je u relativnom miru [...]. (Апс. 91)
9. Ostatak večeri, ipak, protekao je mirno a kad se struja, kao i svake večeri, uredno isključila već u jedanaest, čitava porodica Baksi povukla se mirno i ćutke na spavanje. (Апс.95)
10. I kao da su čitave godine zaista i protekle, kako to samo u snu može, kad je Nihila trgao zvuk glasnog treskanja od kog mu se glava doslovno raspadala. (Апс. 96)
11. Ко зна koliko je vremena proteklo dok ga nekakav zvuk nije trgao i naterao da otvori oči. (Апс. 109)

истицати/истећи

12. Време је истекло, речи су амортизоване. (Бећ. 36)
13. Време неумољиво истиче, а јавност постаје све незадовољнија, јер не види нека побољшања која је пред изборе обећала тада опозициона коалиција [...]. (Пол.)
14. Упад у комбинат је показао да је Кушнер изгубио главу, да га је ухватила велика нервоза, јер његово време брзо истиче, што тврде и његови најближи сарадници", закључио је Бијелић. (Пол.)
15. Израелски премијер Ехуд Барак изјавио је у међувремену да време истиче и да се Израел налази у деликатном тренутку. (Пол.)

Као што се из наведених примера види, глагол *протицати* је најпродуктивнији, што се преноси и на придеве настале од овог глагола, али и од глагола *тећи*. У оквиру испитиваног корпуса српског језика нису атестирани примери са придевом од глагола *истећи*, што указује на то да наведени придев није фреквентан уз временске појмове у

српском језику. Разлог може бити то што придев *протекли* уз временске појмове има значење 'пређашњи, који је прошао', док уз придев од глагола *истећи* не би могао имати то значење. Наиме, ако погледамо примере 12–15. видимо да се ВРЕМЕ концептуализује као ТОК, али са додатним значењем да времена има у ограниченим количинама, те да се истеком датог интервала исцрпљује количина времена. С друге стране, уз глагол *протицати*, време се концептуализује као ентитет који наставља да се креће/протиче, те је могуће о претходној етапи говорити као о *протеклој*. Придев *истекло* не може да добије значење 'пређашња етапа на временској оси', те се користи само као глагол, јер *истицати* подразумева да радња коју глагол описује има крај/циљ (односно, глагол је теличан)⁹¹.

протекли

16. Onda piši: Zidanje Vavilonske kule dogodilo se protoklog momenta, sudnji dan će se dogoditi sledećeg. (Бас. 37)
17. Protikle zime oni su se zavoleli. (Пав. 48)
18. [...] smestiće se, kao i proteklih nekoliko godina, u Subverzivu na Prenclauerbergu, tik do Mauerparka gde će na Valpurgijsku noć biti pank rok koncert i goreće baklje [...] (Арс. 55)
19. Стојаковић је прошле недеље продужио уговор са Сакраментом у којем је за протекле две године учинио да његово име буде препознатљиво у најјачој лиги на свету. (Пол.)

текући

20. [...] donedavno mi je izgledalo da će tekuća 2000, nakon katastrofalne 1999, biti godina velikog uspeha, a tako je zaista i počela [...]. (Арс. 154)
21. Већ наредне године суфицит је достигао 124, 4 милијарде, а у текућој години прогнозира се на 200 милијарди долара. (Пол.)

Поред глагола и из њих изведених придева, уз временске појмове јављају се и именице *ток*, *истек* и *проток*. Конструкција у *току* синонимна је са изразом *током* који ћемо анализирати у наставку поглавља.

ТОК

22. Zašto površni duhovi tako rado prihvataju tezu da je povest tok u kome jedni događaji uzrokuju druge, što je besmislica. (Бас. 44–45)
23. Sadržaj rukopisa (u stvari, prepis jednog drugog), u priličnoj meri je izmenio tok mog života kao što je, kako će se videti, izmenio i život prepisivača. (Бас. 69)
24. [...] budući članovi reda pripremaju se da tok istorije preusmere u pravcu Providenja uvek kada se pojavi opasnost da povest krene tokom koji određuju ljudi. (Бас. 128)
25. Istrgnuti iz vremenskog toka, oni izvestan deo prošlosti i odgovarajući deo budućnosti sagledavaju integralno. (Бас. 176)
26. Uprkos trudu dr Culabija, jedini mogući tok sudbine Kowalskog bio je da postane železničar. (Бас. 245)
27. Тако је и са животним током и језичким развојем сваког појединца. (Буг. 10)
28. Pa ipak, stvar u svakom slučaju izlazi na isto i tako se svrha njenog bitisanja, koja više nije pred njom, mora neizbežno pomeriti uz tok vremena; i sada ona počinje da misli da svrha nije bila u školi nego negde na putu do škole, ma koliko samo traženje bilo uzaludno. (Пав. 140)
29. У манастиру посвећеном светој Петки Иверици налазе се трагови о догађајима који су, на прелазу из деветнаестог у двадесети век, могли бити историјски судбоносни и могли скренути ток наше прошлости. (Пол.)

у току

30. U toku jedne jedine noći (u kojoj se začela odluka), projektovao sam grb, sastavio genealoško stablo duhovnih predaka i kratak proglas kojim sam *urbi et orbi* obznanio da pristupam plemićkom staležu. (Бас. 297)

⁹¹ Као основно значење глагола *истећи* РМС (стр. 1298.) наводи 'изаћи текући, исцурети'.

31. У самоуслугама је у току прошле године ухваћен велики број сумњивих типова који су се мотали око соде бикарбоне, најлон кеса и жвакаћих гума. (Бећ. 72)
32. Umoljivate se da odmah namirite svoja dugovanja na ime razgovora za narod koje ste sa mnom obavili u toku ove godine. (Дем. 129)
33. U toku ноћи, 22. septembra 1940. godine, na Kragujevac se slegao nepregledan oblak sitnih belih leptirića. (Дем. 158)
34. A osamdesete su u toku i svi nose asimetrične frizure i izvlače svetle pramenove na preraslim šiškama, svi imaju padded shoulders i zavrnute rukave na sakoima i pantalone na falte i brodarice bez čarapa [...] (Арс. 31)

истек

35. Na kraju krajeva, kada vreme bude blizu svog isteka, Evropa će se pretvoriti u ogromnu biblioteku i beskrajnu galeriju slika. (Бас. 51)
36. [...] ali on ipak nastavlja da živi tu i nakon isteka zadatog roka, kao ilegalni imigrant naravno [...]. (Арс. 162)
37. Белоруси су у брзом контранападу смањили на 33:32 и 30 секунди пре истека времена наши играчи су опет кренули у напад са циљем да задрже лопту. (Пол.)
38. Сада се и најспорије и најважније партије завршавају падом заставице, односно истеком времена на модерним дигиталним часовницима [...] (Пол.)

проток

39. Klepsidra je ispunjena finim peskom koji iz gornje ističe u donju posudu, čineći vidljivim, gotovo opipljivim, protok vremena. (Бас. 188)
40. Zaključih da se ništa ne zbiva u protoku vremena, da se svet ne menja kroz godine nego u sebi i kroz prostor jednodobno [...]. (Пав. 266–267)
41. Она моја је била само мушка, али то не би требало да буде разлог да се, протоком времена, постојање ондашње гимназије занемари. (Пол.)

Семантика глагола *истећи* задржава се и у изведеној именици, те се временски појам који стоји уз именицу *истек* концептуализује као финитан, односно као ентитет којег има у ограниченим количинама (нпр. *када време буде близу свог истека* (пример 35.), *након истека датог рока* (пример 36.) и др.).

Израз *током* настао је од именице *ток* и врши функцију предлога. Конструкције типа *током* + временски појам најбројнији су примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ТОК у српском језику. Овде наводимо само један део примера, трудећи се притом да илуструјемо разноврсност лексема које се могу наћи уз лексему *током* (*дан*, делови дана, *минут*, *век*, *година*, *деценија*, *живот* и његови делови, *време*, годишња доба итд.):

42. Premda dobro zaštićena, tokom stotinu i dvadeset pet godina koliko je boca nošena strujama, hartija je pretrpela izvesna oštećenja. (Бас. 73)
43. Josif, starac koji me je pronašao na obali, tokom jednog popodneva ispriča mi istoriju te čudne zajednice. (Бас. 78)
44. Nikada tokom detinjstva, Ernest M. nije ispoljavao nastranosti niti znake psihičke labilnosti. (Бас. 96)
45. [...] od određenog čoveka kupi deset grama hašiša i da ga popuši tokom meseca septembra u sobi 213 hotela „Pariz” [...]. (Бас. 195)
46. Bez sumnje, tokom vremena sam se usavršavao pod nadzorom starijih biciklista. (Бас. 197)
47. [...] tokom samo jednog dana i jedne ноћи, čitav taj grandiozni svet bezakonja nestaje u samouništavajućem ognju kompjutera [...]. (Бас. 362)
48. Према истом огледу, узорак староенглеског дао је 2,12 – што показује меру пораста аналитичности у енглеском током векова, напоредо са губљењем флективних наставака. (Буг. 111)
49. Током последњих деценија српскохрватски је овим путем примио (као, уосталом, и многи други језици) велики број речи нарочито из енглеског, и то у разним областима. (Буг. 115)
50. Током XIX столећа у средишту пажње била је реконструкција индоевропске породице уз помоћ компаративне методе [...]. (Буг. 169)

51. *Muževima čije bi žene tokom jednog leta promenile po nekoliko banja dodelila bi se naročita počast tako što bi bili zaduženi za pisanje Statuta Udruženja i ostalih osnivačkih akata.* (Дем. 37)
52. Prva strela pogodila ga je u kopču pojasa, ušla u utrobu i tamo probudila sve bolove koji su tokom života jednom već bili rođeni. (Пав. 98)
53. Jer Hazari smatraju da se tokom četiri godišnja doba uvek smenjuju dve, a ne jedna godina, pri čemu jedna teče u suprotnom smeru od druge (kao i njihova glavna reka). (Пав. 126)
54. Jer, tokom čitavih šezdesetih Džimu zaista sjajno ide. (Апс. 18)
55. Bilo kako bilo, tokom čitavog februara vukla sam neku temperaturu koju nikako nisam uspevala da skinem [...]. (Апс. 154)

Лексема *током* уз временске појмове веома је фреквентна у српском језику и означава да се радња/активност/стање дешавало/важило све време трајања временског интервала уз који стоји. Учесталост ове лексеме у предлошкој функцији, али и разноврсност временских појмова уз које се може наћи, додатно говори у прилог продуктивности концептуализације ВРЕМЕНА као ТОКА.

На крају ове анализе времена као ТОКА у српском језику изнећемо само још и запажање да се у оквиру текстова који припадају публицистичком функционалном стилу, могу наћи и примери који представљају комбинацију две лексеме које упућују на концептуализацију времена као ТОКА:

56. Током протекле године у нашој земљи је у финалној потрошњи утрошено енергије колико одговара вредности 8,55 милиона тона еквивалентне нафте. (Пол.)
57. Међутим, током протекле године и у производњи чврстих горива, због агресије НАТО и смањења рада термоелектрана, дошло је до пада производње. (Пол.)
58. Две масовне гробнице откривене усред Приштине још једном разоткривају страшну истину о масовним злочинима албанских терориста на Косову и Метохији, почињеним у току протекле године, саопштио је данас приштински Центар за мир и толеранцију. (Пол.)
59. По њему, заклетва дата у време прошлих избора обавезивала је само током мандатног периода који је истекао, што би значило да је за нове изборе потребна нова заклетва. (Пол.)

У примерима 56, 57. и 58. уочава се комбинација лексема *током* и *протекла*, а обе лексеме упућују на концептуализацију времена као ТОКА. Такође, у примеру 59. временски интервал (*мандатни период*) стоји уз исту лексему у предлошкој функцији (*током*) и глаголом *истећи*.

У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика пронађен је далеко мањи број и мања разноврсност примера који подразумевају *проток* времена, односно концептуализацију времена као ТОКА. Разлог томе лежи у чињеници да изрази у српском језику, а који су били предмет анализе у овом поглављу, углавном немају паралелне изразе у енглеском. На пример, оно што се изражава најфреквентнијим изразом у оквиру сликовне схеме ВРЕМЕ ЈЕ ТОК у српском језику – лексемом *током* – у енглеском се најчешће изражава употребом лексеме *during*, а ређе *in the course of*, посебно уз лексеме које означавају временске појмове, а које су предмет анализе ове дисертације. Осим тога, оно што је у српском језику *протекло време*, у енглеском је *прошло (past)*. Као што се из претходних примера види, српски језик има велику тенденцију ка концептуализацији времена као ТОКА, те обилује и језичким средствима којима се то постиже, чиме чак долази и до дуплирања (*током протекле године*, нпр.), док у енглеском језику не налазимо паралелне језичке изразе у комбинацији са временским појмовима.

У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика су пронађени примери који одговарају својим „парњацима” у српском – *run out* (*истуцати/истећи*), *flow* (као глагол *тећи/протицати* и као именица *ток*) и *in the course of* (*током*):

60. It was to Shevek a time outside time, beside the flow, unreal, enduring, enchanted. (Урс. 260)
61. And the time's going to run out on me, all at once, and I will never have had . . . that. (Урс. 298)
62. Well, we think that time 'passes', flows past us, but what if it is we who move forward, from past to future, always discovering the new? (Урс. 178)
63. [...] then they'd get a grip upon themselves and they would measure up and then, in the course of time, would be admitted into the great cofraternity of the people of the stars. (сим. 57)
64. And the information that he held, gathered painfully over the course of almost a century [...]. (Сим. 144)
65. He looked around the station and the quietness and the waiting still was there, as if the very structure might be marking time for an event to come along on the natural flow of time. (Сим. 161)
66. [...] but that the time for such an accord was running out. (ЊЈТ)
67. TIME has run out to apply to vote by post in the 2017 general election. (УКН)

Глагол *flow* (пример 62.), као и именица истог облика (примери 60. и 65.), знатно су мање заступљени уз временске појмове у енглеском језику у односу на глаголе *тећи/протицати*, односно именицу *ток* у српском језику. Такође, израз *the course of* (у значењу 'током'), атестиран је свега два пута (примери 63. и 64.). Међутим, када говоримо о глаголу *run out* (примери 61, 66. и 67.), није уочена значајна разлика у фреквентности употребе уз временске појмове, а у односу на глагол *истећи* у српском језику.

6.1.2. Смер кретања

Када говоримо о смеру кретања времена, као што смо видели у претходном одељку, оба испитивана језика „дозвољавају” кретање у оба смера (од прошлости ка будућности, али и од будућности ка прошлости) – не само посматрача, већ и самог времена (односно догађаја и временских интервала). Примери који следе илуструју управо обрнут смер кретања (кретање прошлих временских интервала ка посматрачу, односно кретање времена од будућности ка прошлости) временских јединица у српском и енглеском језику.

СРП

1. Umesto kretanja unapred, tok događaja počne da se vraća unazad, kao kad bi, recimo, Lepenica najednom počela teći uzvodno, gore, prema Korićanima i Dragobraći, sve do samog izvora u Goločelu. (Дем. 118)
2. Jer Hazari smatraju da se tokom četiri godišnja doba uvek smenjuju dve, a ne jedna godina, pri čemu jedna teče u suprotnom smeru od druge (kao i njihova glavna reka). (Пав. 126)
3. I ne samo to: jedna od dve hazarske godine teče iz budućnosti ka prošlosti, a druga iz prošlosti u budućnost. (Пав. 126)
4. U njegovim noćima njegovo je vreme kao hazarsko vreme teklo od kraja ka početku života i isteklo. (Пав. 166)
5. Овде се зато надају барем „повратку старих добрих времена”. (Пол.)

ЕНГ

6. Tells about her opening the boxes years later and having the past come back to her. (Гугл)

Ако погледамо примере 1–4. видимо да се време концептуализује као ТОК, али тако да време тече уназад, односно, од будућности ка прошлости (нпр. *ток догађаја почне да се враћа уназад* (пример 1.) или *једна од две хазарске године тече из будућности ка прошлости* (пример 3.)). С друге стране, када се време не концептуализује као ТОК, већ се кретање временских јединица одређује у односу на посматрача, онда се време концептуализује као ОБЈЕКАТ У ПОКРЕТУ, али тако да се ка посматрачу крећу прошле временске јединице (повратку старих добрих времена (пример 5.) и *having the past come back to her* (пример 6.)).

Наведени примери представљају концептуализацију времена као ОБЈЕКТА У ПОКРЕТУ ПО ЛИНЕАРНОЈ ПУТАЊИ само уз промену смера кретања. Међутим, у оба посматрана језика, постоји и концептуализација времена као ОБЈЕКТА У ПОКРЕТУ, али тако да му је путања кружна. Оваква концептуализација разликује се од основне концептуализације при којој је ток времена линеаран и то од прошлости ка будућности. У оквиру испитиваног корпуса атестиран је, заправо, само један пример у енглеском језику којим се експлицира кружна путања по којој се *време креће*. Интернет претрагом пронађено је још примера који потврђују постојање овакве концептуализације у оба посматрана језика:

СРП

7. Lepo ste to rekli: Vreme se vrti u krug. (Гугл)
8. Dani idu u krug, pa poslije voćnog dana (izuzetno poslije vodenog dana) ide proteinski dan. (Гугл)

ЕНГ

9. Time goes in cycles, as well as in a line. (Урс. 179)
10. Why do some people say that time goes in circles? (Гугл)

Када се време концептуализује као објекат у покрету који се креће кружном путањом, из позиције посматрача ВРЕМЕ/ВРЕМЕНСКИ ОДСЕЦИ СЕ ПОНАВЉАЈУ. И у српском и у енглеском језику постоји изрека *историја се понавља* (*history repeats itself*), што упућује на кретање времена по кружној путањи, па након завршеног циклуса све креће из почетка. Као што је евидентно из примера ексцерпираниог из корпуса енглеског језика (пример 9.), лексема *cycle* (циклус) пре упућује на понављање него на кружење, јер има значење 'a course or series of events or operations that recur regularly and usually lead back to the starting point'⁹². У српском језику пронађено је више примера овакве концептуализације времена:

11. Они који не верују да се историја понавља. (Бећ. 19)
12. Искуство нам говори да ћемо доживети све оно што су доживели други, да ће нам се десити све оно што се већ вековима дешава другима. (Бећ. 20)
13. Свет чека оно што је било. (Бећ. 36)
14. Паметни људи и данас траже мотиве да за нешто гину, а наше је време само реприза неког од прошлих. (Бећ. 37)
15. Гладни и боси, пуни снова, наде и снаге, заостали ће тек доживети носталгичне тренутке наше лепе прошлости. (Бећ. 16)

⁹² <https://www.merriam-webster.com>

6.1.3. Брзина кретања

Када говоримо о кретању времена, посебну пажњу посветићемо и брзини кретања/протока времена. Свима нам је познато да се време доживљава индивидуално и субјективно, те да нам се некад чини да се *дани вуку*, док некада дани *пролете*. Овакав доживљај времена осликава се и у језику и концептуалним метафорама које људска когниција кроз језик ствара. Субјективан доживљај трајања приметили смо и када смо говорили о ВРЕМЕНУ у смислу ФИЗИЧКЕ ДУЖИНЕ, те су неке јединице трајале *дуго*, док је трајање других било нешто *краће*.

У српском језику није пронађено много примера спорог протока времена, али веза између значења продуженог трајања (*protracted duration*⁹³) и способности опажања детаља у времену (које се креће) видљива је у примерима ексцерпираним из испитиваног корпуса:

1. Na visoravnima Tibeta, u sinajskim, atonskim i evropskim manastirima još se radilo na potpunom usporavanju ličnog vremena [...]. (Бас. 189)
2. Sledeće dvadeset četiri godine, Katedrala je bila oštećena, jer u snu vreme protiče bez ubrzanja. (Бас. 237)
3. Tada je vreme počelo vrlo sporo da protiče. Starili su za godinu koliko ranije za sedam godina, njihov kalendar, podeljen na tri meseca – Sunčev, Mesečev i period bez mesečine, morali su da menjaju. (Пав. 135)
4. A u visini, iznad bregova razdvojenih mrazem, nedoglednim podnebljem proleteše, praštajući se od tog predela, misli Nikonove i moje, uskomešane poput brzih letnjih oblaka, i u njima minuše naše uspomene spore kao zimske bolesti. (Пав. 264)
5. Noć se za to vreme lagano prikrađa kroz odškrinut prozor. (Арс. 236)

У првом примеру видимо тежњу ка успоравању личног времена, која је повезана са тежњом ка пружању више пажње себи и саморефлексији. Трећи пример илуструје везу између гомилања догађаја и спорог протока времена, у петом и шестом примеру наглашава се опажање кроз усредсређеност на мисли и присећања. Дакле, када се време концептуализује као ОБЈЕКАТ КОЛИ СЕ СПОРО КРЕЋЕ, огледа се у празним и пуним интервалима. Празни интервали, као што је било речи у делу 2.1.5.3., су они у којима се ништа не дешава, те је посматрач усредсређен и опажа све догађаје у оквиру датог интервала (нпр. пример 1.). С друге стране, пуни интервали подразумевају постојање великог броја догађаја које посматрач треба да обради/опазе, те му се чини да је интервал трајао дуже него што заправо јесте (нпр. пример 3.).

Када су упитању примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЛИ СЕ БРЗО КРЕЋЕ, у српском језику можемо приметити да се неретко односе на прошле догађаје, као што је М. Флерти (1999) навео. Могуће је да је разлог томе у вези са спацијалном перцепцијом – оно што нам је удаљеније чини се мањим. Осим тога, када се време убрзано креће, посматрачу је отежано опажање свих догађаја у оквиру датог временског интервала, на сличан начин као што је смањено опажање било ког физичког објекта који се креће великом брзином. Немогућност опажања времена које се креће види се у неким примерима и кроз употребу одређених израза (*вртоглаво, до безумља, гле!*), али и у оквиру ширег ко(н)текста:

6. Događaji počinju da se odvijaju vrtoglavom brzinom. (Бас. 156)

⁹³ Продужено трајање означава случајеве у којима посматрач доживљава споро протицање времена (тј. када се чини да је много више времена протекло него што се заправо може измерити у смислу сати, дана, месеци итд). За детаљније објашњење и пример видети поглавље 2.1.5.3. у оквиру кога су објашњени појмови *продужено трајање* и *темпорална компресија*.

7. [...] i tako se usporenoj percepciji istorijski dogadjaji ukazuju onakvi kakvi jesu: ubrzani do bezumlja, stihijski, haotični. (Бас. 198)
8. То је, објашњавају Kowalsky i Miler, могуће zbog toga što je – usled ljudskog nestrpljenja i zaslepljenosti – istorija ubrzana (prema tadašnjim proračunima) za čitave 24 godine 7 meseci i dvadeset dana. (Бас. 235)
9. Onda petnaest godina proleće u mahu i – gle! – sve se iz osnova promenilo: i frizure i kroj pantalona i muzika i osnovna načela patriotizma – sve izuzev američke spoljne politike. (Арс. 17)
10. Da sve bude samo još gore, u isto vreme – a već je sam kraj tih smuti-pa-prospi osamdesetih, prosto neverovatno kako godine proleću – i Vera ga napušta, bez objašnjenja [...]. (Арс. 34)
11. Nihilova stopala su slatka, telo ne oseća, vreme ne postoji, sati, dani, godine, čitavi vekovi ponovo proleću, on hoda i ne zastaje, a kad god podigne pogled, nebo nad njim uvek je jednako plavo. (Арс. 107)
12. I nepredvidiv je [život], pun opasnih skretanja, vijugavih serpentina i provalija koje se otvaraju uz izrovan uski puteljak, i svašta u njega stane iako dani, meseci i godine proleću u furioznom tempu i ništa ih ne može zaustaviti. (Арс. 224)
13. Život je dug i život je kratak i vreme leti kao ludo, ali svašta u njega stane. (Арс. 237)

Видимо да време пролеће у *фуриозном темпу* (пример 12.) и *свашта у њега стане* (пример 13.), и да је посматрачу *neverovatno kako godine proleћu* (пример 11.), те да је изненађен (*gle!*) како се све *iz osnova promenilo* (пример 9.). У оквиру испитиваног корпуса српског језика нису пронађени примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ БРЗО КРЕЋЕ у којима је временски интервал део рутинске радње, па се чини да је одређени интервал, услед смањене пажње посматрача, протекло брзо.⁹⁴ У свим примерима (6–13.) видимо збуњеност и изненађеност посматрача брзином протока времена, стога и смањена могућност опажања тог објекта у покрету.

Изузетак су примери код којих се као брз временски интервал означава нешто што има кратко трајање, односно где се приписивање брзине односи на то да је дати интервал кратко трајао, а не да је тај временски интервал ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ БРЗО КРЕЋЕ.

14. Jedne brze tronedeljne jeseni sedela su braća u ćeliji i uzalud pokušavala da ispišu pismena koja će se kasnije zvati ćirilicom. (Пав. 68)

У наведеном примеру временски интервал (*jesen*) није ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ БРЗО КРЕЋЕ, већ је овај интервал трајао краће, то јест трајао је три недеље уместо четири месеца.

У испитиваном корпусу енглеског језика пронађени су само примери брзог протока времена. Проширивањем претраге атестирани су примери у којима се време концептуализује као објекат који се споро креће:

15. The days dragged on so wearily that, to Rose, the hours seemed unending. (Гугл)
16. Time went slowly, I struggled with myself not to fall asleep. (Гугл)
17. Waiting for the bus, I felt like the time went slowly. (Гугл)

Наведени примери илуструју концептуализацију времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ СПОРО КРЕЋЕ, и то такви да представљају празне интервале. Из позиције посматрача, време се перципира тако из разлога што се не дешава ништа, или се мало тога дешава (нпр. *days dragged on so wearily* (пример 15.), *I struggled with myself not to fall asleep* (пример 16.)). У наведеним примерима, уместо појачане перцепције догађања, долази до њеног изостанка, зато што наведени интервали управо подразумевају да се готово ништа и не догађа, што условљава перцепцију времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ СПОРО КРЕЋЕ.

⁹⁴ Видети објашњење у оквиру дела 2.1.5.3. у коме се говори о темпоралној компресији.

С друге стране, када је у питању метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ БРЗО КРЕЋЕ уочава се смањена могућност опажања услед повећане брзине протока времена. Тако у ексцерпираним примерима из корпуса енглеског језика имамо губитак контроле (*beyond his control* (пример 19.)), нервозу (*in sheer nervous dread of the moment itself* (пример 20.)), збуњеност (*he sat stricken, staring at her* (пример 21.)) и сл.

18. All through those hurried days, ever since Takver left, he had felt not that he was doing all the things he did, but that they were doing him. (Урс. 6)
19. Miiguro's extraordinary study of a man whose life has accelerated beyond his control was met on publication by consternation, vilification - and the highest praise. (Каз. Опис других романа)
20. It was sharply different from the West, where an evening was hurried from phase to phase towards its close, in a continually disappointed anticipation or else in sheer nervous dread of the moment itself. (Фиц. 19)
21. He sat stricken, staring at her, and there was a great roaring in the world, as if he were standing still and the world and time were rushing swiftly past him. (Сим. 77)
22. They had only two hours' time and it passed so swiftly that I had to finally warn them it was time to go. (Сим. 89)
23. [...] but once commercial channels developed, there was a rapid period of catching up, in which American experience and influence were pervasive. (Крис. 95)

Брзина, као и смер кретања, карактеристике су објекта у покрету. Примери анализирани у оквиру поглавља 6.1.2. и 6.1.3. додатно говоре у прилог систематичности мапирања између домена ВРЕМЕНА и домена КРЕТАЊА. Поред тога што су уз временске појмове атестирани бројни глаголи кретања (и са њима повезани придеви, предлози и именице) у оквиру корпуса оба испитивана језика, циљни домен се профилише у односу на готово све аспекте изворног домена. Додатна потврда јесу и изрази у којима се ПОСМАТРАЧ профилише као ентитет који је НЕЖНО СТАТИЧАН и у односу на ког се ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛИ КРЕЋУ. У оквиру ових израза, не експлицира се кретање времена/временских интервала, али се подразумева у односу на референтну тачку (посматрача). Наредно поглавље посвећено је изразима у којима кретање времена/временских интервала није експлицирано, већ се подразумева из позиције посматрача.

6.2. Неексплицирано кретање

Поред глагола кретања, у оба језика често се јављају глаголи са значењем *чекати* и *испраћати*, који подразумевају кретање онога што се чека/испраћа. Наиме, РМС (стр. 3988.) дефинише глагол *чекати* као 'проводити време, онај који се очекује, ишчекивати, очекивати', док глагол *испраћити* као основно значење има 'пратећи некога прећи заједно део пута, отпратити', односно 'отпремити, отпратити некуд некога' (РМС, стр. 1281.).

Тако се, на пример, на крају сваке године, испраћа стара, а дочекује нова година (где посматрач остаје статичан). У српском језику пронађени су примери са изразима – *бити у ишчекивању/очекивању*, (*д*)*очекивати*, док се у енглеском углавном јавља само глагол *wait*, као и *bid farewell*, али је пронађен и пример са изразом *to bide time* у значењу *чекати стрпљиво*:

СРП

24. Ноћу да, пре него нестанемо с лица света, потомцима, ролји која стрпљиво чека час рођења, оставим истинит запис о mojoj владавини. (34)
25. [...] полуотворених капака, мумификовани хладноћом у ишчекивању onoga дана када ће се растворити nebo и земља и када ће незамисливи oganj живoga Boga осветлити таму људских срца. (Бас. 84)
26. [...] а како они с dna – без икакве будућности – neretko дочекају сјајну, ничим заслужену будућност. (Бас. 212)
27. Већ три милијарде година, од постанка земљине коре, човечанство чека лепшу и срећнију будућност. (Бећ. 35)
28. Генерације очекују будућност која никад неће проћи. (Бећ. 37)
29. У кафани „Уједињење” гости су се на дочеку Nove године ујединили у нечуваној свади, а потом и у општој тући. (Дем. 56)
30. Хтели су, кажу, да при испраћају старе године једни другима uteraju добро, а isteraju сво зло – pesnicama. (Дем. 56)
31. Чекамо време, господару. (Пав. 60)
32. У kamionу је било strahovito вруће, па су с neopisivим olakšanjem доčekали smiraj дана. (Арс. 134)
33. Грађани који добију ове обвезнице, међутим, не морају да чекају време предвиђено за њихову (укамаћену) динарску исплату.
34. Очекујући боља времена, амбасадор Бурундија Алојз Мбонајо једном месечно путује возом за Берлин. (Пол.)
35. [...] приморани да привремено прихватају послове за које се нису школовали или који су испод њиховог образовног нивоа, а све у очекивању неких срећнијих времена.
36. Тај век испраћамо с једним војним блоком и једином суперсилом, која кроз глобализацију свега и свачега [...]. (Пол.)
37. Људи су уморни од приче и гоњења вештица док се прави кривци на својим јахтама смешкају и чекају прави тренутак за нову пљачку властитог народа. (Пол.)
38. Међутим, мора се рећи да је четвртина испитаника признала да им је старост тешко пала, а 6,5 одсто њих је изјавило да су „затечени”, из чега следи да скоро трећина испитаника није спремно дочекала треће доба. (Пол.)

ЕНГ

39. All the same, better wait for noon, when surely no demon will care even to peek out to see us pass. (Каз. 33)
40. We'll reach a great age waiting for the day he fulfils his duty. (Каз. 72)
41. They soared with ease, basking in electromagnetic rays from the star Sol, biding their time, grouping, preparing. (Ад. 28)
42. 'Seven and a half million years our race has waited for this Great and Hopefully Enlightening Day!' cried the cheer leader. (Ад. 180)
43. But the wait for that day would be long-longer now, because of what had happened on this day, than it had ever been before. (Сим. 144)
44. For Labor Day weekend, the unofficial end of summer, the National Symphony Orchestra will bid the season farewell with a free concert on a holiday theme on Sunday night at 8 on the West Lawn [...] (ЊЈТ)

Наведени примери показују да се бројни временски појмови, у српском и енглеском језику, концептуализују као ентитети које статичан посматрач чека или испраћа: време (примери 31, 33, 34, 35. и 41.), дане (примери 25, 32, 40, 42. и 43.), делове дана (пример 39.), будућност (примери 26, 27. и 28.), године (примери 29. и 30.), тренутак/час (примери 37. и 24.), век (пример 36.), али и сезону (пример 42.).

Такође, наведена метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (КА ПОСМАТРАЧУ) у енглеском језику може се остварити и изразом *to be here (the spring is here/пролеће је стигло)*, као што илуструју два примера ексцерпирана из корпуса енглеског језика:

45. Nice day, spring's here at last, isn't it, sir? (Урц. 168)

46. When the spring's here, princess, we'll certainly think about just such a journey. (Каз. 20)

У оквиру испитиваног корпуса српског језика нису пронађени примери паралелни примерима 45. и 46., пошто се у српском језику користи еквивалент са глаголом *стићи* (видети примере 57. и 58. у делу 6.1.).

6.3. Резиме

Најфреквентнији глаголи, као и друга језичка средства која учествују у концептуализацији времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ КРЕЋЕ, паралелни су у посматраним језицима – *доћи/долазити*, *проћи/пролазити*, лексеме *минула*, *прошла*, *идућа*, односно *come* (укључујући *come along/around*), *go*, *pass*, те лексеме *gone* и *past*. Поред бројних мање фреквентних језичких средстава у српском и енглеском језику, често се појављују, опет паралелни, глаголи који су такође израз метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ – *чекати* и *испраћати*, односно *wait* и *bid farewell*. Поред тога, постоји велики број примера, посебно у српском језику, код којих се време концептуализује као ТОК, с тим да се концептуализација времена као тока у српском језику остварује већим бројем језичких средстава, те је, у складу са тим, фреквентнија. У оба посматрана језика уочена је могућност спорог и брзог кретања времена, као и могућност кретања не само ка будућности, већ и обратно.

7. ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС

Као што смо видели у оквиру поглавља о теоријско-методолошком оквиру дисертације (део 2.1.5.4.), приписивање агентивности времену произилази из приписивања кретања времену, те се, кроз фиктивно кретање, време концептуализује као извор кретања. Такође, у оквиру истог поглавља (део 2.1.5.4.), навели смо да метафора ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС подразумева обавезну промену стања услед деловања агенса, односно времена. Како дате промене могу бити различите по врсти, последици, интензитету и брзини, бројне су појединачне метафоре, односно улоге које се времену могу приписати. Неке улоге су позитивне (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ), док су друге негативне (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ). Међутим, како постоје метафорички изрази у којима не постоји (експлицитна) промена, ми предлажемо нешто другачију анализу. Наиме, у нашој анализи, нећемо за основну и надређену појмовну метафору сматрати ВРЕМЕ ЈЕ ПРОМЕНИТЕЉ/АГЕНС КОЈИ МЕЊА (TIME IS A CHANGER), већ предлажемо увођење метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК/ЖИВО БИЋЕ (TIME IS HUMAN).

Важно је нагласити да овај нешто другачији приступ анализи примера у којима се време профилише као агенс, не значи да наш корпус није показао постојање појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС КОЈИ МЕЊА, о чему сведоче примери 1–5. ексцерпирани из корпуса српског и 6–15. из корпуса енглеског језика:

СРП

1. Међутим, godine su činile svoje: postajao sam pomalo konformist, sve teže sam podnosio ekstremnost nihilizma i jedinstvo revolucionara kojima sam pripadao. (Бас. 178)
2. Као што је допуштао да vreme utiče na njegove spise, tako je bio ravnodušan prema promenama koje je vreme činilo na njemu. (Бас. 240)
3. Hagiografski stil i ton zapisa Save Đakonova bez sumnje je posledica vremena provedenog u Indiji nadasve sklonoj fantaziji i preuveličavanju [...]. (Бас. 242-243)
4. Међутим, у праву постоји максима „што се грбо роди време не исправи”. (Пол.)
5. Време је, потом, чинило своје. Обавезе су се ређале једна за другом, док се бремене старости неумитно спуштало на плећа некадашњег ратника са Цера.

ЕНГ

6. In the third Millennium on Urras the astronomerpriests of Serdonou and Dhun had watched the seasons change the tawny brightness of the Otherworld [...]. (Урс. 76)
7. You say now Querig’s breath keeps this from your mind, or is it the years alone, or even this wind enough to make the wisest monk a fool? (Каз. 311)
8. I believe it’s old age and these long years of peace make me careless. (Каз. 318)
9. The evening had made me light-headed and happy; I think I walked into a deep sleep as I entered my front door. (Фиц. 90)
10. The night had made a sharp difference in the weather and there was an autumn flavour in the air. (Фиц. 159)
11. The afternoon had made them tranquil for a while, as if to give them a deep memory for the long parting the next day promised. (Фиц. 156)
12. There are many races now in the cofraternity that in their formative years had a history of war. (Сим. 136)
13. “The years change things,” said Enoch. (Сим. 150)
14. The planet’s surface was blurred by time, by the slow movement of the thin stagnant air that had crept across it for century upon century. (Ад. 123)

15. In many cases, its standing is less certain, coexisting with other local languages in a relationship which shifts with time and social function. (Крис. 66)

На пример, изрази са глаголима *чинити* (*године су чиниле своје* (пример 1.)) или *утицати* (*време утиче на његове стисце* (пример 2.)), односно, у енглеском језику, са глаголима *make* (нпр. *old age and these long years of peace make me careless* (пример 8.), *the afternoon had made them tranquil* (пример 11) и др.) и *change* (нпр. *the years change things* (пример 13.), *watched the seasons change the tawny brightness of the Otherworld* (пример 6.)) упућују на концептуализацију времена као АГЕНСА КОЈИ МЕЊА/ВРШИ ПРОМЕНЕ.

Међутим, други примери ексцерпирани из корпуса наше дисертације указују на постојање концептуализације времена као АГЕНСА, а који се не морају подвести под појмовну метафору вишег реда ВРЕМЕ ЈЕ ПРОМЕНИТЕЉ (TIME IS A CHANGER).

У оквиру анализе спроведене у овој дисертацији, ексцерпирани примери показују да је метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК основна појмовна метафора агентивног значења времена. Ова метафора, наравно, укључује и метафору ВРЕМЕ МЕЊА, али не и обрнуто. Наиме, осим постојања примера у којима се не експлицира промена, додатни разлог за избор управо ове надређене појмовне метафоре (ВРЕМЕ ЈЕ ЉУДСКО БИЋЕ) јесте тај што су пронађени примери у којима се времену и временским интервалима приписују својства човека која обухватају широк спектар могућности – од когнитивних, перцептивних и говорних до физичких и физиолошких. У складу са наведеним, примери у оквиру овог поглавља организовани су према својствима која се у датим примерима приписују времену. С тим у вези, анализирани су примери у којима се времену приписују радње и активности, као и особине карактеристичне за људска бића, те когнитивне, перцептивне и говорне способности, физиолошке, телесне и полне карактеристике, као и примери у којима се време концептуализује као НЕПРИЈАТЕЉ, заједно са својим метафорама нижег реда – ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ и ВРЕМЕ ЈЕ СМРТ.

7.1. ВРЕМЕ као ЉУДСКО БИЋЕ

Лексемама које означавају временске јединице често се приписују особине предмета и живих бића. Тема овог поглавља је персонификација времена, а у наредном поглављу (поглавље 8.) фокус је на примерима у којима се временским појмовима приписују разноврсне особине које не карактеришу жива бића него предмете. Надређене појмовне метафоре за бројна креативна надовезивања и разраду кроз разноврсне метафоричке изразе јесу ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС и ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС. Ова два изворна домена не искључују један другог, те се могу наћи у оквиру истог израза (видети примере 1. и 2.). Осим тога, оба домена показују висок степен систематичности код мапирања са доменом времена, те се, а посебно када је реч о креативним метафорама, времену и временским интервалима приписују бројни и разноврсни аспекти изворних домена АГЕНС и РОБА.

1. Стара година је: прошла, проста, бивша, стара, јадна, мртва, прохујала, докрајчена, завршена, поражена, прослављена, прегажена, испуцана, искоришћена, одбачена, беспомоћна, пресахла, превазиђена, преспавана, поједена, прочитана, потрошена, одболована, истекла, испарила, исцурила, сагорела, сахрањена, стрељана, покрадена, расходована, попуњена, одсвирана, офуцана, издувана, безнадежна, раскринкана, награђена, кажњена, позната. (Бећ. 124)
2. Нова година је: следећа, нова, неоокрњена, неоштећена, наступајућа, непозната, пуна, дуга, будућа, јубиларна, недодељена, чиста, невина, неискусна, неискоришћена, новорођена, недогледна, неизмерна, перспективна, млада, цела, неотворена,

добродошла, неминовна, неопходна, потребна, непоновљива, неначета, непредвидива, неудата, непродана, једва дочекана, свемогућа, заслужена, незамењива, најпотребнија, испред свих, последња, парна, боља, успешнија, дуго обећавана, премијерна. (Бећ. 124)

Како можемо видети из наведених примера, *година* може бити *мртва*, *безнадежна*, *неискусна*, *неудата*, *новорођена* итд. – што су особине које се могу приписати искључиво живим бићима, дакле и човеку. С друге стране, та иста *година* може бити *поједена*, *потрошена*, *докрајчена*, *испарила*, *неокрњена* и сл. (што су својства неживих ентитета, односно припадају концептуализацији времена као РОБЕ/РЕСУРСА). У наредном поглављу видећемо на које се све начине остварује метафора ВРЕМЕ ЈЕ РОБА, која омогућава овакве креативне метафоричке разраде, а у наставку овог поглавља ћемо се детаљније позабавити примерима у којима се остварује искључиво агентивно значење лексема које означавају временске појмове.

7.1.1. Општа својства човека

Као што смо већ рекли, концептуална метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК надређена је другим, специфичнијим метафорама нижег реда, те ће тако бити разматране и у оквиру овог поглавља. Осим својстава навођених у литератури (да *прождуре*, *процењује*, *уништава* и сл.), у нашем корпусу пронађени су бројни примери који говоре у прилог томе да се агентивно значење времена преноси у све сфере човековог живота – од рађања, до умирања, преко физиолошких потреба, когнитивних, чулних и перформативних способности човека, као и достигнућа, веровања, осећања човека. Овде издвајамо општа својства човека која се приписују временским појмовима, то јест својства која не припадају горенаведеним категоријама (физиолошке, когнитивне, чулне и др.). Примери су подељени на: 1) приписивање радњи/активности и 2) приписивање особина/својстава.

Радње и активности које се у српском језику могу приписивати времену и временским интервалима разноврсне су и то омогућује метафоричке конкретизације у којима се ВРЕМЕ концептуализује као ентитет који *ограничава*, *доноси (нешто)*, *(не)прихвата (нешто)*, *(не)дозвољава*, *тражи/ захтева*, *остаје дужан* и сл.:

1. Godine provedene na Bogosloviji u Upsali ostavile su neizbrisiv pečat. (Бас. 36)
2. [...] stekli su sposobnost da se u snu susreću bez obzira na prostornu i vremensku udaljenost, čime izbegavaju i sva ograničenja koja prostor i vreme nameću. (Бас. 126)
3. „Будући да си само човек, никад не кушай да кажеш шта доноси сутра”, рећи су песника Simonida. (Бас. 394)
4. [...] остаји прошлости који се не мире са поразом и све ширим замахом слободе и демократије. (Бећ. 32)
5. Тачно се зна шта ће нам будућност донети: [...]. (Бећ. 37)
6. То су песме своје времену и баш зато их то време не прихвата. (Бећ. 44)
7. Оно што стварност остаје дужна, вишеструко надокнађује будућност. (Бећ. 44)
8. Простор и време ми не дозвољавају да се упуштам у детаљнију анализу... (Бећ. 205)
9. О последњим данима свoga господара Sevast, međutim, nije mogao nikoga da izvesti, jer su i gospodar и sluga ubijeni jedne srede odevene u maglu и залутале u Vlačku. (Пав. 56)
10. Još je jedna sedmica osiromašila и istanjila se. Istrošila je svoj najsvečaniji dan, за који ти кажеш да почиње у Palestini, онај dan koji je ljubomorno чувала све до данас, али је сада дошао рад и на njega. Daje ga nerado, deo po deo. (Пав. 79)
11. Bio je odista lep, lanene kose koja je porasla u mesecu ијару, и имао лепих лица колико mesec sivan koji raspoláže s trideset vrsta различитih dana. (Пав. 184)

12. Otuda san ima ugledno mesto u hazarskoj veri, jer prošlost zaslužjena zauvek u sebi dobija nešto slobode i novih mogućnosti u snovima. (Пав. 195)
13. Ali moje nove godine dale su mi vremena da mislim. (Пав. 244)
14. Vi znate, Vaša Svetlosti – pisao je Teoktist patrijarhu – da sam osuđen na dobro pamćenje, koje moja budućnost puni neprestano, a moja prošlost ne prazni nimalo. (Пав. 259)
15. А време тражи хитрину или би се, у друкчијем, догађаји могли отети и кренути неким другим током. (Пол.)
16. Упућујем зато снажан и патриотски апел свима који могу и морају решити те неспоразуме; време не ради за Југославију и народе Србије и Црне Горе. (Пол.)
17. [...] који ће моћи да одговоре изазовима будућег времена и реализују програм партије, нагласио је Стојановић. (Пол.)

Време и временски интервали се, у српском језику, неретко концептуализују као АУТОРИТАТИВИ АГЕНС, те имамо примере у којима временски појмови *траже/захтевају* (нпр. *време тражи хитрину* (пример 15.)), *намећу* (пример 2.), *не прихватају* или *не дозвољавају* (нпр. *остаји прошлости који се не мире са поразом* (пример 4.)), *то време не прихвата* (пример 6.), *простор и време ми не дозвољавају* (пример 8.) и сл.). Такође се издваја и концептуализација времена као АГЕНСА КОЈИ ДОНОСИ/ДАЈЕ, која се огледа у изразима *шта доноси сутра* (пример 3.) или *шта ће нам будућност донети* (пример 5.), односно *моје нове године дале су ми времена* (пример 13.).

Две наведене концептуализације (ВРЕМЕ ЈЕ АУТОРИТАТИВИ АГЕНС И ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС КОЈИ ДОНОСИ/ДАЈЕ) издвојене су због учесталости примера у оквиру којих се дате метафоре остварују. Међутим, постоји широк спектар активности/радњи које се приписују временским појмовима, посебно када је реч о метафоричким изразима који представљају креативну надоградњу, односно који поседују висок степен стилогеног потенцијала. На пример, време и временски интервали могу да *залутају (једне среде одевене у маглу и залутале у Влашку* (пример 9.)), да *осиромаше* и *истање се* или нешто *љубоморно чувају* (пример 10.), да буду *слуге*, али и да *сањају (прошlost засужњена заувек у себи добија нешто слободe и нових могућности у сновима* (пример 12.)) и сл. Бројност и разноврсност примера у којима се временским појмовима приписују активности/радње карактеристичне за људе, у српском језику указује на продуктивност концептуализације ВРЕМЕНА као ЉУДСКОГ БИЋА.

С друге стране, приписивање особина/својстава човека временским појмовима у српском језику мање је продуктивно од приписивања радњи/активности. Из примера ексцерпираних из корпуса овог језика видимо да време/временски интервали могу имати улоге које су својствене искључиво човеку, и могу стајати уз различите епитете који описују особине које карактеришу човека:

18. У knjizi *Temunah* Teth označava Sabat, što znači da je u znaku planete Saturna i božanskoga predaha; ono, dakle, znači i nevestu, ukoliko je Subota nevesta, proizilazi iz rečenice u Jesch. (Пав. 179)
19. Taj život, međutim, bio je dvoličan kao erdeljski tanjir s dva dna. (Пав. 184)
20. [...] истакао је, осврћући се на храбру прошlost наше авијације, генерал-пуковник Спасоје Смиљанић. (Пол.)
21. У његове недостатке свакако спада губитак интимности за чланове породице, „растресање” породичне организације и породичних улога, вишак непродуктивног времена и лакоћа којом се потиштеност и осећај безвредности шире у овако великим групама животно осујећених људи. (Пол.)

У примеру 18. није у питању приписивање својства или особине, већ се временски појам концептуализује као НЕВЕСТА, што је свакако својствено искључиво људским бићима. Епитети који се односе на општа својства човека, а који су атестирани уз временске

појмове у корпусу српског језика су *дволичан* (пример 19.), *храбар* (пример 20.) и *непродуктиван* (пример 21.).

У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика пронађен је већи број примера у којима се временским интервалима приписују особине људских бића. Одреднице којима се временски појмови могу концептуализовати у смислу општих својстава која се приписују човеку, а у оквиру приписивања особина, бројне су и разноврсне у енглеском језику.

22. He worked at the Light Research Laboratories, read a great deal, and wrote three papers that summer and autumn: a productive half year, by normal standards. (Урс. 105)
23. There was about him not only the dignity of age but also the blunt self-assurance of one accustomed to respect. (Урс. 55)
24. Can it be the she-dragon, in her more vigorous days, blasted it his way? (Каз. 327)
25. My mother was taken in peaceful times, warrior, so no great harm has met her. (Каз. 275)
26. A fierce future now opens before him, and it's my wish he sees this place, the fallen knight and the broken shedragon, all before his next steps. (Каз. 340)
27. Yet he forgets the errand again, and talks of the sea, and of a boat he knew as a small boy when his father took him far from the shore on a kind evening. (Каз. 299)
28. Even when sheltering in barns or stables, he had often climbed ladders to a restless night troubled by the cavernous space beneath him. (Каз. 145)
29. May this be a famous day, Master Axl, from which our land can be in peace for years to come. (Каз. 243)
30. I was taken from that village by soldiers and trained from a tender age to be the warrior I am today. (Каз. 164)
31. Or did they in weary old age long for the pond's succour, always so near where they grew, yet beyond reach? (Каз. 297-298)
32. 'Let's get out,' whispered Jordan, after a somehow wasteful and inappropriate half-hour; 'this is much too polite for me.' (Фиц. 51)
33. It transpired after a confused five minutes that the man had heard Gatsby's name around his office [...]. (Фиц. 104)
34. He stood beside the table and the past was with him, the good and restful past, the rose-scented and unhaunted past that had never left him. (Сим. 68)
35. It had been a busy day. (Сим. 143)
36. Only old Winslowe Grant and Mary and the other people from the shadow who came occasionally to spend lonely hours with him. (Сим. 29)
37. For two mostly boisterous hours, Mr. Geltman's life was celebrated in song, satire and clear and teary-eyed testimonial. (ЊЈТ)

Видимо да временски интервали могу бити *нежни* (*a tender age* (пример 30.)), *пријатни* (*a kind evening* (пример 27.)) *продуктивни* (*a productive half year* (пример 22.)), *достојанствени* (*the dignity of age* (пример 23.)), *стари* и *изнемогли* (*in weary old age* (пример 31.)), *неустрашиви* (*a fierce future* (пример 26.)), *немирни* (*a restless night* (пример 28.)), *збуњени* (*confused five minutes* (пример 33.)), *усамљени* (*lonely hours* (пример 36.)) и сл.

У енглеском језику се, према бројности и учесталости, издвајају примери у којима се временске јединице класификују као *мирне*, *тихе*, *смирене*, *спокојне* (употребом лексема *peaceful*, *silence*, *stillness*, *calm*, *quiet/ quietness*, *serene* и др.), што такође представља општа својства човека која се приписују временским појмовима:

38. The days were utterly peaceful, in the autumn sunlight, in the silence of the hills. (Урс. 259–260)
39. [...] other nights they went to bed not long after dark and slept nine hours, ten hours, in the profound, crystalline silence of the mountain night. (Урс. 261)

40. Something in the way he had done so had tugged on his memory at the time, and now, in the night's stillness, Axl remembered the rise and fall of moorland [...]. (Каз. 153)
41. Even a bird or two singing in the trees, and if the branches stirred wildly, down below was as a calm spring's day where at last an old man's thoughts may drift from one ear to the other without tossing in a tempest! (Каз. 297)
42. While we share this quiet moment, let me ask your forgiveness, Master Axl, for the discomfort I caused you earlier. (Каз. 163)
43. On the last afternoon before he went abroad, he sat with Daisy in his arms for a long, silent time. (Фиц. 156)
44. In the quietness of the morning, the eastern sky was pearly pink. (Сим. 97)
45. Then today had dawned and all the serene years had come tumbling down all about his ears. (Сим. 143)
46. Next week is going to be a very quiet week in this market with not much happening. (ЊЈТ)

У примерима 22–46. је, заправо, у питању пресликавање својстава и стања која су важила током трајања датог интервала. На пример, у примеру 33. временски интервал (*net минута*) представља трајање збуњености, док су сати у примеру 36. интервали током којих се осећање усамљености манифестовало. Временски интервали у примерима 38–46. су, заправо, интервали током којих је владао мир/тишина/смиреност (нпр. *the serene years* (пример 45.), *a calm spring's day* (пример 41.), *days were utterly peaceful* (пример 38.), *share this quiet moment* (пример 42.) и др.). О томе ће бити више речи у делу 7.1.2. у примерима у којима се временским појмовима приписују достигнућа, знања, веровања, склоности и сл. људи који су живели током датих интервала.

У корпусу енглеског језика пронађени су и примери у којима се временски појмови поистовећују, односно изједначавају са човеком (примери 38. и 39.):

47. There was no time. He was time: he only. (Урс. 8)
48. You are our history. We are perhaps your future. (Урс. 60)

Када говоримо о могућности приписивања активности/радњи својствених човеку, у оквиру испитиваног корпуса енглеског језика пронађени су примери у којима временски појмови могу *покретати* (пример 49.), *доносити* (примери 50. и 56.), *обећавати* (пример 54.), *наметати* (пример 52.) и сл. Уочава се паралела са примерима ексцерпираним из корпуса српског језика, али само до одређене мере. Наиме, и у енглеском језику атестирана је концептуализација времена као АГЕНСА КОЈИ ДОНОСИ/ДАЈЕ (*the dawn brought with it the first signs of this spring* (пример 50.) и *whatever his remarkable future brings* (пример 56.)) и као АУТОРИТАТИВНОГ АГЕНСА (нпр. *imposed by its colonial past* (пример 52.) или *pressure of time in a presidential election year did not allow the bill to reach the Senate* (пример 53.)), али у мањем броју и уз мању разноврсност примера него што је то био случај у српском језику.

49. They are moved in all they do, I think, by the past, their endless past. (Урс. 280)
50. For there was a morning not long ago, the dawn brought with it the first signs of this spring, and I watched my wife still asleep though the sun already lit our chamber. (Каз. 356)
51. Perhaps it's the hiss of the rain or is it their age seals their ears? (Каз. 344)
52. When a country becomes independent, there is a natural reaction to leave behind the linguistic character imposed by its colonial past, and to look for indigenous languages to provide a symbol of new nationhood. (Крис. 145)
53. However, pressure of time in a presidential election year did not allow the bill to reach the Senate [...]. (Крис. 130)
54. The afternoon had made them tranquil for a while, as if to give them a deep memory for the long parting the next day promised. (Фиц. 156)

55. Time might suddenly snap back into its rightful focus. (Сим. 178)
 56. Whatever his remarkable future brings -- running a foundation called Hope or running a studio in Hollywood [...]. (ЊЈТ)

Можемо приметити да је, за разлику од резултата добијених испитивањем корпуса српског језика, у енглеском језику већи број примера у којима се времену и временским интервалима приписују својства/особине човека (док је у корпусу српског језика атестирано више примера у којима се временским појмовима приписују активности, односно радње). Примери у оквиру корпуса енглеског језика, када говоримо о приписивању особина/својстава, бројнији су и разноврснији, као што можемо да видимо и из овог делимичног навођења одабраних ексцерпираних примера. Без обзира на уочене разлике, резултати претраге оба испитивана корпуса потврђују да је времену и временским интервалима итекако могуће приписивати бројне и разноврсне особине и радње, а које су карактеристичне за човека.

На основу концептуализације ВРЕМЕНА као ЧОВЕКА, неретко се време одређује и као ИЗЛЕЧИТЕЉ. Ова метафора се, по својој фреквентности, често издваја у оквиру истраживања која се баве концептуалним метафорама (видети део 2.1.5.4.). У српском језику у оквиру испитиваног корпуса пронађена су свега два примера, а у енглеском три, што може бити показатељ ниске фреквентности овакве концептуализације у српском и енглеском језику, иако у оба језика постоје изрази *време лечи (све) ране*, односно *time heals (all) wounds*.

СРП

56. Svako vreme ima svoj univerzalni lek za koji je uvreženo veruje kako umanjuje svaku tegobu i otklanja svaki bol. (Дем. 134)
 57. Оно [време] do izvesne mere snaži, a onda oslabljuje... (Пав. 210)
 58. Немогуће је жртвовати се за будућност, јер је и против погрешне будућности пронађен лек. (Бећ. 34)

ЕНГ

59. Three days of confinement indoors left Shevek charged with surplus energy, and when he was released he wore out his escorts in his first eagerness to see everything at once. (Урс. 65)
 60. He had gained three or four kilos since coming to Urras; he looked very well now, sunburnt from his mountain expedition, rested by the holiday. (Урс. 108)
 61. His brown, hardening body lived naturally through the half-fierce, half-lazy work of the bracing days. (Фиц. 105)

У примерима ексцерпираним из корпуса наше тезе, не експлицира се увек агентивност времена него се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЛИ ЧИНИ ДОБРО/ПРИЈА ЧОВЕКУ (рецимо као ЛЕК). На пример, *bracing days* (пример 61.) су дани који окрепљују, а временски интервал у примеру 57. је профилисан као ЕНТИТЕТ КОЛИ СНАЖИ. Разлике у концептуализацији ВРЕМЕНА као ИЗЛЕЧИТЕЉА у српском и енглеском језику, а које се могу уочити на основу наведених примера, нису занемарљиве. Наиме, сви метафорички изрази из корпуса енглеског језика примери су концептуализације времена као ЕНТИТЕТА КОЛИ ЧИНИ ДОБРО/ПРИЈА ЧОВЕКУ. С друге стране, у корпусу српског језика атестиран је пример у којем се експлицира агентивност времена, те се време концептуализује као ИЗЛЕЧИТЕЉ (*свако време има свој универзални лек* (пример 56.)). Осим тога, у корпусу српског језика пронађен је и пример у коме се време концептуализује експлицитно као БОЛЕСТ (пример 58.), док се у примеру 57., поред концептуализације времена као ЕНТИТЕТА КОЛИ ЧИНИ ДОБРО/ПРИЈА ЧОВЕКУ, остварује и концептуализација времена као ЕНТИТЕТА КОЛИ ШТЕТИ ЧОВЕКУ (*ослабљује*).

Како се види из мноштва наведених примера, разноврсност улога које су својствене човеку, а приписују се временским појмовима, је велика и захтева одређену

систематизацију. У наредном делу издвојене су оне метафоре које се односе на когнитивне, перцептивне и говорне могућности човека, а које се приписују испитиваним лексемама. Након тога следи анализа концептуализације ВРЕМЕНА као НЕПРИЈАТЕЉА (са својим метафорама нижег реда) и, на крају, анализирани су примери у којима се времену и временским интервалима приписују физиолошке, телесне и полне карактеристике. Циљ није само контрастирање концептуализације времена у српском и енглеском језику, већ и показати да се време, у оквиру приписивања агентивности, концептуализује управо као ЉУДСКО БИЋЕ.

7.1.2. Когнитивне, перцептивне и говорне способности

У овом делу прво испитујемо когнитивне и говорне способности које се приписују временским појмовима у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС. Наведене способности анализирани су заједно јер неретко не искључују једна другу. Рецимо, у примеру 6. налази се лексема *полемика*, чије је основно значење 'оштар спор два супротна мишљења у писменом или усменом облику', што подразумева и когнитивне и говорне способности.

У оквиру примера ексцерпираних из корпуса српског језика, а у оквиру приписивања когнитивно-говорних способности временским појмовима, атестирани су примери са изразима *узимати у обзир*, *дати до знања*, *сматрати*, *поменути*, *давати комплименте*, *водити полемику*, *наговештавати*, *описати*, *бележити* и сл.

1. На „Velikom pergamentu” godine su bile računate prema hazarskim velikim godinama koje su u obzir uzimale samo vreme ratova, pa su se morale preračunavati u male grčke godine. (Пав. 71–72)
2. Godine guste kao kaša i neprohodne, kroz koje se dr Suk probijao poslednje decenije skupljajući arhivske ispise, snimke starog novca i ulomke krčaga od soli da bi od njih zidaо stub истине, давале су му у последње време све јасније до знања да му се мати из велике далјине приближава и враћа у живот. (Пав. 99–100)
3. Istorija kragujevačkog novinarstva smatra ga pionиром произвођача вести, utemelјivačem žute štampe i prvoborcem skandal-novinarstva. (Дем. 117)
4. Zar ti nisam stotinama puta rekao da nas istorija neće pomenuti? (Бас. 38)
5. Парадокс је у томе што они који се баве вечношћу добијају највеће комплименте од садашњости [...]. (Бећ. 44)
6. То је горка и ведра полемика са собом и временом. (Бећ. 239)
7. U tim godinama sveopšte opijenosti i raskalašnosti (које наговештавају блиски рат), groteskно deluje kočija „vikonta“ Kowalskog na beogradskim ulicama (Бас. 244)
8. Četvrta velika godina opisivala je hazarske pobede nad bugarskim savezom, kada je deo tog hunskoonogurskog plemena potčinjen Hazarima [...]. (Пав. 72)
9. Sedma i poslednja velika hazarska godina zapisana na „Velikom pergamentu“ beleži na trбуhu hazarskog poslanika da je pored Hazara postojalo na свету још једно друго племе истог имена [...]. (Пав. 73)
10. [...] што је чак и Kinsi utvrdio i obznanio u onoj давној, затуцаној, старој доброј ери od pre samo desetak godina. (Арс. 18)

Када су когнитивне способности у питању, постоје примери који не подразумевају приписивање говорних способности. Рецимо, израз *давати до знања* (пример 2.) не мора да подразумева говор, јер се нешто некоме може давати до знања на други начин.⁹⁵ Такође, *узимати у обзир* (пример 1.), *сматрати* (пример 3.), *бити затуцан* (пример 10.),

⁹⁵ РСМ (стр. 1153.) дефинише израз *давати на знање* као 'обавестити о нечему, скренути пажњу', а пажња се може скренути и невербалним средствима.

али и *наговештавати*⁹⁶ (пример 7.), не морају нужно подразумевати говор. С друге стране, изрази који подразумевају говорне способности, захтевају и когнитивне способности које се приписују временским појмовима (нпр. *да нас историја неће поменути* (пример 4.), *добијају највеће комплименте од садашњости* (пример 5.), *полемика са собом и временом* (пример 6.)).

У оквиру исте концептуализације времена (као ЕНТИТЕТА СА КОГНИТИВНИМ И ГОВОРНИМ СПОСОБНОСТИМА) енглески корпус изнедрио је примере у којима се време и временски интервали концептуализују као ЕНТИТЕТ који је *паметан, луцидан, трезвен*, али и *затуцан, глуп*, те *неурачунљив, фасциниран, просвећен*, али као ЕНТИТЕТ који има *глас и језик*.

11. *But the story of this terrible stupid Thursday, the story of its extraordinary consequences [...].* (Ад. 5)
12. *In these enlightened days, of course, no one believes a word of it.* (Ад. 119)
13. "Been at it," Enoch said, "for a right smart time." (Сим. 42)
14. And here, suddenly, was that new beginning-more wondrous and fearsome than anything he could have dreamed even in an insane moment. (Сим. 56)
15. [...] mistake that it was something that, in a sober moment, he never would have done, that if he'd given it a second thought, he would not have done it. (Сим. 100)
16. When he first had been given it, he had spent fascinated hours, watching the pictures change as he held it in his hands. (Сим. 84)
17. Having no idea what a high fever was like, he thought, during the lucid intervals of that long night, that he was going insane. (Ур. 96)
18. *Ours is an age enthralled by the idea that nature is inherently lumpy at its deepest levels.* (ЊЈТ)
19. With the research also revealing people think the Victorian age was the most inventive, the displays also include an ice-cream maker from the era at Brodsworth Hall [...]. (УКН)

Као и у примерима ексцерпираним из корпуса српског језика, у енглеском језику постоје изрази у којима се времену/временским интервалима приписују само когнитивне способности човека (нпр. *stupid Thursday* (пример 11.), *smart time* (пример 13.), *enlightened days* (пример 12.), *insane moment* (пример 14.) и др.). Ипак, нису атестирани примери у којима се временским појмовима приписују говорне способности. Како бисмо испитали да ли у енглеском језику постоји концептуализација времена као ЕНТИТЕТА СА ГОВОРНИМ СПОСОБНОСТИМА, претрага је проширена на слободну претрагу на интернету:

20. Of course this test is not exactly representative of real life usage so only time will tell how the Motorola Razr fares. (Гугл)
21. The next 7 days will tell us if the Detroit Lions are for real. (Гугл)

Примери 20. и 21. потврђују постојање концептуализације времена у којој се времену/временским интервалима приписују говорне способности. У наведеним примерима лексеме које означавају време/временски интервал су *time* и *day*, а глагол којим се наведена концептуализација остварује јесте глагол *tell*. Сматрамо да би проширеном анализом били атестирани и примери са другим лексемама.

Поред наведених примера у којима се времену и временским интервалима приписују когнитивне и говорне способности, постоје и примери који се издвајају по својој семантици тиме што ВРЕМЕ ДАЈЕ СВОЈ СУД О ДОГАЂАЈИМА, СТВАРИМА, ЉУДИМА ИТД. Наведена метафора – ВРЕМЕ ЈЕ ЕВАЛУАТОР (TIME IS AN EVALUATOR) неретко је била

⁹⁶ Као једно од основних значења РМС (стр. 1996.) наводи 'дати наговештај, предзнак о наступу, доласку и сл. некога или нечега, најавити', што не мора подразумевати вербални наговештај (иако га углавном подразумева).

предмет истраживања (видети део 2.1.5.4.). У оба посматрана језика атестирани су примери у којима се време концептуализује управо као ЕВАЛУАТОР/ПРОЦЕНИТЕЉ.

У српском језику, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЕВАЛУАТОР најчешће се остварује уз глаголе *показати*, *потврдити*, *истаћи* мада не искључиво. Истичемо да се у српском језику примери концептуализације времена као ЕВАЛУАТОРА најчешће појављују у публицистичком функционалном стилу.

22. А будућност ће показати које ће термилошко решење на крају да превлада. (Буг. 164)
23. Istorija te spisateljske discipline pretežno ga ističe kao paradoks, nikako kao nesporazum ili zakon nužde. (Дем. 159)
24. Стога ће време, ускоро, потврдити да тај војни пропагандни радио нема и не може имати никакав, а поготову не жељени и очекивани ефекат у моралном и психолошком домену. (Пол.)
25. Време које долази неминовно истиче потребу урбанистичког и ликовног усаглашавања анвирона и дома са двориштем детињства Боре Станковића. (Пол.)
26. Нажалост, свако време је показало да има издајца у српском народу, од Вука Бранковића до Милана Недића, а данас имамо морално посрнуле Србе, новокомпоноване издајце [...]. (Пол.)
27. Вишег ранга опонент режиму је често изгнаник или бегунац из своје земље, слободни мислилац, страдалник и визионар, чије идеје време потврди или одбаци. (Пол.)
28. Уз уважавање супротних гледишта, остављено је да време каже шта је било исправно. (Пол.)
29. Време ће показати ко је у праву и ко ће се, на крају, кајати – Жоспен или Шевенман. (Пол.)
30. Да ли ће тако и бити или се ради само о уобичајеном оптимизму, показаће блиска будућност, јер је нови шампионат на прагу. (Пол.)
31. Ваш допринос другачијем гледању на ствари, историја ће, убеђен сам, умети да цени. (Бас. 125)

Наведени примери илуструју да се у српском језику време концептуализује КАО ЕВАЛУАТОР/ПРОЦЕНИТЕЉ (ВРЕДНОСТИ) кроз бројне изразе, укључујући изразе са глаголом *показати* (примери 22, 26, 29. и 30.), *потврдити* (примери 24. и 27.), *истицати* (примери 23. и 25.), али и *казати* (пример 28.) и изразом *умети да цени* (пример 31.).

У оквиру корпуса енглеског језика пронађено је мање примера метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ЕВАЛУАТОР, уз мању употребу различитих језичких средстава.

32. But linguistic history shows us repeatedly that it is wise to be cautious, when making predictions about the future of a language. (Крис. 123)
33. The history of language suggests that such a course of events has been a frequent phenomenon (as in the well-known case of Latin) [...] (Крис. 178)
34. The last decade has taught many Japanese that economic growth is ephemeral at best, and saving is the most prudent course. (ЊЈТ)
35. Instead he put out a hand and laid his broad palm against her cheek, holding it there for a reassuring moment as a gesture of affection. (Сим. 39)
36. ‘Seven and a half million years our race has waited for this Great and Hopefully Enlightening Day!’ cried the cheer leader. (Ад. 180)
37. History has shown that when consumers are exposed to advertising in places where advertising has not been in the past [...] (ЊЈТ)
38. The teabag was invented by accident but has stood the test of time. (УКН)

Изрази наведене метафоре атестирани у испитиваном корпусу укључују изразе са глаголом *show* (примери 32. и 37.), *suggest* (пример 33.) и *teach* (пример 34.). Осим наведених глагола, време се концептуализује као ЕВАЛУАТОР/ПРОЦЕНИТЕЉ употребом

девербативних придева *reassuring* (пример 35.) и *enlightening* (пример 36.), као и израза *stand the test of* (пример 38.).

Поред когнитивних и говорних, времену се приписују и перцептивне могућности, као и емотивна стања. Иако је израз *глуво доба* (примери 39. и 40.) окамењен у српском језику, он сведочи о преношењу перцептивних својстава других ентитета на временске појмове, што потврђују и изрази сличне семантике у енглеском језику:

СРП

39. Viđaju ih, kaže, pod mojim prozorima, u gluvo doba, krvavih vratova. (Бас. 33)
40. One im u san dolaze u gluvo doba noći, u vreme kada su sumrak i svitanje nađu na jednakoj udaljenosti. (Дем. 28)
41. U svakom slučaju, žao mi je što si tako star i bolestan i što se nismo bolje upoznali onda kad je prilika za to zaista postojala i što si uvek bio nervozan i prek i što je život toliko tužan. (Арс. 184)
42. I sediш tu i sekunde depresivno otkucavaju, sve dok se tvoј sugovornik konačno ne pokrene i tiho kaže, odlučan poput страшног Boga, vladar ситуације: „Da ti покажем своју klanicu, *meat*?” (Арс. 228)
43. Наступ Кенедијевих Иако Ал Гор жели себе да представи као председника новог века, јучерашњи дан конвенције претворио се у фестивал посвећен сентименталној прошлости. (Пол.)
44. [...] рекао је Томић, „и у врањској привреди дешава се својеврсно чудо, каквих има широм Србије, јер све фабрике раде максималним капацитетима у овим тешким и несрећним данима, сви извозе, а чујем да има колектива који не користе годишњи одмор због великих обавеза према купцима”. (Пол.)
45. Tek, jednog izrazito melanholičnog jutra, on sedi na klupi u parku Čapultepек pod žutozelenim suncem koje se s mukom probija kroz sloј smoga, posmatra porodicu Nauatl indijanaca na travnjaku i заплаче naglo, iznenadivši samог себе. (Арс. 32)

ЕНГ

46. It was, consciously, as unhappy a time for him as the year that had preceded it. (Урс. 140)
47. They talked about whether their childhoods had been happy. (Урс. 48)
48. Axl and I wish to have again the happy moments we shared together. (Каз. 179)
49. [...] confident girls who weave here and there among the stouter and more stable, become for a sharp, joyous moment the centre of a group [...]. (Фиц. 46)
50. ‘Having a gay time now?’ she inquired. (Фиц. 54)
51. This is one of his sentimental days. (Фиц. 79)
52. He had changed it at the age of seventeen and at the specific moment that witnessed the beginning of his career - when he saw Dan Cody’s yacht drop anchor over the most insidious flat on Lake Superior. (Фиц. 104)
53. Thus the planet Vogosphere whiled away the unhappy millennia until the Vogons suddenly discovered the principles of interstellar travel. (Ад. 50)
54. ‘Well, I hope you all have a really miserable time’ complained Arthur. (Ад. 145)
55. Standing alone and naked, the human race would go on in its same old path, fumbling its uncertain way toward a blind, mad future. (Сим. 120)
56. [...] he had spent many happy rainy days when he could not be outdoors. (Сим. 95)
57. The same decade also saw the rapid growth of the musical, a distinctively US product [...] (Крис. 102)
58. The nineteenth century saw a massive increase in American immigration, as people fled the results of revolution, poverty, and famine in Europe. (Крис. 35)
59. This is a familiar-sounding argument to twenty-first-century ears [...]. (Крис. 72)
60. [...] the Council estimated that the new millennium would see over 1,000 million people learning English. (Крис. 113)

Када говоримо о приписивању перцептивних способности временским појмовима у оквиру примера ексцерпираних из енглеског корпуса, временске јединице могу *имати*

уши (пример 59.), бити сведок/видети (примери 52, 57, 58. и 60.), али и бити слепо (пример 55.).

Што се емотивних стања тиче, временским појмовима приписују се слични сентименти у оба посматрана језика – *туга, несрећа, меланхолија (што је живот тако тужан* (пример 41.), *секунде депресиво откуцавају* (пример 42.), *сентиментална прошлост* (пример 43.) и сл., односно, у енглеском језику *unhappy a time for him* (пример 46.), *sentimental days* (пример 51.), *a really miserable time* (пример 54.) и др). Међутим, у примерима ексцерпираним из корпуса енглеског језика пронађени су метафорички изрази у којима се времену и временским интервалима приписују *радост, срећа, веселост* (примери 47, 48, 49. и 50.).

Неретко се временском периоду приписују достигнућа, знања, веровања, склоности и сл. људи који су у том периоду живели. У оквиру овакве концептуализације времена у српском језику јављају се лексеме *време, епоха, доба, век*. На сличан начин понашају се и лексеме *младост* и *старост*, али са извесном разликом у значењу – лексеме *старост*, односно *младост*, односе се на људе у том животном добу, а не на људе који су живели у одређено време (уп. *ствар укуса једне епохе* (пример 62.) и *младост не пристаје на готов свет* (пример 72.)).

61. То је изводиво већ сада; мислим што се метафизике тиче, али технолошко знање моје епохе није у станју да реши чисто техничка питања апокалипсе. (Бас. 46)
62. Али методе уклањања су ствар укуса једне епохе. (Бас. 48)
63. Синтагме као *радни људи и грађани* или *радници, сељаци и поштена интелигенција*, још увек у оптицају у нашем политичком жаргону, нескривено отеловљују идеолошке предрасуде једне минуле епохе [...]. (Буг. 149)
64. Грешке су највећи грех нашег времена. (Бећ. 41)
65. Имам за вас једну од највећих тајни нашег времена. (Бећ. 90)
66. Како је одолео, како је имао срца да одоли искушењима нашег доба, кад свака будала зна да је лакше успети него не успети? (Бећ. 152)
67. Ово је тријумф I века! (Бећ. 223)
68. Гора опозиција изум је нашег времена. (Бећ. 230)
69. Ако у овој општој трагедији људског рода нама коначно успе да се вратимо себи и да у том процесу препознамо и поново откријемо снажно било своје домовине, будите уверени да ћемо одолети променљивом „духу времена” како каже Хегел, а сви наши напори биће оправдани. (Пол.)
70. То је „Суза” у духовном оку једног песника с другог краја света, у оку живе личности, суочене са производима и пороцима новог времена и нове цивилизације. (Пол.)
71. Старост је без наде. Старост се вештачки одржава: пилулама, прописима, масажама, дијетама, инјекцијама. Срећа је што старост не може да поправља оно што је учинила у младости. (Бећ. 19)
72. Открића која нам нуди искуство – младост не прихвата. Младост не пристаје на готов свет. (Бећ. 20)

Приписивање ставова временским појмовима огледа се, на пример, у изразима *ствар укуса једне епохе* (пример 62.), *идеолошке предрасуде једне минуле епохе* (пример 63.) или *младост не пристаје на готов свет* (пример 72.). Приписивање знања и достигнућа временским појмовима огледа се, на пример, у изразима *технолошко знање моје епохе* (пример 61.), *тријумф I века* (пример 67.) или *изум је нашег времена* (пример 68.). Поред наведених, атестирани су и примери у којима се временским појмовима приписују склоности или веровања, која су својствена људима, временским појмовима (нпр. *грех нашег времена* (пример 64.), *духу времена* (пример 69.), *процима новог времена* (пример 70.) и др.).

У енглеском језику лексеме којима се приписују достигнућа, знања, веровања, склоности и сл. људи који су у том периоду живели укључују шири спектар израза – *day, year, decade, era, week, period, life, time, century*, али и *decad* и *millennium*. Када говоримо о феномену приписивања различитих својстава временским појмовима (овде се не мисли само на достигнућа, знања и веровања, већ и на оно што смо назвали општим својствима човека), специфичност енглеског језика огледа се и у томе што се недостатак флексије надомешћује другим језичким средствима, чијом употребом се постиже утисак агентивности.⁹⁷ У нашој анализи водили смо рачуна да буду укључени само примери који подразумевају агентивност која не зависи од синтаксичких особености испитиваног језика, то јест од граматикализованог начина за изражавање трајања.

73. The Foundation, on the contrary, was new: built within the last ten years, in the lavish, elegant style of the times. (Урц. 68)
74. The afforestation of the West Temaenian Littoral was one of the great undertakings of the fifteenth decad of the Settlement on Anarres [...] (Урц. 37)
75. We're products of the same great revolutionary movement of the eighth century—we're socialists, like you. (Урц. 110)
76. It is a coercive mechanism of extraordinary inefficiency—a kind of seventh-millennium Steam engine! (Урц. 245)
77. But then as he traverses a landscape by turns eerie and comical - and always strangely malleable, as a dream might be — he comes steadily to realise he is facing the most crucial performance of his life. (Каз. опис других романа)
78. Names such as Thomas Newcomen, James Watt, Matthew Boulton, Richard Trevithick, George Stephenson, Charles Wheatstone, Michael Faraday, Humphry Davy, Thomas Telford and Henry Bessemer reflect the British achievement of that time. (Крис. 80)
79. In relation to so many of the major socio-cultural developments of the past 200 years [...]. (Крис. 77)
80. The largely article-driven literature of previous decades had typically been exploratory and programmatic [...]. (Крис. ix)
81. It was an expansion which continued with the nineteenth-century colonial developments in Africa and the South Pacific [...]. (Крис. 29)
82. It is difficult to find accurate data, but several publications of the period provide clues. (Крис. 99)
83. [...] in the post-war world, was the way in which the cultural legacies of the colonial era and the technological revolution were being felt on an international scale. (Крис. 86)
84. The technology-weighted Nasdaq composite index, meanwhile, dropped 63.31 points, or 3.28 percent, to 1,867.01, bringing the week's loss to 4.57 percent. (ЊЈТ)
85. [...] No. 2 jazz album of the year in 2000 and the disc was also awarded Capitol's Mainstream Record of the Year by the Association for Independent Music. (ЊЈТ)

Приписивање знања, подухвата и достигнућа временским појмовима види се, на пример, у изразима *one of the great undertakings of the fifteenth decad* (пример 74.), *achievement of that time* (пример 78.), *the cultural legacies of the colonial era* (пример 83.), *several publications of the period* (пример 82.) и др. Примери у којима се приписују ставови,

97 На пример, изрази у којима временски појмови означавају меру трајања одређене радње/стања/активности или његовог позиционирања на временској скали, у енглеском језику имају облик временски појам + 's, те доводи до тога да се наведена радња/стање/активност приписују одређеном временском појму (*an instant's blast of heat and the ozone once again*. (Сим. 189)/ *Joe Jurevicius sat out Monday's practices because of back spasms* (ЊЈТ)/ *during Tuesday's joint workout* (ЊЈТ)/ *tired after the day's work* (Урц. 258)/ *After two days' sleep and two days' meals* (Урц. 272)/ *it's a few days' walk at most* (Каз. 20)/ *an hour's journey even on horseback* (Каз. 299)/ *a three months' trip to the South Seas*. (Фиц. 83) и др.). Примери овог типа нису узети у обзир при анализи јер, осим граматичког облика, не представљају посесивност у правом смислу.

веровања или склоности нису разноврсни као примери ексцерпирани из корпуса српског језика. Наиме, само пример 73. (*elegant style of the times*) може бити израз у којем се временским појмовима приписују склоности које су управо својствене људима.

7.1.3. НЕПРИЈАТЕЉ

Концептуализација времена као човека, поред до сада наведених улога, реализује се и кроз концептуализацију времена као НЕПРИЈАТЕЉА/НЕПРИЈАТНОГ ЕНТИТЕТА. Тако време *мучи, бори и осваја, куша, ради против нас, супротставља се, суочавамо се* са временом и *треба га преживети, бојимо се* времена, али и *вршимо насиље над* временом и сл. У складу са овом концептуализацијом јесте и окамењени израз, који постоји у оба испитивана језика, *убијати време* (односно *to kill time*) у значењу *прекратити/потрошити време*.

У оквиру корпуса српског језика временски појмови који се концептуализују као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ су *време* (примери 1, 3, 5, 8, 12. и 15.), *прошлост* (примери 4, 6, 7. и 14.), *дан* (пример 9.), *будућност* (примери 10. и 11.), *живот*⁹⁸ (пример 2.) и *судбина*⁹⁹ (пример 13.).

1. Tu se uklapa i njegova netrpeljivost prema vremenu, simbolizovana razbijanjem satova. Međutim, to nije pobuna protiv vremena u kome nestajemo, nego protiv vremena u kome trajemo. (Бас. 104)
2. Život nastoji da nas ukine, mi se opiremo i time se još više uplićemo u protivurečnosti kao u živo blato. (Бас. 169)
3. Međutim, pojava mehaničkog sata već je nasilje nad vremenom. (Бас. 189)
4. Сви су против рата, [...] мрачне прошлости, незнања, мрака и несреће. (Бећ. 32)
5. У име будућности све је дозвољено учинити против свог времена. (Бећ. 35)
6. Све невинне жртве прошлости веровале су да у будућности за коју се жртвују неће бити невиних жртава. (Бећ. 36)
7. Човечанство се већ небројено пута сурово обрачунавало са мрачном, примитивном и назадном прошлошћу. (Бећ. 36)
8. Тако они који су највише задужили своје време најчешће постају жртве свога времена. (Бећ. 44)
9. А може ли ваше јаве – упитах га – да лиши или poštedi dana i neki predmet, recimo knjigu? (Пав. 109)
10. Тако до нас допире или онај najnemilosrdniji deo budućnosti [...]. (Пав. 128–129)
11. Olakšanje je dolazilo od tih ljudi, koji su od budućnosti očekivali samo toliko da prevari i druge, kao što je već njih prevarila. (Пав. 167)
12. [...] gledaš na sat, još uvek je dosta rano pa zato ubijaš vreme šetajući i razgledajući svu onu živopisnu robu neuredno izloženu po tezgama [...]. (Арс. 38)
13. Sudbina je neumoljiva i sve što je zapisano odvije se pre ili kasnije, samo su putevi uvek nepoznati i novi. (Арс. 226)
14. Шевенман, левичар који се одлучно противи идејама регионалне аутономије, изазвао је у јуну дипломатску буру када је рекао да Немачкој још треба времена да се опорави од нацистичке прошлости. (Пол.)

⁹⁸ РМС (стр. 959.) као основно значење лексеме *живот* наводи 'биолошко постојање живих бића од рођења до смрти'. Као треће значење наведено је 'време од рођења до смрти, односно до тренутка кад се нешто догађа', те је наведена лексема укључена у анализу, у свом значењу временског интервала.

⁹⁹ РМС (стр. 3400.) лексему *судбина* дефинише као 'по народном веровању, неком замишљеном силом унапред одређени ток догађаја (обично неповољан), фатум'.

15. [...] али се не устручава и да забележи понешто од народног предања везаног за подизање, или адаптацију појединог здања полазећи од претпоставке да у времену које се неблагонаклоно односило према религији, оно представља једно од могућих извора историје хришћанског градитељства на овом тлу. (Пол.)

Унутар наведених израза (примери 1–15.) може се направити дистинкција између више и мање израженог непријатељства према времену. На пример, с једне стране стоји експлицитна концептуализација ВРЕМЕНА као НЕПРИЈАТЕЉА (нпр. *сурово обрачунавало са мрачном, примитивном и назадном прошлошћу* (пример 7.) или *убијаш време* (пример 12.)), док се у другим изразима време концептуализује као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ на различитим нивоима антагонизма¹⁰⁰ (нпр. *учинити против свог времена* (пример 5.), *у времену које се неблагонаклоно односило према религији* (пример 15.), *нетрпељивост према времену* (пример 1.) и др.).

Осим наведене дистинкције уочава се и разлика у смеру антагонизма. Наиме, време се концептуализује као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ КОЈИ ЈЕ УСМЕРЕН ПРОТИВ ЧОВЕКА (нпр. *жртве прошлости* (пример 6.), *најнемилосрднији део будућности* (пример 10.), *да се опорави од нацистичке прошлости* (пример 14.) и др.), али и обратно, као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ ПРОТИВ КОГ ЈЕ ЧОВЕК УСМЕРЕН (нпр. *убијаш време* (пример 12.), *побуна против времена* (пример 1.), *сви су против мрачне прошлости* (пример 4.) и др.). Употребом, на пример, глагола *обрачунати* (пример 7.) остварује се концептуализација у којој се време и временски интервали и човек међусобно сукобљавају.

У оквиру корпуса енглеског језика временски појмови који се концептуализују као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ су разноврснији и укључују лексеме *time* (примери 16, 24, 25, 27. и 28.), *winter* (примери 17. и 26.), *moment* (примери 23. и 31.), *past* (пример 18.), *morning* (пример 19.), *year* (пример 20.), *childhood* (пример 21.), *youth*¹⁰¹ (пример 22.), *clock* (пример 29.), и *season* (пример 30.).

16. Time is a manacle, Time is tyrannical, Supermechanical, Superorganical—POP!—and at the pop, the baby arose a short distance into the air, squeaking and waving her fat fists. (Урс. 200)
17. She responded as well as she could, but the winter had been hard on her; she was ill, and deaf, and old. (Урс. 128)
18. That we must uncover what's been hidden and face the past. (Каз. 174)
19. [...] as we hurried to our training on a harsh winter's morning, fearful of our teachers' wrath. (Каз. 251)
20. And I think now it's no single thing changed my heart, but it was gradually won back by the years shared between us. (Каз. 356)
21. Narrated by Kathy, now thirty-one, Never Let Me Go dramatises her attempts to come to terms with her childhood at the seemingly idyllic Hailsham School [...]. (Каз. описи других књига)
22. Do I fear youth? Is it youth alone can defeat an opponent? (Каз. 308)
23. [...] in a continually disappointed anticipation or else in sheer nervous dread of the moment itself. (Фиц. 19)
24. The Jatravartids, who live in perpetual fear of the time they call the Coming of the Great White Handkerchief [...]. (Ад. 231)
25. He must move up that slope, and quickly, he told himself, for time would work against him and to the advantage of the alien. (Сим. 188)
26. [...] victim of a long-forgotten winter, with the Rower beds vanished and the small herb garden, here beside the gate, overgrown and smothered out by grass. (Сим. 156–157)

¹⁰⁰ Овде се мисли на изразе у којима се не испољавају екстремни непријатељски односи (попут *убијати*), већ се испољава нетрпељивост, неблагонаклоност и сл.

¹⁰¹ МВД као прво значење лексеме *youth* наводи 'the time of life when one is young' (<https://www.merriam-webster.com>).

27. The Jockeying Starts As Helms Yields to Time (ЊЈТ)
28. “There is one inescapable reality that no man can ignore and that is that time takes a terrific toll,” Mr. Helms said [...] (ЊЈТ)
29. While divers 800 miles to the north were fighting the clock and storm-tossed seas [...] (ЊЈТ)
30. Moreover, the tradition of the Turk is falling victim to a shortened preseason. (ЊЈТ)
31. The core of its moral message is the importance of doing what is right rather than succumbing to the pressures of the moment. (ЊЈТ)

Као и у примерима из корпуса српског језика, у примерима 16–31. уочава се дистинкција према нивоу/изражености антагонизама времена/временских интервала и према времену/временским интервалима. Тако, на пример, с једне стране имамо веома изражен антагонизам и време се профилише као ОПАСАН НЕПРИЈАТЕЉ (нпр. *Time is tyrannical* (пример 16.), *victim of a long-forgotten winter* (пример 26.), *time takes a terrific toll* (пример 28.) и др.). Профилисање времена као ОПАСНОГ НЕПРИЈАТЕЉА види се и у примерима у којима је фокус на страху посматрача од времена/временских интервала (нпр. *nervous dread of the moment itself* (пример 23.) или *live in perpetual fear of the time* (пример 24.)). С друге стране су изрази у којима се посматрач суочава са временом/временским интервалима (нпр. *face the past* (пример 18.) или *come to terms with her childhood* (пример 21.)), односно изрази у којима се огледа смањена опасност времена као непријатеља (нпр. *time would work against him* (пример 25.), *it was gradually won back by the years* (пример 20.), *the winter had been hard on her* (пример 17.) и др.).

Када је у питању дистинкција изражена у примерима ексцерпираним из корпуса српског језика, а која се тиче усмерења антагонизма, у примерима ексцерпираним из корпуса енглеског језика није забележен смер антагонизма ка времену/временским интервалима. Атестиран је једино израз који подразумева обострани антагонизам – *fighting the clock* (пример 29.), где израз *борити се са* подразумева сучељавање, односно борбу једне и друге стране.

Међутим, у оквиру енглеског корпуса пронађена је и неколицина примера у којима се време концептуализује управо супротно – као ентитет који је, или може бити, НА СТРАНИ ЧОВЕКА, који му може бити САВЕЗНИК:

32. In Iran, Reformers Say Time Is on Their Side (ЊЈТ)
33. They know time is their not-so-secret ally. (ЊЈТ)
34. [...] who had said that one must work with time and not against it. (Урс. 267)
35. The thing about working with time, instead of against it, he thought, is that it is not wasted. (Урс. 269.)

У примерима 32. и 33. време се концептуализује као САВЕЗНИК, употребом израза *to be on one's side* (*бити на нечијој страни*) и именице *ally* (*савезник*). У примерима 34. и 35. профилише се могућност да се ради заједно са временом (као савезник), али и могућност рада против времена (што, заправо, указује и на то да енглески језик препознаје концептуализацију ВРЕМЕНА КАО НЕПРИЈАТЕЉА у оквиру које је смер антагонизма од посматрача ка времену/временским интервалима).

Концептуализација времена као НЕПРИЈАТЕЉА/НЕПРИЈАТНОГ ЕНТИТЕТА надовезује се на концептуализацију времена као УНИШТИТЕЉА и СМРТИ. Временом све престаје да постоји или се распада. Престанак постојања јесте промена стања на основу које се време персонификује у овом случају. Иако се у појединим примерима метафоре ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ престанак постојања може само наслутити, метафорички изрази метафоре ВРЕМЕ ЈЕ СМРТ недвосмислено експлицирају престанак постојања.

ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ

СРП

36. Pazi, Saša, tvoja budućnost će ti razoriti prošlost! (Пав. 103)
37. Не улазећи у даље полемике, Црвена звезда ће и даље подржавати и обезбеђивати учешће својих младих играча у селекцијама, али ће и учинити све да заштити своје таленте, пре свега од неодговорних кошаркашких радника које је време прегазило. (Пол.)
38. А била би непроцењива штета за наш главни град да „зуб времена” уништи овај прелепи објекат. (Пол.)
39. Да ли ме је то време прегазило, али ја просто не могу да верујем у оно шта се за неколико дана догодило. (Пол.)
40. Оне друге које још нису дошле под удар најновијих варвара, пропадају полако под теретом времена на раскршћу путева који воде на све четири стране света, што реч Дорћол у ствари значи.

ЕНГ

41. “It looks awfully like goatskin to me,” Vea said, examining the discolored, time-tattered rag in the glass case. (Урс. 175)
42. The self-plundering eras of the Ninth and early Tenth Millennia had left the lodes of Urras empty [...]. (Урс. 76)
43. For though his eyesight had grown annoyingly blurred with the years, Axis hearing had remained reliable [...]. (Каз. 22)
44. Abiding love that has endured the years — that we see only rarely. (Каз. 49)
45. It was a cloak, Ax1, and like any cloak it must have worn thin with the years. (Каз. 89)
46. Yet I’m enfeebled by my years among you, and try as I will, a part of me turns from the flames of hatred. (Каз. 339)
47. However, the years preceding and during the First World War stunted the growth of a European film industry [...]. (Крис. 99)

ВРЕМЕ ЈЕ СМРТ

СРП

49. Umirući, svako odnosi svoj deo vremena u grob u koji dospeva upravo zbog delovanja vremena. (Бас. 188)
50. Будућност сваког човека је смрт, а будућност је измишљена као замена за рај. (Бећ. 36)
51. Човек umire od маћа, болести или godina, али доживљава при том увек нешто сасвим друго. (Пав. 157)

ЕНГ

52. Should of died of old age fifty years ago. (Сим. 128)
53. Millennia of drought had killed the trees and dried the soil to a fine grey dust that now rose up on every wind, forming hills as pure of line and barren as any sand dune. (Урс. 37)

Из наведених примера можемо закључити да се у српском језику метафора ВРЕМЕ ЈЕ УНИШТИТЕЉ манифестује употребом глагола *razoriti* (пример 36.), *прегазити* (примери 37. и 39.), *пропадати* (пример 40.), али употребом израза *зуб времена*¹⁰² (пример 38.). У енглеском језику језички изрази наведене метафоре су разноврснији (*time-tattered* (пример 41.), *leave something empty* (пример 42.), *grow annoyingly blurred* (пример 43.), *wear thin* (пример 45.), *enfeeble* (пример 46), *stunt the growth* (пример 47.)). Осим тога, у примеру 44. време се концептуализује као УНИШТИТЕЉ не употребом одређеног језичког израза, већ имплицираном негацијом глагола *endure* (*that we see only rarely*).

У српском и енглеском језику метафора ВРЕМЕ ЈЕ СМРТ није фреквентна. У оквиру испитиваног корпуса атестирани су изрази са лексемама *гроб* (пример 49.), *смрт* (пример 50.) и *умрети* (пример 51.), док су у енглеском језику забележени примери са глаголима *die* (пример 52.) и *kill* (пример 53.).

¹⁰² РМС (стр. 1159.) наведени израз дефинише као ‘дуготрајност употребе која изазива оштећење на нечему’.

7.1.4. Физиолошке, телесне и полне карактеристике

Ако погледамо пример који садржи израз *зуб времена* (део 7.1.3., пример 38.), као и пример са изразом *twenty-first-century ears* (део 7.1.2., пример 59.), постаје јасно зашто је управо метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК узета као надређена другим метафорама нижег реда, када говоримо о агентивности времена. Први разлог јесте, као што је већ раније наведено, постојање примера у којима не долази до промене стања, па самим тим ни до резултативног стања. Други разлог за узимање изворног домена ЧОВЕК/ЉУДСКО БИЋЕ као основног јесу управо примери у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА ЗУБ, УШИ и сл., односно, који има карактеристике својствене човеку.

Наравно, израз *зуб времена* није једино језичко средство којим се време персонификује као човек у односу на физичке, односно телесне карактеристике. У оквиру испитиваног корпуса српског и енглеског језика пронађен је велики број примера у којима се времену и временским интервалима приписују физиолошке, телесне и полне карактеристике, што говори у прилог концептуализацији времена као ЉУДСКОГ БИЋА са свим телесним и когнитивним карактеристикама. Примери који следе показују да време, односно временске јединице, могу *имати пол, родити се, дисати, бити живи, прокрварити, знојити се, имати порода* или *бити јалови, умирати и бити сахрањени, разболети се, бити здрави, пуштати ветрове* и обављати друге физиолошке функције својствене човеку:

СРП

1. Vreme je, kako sam ustanovio, antropomorfno. Otuda i ne čudi što su ga Heleni tako i zamišljali, kao personu boga Hronosa. (Бас. 187)
2. Samo da se noć ne ugoji i ne pobesni. (Бас. 256)
3. Oraloidi osećaju neodoljivu potrebu da logički obrazlažu tu jadnu odiseju kroz gastrointestinalni trakt istorije. (Бас. 305)
4. Istorija je levijatan koji Budućnost guta odpozadi: čeka je da odredi svoje, da se porađa, da proizvodi, da se nateže, da ječi i da uzdiše da bi joj polomila kosti. (Бас. 394)
5. U ovom novom obliku koji je nametnula izdavačka ekonomija, možemo knjigu da zamislimo kao mesto gde žensko vreme sadrži muško vreme. (Пав. 14–15)
6. A mislila je ozbiljno u sebi: trenuci mog života umiru kao muhe kad ih gutaju ribe. (Пав. 48)
7. Kada je izašao na ulicu, podne se bilo razbolelo, neka kuga svetlosti razjedala je sunčev sjaj, ospe i čirevi vazduha širili su se i pucali po nebu u epidemiji koja je zahvatila oblake, tako da su oni trulili i sagnjivali u sve sporijem letu. (Пав. 103)
8. Sedmica je dobila mesečno pranje, a njena nedelja zaudarala već unapred i puštala vetrove kao bogalj što prezdravlja. (Пав. 103)
9. A tamo u dnu ošuganog vidika plaveli su se Sukovi potrošeni dani, mali i zdravi zdravcati u daljini, lišeni kalendarskih imena u krdu koje se veselo udaljava oslobođeno od njega i njegovih briga ostavljajući prašinu za sobom... (Пав. 103–104)
10. Bilo je to u trenutku kad je počeo hraniti svoju šezdeset sedmu godinu, bio je ćelav, levoruk i desnonog i jedino je još uvek nosio par lepих крупних očiju kao dve male plave ribe. (Пав. 121)
11. Tako je došlo do zaostajanja Adama preteče: sedam stupnjeva lestvice, to je mera njegovog kašnjenja za samim sobom i tako je rođeno vreme. (Пав. 145)
12. Napolju, noć je prokrvarila, svitalo je. (Пав. 159)
13. Овај композитор обнавља вечно живу прошлост, спајајући духовно и световно, како на плану хорске, тако и на нивоу инструменталне оркестарско-симфонијске музике. (Пол.)
14. Tako sam ja počeo ići u paru s Nikonom kao muški dani u sedmici. (Пав. 263)

ЕНГ

15. “We are the children of time,” Shevek said, in Pravic. (Урс. 310)
16. He still recalled the discomforts of the trip from Chakar to Abbenay, in '68 when Sadik had been trainsick for three mortal days. (Урс. 311)

17. But I saw myself just then, standing in our chamber in the dead of night. (Каз. 258)
18. Why so many fallen and the summer not yet old? (Каз. 232)
19. In my younger and more vulnerable years my father gave me some advice that I've been turning over in my mind ever since. (Фиц. 7)
20. [...] that he had remembered her and thought of her and dreamed of her-although he never knew her name-through all the dusty, sweaty, bloody days of war. (Сим. 81)
21. I never seen a thing like it in all my born days. (Сим. 103)
22. [...] to the farthest reaches of infinity, and that it had a depth which would enable it to endure until the final gasp of all eternity. (Сим. 198)
23. This picture, showing how we looked in our dear young December. (ЊЈТ)
24. The increasingly cold and tenuous universe, continuing in its eternal expansion, then entered a barren, quiet and dark phase that was hundreds of millions of years long. (ЊЈТ)

Бројност и разноврсност оваквих примера указује на то да није у питању спорадична концептуализација циљног домена време, која се може наћи само као израз уметничке креативности, већ да се заправо ради о продуктивној сликовној схеми која налази потврду у оба испитивана језика.

Поред израза у којем се експлицира антропоморфност времена (пример 1.), примери ексцерпирани из корпуса српског језика упућују на концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ ЈЕДЕ/ГУТА/ХРАНИ СЕ (нпр. *да се ноћ не угоји* (пример 2.), *кроз гастроинтестинални тракт историје* (пример 3.), *будућност гута одпозади* (пример 4.) и *почео хранити своју шездесет седму годину* (пример 10.)). Ови изрази (конкретизације у језику појмовне метафоре ВРЕМЕ ПРОЖДИРЕ (TIME IS A DEVOURER)) издвајају се по својој бројности из скупа метафоричких израза у којима се времену приписује поседовање особина (људског) тела. Време се концептуализује као злобни, па и насилни, УЗИМАЛАЦ МЛАДОСТИ, што стоји у супротности са концептуализацијом времена као, рецимо, ИЗЛЕЧИТЕЉА. У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика није пронађен пример овакве концептуализације времена (иако се издваја у литератури; видети део 2.1.5.4.), док су, у оквиру српског језика, (поред примера 2, 3, 4. и 10.) примери ове метафоре најчешће управо они који садрже израз *зуб времена*, што указује на концептуализацију времена као ОНОГ КОЈИ ЈЕДЕ/ПРОЖДИРЕ и додатно говори у прилог њеној продуктивности:

25. Најбоље је писати ремек-дела, која ће за сва времена остати неуништива, као трајни споменици, одолевајући зубу времена. (Бећ. 144–145)
26. Зуб времена (рата и људске небриге) учинио је своје: дом је руиниран (Пол.).
27. Кости се претвориле у прах, камен крајпуташ оглодао зуб времена, прекрила мемла и лишај, чкаљ, коров и врзина, али му је име поново искрсло на белини књишке хартије, где се са дна плаве гробнице подигло и име Велимира Лазића. (Пол.)
28. Више од половине тих клупа је мистериозно нестало, а остатак су зуб времена, вандали и несавесни грађани највећим делом поломили. (Пол.)

Поред способности времена да се храни, српски језик познаје концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ УМИРЕ (пример 6.) и који се РАЂА (пример 11.), те који може бити ЗДРАВ (пример 9.), БОЛЕСТАН (пример 7.) и може крварити (пример 12.). У корпусу српског језика по бројности се издвајају примери у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА МУШКИ ИЛИ ЖЕНСКИ ПОЛ (нпр. *женско време садржи мушко време* (пример 5.), *седмица је добила месечно прање* (пример 8.) и *мушки дани у седмици* (пример 14.)).

У корпусу енглеског језика атестирани су примери метафоре време је ЕНТИТЕТ КОЈИ ЈЕ СМРТАН/УМИРЕ (*mortal days* (пример 16.), *in the dead of night* (пример 17.) и *the final gasp of all eternity* (пример 22.)), који РАЂА/ЈЕ РОЂЕН (*the children of time* (пример 15.), *all my born days* (пример 21.)), који може бити СТАР ИЛИ МЛАД (*and the summer not yet old*

(пример 18.), *younger and more vulnerable years* (пример 19.) и *young December* (пример 23.)). Такође, атестиран је и један пример у којем се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЛИ ЛУЧИ ТЕЛЕСНЕ ТЕЧНОСТИ (*sweaty, bloody days* (пример 20.)).

Видимо да су примери у којима се временским појмовима приписују телесне, физиолошке и полне карактеристике разноврсни у оба језика, с тим да корпус српског језика показује већи ниво систематичности у разради одређених метафора нижег реда (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ СЕ ХРАНИ ИЛИ ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ ИМА МУШКИ ИЛИ ЖЕНСКИ ПОЛ). Ова разноврсност и систематичност ексцерпираних метафоричких израза додатно потврђује продуктивност мапирања између домена ВРЕМЕ и ЧОВЕК/ЉУДСКО БИЋЕ.

7.2. Резиме

За основну, надређену метафору, у анализи мапирања изворног домена АГЕНС и циљног домена ВРЕМЕ узета је метафора ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК/ЉУДСКО БИЋЕ, услед широког спектра приписаних људских својстава која укључују чак и постојање физичког тела, као и бројних његових когнитивних и физиолошких функција. Други разлог одабира ове надређене појмовне метафоре наместо уврежене *TIME IS A CHANGER* јесте тај што промена стања не прати нужно све конкретизације агентивног значења циљног домена ВРЕМЕ. То не значи да нису пронађени примери у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЛИ ВРШИ ПРОМЕНУ, али поред оваквих примера пронађени су и бројни други у којима се времену приписују особине и способности својствене само човеку (одатле је изведена и метафора ВРЕМЕ ЈЕ ИЗЛЕЧИТЕЉ), како когнитивне и говорне (у оквиру чега се време концептуализује и као ЕВАЛУАТОР), тако и перцептивне и емотивне. Осим тога, времену и временским интервалима неретко се приписују достигнућа, знања, веровања и склоности људи који су у датом периоду живели и стварали, па тако можемо говорити о укусу или *успеху* једног *времена/доба/епохе* и сл.

Време се, такође, концептуализује као НЕПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТАН ЕНТИТЕТ, из чега следе концептуализације времена као УНИШТИТЕЉА и СМРТИ. Међутим, у корпусу енглеског језика пронађени су и примери сасвим супротне семантике – ВРЕМЕ ЈЕ НА ЧОВЕКОВОЈ СТРАНИ, односно ВРЕМЕ ЈЕ САВЕЗНИК.

Као посебна потврда систематичности мапирања између домена ВРЕМЕ и ЧОВЕК/ЉУДСКО БИЋЕ издвојени су примери у којима се времену и временским интервалима приписују физиолошке, телесне и полне карактеристике својствене живим бићима. Примери у оквиру наведене концептуализације су бројни и разноврсни у оба посматрана језика.

И у оквиру концептуализације времена као агенса, увиђа се висок степен сличности између српског и енглеског језика, и то у оквиру примера свих концептуализација нижег реда. Изузетак је концептуализација времена као БОЛЕСТИ која је нађена у оквиру испитиваног корпуса српског језика, као и концептуализација времена као САВЕЗНИКА, пронађена у оквиру испитиваног корпуса енглеског језика. Такође, у оквиру корпуса енглеског језика није пронађен пример метафоре ВРЕМЕ ПРОЖДИРЕ (*TIME IS A DEVOURER*).

8. ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС

Већ је било речи о разлозима за концептуализацију времена као (ВРЕДНЕ) РОБЕ/НОВЦА, те се, као главни разлог оваквог мапирања времена, намеће *финитност* (видети део 2.1.5.5.). Када говоримо о ограничениости времена, јасно је да се временски интервали посматрају као јединице које имају свој почетак, средину и крај, те се могу делити на (не)једнаке делове и сл. У прилог тези да човек посматра време кроз ограничене интервале иде и постојање израза *све/сво/читаво/цело*¹⁰³ *време* у српском, као и *all the time* у енглеском језику – који профилишу време као нешто што се може исцрпети, потрошити. Поред израза који илуструју ограниченост времена и различитих временских интервала кроз употребу разноврсних језичких израза за означавање делова временских интервала (*почетак, средина, крај, половина, крајње време*, односно *beginning, end, middle, part*), пронађени су и примери у којима се експлицира ограниченост самог времена, односно трајања:

СРП

1. Na svršetku (kao i na početku) vremena stoji ovaj „krivih Drina ispravljač”, kragujevački Savanarola i prvi žitelj Novog Jerusalima koji će se sa svetim gradom [...]. (Дем. 182)
2. Nadalje ono [vreme] nije beskonačno: čovek nestaje u vremenu, to je nepobitno, ali i vreme nestaje u ljudima. (Бас. 188)
3. Време је при крају и више нема времена да сви победе, али припреме за дочек будућности не престају. (Бећ. 36)
4. Uostalom, kao svim jajima i ovima je vek ograničen. (Пав. 109)
5. [...] oдавно se on odlepio od svega, celokupno vreme je Drenovo vreme i svaki prostor jednako pripada njemu. (Арс. 67)

ЕНГ

6. And the time's going to run out on me, all at once, and I ill never have had . . . that. (Урс. 298)
7. A man's concept of time was twisted out of shape and reason and he could look ahead complacently down a long, almost never ending, avenue of time. (Сим. 178)
8. Should he leave this station, the long procession of days to come would end. (Сим. 178)

Примери ексцерпирани из корпуса српског језика показују да се време профилише као ограничено изразима који укључују именицу *свршетак* (пример 1.), придевима *ограничен* (пример 4.) и *целокупно* (пример 5.), изразом који негира бесконачност (пример 2.), и изразом *бити при крају* (пример 3.). У испитиваном корпусу енглеског језика атестирано је мање примера који упућују на ограниченост времена. Међутим, ексцерпирани примери не експлицирају ограниченост времена/временских интервала на начин атестиран у корпусу српског језика. Пронађени примери укључују изразе *run out* (пример 6.), *almost neverending* (пример 7.), као и зраз са глаголом *end* (пример 8.). У оквиру испитиваних материјала српског и енглеског језика, уочава се разлика у бројности и разноврсности примера који експлицирају ограченост времена, што указује да можда сама финитност није основ за концептуализацију ВРЕМЕНА као РОБЕ. У наставку поглавља анализирамо примере у којима се време не профилише као ограничено, те

¹⁰³ Изрази *сво* и *цело време* у српском језику представљају нестандартне облике, али како су пронађени у оквиру испитиваног корпуса, сматрали смо да треба да буду наведени равноправно са осталим облицима.

предлажемо другу надређену појмовну метафору као основ за концептуализацију ВРЕМЕНА као РОБЕ.

Иако време чешће посматрамо као *ограничено* – због ограниченог времена постојања свих ентитета, као и због временских интервала који имају почетак и крај – оно се неретко концептуализује као НЕОГРАНИЧЕН ЕНТИТЕТ. Осим тога, због субјективног доживљаја протока времена, временски интервали који су иначе ограничени, могу се профилисати као вечни/неограничени:

СРП

9. [...] *dva točka, dva kruga, simbolizuju dve rđave beskonačnosti (vreme i prostor) spojene istinskom večnošću Trojstva [...].* (Бас. 292)
10. *Sve je jedan isti spojeni večiti dan i svet koji se skoturao oko tebe kao zmija.* (Пав. 204)
11. *Dok te čekam u svojoj jedinoj i večitaj noći, po meni veju dani kao komadići posepanoga pisma.* (Пав. 232)

ЕНГ

12. [...] *you just said that in your Simultaneity system there is no past and future, only a sort of eternal present.* (Урс. 181)
13. *For endless time, it seemed, there had been belching thunder rolling from horizon to horizon [...]* (Сим. 1)
14. *For here there were endless days to come, forever and forever there were days to come.* (Сим. 178)

Видимо да српски језик познаје концептуализацију времена као БЕСКОНАЧНОГ ЕНТИТЕТА (употреба именице *бескoначност* у оквиру израза (пример 9.), као и придева *вечити* (примери 10. и 11.)), док се у енглеском језику наведена концептуализација остварује у изразима са придевима *endless* (примери 13. и 14.) и *eternal* (пример 12.).

Не може се негирати да се временски интервали концептуализују као ОГРАНИЧЕНИ ЕНТИТЕТИ, али сматрамо да њихова ограниченост није једини основ за стварање метафоре ВРЕМЕ ЈЕ (ВРЕДНА) РОБА. Значење РОБЕ могло је, као што је већ било речи у одељку о теоријско-методолошком оквиру дисертације (видети део 2.1.5.5.), да се развије из бројних различитих искустава која утемељују и потхрањују значење *вредности*.

Међутим, сматрамо да се само један део мапирања између домена РОБЕ и домена ВРЕМЕНА развија под окриљем значења ВРЕДНЕ РОБЕ. Наиме, наша анализа је показала да се времену и временским интервалима приписују разноврсне особине ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА, које нису у нужној вези са концептуализацијом времена у смислу ВРЕДНОСТИ. Осим тога, анализа показује да се све пронађене концептуализације могу међусобно повезати и објаснити уланчавањем значења, односно елаборацијом одређеног аспекта мапирања између домена. Како је профилисање времена у смислу вредности најзначајније и најзаступљеније, али не и једино атестирано у нашој анализи, као надређену појмовну метафору у овој дисертацији узимамо метафору ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС. Ресурс је нешто чега има у ограниченим количинама и најчешће се сматра вредним, али такође обухвата и концептуализацију времена као ПРИРОДНОГ РЕСУРСА (из које следи концептуализација времена као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ), која је веома продуктивна како у српском, тако и у енглеском језику.

У овом поглављу најпре су анализирани примери у којима се времену и временским интервалима приписују општа својства ресурса, те су издвојени примери концептуализације времена као ВРЕДНЕ РОБЕ (у оквиру које је издвојена и посебна метафора ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ). Како смо пронашли да вредност није главна окосница концептуализације времена као РОБЕ, посебна пажња поклоњена је и концептуализацији времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА (дакле, без профилисања вредности). Како је ресурс најчешће природни, посебно смо издвојили примере у којима се време и временски

интервали концептуализују као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ. На крају овог дела анализирамо примере метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД, која се показала продуктивном у оба испитивана језика, са засебним огранцима који представљају метафоре нижег реда (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂЕВИНА И ВРЕМЕ ЈЕ ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ).

8.1. Општа својства ресурса

Као што је већ наведено, у српском и енглеском језику време се концептуализује као (ОГРАНИЧЕН) РЕСУРС¹⁰⁴ најчешће зато што је за спровођење неке активности потребна одређена количина времена (као ресурса). Једна од најфреквентнијих реализација наведене појмовне метафоре јесу управо изрази *имати/немати (довољно) времена*, односно *to (have/not have) enough time*, за неки задатак, активност, постизање неког циља, и употреба наведених језичких средстава високофреквентна је у оба испитивана језика.

Поред горенаведених израза, у српском језику налазимо метафоричке изразе у оквиру којих се може имати *вишак* времена или говорити о *залихама*, *утрошку* и *уштеди* времена, па чак и *увозу* времена, а честа је и јукстапозиција времена и новца у оваквим примерима. Најфреквентнија лексема у оквиру наведене концептуализације времена јесте управо лексема *време*:

1. У круговима прерађивача кукуруза и соје се наглашава да су за производњу „сигурног жита без ГМ додатака” потребни и време и новац између осталог за додатне премије фармерима.
2. Државе Вашингтон, Орегон и Висконсин ће захтевати много времена и пара у завршници Горове кампање [...]. (Пол.)
3. Bile su potrebne stotine i stotine godina proračunavanja putanja zvezda, hiljadu godina proučavanja, da bi sastavili Veliki urbanistički plan. (Бас. 132)
4. Као сваки *dokoni bonik*, bio se suočio sa viškom slobodnog vremena, prepustivši se proučavanju bolesti od koje je oboleo i sa kojom se poprilično srodio. (Дем. 19)
5. Број кандидата подносилаца појединих бирачких листа одређује се зависно од расположивог времена за представљање, с тим што ће и кандидати и њихови изборни програми бити представљени равноправно у једнаком трајању. (Пол.)
6. Била је идеја да се уради спортска едиција, у 10 књига, али се после искуства са овом због огромног утрошка времена и средстава одлучило да број буде преполовљен, па да се поред одбојке, представе фудбал, кошарка, рукомет и можда ватерполо [...]. (Пол.)
7. Umirući, svako odnosi svoj deo vremena u grob u koji dospeva upravo zbog delovanja vremena. Tako se stvara zagrobna zaliha vremena, a time se objašnjava mogućnost komunikacije s umrlima. (Бас. 188)
8. – Задовољан сам оним што смо урадили на припремама, мада сваком тренеру увек недостаје време – каже селектор Ненад Манојловић. (Пол.)
9. Na ovaj način se, čulo se prilikom jučerašnjeg izlaganja, umnogome štedi vreme neophodno za pregled pacijenata. (Пол.)
10. [...] trpimo teret jedne istorije koja nama ne pripada, koja je uvezena iz pukog pomodarstva ili, pre, iz megalomanije. (Бас. 319)
11. Екипе учеснице молиле су нас да им оставимо довољно времена за одлазак у Сиднеј, а то значи да ће овогодишња трка [...]. (Пол.)
12. Преостаје да се преостало време до олимпијских окршаја искористи на најбољи начин. (Пол.)

¹⁰⁴ За анализу и разраду сликовне схеме ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС видети Џ. Лејкофа и М. Џонсон (1999: 161-163).

Као ресурс, време и временски интервали профилишу се као *потребни/довољни* за извршење одређеног задатка (примери 1, 2, 11. и 3.). Осим тога временски појмови су ентитети којима се може *располагати* (пример 5.), ког се може имати *вишка* (пример 4.) или *мањка* (пример 8.), односно у *залихама* (пример 7.), који се може *трошити* (пример 6.), те *штедети* (пример 9.), *искористити* (пример 12.), па чак и бити *увезен* (пример 10.).

У последњем примеру (пример 12.) видимо да се *преостали* ресурс (време) може *искористити*, што представља даљу разраду, односно надоградњу метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС. Развијањем ове концептуализације добијамо метафоричке изразе у којима се профилише тај аспект ресурса који не подразумева само *ограниченост*, већ се акценат ставља на *вредност* датог ресурса, те како га треба ваљано искористити, а не узалуд трошити. Дакле, у српском језику, не само да се може *имати/немати довољно* или *вишка/залихе* времена и сл., већ се време може *(с)тражити* (рецимо, примери 14. и 15.), *(по/у)трошити* (рецимо, примери 13, 18, 19. или 21.), *(из)губити* (пример 16.), као и *искористити* (пример 20.). Лексеме пронађене у оквиру испитиваног корпуса српског језика, које се, као ресурс, могу *трошити*, поред лексеме *време* јесу и *прошлост*, *година*, *дан*, *месец (октобар)*:

13. Nije imalo smisla saslušavati ga više, trošiti energiju, vreme i opremu. (Арс. 122)
14. То ми је постало јасно после tolikih godina straćenih u traganju za skrivenim smislom. (Бас. 195)
15. Тамо ће је чекати младић који се управо, као и она, осетio сам straćivši vreme na čitanje iste knjige. (Пав. 284)
16. Поред тога што су, учећи изгубили грдно време које су могли искористити паметније – са толиким знањем неминовно су постали интелектуалци [...]. (Бећ. 79)
17. Nemamo nikakvog opravdanja ako te poruke protumačimo kao odjek neke davno potrošene prošlosti, a ne kao živu reč koja obavezuje na sledovanje, koja potvrđuje da smo na pravom putu. (Пол.)
18. Pa svi naši problemi na ovom svetu proizlaze iz činjenice da moramo potrošiti svoje dane takve kakvi su. (Пав. 109)
19. Čitav jedan septembar noći nabraćemo usput odavde do Topčisaraja, a od Aja Sofije do Vlaherene troše već oktobar. (Пав. 267)
20. Пошто је искористила у пуној мери најударније телевизијско време за себе, Хилари је могла да преда микрофон свом мужу [...]. (Пол.)
21. Vreme sam utrošio na konstruisanje cipela za hodanje po vodi. (Бас. 278)

У енглеском језику метафора ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС остварује се одређеним устаљеним изразима (нпр. уз глаголе *spend* и *waste*), али пронађени су и примери са већим стилогеним потенцијалом који додатно потврђују концептуализацију ВРЕМЕНА као РЕСУРСА. Најбројнији изрази са временским појмовима јесу уз глаголе *spend* и *waste*, и у оквиру испитиваног корпуса пронађено је више од триста примера са наведеним глаголима, што потврђује систематичност и продуктивност концептуализације ВРЕМЕНА као ВРЕДНЕ РОБЕ/РЕСУРСА. За разлику од глагола *waste*, који се углавном налази у комбинацији са лексемом *time*, можемо навести неколицину примера како бисмо указали на продуктивност овакве концептуализације времена када је реч о разноврсности лексема које се могу наћи уз глагол *spend* (*time, hour, evening, night, day, week, month, year, winter*):

spend

22. He returned to his studies in subatomics, often spending evenings at the Institute's accelerator or the laboratories with the particle specialists. (Урс. 194)
23. He spent the night in a bedroom under the eaves. (Урс. 123)

24. He spent one day in the attic of a tenement in Joking Lane, and two nights and a day in a basement under a used-furniture store [...]. (Урс. 239)
25. Meanwhile, he had promised to spend a week with the Oiiies, between winter and spring terms. (Урс. 157)
26. “The Fort in Drio was where Odo spent nine years,” Shevek replied. (Урс. 70)
27. [...] a near-lightspeed ship such as this might spend months exploring a solar system, or years in orbit around a planet where its crew was living or exploring. (Урс. 307)
28. Reaching the water’s edge, the warrior spent several moments walking slowly back and forth [...]. (Каз. 273)
29. Tell your chauffeur to go far away and spend an hour. (Фиц. 92)
30. After we’ve made all the effort and spent all the time we may find little or nothing, except possibly some more real estate. (Сим. 116)
31. And they were there, waiting for him, to spend an hour or evening. (Сим. 80)
32. [...] and spent one winter at what was called an academy that operated for a year or two down in Millville village. (Сим. 7)
33. [...] and where each person spent almost 1,000 hours watching TV during the year. (Крис. 97)

waste

34. But all these people hurried along, on business, wanting no idle talk, no waste of their valuable time. (Урс. 168)
35. Can’t you see she’s wasted her whole life on 'em? (Урс. 93)
36. ‘The day I spoke with her by the old thorn,’ Beatrice continued, ‘the strange woman warned me to waste no more time. (Каз. 51–52)
37. Well then, let’s waste no more time, for this talk was only to satisfy custom. (Каз. 353)
38. Although, Enoch reminded himself, he could waste no time, for the sun was setting and it would soon be dark. (Сим. 186)
39. There are many who think that all language learning is a waste of time. (Крис. 15)

У енглеском језику, осим глагола *spend* и *waste*, најчешће конструкције за изражавање неопходности времена као ресурса за обављање одређене радње/активности јесу у значењу *имати (довољно) (to have (enough), there is/isn't (enough))*, који се најчешће комбинују са лексемом *time*, као и *требати (времена) (take/need/require (time))*, које се могу наћи уз готово све лексеме које означавају време/временски интервал.¹⁰⁵

Поред наведених устаљених израза, који су високофреквентни у енглеском језику, анализа корпуса овог језика изнедрила је и примере у којима се метафора ВРЕМЕ као РЕСУРС, остварује употребом других глагола и језичких израза:

40. Somehow in this extreme rush of events the midwife had found time to clean the infant and even put a gown on it [...]. (Урс. 196)
41. “Don’t worry, princess,” Axl would say on such occasions. “Don’t worry and take all the time you need.” (Каз. 31)
42. I will easily make up time on my journey, and be all the better for the weeks of unbroken toil to come. (Каз. 345)
43. *A conference is popularly supposed to provide a time and place for the sober weighing of the facts [...]* (Сим. 65)
44. The aim is to wreck the project, to free the time and effort that is expended here for some other project. (Сим. 118)

¹⁰⁵ Нпр. There was no time to say more, for Ivor, at last noticing he was in danger of losing them, had stopped at a corner. (Каз. 83)/ If I go now, I have the night to find where I should go. (Урс. 232)/ All he noticed, really, was that he had plenty of time to work at last. (Урс. 45)/ It’ll take hours to bore through foamstone. (Урс. 29)/ The shortest period needed to complete the cycle was seven minutes and the longest was eighteen. (Сим. 22)/ To set it in operation once again it would be necessary to send a crew of technicians out in a spaceship from the nearest station - a trip that would require many years to make. (Сим. 184) и сл.

45. It would only throw the question of where the time and energy should be used into an open debate. (Сим. 118)
46. He could use the time to catch up on all the things he'd failed to do yesterday. (Сим. 147)
47. [...] successful access to the media is the guarantor of political achievement, and much of a campaign staff member's time is devoted to ensuring that this will happen. (Крис. 90)
48. No matter how many centuries he might be able to devote, there'd always be so much more knowledge than he'd gathered at the moment that the little he had gathered would always seem a pittance. (Сим. 144)

Наведени примери потврђују продуктивност појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС у енглеском језику (као и примери 1–12. из српског језика). Тако се време и временски интервали концептуализују као ЕНТИТЕТ (РЕСУРС) који се може наћи (*the midwife had found time to clean the infant* (пример 40.)), узети (*take all the time you need* (пример 41.)), надокнадити (*I will easily make up time* (пример 42.)), обезбедити (*provide a time* (пример 43.)), утрошити (*the time and effort that is expended here* (пример 44.)), искористити (нпр. *he could use the time to catch up* (пример 46.)) и посветити (нпр. *how many centuries he might be able to devote* (пример 48.)).

Систематичност разраде мапирања на изворни домен РЕСУРС огледа се и у примерима у којима се време концептуализује као ентитет који можемо *имати* у довољним количинама, *правити залихе*, *имати недостатак* или *остатак* времена и сл. (као што је био случај и у примерима ексцерпираним из корпуса српског језика, видети примере 1–12.). У наставку наводимо мали број одабраних примера како бисмо илустровали разноврсност језичких израза који се могу наћи уз временске појмове, као и разноврсност лексема које означавају време/временски интервал (уз напомену да многе друге лексеме које означавају време/временски интервал учествују у оваквој концептуализацији времена):

49. The afternoon had got dark, with the same peculiar rapidity and lack of time lapse. (Урс. 196)
50. Don't want to take up what's left of your morning. (Урс. 221)
51. The Moon Run normally took four and a half days each way, but this time five days of habituation time for the passenger were added to the return trip. (Урс. 11)
52. We have little time left and must hurry! (Каз. 271)
53. It will add at least a day to our journey and there's our own son anxious for our arrival. (Каз. 70)
54. So the evening when, with less than an hour of daylight remaining, the mist coming in and the wolves audible on the hillside [...] (Каз. 10–11)
55. After two years I remember the rest of that day, and that night and the next day, only as an endless drill of police and photographers and newspaper men [...]. (Фиц. 170)
56. He would have a nice little cottage at point D, with axes over the door, and spend a pleasant amount of time at point E, which would be the nearest pub to point D. (Ад. 11)
57. But there was no time and no incentive at the moment to spend upon one particular item any great amount of time when there were hundreds of other items equally fantastic and incomprehensible. (Сим. 174)
58. There were only ten minutes left. (Сим. 16)
59. Especially in languages which have never been written down, or which have been written down only recently, language is the repository of the history of a people. (Крис. 20)

Дакле, енглески језик познаје концептуализацију времена као ресурса у одређеној количини (*a pleasant amount of time* (пример 56.) и *to spend upon one particular item any great amount of time* (пример 57.)). Из тога следи да се одређена количина времена може додати (*five days of habituation time for the passenger were added to the return trip* (пример 51.), *it will add at least a day to our journey* (пример 53.)), али и да времена може бити у

недовољним количинама (*lack of time lapse* (пример 49.)). Исто тако, у енглеском језику могуће је говорити и о времену у односу на количину која преостаје, и у овом значењу атестирани су изрази са лексемама *left* (*take up what's left of your morning* (пример 50.), *we have little time left* (пример 52.), *only ten minutes left* (пример 58.)), и *remain* (*with less than an hour of daylight remaining* (пример 54.)). Такође, пронађен је и један пример са лексемом *repository* у значењу 'a place, room, or container where something is deposited or stored'¹⁰⁶ (*the repository of the history of a people* (пример 59.)).

Видимо да се времену и временским интервалима и у српском и у енглеском језику често приписују својства РЕСУРСА у најопштијем смислу (*прошити, имати/немати у довољној количини, имати залихе или остатак* и сл.), с том разликом да примери ексцерпирани из испитиваног корпуса енглеског језика показују већу учесталост и разноврсност у односу на примере ексцерпираних из корпуса српског језика. Даље у овом поглављу испитујемо на који се начин време концептуализује као РЕСУРС у смислу специфичнијих аспеката датог изворног домена (*цена, вредност, опипљивост* и сл.).

8.2. ВРЕДНА РОБА

Како се ресурси неретко сматрају вредном робом, у оквиру разраде метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС бројни су примери у којима се време концептуализује као ВРЕДНА РОБА. Оваква концептуализација остварује се на различите начине. Најочигледнији пример овакве концептуализације времена управо је метафора ВРЕМЕ ИМА ЦЕНУ/ЈЕ НА ПРОДАЈУ. Куповина и продаја времена посебно је карактеристична за публицистички стил (како је забележено у оквиру корпуса оба посматрана језика), јер је често у питању рекламно или радно време, које, дакле, има своју утврђену цену:

СРП

1. Najpre je još u Carigradu morao dati da mu se odseče ruka, jer je jedan od moćnih ljudi na grčkom dvora platio suvim zlatom drugu veliku hazarsku godinu ispisanu na poslanikovoј leвој šaci. (Пав. 74)
2. Не пристајем на неке велике полемике у вашој рубрици, време нам је одвећ скупо да бисмо га лако траћили. (Пол.)
3. Kada bih roverovao u vašu priču, zašto bih kupovao dan koji već imam? (Пав. 109)
4. Очекује се да у западном делу Немачке ове године буде остварено 1,62 милијарде плаћених прековремених сати рада, што је за 6,3 одсто више него лане. (Пол.)

ЕНГ

5. Shevek's costly day with Veя had taken most of his ready cash, and the taxi ride in to Nio took ten units more. (Урс. 233)
6. Martin's reaction is funny so it manages to be a tender moment that doesn't get cheapened by something didactic or predictable. (Ад. 273)
7. He demands this, and cares not whether our errand is well done, or if his life is given at a good price. (Каз. 298)
8. But bilingual policies are expensive to resource, in both time and money, and they require a climate of cooperation which for historical reasons often does not exist. (Крис. 127)
9. [...] considering proposing to advertisers and agencies that they could do so during UPN prime-time series as a bonus for buying large blocks of time to run traditional commercials during regular breaks. (ЊЈТ)
10. [...] an agency that specializes in buying commercial time and ad space for marketers. (ЊЈТ)

¹⁰⁶ МВД

11. "In a healthy market, or a very competitive market, you need to constantly review how you're selling your time," he added. (ЊЈТ)
12. Another executive who buys commercial time at a media agency said he believed the ad bug could appear on a network [...]. (ЊЈТ)

Из наведених примера видимо да се време у српском језику концептуализује као вредна роба употребом глагола *платити* и придева *плаћен* (*платио сувим златом другу велику хазарску годину* (пример 1.) и *плаћених прековремених сати* (пример 4.)), као и глагола *купити* (*куповао дан* (пример 3.)) и придева *скуп* (*време нам је одвећ скупо* (пример 2.)). У корпусу енглеског језика забележено је више језичких израза чијом се употребом остварује метафора ВРЕМЕ ИМА ЦЕНУ/ЈЕ НА ПРОДАЈУ. Наиме, поред глагола *buy* и *sell* (*buying large blocks of time* (пример 9.), *buying commercial time* (пример 10.), *buys commercial time* (пример 12.) и *selling your time* (пример 11.)), атестирани су изрази са лексемама *costly* (пример 5.), *cheapen* (пример 6.), *price* (пример 7.) и *expensive* (пример 8.).

Осим куповине и продаје времена, односно упућивања на концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ ИМА ЦЕНУ, у оквиру корпуса оба посматрана језика, атестирани су примери у којима се време и временски интервали могу *задужити*, *уложити*, *инвестирати*, *уштедети*, *позајмити*, *дуговати*, *бити капитал*, *бити драгоцен* или *веома тражен* и сл. Такође, неретко се временским појмовима додаје епитет *златан*. Све ово додатно потврђује концептуализацију времена као ВРЕДНЕ РОБЕ/РЕСУРСА у оба испитивана језика:

СРП

13. Не може задужити вечност онај ко није задужио своје време. (Бећ. 44)
14. У њу је уложено, како кажу аутори, много рада и времена и 45.000 марака. (Пол.)
15. Beograd је napustila u ono doba o kom se sad tamo govori kao o „zlatnom“ – крајем *sedamdesetih*. (Арс. 208)
16. Што се Крушевца тиче била је то сјајна инвестиција у будућност ватерпола, играло се пред препуним трибинама, можда се ту и тада родио још један ватерполо центар – надајмо се да јесте. (Пол.)
17. То је могло да нас подсети на 19. век, тај „златни век“ који је у Србији показао да је могуће да људи различитих политичких оријентација [...] (Пол.)
18. У ситуацији у каквој смо не можемо више себи дозволити луксуз да запостављамо пољопривреду која је богомдана залога наше боље будућности. (Пол.)
19. Остаће у књигама из ове магловите шаховске садашњице прошлог месеца су отишла још два великана њеног златног доба. (Пол.)
20. Njemu је prošlost jedini kapital [...]. (Бас. 337)
21. Срећом, двостепена организација чини језике ванредно *економичним* системима, који омогућују корисницима огромне уштеде у времену и напору. (Буг. 72)
22. Tako se Al Saferov život sastojao delom iz života drugih ljudi, koji su mu pozajmljivali po nekoliko svojih sedmica naizmenice. (Пав. 232)

ЕНГ

23. "I thought I'd save time for everyone by asking you now." (Урс. 94)
24. He did not need to save his hours-not now he didn't. (Сим. 99)
25. Anti-official supporters doubt whether government time and money would really be saved, given the cost and complexity of introducing the new law. (Крис. 135)
26. You put in six or eight years at the Music Syndicate conservatory, didn't you? (Урс. 141)
27. He looked at his watch as if there was some pressing demand on his time elsewhere. (Фиц. 91)
28. They know this is to come, and so must cherish the earlier days of the siege, when the enemy first pay the price for what they will later do. (Каз. 162)
29. We don't remember our fierce quarrels or the small moments we enjoyed and treasured. (Каз. 51)

30. [...] weak with the thankfulness that it had not happened, that the years on that fantastic rifle range had at last paid off. (Сим. 192)
31. I dare say your brother owes him and Father Ninian his life. (Каз. 228)
32. WHEN CBS first broadcast "Death of a Salesman" in 1966, critics hoped its substantial ratings might ignite a new golden age of television. (ЊЈТ)

Поред епитета *златни* (примери 15, 17. и 19. у српском, и 32. у енглеском језику), у оба посматрана језика концептуализација времена као ВРЕДНЕ РОБЕ/РЕСУРСА веома је продуктивна и постиже се различитим језичким средствима. У српском језику забележени су примери са лексемама *задужити* (*задужио своје време* (пример 13.)), *уложити* (*уложено [...] времена* (пример 14.)), *инвестиција* (*инвестиција у будућност ватерпола* (пример 16.)), *залог* (*залога наше боље будућности* (пример 18.)), *капитал* (*њему је прошлост једини капитал* (пример 20.)), *уштеда* (*уштеде у времену* (пример 21.)) и *позајмити* (*позајмљивали по неколико својих седмица* (пример 22.)).

У енглеском језику уз временске појмове фреквентан је глагол *save* (примери 23, 24. и 25.), али су атестирани и примери у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ МОЖЕ УЛОЖИТИ, ДУГОВАТИ И ИСПЛАТИТИ (*put in six or eight years* (пример 26), *owes him and Father Ninian his life* (пример 31) и *the years [...] had at last paid off* (пример 30.)). Такође, у оквиру концептуализације времена као ВРЕДНОГ ЕНТИТЕТА/РОБЕ пронађени су и примери у којима се профилише вредност/драгоценост, као и потражња за временом и временским интервалима (*cherish the earlier days* (пример 28.), *the small moments we enjoyed and treasured* (пример 29.) и *pressing demand on his time* (пример 27.)).

У корпусу српског језика пронађени су и примери у којима се време концептуализује као БЕЗВРЕДНА РОБА, што додатно потврђује наше запажање да *вредност* није основно значење из ког се изводе остале појмовне метафоре нижег реда. Треба приметити да ресурс, као и роба, не морају бити вредни, те примери који следе нису некохерентни са претходно наведеним примерима, али, ипак, указују на могућност профилисања времена као ЕНТИТЕТА БЕЗ ВРЕДНОСТИ. Касније ћемо видети да то доводи до концептуализације времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА (у делу 8.3.).

32. Ta dva meseca nisu vredeli ni dva dana, nisu vredeli ništa, kao što ni ostalih devet godina i devet meseci nisu vredeli ništa. Sve se svodilo na nulu; vreme je prošlo i kao da nikada nije ni bilo. (Бас. 209)
33. Često je mislio o vremenu Josif Vartolomejič i dolazio do zaključka da vreme nije ništa: svih tih pedeset ili šezdeset godina raspline se na kraju, a čovek, valjda, nastavlja dalje [...]. (Бас. 209–210)
34. Шопенхауер је заступао гледиште да живот не вреди ништа. (Бећ. 39)
35. Reкао је да svaki sutrašnji dan вреди koliko neupotrebljena potkovica, a jučerašnji koliko otpala kamilja ploča, i ostavio је Masudija živog do sutra. (Пав. 224)

Видимо да се време/временски интервали концептуализују као ЕНТИТЕТ БЕЗ ВРЕДНОСТИ употребом негације глагола *вредети* (примери 32. и 34.), израза *сводити на нулу* (пример 32.), лексема *ништа* (примери 33. и 34.) и *расплинути* (пример 33.), али и израза са високим степеном слилогеног потенцијала (*сваки сутрашњи дан вреди колико неупотребљена потковица, а јучерашњи колико отпала камиља плоча* (пример 35.)).

Вредан ентитет се не мора увек концептуализовати као РОБА, па је тако и са временом. За разлику од претходних примера, у којима се реализује метафора ВРЕМЕ ЈЕ ВРЕДНА РОБА, постоје примери код којих се акценат ставља управо на вредност, али се укида компонента која упућује на концептуализују времена као РОБЕ. Наиме, временски појмови појављују се као нешто за шта се *жртвује*, *бори*, чак и *умире*, нешто за чиме се *жуди*, што се *тешко осваја*, што може *бити коме обећано*, о чему се *брине*, што се мора

заслужити (чега *треба бити достојан*) и сл. У овим примерима време се профилише на сличан начин као што је то био случај са примерима који су илустрација концептуализације времена као ВРЕДНЕ РОБЕ, где се време/временски интервали такође профилишу као нешто што треба *чувати* и *ценити* (нпр. *must cherish the earlier days* (пример 28.), *the small moments we enjoyed and treasured* (пример 29.) и сл.). Концептуализација времена као ВРЕДНОГ ЕНТИТЕТА у српском језику и енглеском језику огледа се у следећим примерима:

СРП

36. Немогуће је жртвовати се за будућност, јер је и против погрешне будућности пронађен лек. (Бећ. 34)
37. Прошли су дани за које се било кад и било ко борио. (Бећ. 35)
38. Човек није достојан будућности. (Бећ. 36)
39. Ко у то не верује изгубио је наду за будућност. Ко не верује у такву будућност, није заслужио никакву. (Бећ. 38)
40. Од једног човека важнији су сви људи. Од свих људи важнија је будућност. (Бећ. 38)
41. [...] и толиких других који су одавна спаљени на ломачама, жртвовани за ове, срећније дане. (Бећ. 37)
42. Многима неће бити тешко да умру за ту годину. (Бећ. 125)
43. Борба за лепшу будућност води се против ваше воље. (Бећ. 148)
44. [...] који ће сигурно остварити победу и на овим председничким изборима, док ће у Савезној скупштини опет седети посланици који ће одговорно бринути о будућности земље. (Пол.)
45. Како очекивати од веома тешког болесника, који се грчевито бори за сваки преостали дан живота, да буде ангажован и посвећен неком добром делу или праведном циљу? (Пол.)

ЕНГ

46. We're promised our time together on the island, as only a few can be, even among those entwined a lifetime. (Каз. 360)
47. Do you long for that day you watch your dearest love twist in agony and with nothing to offer but kind words for her ear? (Каз. 265)
48. [...] at least all of those things, both material and immaterial, that had been fashioned as symbols of humanity through many hard-won centuries. (Сим. 150)

У примерима изведеним из корпуса српског језика, а у оквиру концептуализације времена као ВРЕДНОГ ЕНТИТЕТА, преовлађују изрази у којима се упућује на борбу за тај вредан ентитет, и то употребом лексема *борити* (примери 37. и 45.), *умрети* (пример 42.), *жртвовати/жртвован* (примери 36. и 42.), као и именице *борба* (пример 43.). Поред наведених, забележени су и примери са изразима *бити достојан* (пример 38.), *бити важнији* (пример 40.), *заслужити* (пример 39.) и *бринути* (пример 44.). Корпус енглеског језика бележи мањи број примера, и то са изразима у значењу *бити обећан* (*we're promised our time together* пример 46.), *жудети за* (*long for that day* пример 47.) и *тешко освојен/прибављен* (*hard-won centuries* пример 48.).

8.2.1. НОВАЦ

На самом крају анализе метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ВРЕДНА РОБА издвајамо примере где се време концептуализује као НОВАЦ. Овде је важно напоменути да су издвојени примери код којих се временским појмовима приписују искључиво својства новца (дакле,

примери попут *трошити*, *инвестирати време*, *уштедети*, *позајмити* и сл. искључени су из ове анализе јер се трошити и инвестирати могу и други ресурси)¹⁰⁷:

СРП

1. Vreme devalvira i nastaje inflacija: umesto 24 časa ljudi su imali na raspolaganju 1.240 minuta; po prvi put se javlja dosada, smrtni greh *acediae* koji će kasnije dovesti civilizaciju Zapada na ivicu propasti. (Бас. 189)
2. Ali nije trebalo čekati dugo da i minut devalvira, pa da uznapredovala veština izgradi časovnik koji će pokazivati i sekunde. (Бас. 190)
3. [...] upita Pavle Kuzmič Gribojedov, filozof, osuđen na pet godina, plus dodatnih pet zarađenih u logoru. (Бас. 207)
4. Danas, godinu dana nakon „Dahićevog spiska“, sarajevski nezavisni mediji konstatuju da se praktično gotovo ništa nije promenilo i da je tek poneko od njih „završio u zatvoru za dela koja ga neće u tom zatvorenom prostoru koštati puno vremena“. (Пол.)
5. Ovom prilikom tražimo od Vlade Republike Srbije da ispravi ovu nepravdu i da našoj deci koja su bez stanova, omogući da im se u cenu stana uračunaju godine koje smo mi ostvarili, uplaćujući u stambeni fond a stanove nismo dobili. (Пол.)

ЕНГ

6. As if one could earn beauty, or life! (Урс. 167)
7. And if that fellow bravely buys your escape, even with his own life, you must grasp it gratefully. (Каз. 184)

Концептуализација времена као НОВЦА у српском језику остварује се употребом израза *девалвирати* (примери 1. и 2.), *зарадити* (пример 3.), *коштати* (пример 4.) и *бити урачунат* (*у цену*) (пример 5.). У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика атестирана су два примера метафоре ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, и то уз изразе *зарадити* (*earn beauty, or life* (пример 6.)) и *купити* (*buys your escape, even with his own life* (пример 7.)). Поред мање учесталости, примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика мање су разноврсни и атестирани су само са лексемом *life*.

Видимо да постоји јасна доследност у концептуализацији времена као РЕСУРСА – разрада ове појмовне метафоре иде од општих одлика ресурса (да се може *трошити*, *позајмити*, *уштедети* и сл.), преко „појачаног“ значења *вредности* (*бити на цени*, *драгоцен*, *веома тражен* и сл.) све до самог поистовећивања са новцем (може *девалвирати*, може се *зарадити* и сл.). Међутим, видели смо да се време концептуализује и као БЕЗВРЕДНА РОБА (примери 32–35. у делу 8.2.), али и као ВРЕДАН ЕНТИТЕТ (примери 36–48. у делу 8.2.). Постоје бројни изрази у којима се не профилише ни домен вредности ни робе, па се тако време/временски интервали могу *видети*, *дати*, *узети*, али и имати *боју*, *текстуру*, *мирис* и сл. Ови примери биће предмет анализе у наставку, у поглављу 8.3.

8.3. ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ

Метафора ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС развија се у бројне друге метафоре нижег реда, углавном, али не увек, задржавајући значење вредности. Један огранак ове метафоре може се дефинисати као ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ. Овакав ентитет може се *дати*, *поклонити*, *узети*, *припадати*, *даровати*, *обезбедити*, *резервисати*, *(до)нети*, *ускратити* или *украсти*. У примерима са наведеним изразима остварује се домен ПОСЕДОВАЊА који је

¹⁰⁷ Ови примери анализирани су у оквиру концептуализације времена као ВРЕДНЕ РОБЕ у овом поглављу (део 8.2., примери 13–32.).

кохерентан са концептуализацијом времена као РЕСУРСА, односно као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА. Неопходност времена за обављања неког посла, односно активности доводи до тога да време често имају своју *цену*, услед чега се могу *добити дани боловања, године робије* и сл. Такође, живот је *састављен* од временских јединица, па се о нечијој старости говори у смислу поседовања временских јединица (нпр. *Он има 15 година*). Примери који следе, ексцерпирани из корпуса српског и енглеског језика, илуструју вишеструко мапирање на изворне домене РЕСУРС и ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, а разлог њихове анализе у оквиру овог потпоглавља јесте тај што представљају опште активности/радње које се могу обављати са било којим *опипљивим ентитетом*, који није нужно *ресурс*:

СРП

1. On od najranijeg detinjstva ne spava noću kao sav okati svet, nego samo danju, a kad je okrenuo kosu i dao dan za noć, niko ne ume kazati. (Пав. 41)
2. Tako je, na primer, ponedeljkom uveče umesto narednog mogao uzeti neki drugi svoj dan iz budućnosti i upotrebiti ga sutra umesto utorka. (Пав. 46)
3. Pre no što su počeli rekli su da će mu, ako preživi petu strelu, biti poklonjen život i da će mu u tom slučaju dati luk sa strelama da on gađa onu trojicu što su njega imala streljati. (Пав. 97)
4. Zna se samo toliko da je Milovan R. Pantović Gandi dobio petnaest dana bolovanja, a o konsekvencama koje su povukli napadači može samo da se nagađa. (Дем. 97)
5. Rečnik je knjiga koja tražeći malo vremena svakoga dana uzme mnogo vremena kroz godine. (Пав. 283)
6. [...] što od pakovanja koje joj je oduzelo poslednjih nekoliko sati, samo je uzdahnula pa se protegla i, ne ustajući iz sofe, promenila kanal na televizoru. (Арс. 206)
7. Посао сам добила пре него сведочанство о завршеној средњој школи, јер сам била одликаш, па ми полагање матуре није одузимало време. (Пол.)
8. [...] тренутно ради на новом делу, на свом роману првенцу у којем ће бити речи о „животу нас, који смо изграђивали ову земљу, који смо много радних сати дали овој земљи, не питајући за новац, и који је волимо изнад свега.” (Пол.)
9. Једни верују у једно, други у друго, трећи не верују, пети знају и ћуте, шести брбљају, девети живе у прошлости, седми краду будућност, тамо неки су се загњурили у свет књига, неки таворе [...]. (Пол.)
10. У оквиру овог термина учесницима на изборима обезбеђено је следеће време: Учесницима на изборима који имају проглашене изборне листе [...]. (Пол.)
11. Сваког радног дана од 14 до 15 часова је време резервисано за представљање кандидата за председника [...]. (Пол.)
12. Што се тиче гласања у септембру ове године, оно прво мора бити обавеза младих и старијих до педесет година, а остали по вољи, јер будућност припада младима и ствараоцима, који ће бити властити господари. (Пол.)
13. Zato samo uključivanjem u Adamovo telo postajemo i sami vidoviti i suvlasnici svoje budućnosti. (Пав. 272)

ЕНГ

14. “Give her time, brother! Listen. I’m going to make a speech.” (Урс. 202)
15. “We always took tenthdays together, her and me, janitoring in our block, we used to have such good times talking,” she said, wincing in the icy wind as they came out of the building. (Урс. 130)
16. There were one or two I’d willingly have given my years. (Каз. 308)
17. He’s not easily missed, dressed in rusted chainmail and mounted on a weary steed, always eager to proclaim his sacred mission, though I’d guess the old fool has never given that she-dragon a single moment of anxiety. (Каз. 72)
18. Or do we cut this rope to give us at least a moment shielded from what lies beyond? (Каз. 196)
19. For despite whatever might have happened, a man still had a life to live, days to be gotten through the best that one could manage. (Сим. 24)
20. Even if Martinez heals, he would likely receive another day or two off as a precaution. (ЊЈТ)

21. 'If my hours were my own, I'd ride west this very day and breathe the air of that country. (Каз. 122)

У оквиру сликовне схеме ПОСЕДОВАЊА, у корпусу српског језика забележени су примери са изразима *дати* (примери 1. и 8.), *узети* и *употребити* (примери 2. и 5.), *добити* (пример 4.), *бити поклоњен* (пример 3.), *одузети/одузимати* (примери 6. и 7.), *обезбедити* (пример 10.), *резервисати* (пример 11.), *красти* (пример 9.), *припадати* (пример 12.), али са изразом већег стилогеног потенцијала – *бити сувласник* (пример 13.). Схема ПОСЕДОВАЊА забележена је у енглеском језику у оквиру мањег броја примера, уз мању разноврсност језичких израза. Најбројнији су изрази са глаголом *give* (примери 14, 16, 17. и 18.), али су забележени и изрази са глаголима *take* (пример 15.), *get* (пример 19.) и *receive* (пример 20.), као и један пример са већим стилогеним потенцијалом (*if my hours were my own* (пример 21.)).

У енглеском језику такође је учестала и концептуализација времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ СЕ ДЕЛИ (SHARE) међу онима који у њему постоје. То не значи да у српском није могуће рећи, рецимо, *живот који смо делили* или *тренуци које делимо заједно*, али је могуће да се ови примери ређе јављају (чешће се у ту сврху користи придев *заједнички* – *заједнички тренуци/живот*, нпр.), те је остала незабележена у оквиру испитиваног корпуса српског језика:

22. And I think now it's no single thing changed my heart, but it was gradually won back by the years shared between us. (Каз. 356)
23. While we share this quiet moment, let me ask your forgiveness, Master Axl, for the discomfort I caused you earlier. (Каз. 163)
24. For isn't it the life we've shared ? (Каз. 180)
25. How will you and your husband prove your love for each other when you can't remember the past you've shared? (Каз. 51)

У оквиру сликовне схеме ПОСЕДОВАЊА, треба уочити и да се, и у српском и у енглеском језику, ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА БУДУЋНОСТ концептуализује као УСПЕШАН, и обратно ([...] a kako oni s dna – bez ikakve budućnosti [...]) (Бас. 212); *Pravo govoreći, Европа нема никакве budućnosti* zato što je nikada nije imala niti je ikada hajala za nju [...] (Бас. 316); [...] obožavan od onih neuglednih, poniženih i odbačenih, bez moći i uticaja, bez budućnosti i bez sećanja. (Дем. 171) и други примери). Такође, ентитет КОЈИ НЕМА ПРОШЛОСТ концептуализује се као НЕУСПЕШАН/НЕДОВОЉНО ВРЕДАН (However glorious might be his future as Jay Gatsby, he was at present a penniless young man without a past; and at any moment the invisible cloak of his uniform might slip from his shoulders. (Фиц. 154–155); For hours or days he existed in a vacancy, a dry and wretched void without past or future. (Урс. 7–8)).

Метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВИ ЕНТИТЕТ веома је продуктивна и остварује се кроз разноврсне метафоре нижег реда. Општи примери ове метафоре у српском језику укључују широк спектар језичких израза (*пљунути на*, *гребати*, *брисати*, *(до)нети*, *чачкати*, *осетити*, *затурити* и др.), а проширивањем корпуса несумњиво би били пронађени бројни други језички изрази у којима се време концептуализује као НЕШТО ОПИПЉИВО.

26. Ako napregnem sluh, čujem kako škraба, како grebe po površini istorije, како ostavlja svoje mrlje, gonjen bezumnom željom da ne iščezne iz pamćenja sveta. (Бас. 28)
27. Budale koje pljuju na prošlost. (Бас. 32)
28. Uopšte, oko vremena je ispletена mreža velikih mistifikacija. (Бас. 172)
29. Umrlі bratstvenici izbrisali su moju prošlost. (Бас. 177)
30. Тако је prošlost svih stanovnika na neki način materijalizovana. (Бас. 353)

31. Чачкао би по туђој прошлости јер сам радознао и добронамеран. (Бећ. 64)
32. Пре осамдесет година, дакле, забачене и у календарима затурене 1896. године, Алекса Шантић написао је песму „Остајте овдје”. (Бећ. 154)
33. Zašto nisi otišao tamo gde svetlost polaže svoja jaja, gde se vekovi trljaju o vekove, da piješ kiselu kišu Mrtvoga mora [...]. (Пав. 79)
34. Nesreća, draga moja Doroteja, nesreća nas uči da čitamo svoj život unatrag... (Пав. 245)
35. Ова два времена се преплићу и сажимају, правећи књижевни амалгам каквог нема код других српских писаца, мишљења је Марко Недић [...]. (Пол.)
36. Вахабити бришу прошлост Космета булдожерима. (Пол.)
37. Темељи рударења и развоја целог краја Ископавање угља на овим просторима озваничено је 1870. године, па се зато она и узима као година-међаш [...]. (Пол.)
38. Записничар на седници одржаној пре четрдесет година посвећеној ситуацији у Конгу, Ричард Џонсон живописно је осликао тренутак кад се Ајзенхауер окренуо ка шефу Централне обавештајне службе Алену Далсу [...]. (Пол.)
39. У том поднебљу најлакше одабирам материјал, распознајем језик, осећам време и простор. (Пол.)

Наведени примери углавном представљају креативну надоградњу мапирања између времена и основног изворног домена (у овом случају ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ). Стога примери неретко имају већи степен стилогеног потенцијала (нпр. *ова два времена се преплићу и сажимају* (пример 35.), *живописно је осликао тренутак* (пример 38.), *где се векови трљају о векове* (пример 33.) и други примери).

На сличан начин о продуктивности концептуализације времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА и у енглеском језику сведоче бројни примери које на различите начине профилишу *опипљивост* времена и временских интервала. Тако се неретко временским интервалима приписују епитети који се тичу боје, текстуре, тежине, звука, мириса, облика и сл.

боја/мирис/звук

40. A broad, grey evening was around him. (Урс. 16)
41. The air of the shop was sweet and warm, as if all the perfumes of spring were crowded into it. (Урс. 170)
42. There were all the old sounds, the smells, the shadows, the echoes of childhood which Shevek remembered, and with them the fears. (Урс. 298)
43. But he keeps a faraway look, as if he stands in a meadow of daisies on a fragrant morning. (Каз. 241)
44. The reddish hues of evening all across the shore, a foggy sun falling towards the sea, and my boat rocking out in the waves. (Каз. 348–349)
45. [...] while from far away, down in the hollows above the river valley, the whippoorwills talked back and forth through the silver night. (Сим. 199)
46. Hard never to feel the sun or wind again, to never know the smell of the changing seasons as they came across the Earth. (Сим. 98)

текстура/облик/тежина/величина

47. There is no break in the wholeness of time. (Урс. 72)
48. [...] discussions on the behavior of argon at very low temperatures, the behavior of a chemistry teacher at a colloquium, the putative curvatures of time. (Урс. 83)
49. Her skin no longer had the fine taut surface of youth, and her hair, pulled back neatly, was dull. (Урс. 254)
50. Promise me you'll hate the Briton till the day you fall from your wounds or the heaviness of your years. (Каз. 277)
51. With my heavy years, I find it takes a foolishly long time to pull this old weapon out of its sheath. (Каз. 329)
52. We don't remember our fierce quarrels or the small moments we enjoyed and treasured. (Каз. 51)

53. Now if my edge isn't sharp, sir, and the blade's passage slowed even a tiny instant, snagged in bone or dawdling through the tangles of a man's insides [...] (Каз. 317)
54. [...] confident girls who weave here and there among the stouter and more stable, become for a sharp, joyous moment the centre of a group [...]. (Фид. 46)
55. 'Ancient computers ranged in the bowels of the planet tick away the dark millennia, and the ages hang heavy on their dusty data banks. (Ад. 155)
56. August 22, 1931, he found, when he located the entry, had been one of his lighter days. (Сим. 22)
57. Thus it should come as no surprise that space and time may also be grainy, as Lee Smolin of Pennsylvania State University asserts in his new book, "Three Roads to Quantum Gravity": "The apparent smoothness of space and time are illusions; behind them is a world composed of discrete sets of events, which can be counted." (ЊЈТ)

Систематичност разраде метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ у енглеском језику омогућава постојање израза који време и временске интервале одређују у односу на боју (нпр. *the reddish hues of evening* (пример 44.) и сл.), мирис (нпр. *on a fragrant morning* (пример 43.), *all the perfumes of spring* (пример 41.) и др.), звук (нпр. *all the old sounds, the smells, the shadows, the echoes of childhood* (пример 42.)), текстуру (нпр. *the fine taut surface of youth* (пример 49.) или *the apparent smoothness of space and time* (пример 57.) и др.), облик (нпр. *the putative curvatures of time* (пример 48.), *a sharp, joyous moment* (пример 54.) и др.), величину (нпр. *the small moments* (пример 52.), *a tiny instant* (пример 53) и сл.) и тежину (нпр. *one of his lighter days* (пример 56.), *the heaviness of your years* (пример 50.) и др.).

Као опипљив ентитет који има, као што смо видели, своју текстуру, облик, тежину и сл., у енглеском језику време и временски интервали могу бити *осветљени, праињави, вештачки*, они даље могу *имати/бацати сенку, скривати/бити скривени или откривени, бледети, падати, икривати*:

58. Occasionally on a moonlit night or when a storm's ready to break, he may sense the presence of his fellow inhabitants. (Каз. 44)
59. Certainly he had felt that he owned Beshun, possessed her, on some of those starlit nights in the Dust. (Урс. 43)
60. I bade him farewell, and they all believed me gone, but I left Horace in the forest and returned up here on foot hidden by the night. (Каз. 198)
61. Do I think this a charming way to spend my fading days? (Каз. 42)
62. Grow to my creaky years, sir, you'll see if it seems so strange! (Каз. 316)
63. Some of you will have only crude wooden crosses or painted rocks, while yet others of you must remain hidden in the shadows of history. (Каз. 304)
64. It had been a dusty year, he thought, as he stood beside the box. (Сим. 40)
65. "What I tried to find were very specific instances relating to things that are generally known and to uncover some hidden history," Ms. Murtha said. (ЊЈТ)

Концептуализације времена и временских интервала у примерима 58–65. подразумевају *опипљивост* зато што су особине приписане временском појмовима својствене материјалним објектима/ентитетима. Наиме, само физички објекти могу бити, на пример, осветљени (нпр. *a moonlit night* (пример 58.), *some of those starlit nights* (пример 59.) и сл.), могу скривати/покривати нешто (нпр. *hidden by the night* (пример 60.))¹⁰⁸, бацати сенку (*in the shadows of history* (пример 63.)) или бити скривени и откривени (нпр.

¹⁰⁸ У наведеном примеру уочава се вишеструко мапирање где се остварује и изворни домен ВЕРТИКАЛНОСТИ (део 3.1.3. о предлозима *преко* и *over*) у оквиру ког се временски појмови такође мапирају на домен ПОКРИВАЊА.

uncover some hidden history (пример 65.)), те бити прашњави (*a dusty year* (пример 64.)) и сл.

Како је у енглеском језику, у оквиру испитиваног корпуса, забележена већа продуктивност мапирања на изворни домен ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, већи је број израза чијом се употребом постиже таква концептуализација времена. Све нађене конкретизације, то јест ексцерпирани метафорички изрази, међусобно су сагласни, али су у сагласности и са надређеном појмовном метафором. Тако оно што има облик, текстуру, боју, тежину, скрива или баца сенку – може *бити уништено*, може се *носити*, *држати*, *бацати*, *повезати* и сл.

66. [...] where the two bodies striving to join each other annihilate the moment in their striving, and transcend the self, and transcend time. (Урц. 41)
67. After she had obliterated four years with that sentence they could decide upon the more practical measures to be taken. (Фиц. 117)
68. A sudden commotion destroyed the moment: the door flew open and two angry men wearing the coarse faded-blue robes [...] (Ад. 174)
69. Those Hainish toss millennia about like handballs, but it's all juggling. (Урц. 115)
70. But those voices, I fear, remain few and will not carry the day. (Каз. 174)
71. Loyalty, which asserts the continuity of past and future, binding time into a whole, is the root of human strength; there is no good to be done without it. (Урц. 268–269)
72. Wandering these grounds earlier, my arms heavy with firewood, I spotted at every turn fascinating traces of that past. (Каз. 163)
73. Primal light exploded, splattering space-time as with gobbets of junket. (Ад. 83)
74. Well wash her in the rivers waters, the years will fall from her, and shell be as in a pleasant dream. (Каз. 266)

Осим што време и временски интервали могу бити уништени (*annihilate the moment* (пример 66.), *she had obliterated four years* (пример 67.), *destroyed the moment* (пример 68.)), такође могу бити ношени (*will not carry the day* (пример 70.)), бити бачени или падати (*toss millennia about like handballs* (пример 69.), *the years will fall from her* (пример 74.)), али и оставити траг (*traces of that past* (пример 72.)) и сл.

Поред наведених примера ексцерпираних у оквиру српског и енглеског језика, постоји и група језичких израза у којима се време, као нешто *опипљиво/видљиво* концептуализује као ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ (НЕ)МОЖЕ ВИДЕТИ.¹⁰⁹ Занимљива је дихотомија код овакве концептуализације времена – јављају се примери у којима је могуће *видети* време, односно временске интервале, као и они у којима то није могуће, мада су знатно бројнији примери у којима је човеку дато да зна шта је било и шта ће бити. Овакава концептуализација времена атестирана је у корпусу српског језика, где је виокофреквентна, па ћемо овде навести само мали број примера како би указали на продуктивност метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ (НЕ)МОЖЕ ВИДЕТИ:

75. Ukoliko ne sanjam, providim potpuno jasno budućnost kukavne Nove Evrope [...]. (Бас. 45)
76. Istrgnuti iz vremenskog toka, oni izvestan deo prošlosti i odgovarajući deo budućnosti sagledavaju integralno. (Бас. 176)
77. [...] mnogo godina pre nego što umre u borbi, heroj ima uvid u zbivanja koja će se događati u budućnosti. Jer sve je programirano i sve unapred zna. (Бас. 358)

¹⁰⁹ У оквиру оба посматрана језика забележени су бројни примери у којима се профилише (не)могућност спознаје времена/временских интервала, те се временски појмови профилишу као ентитети који могу бити промењени деловањем човека, али и као ентитети на које се не може утицати. С тим у вези, сматрамо да се овакви примери не могу сматрати конкретизацијом метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, зато што се на многе појаве и апстрактне домене човековог искуства може утицати, те се наведени примери не издвајају као засебне концептуализације циљног домена ВРЕМЕ.

78. [...] mi večeramo tek posle vaše večere i ne vidimo budućnost kao ni vi. (Пав. 60)
 79. Постоје очевидици те будућности. Постоје људи који су је видели и који нам већ годинама причају своје утиске [...] (Бећ. 37)

Примери ексцерпирани из корпуса српског језика јасно указују да је концептуализација времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ СЕ (НЕ) МОЖЕ ВИДЕТИ/САЗНАТИ/ПРОМЕНИТИ огранак метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ. Наиме, у изразима попут *провидим потпуно јасно будућност* (пример 75.) или *они изван део прошлости и одговарајући део будућности сагледавају интегрално* (пример 76.) профилише се значење *опипљивости* употребом одредница *потпуно јасно* и *део*, јер се на овај начин временским појмовима приписују својства физичких објеката (провидети се потпуно јасно може само физички објекат, а додатно значење дељивости потврђује концептуализацију времена као ФИЗИЧКОГ ОБЈЕКТА (ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА)). Такође, изрази *имати увид*, *видети/бити очевидац* (примери 78, 79. и 80.) упућују на концептуализацију времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА.

Концептуализација времена као *нечег опипљивог* огледа се и у могућности да се о времену говори као о ентитету који се може *уситнити* на мање делове (видети, рецимо, пример 76. у претходној групи примера), па и уз могућност да преостане некакав *остатак* времена.¹¹⁰ Овакви делови, временски одсечци заправо, формирају низ/след. Примери као што је *низ/след година* Д. Кликовац (2006) наводи у оквиру дела који се бави концептуализацијом времена као ТОКА, али, с обзиром на разноврсност примера у којима се време концептуализује као ЛАНАЦ, сматрамо да је оправдан закључак да су примери у којима време представља СЛЕД/ЛАНАЦ/НИЗ заправо примери за метафору ВРЕМЕ ЈЕ НЕШТО ОПИПЉИВО, а у оквиру појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС/РОБА. Такође, то објашњава и употребу придева *наредна/наредни* (односно *next* и *previous*) уз временске појмове, као и бројање временских јединица.¹¹¹¹¹²

Примери метафоре ВРЕМЕ ЈЕ НИЗ/ЛАНАЦ пронађени у испитиваном корпусу српског језика указују на даље проширивање значења *следа/низа догађаја*, употребом лексема *карика* (пример 80.), *ланац* (пример 81.), *низ* (пример 83.), *нит* (примери 84. и 87.), као и глагола *низати* (пример 86.), те да се време концептуализује као (ОПИПЉИВИ) ЛАНАЦ/НИЗ:

80. Историја је тек последња карика у дугачком ланцу преисторије, и питање је да ли је до краја решив задатак реконструисања целог тог ланца на основу ове карике. (Буг. 30)

¹¹⁰ На пример, Seksagezimalna podela vremena, zasnovana na broju šezdeset [...]. (Бас. 190); Usitnjavanje vremena помоћу електронских машина [...]. (Бас. 190); [...] остаци прошлости који се не мире са поразом [...]. (Бећ. 32); Ne treba pominjati koliko je to štetno za odbrambenu moć zemlje i njenu ukupnu budućnost, [...]. (Дем. 24); Oni smatraju da postoje u životu svakog čoveka čvorišna mesta, delići vremena kao ključevi. (Пав. 271)/ What we do is assert the wholeness of Time. (Урс. 203); People on half time got three-quarter rations. (Урс. 250); Among the broken fragments of the last five minutes at table I remember the candles being lit again [...]. (Фиц. 22); A large part of my academic life, as a researcher in general linguistics [...]. (Крис. xiii); [...] at which space and time may be fragmented into distinct units, much as a smooth pane of glass can be shattered into so many shards. (ЊЈТ) и слични примери.

¹¹¹ На пример, Tri noći uzastopce sanjao je da mu je umirao po jedan član porodice. [...] A potom, četvrte noći je usnio da mu je umrla i druga žena [...]. (Пав. 142); [...] jer se on (prema Daubmanusu) parnih godina svoje vladavine zvao Savrijel, a neparnih Ovadija. (Пав. 198); Dvadeset šesti dan meseca Rešeme, 2599. godine. (Арс. 100); U naredna dva dana, poslednja dva dana meseca marta [...]. (Арс. 29) [...] iznenada postala svesna da su joj časovi odbrojani. (Арс. 104)/ He revealed this, with some mystery, to Sadik, his second evening there. (Урс. 260); He had slept most of the day, the third of the long journey. (Урс. 74); The Urrasti counted twenty hours in the day. (Урс. 226); It was the first Sunday of the year [...]. (Каз. 22) и слични примери.

¹¹² Примери са придевом *следећи* и *претходни* сврстани су у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ.

81. Eh – uzdisao je Pavle Kuzmič na čajankama – šta vam je, braćo, istorija? Čuveni lanac: uzrok-posledica-uzrok. E sada, ako niz – uzrok-posledica-uzrok – zamenimo nizom: trapa-trupa-trapa, nalazimo se na istom. (Бас. 211)
82. Eto, upravo *sada* – mada će to *sada* morati da popričeka hronološki sled [...]. (Бас. 36)
83. Ovaj skromni rad rezultat je niza godina istraživanja koje stoje u očiglednoj nesrazmeri s njegovim volumenom. (Бас. 187)
84. A kad su po drugi put došli po Nihila, vreme za njega više nije postojalo. Pretvorilo se u ravnomernu belu liniju, treperavu svetlucavu nit, tako tananu da se jedva nazirala u neprobojnoj tami ćelije, tek povremeno isprekidana tihim kuckanjem po jednom od zidova [...]. (Арс. 116)
85. Inače, lepo je posmatrati jutro kako se pomalja kroz prozor nakon duge, neprospavane noći. Još jedne u nizu. (Арс. 184)
86. Dani promiču, nižu se u nedelje i mesece, leto je vrelo, ulice se doslovno tope pod nogama, asfalt se lepi za đonove [...]. (Арс. 235)
87. С друге стране, Синђелићева судбина је и оличење наше муке и невоље, наше неслоге и охолости, додао је Павковић, похваливши Милована Витезовића јер је избегао замке историографа, при том не испутивши нит времена. (Пол.)

У енглеском језику концептуализацију времена као НИЗА/СЛЕДА, поред лексема *previous, next, first, last* и сличних (које јесу високофреквентне, али које нећемо посебно издвајати у овој дисертацији зато што имају висок степен лексикализације у енглеском језику, па није могуће са сигурношћу изводити закључке о мотивацији за употребу наведених лексема уз временске појмове), налазимо и у овире конструкције временски појам + *after* + временски појам, што подразумева сукцесију датих временских интервала. Поред примера са наведеном конструкцијом пронађен је и пример са лексемом *succession* (сукцесија/след):

88. He had not done anything original, but his opportunism, his sense for where advantage lay, led him time after time to the most promising field. (Урс. 223)
89. [...] but here it was day after day, eight hours a day, in dust and heat. (Урс. 39)
90. And there is the circle or the cycle, without which there is chaos, meaningless succession of instants, a world without clocks or seasons or promises. (Урс. 180)
91. While he got hungrier, while the train sat hour after hour on the siding between a scarred and dusty quarry and a shut-down mill [...]. (Урс. 206)
92. We will not sit night after night in darkness. (Каз. 24)
93. To be proud young boys, as we were, and have such an inferior opponent appear to conquer us day after day? (Каз. 250)
94. That it's people like Sabul who really run PDC, and run it year after year. (Урс. 137)

Када време концептуализујемо као НЕШТО ОПИПЉИВО, то пружа основ за приписивање разноврсних епитета временским јединицама – позитивних и негативних (видети и примере 1. и 2. у одељку 7.1.). Често се, на сличан начин као што се временским појмовима приписују особине људи, времену приписују особине других ствари и појава¹¹³. Приписивање особина временским појмовима најпродуктивније је када говоримо о позитивним и негативним епитетима. Најчешће (мада не искључиво, како су примери показали) будућност се налази уз позитивне епитете (*лепа, блистава*), а прошлост уз негативне (*назадна, сумњива*):

95. Najumnije glave toga vremena, upoznate s odlomcima traktata, predviđale su Pavlu Kuzmiču blistavu budućnost. (Бас. 212)

¹¹³ Тако дан може бити сунчан (иако је време у смислу временских прилика, заправо, сунчано) или ноћ маглопита и сл. Оваква концептуализација пружа основ за креативно надовезивање, па *будућност* може бити *плодно тле (за нешто)* и сл., о чему ће бити више речи у наредном делу (8.4.).

96. Лутрија неконтролисана: људи сумњиве прошлости добијају премије (Бећ. 8)
97. Гладни и боси, пуни снова, наде и снаге, заостали ће тек доживети носталгичне тренутке наше лепе прошлости. (Бећ. 16)
98. Данас читави народи имају сумњиву прошлост, а само појединци неку другу, светлију. (Бећ. 32)
99. Хиљадама година људи не престају да сањају о лепшој и сјајнијој будућности. (Бећ. 36–37)
100. О нек у срећној буде будућности
Макар у музеју знак мрачне прошлости. (Бећ. 224)
101. Ne treba zaboraviti ni njegove zanimljive literarne izlete poput nezobilaznog Žitija jedne seoske namiguše i pokušaja da odgovori na pitanje prepuno metafizičke zebnje – *Da li će strahote prošlosti sprečiti još užasniju budućnost?* (Дем. 48)
102. [...] најлепши и најсрећнији часови у мом животу скорчани су били с тако уžasним напором, да их се још увек сећам. (Пав. 100)
103. Kada opazite da је дан који наступа исувише црн, razlupate lepo svoje jaje i izbegnućete sve neprijatnosti. (Пав. 109)
104. [...] donedavno mi је izgledalo da će tekuća 2000, nakon katastrofalne 1999, biti godina velikog uspeha, а тако је заиста и počela [...]. (Арс. 154)

Највећи број примера у којима се време концептуализује као ЕНТИТЕТ СА ПОЗИТИВНИМ/НЕГАТИВНИМ ОСОБИНАМА пронађен је у публицистичком стилу. Још једна потврда тврђи да одлика стила диктира концептуализацију циљног домена ВРЕМЕ. Наиме, као што је био случај када су анализирани примери метафоре КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ, када је уочена тенденција ка усмерености у будућност (део 5.1.), која је углавном боља и лепша од садашњости, тако постоји и тенденција класификације временских интервала (најчешће садашњости, али и прошлости и будућности) као позитивних или негативних, у зависности од циља новинског текста.¹¹⁴

Сличне резултате дала је и анализа временских појмова у енглеском језику. Поред епитета као што су *nice, good/better, hard, bad, lovely*, који су високофреквентни уз временске појмове, и који указују на паралелизам при концептуализацији времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА (СА ПОЗИТИВНИМ/НЕГАТИВНИМ ОСОБИНАМА) у српском и енглеском језику,¹¹⁵ време и временски интервали карактеришу се и епитетима *pleasant, magnificent, appalling beautiful, prosperous, uneasy, barbarous, splendid, dreary, awful, glorious, terrible, wonderful* и сл.

¹¹⁴ На пример, Својом патриотском опредељеношћу, мудрим вођењем политике земље у најтежем времену за наш народ [...]. (Пол.)/[...] истичући да је у овим оскудним временима, „Савременик” и даље један од најугледнијих у нашем културном и књижевном животу. (Пол.)/[...] многи напори биће умањени, успорени или одложени за неко будуће неизвесно време. (Пол.)/Протеклих десет година биле су тешко време. Али, то тешко време било је велико време. (Пол.)/[...] народа суоченог „са силама немерљивим” и у временима скрбним и злим, како би рекли стари српски летописци. (Пол.)/Сазвали смо ову конференцију да би показали јавности да у овим тешким временима има фирми које добро раде, да нису сви велики системи пропали како се тврди. (Пол.)/Мада је у стара добра времена од извозних послова могло да се заради и целих 80 до 100 милиона долара, сада се та цифра креће око 10 милиона марака. (Пол.)/Будите добри, па се потрудите да тај филм прикажете на Вашој телевизији, ради оних који још памте та ужасна времена [...]. (Пол.)/Био је омиљени тумач драмских и телевизијских текстова великих смејача и хроничара овог туробног времена (Пол.)/А испод сваке слике је и обећање о лепшој будућности, ако их изаберемо на септембарским изборима. (Пол.)/Међутим, када је истражни судија утврдио истинитост њене приче о паклених 20 година брака [...]. (Пол.) и бројни други примери

¹¹⁵ На пример, I was seventeen, it was a nice sunny day in early summer, I remember it quite vividly. (Урс. 114)/ We'll be there in good time, princess. (Каз. 31)/ "We'll have a new day for us in North Carolina, and I think it will be a better one," said Harvey Gantt [...] (ЊЈТ)/ In a hard year, in a hard time, when we need our brotherhood. (Урс. 202)/ "Bad times," he said. "Eh? Bad times!" (Урс. 212)/ There was a slow, pleasant movement in the air, scarcely a wind, promising a cool, lovely day. (Фиц. 158)

105. Thank you and have a pleasant day! (Урс. 168)
106. He only glimpsed, now, how many things: this whole incredibly complex society with all its nations, classes, castes, cults, customs, and its magnificent, appalling, and interminable history. (Урс. 62)
107. As the clearing came more into view, they saw it was of a fair size: perhaps once, in more prosperous times, someone had hoped to build a house here with a surrounding orchard. (Каз. 117)
108. ‘And yet, father,’ Beatrice said, ‘that fellow may be right when he says we intrude on you at an uneasy time. [...]’ (Каз. 149)
109. I won’t have it, sir, and besides, we talk of a barbarous past hopefully gone for ever. (Каз. 162)
110. I’ll happily come down, but it’s a splendid morning and the view is such as to lift the spirits. (Каз. 90)
111. This rain will clear shortly and the evening will be a fine one. (Каз. 346)
112. So many skulls we trod upon before coming out to this sweet dawn! (Каз. 205)
113. Was she not that way, the one I sometimes remember when there stretches before me as much land, empty and companionless, as I could ride on a dreary autumn’s day? (Каз. 231)
114. We had an awful time getting back, I can tell you. (Фиц. 40)
115. However glorious might be his future as Jay Gatsby, he was at present a penniless young man [...]. (Фиц. 154–155)
116. *But the story of this terrible stupid Thursday, the story of its extraordinary consequences [...].* (Ад. 5)
117. ‘Yeah’ he said, ‘but now you come to mention it, most of the actual minutes are pretty lousy. Except...’ (Ад. 74)
118. [...] lots of conkers, of course, and we had just the most incredible time. (Ад. 192)
119. Yes, I really have, I’ve had a fantastic time, it’s been the biggest most sustained thing I’ve done on the camera [...] (Ад. 258)
120. I would listen to them in my car, and for those blissful fifteen to twenty hours was actually oblivious to the deeply loathed LA traffic. (Ад. 303)
121. Enoch stepped out of the shed and it was a beautiful late summer day. (Сим. 32)
122. You’d think the time would be perfect for Living Colour to come back. (ЊЈТ)
123. [...] who said of the Harlem advent, “The bottom line about today is ... the former president had a wonderful time.” (ЊЈТ)
124. “You think this is the worst day of your life, but it isn’t.” (ЊЈТ)

Бројне позитивне и негативне одреднице, које се могу наћи уз временске појмове, указују на концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА СА ПОЗИТИВНИМ/НЕГАТИВНИМ ОСОБИНАМА/СВЈСТВИМА, иако се *опипљивост* таквих ентитета не може тврдити за сваки наведени пример. Наиме, у оквиру примера 95–124., одређени изрази (нпр. *блистава/сјанија будућност* (примери 95. и 96.), *a beautiful late summer day* (пример 121.)) у већој мери подразумевају *опипљивост* времена/временских интервала (јер подразумевају *видљивост* истих), док су други примери наведени као потврда тези да се време концептуализује као ЕНТИТЕТ СА ПОЗИТИВНИМ/НЕГАТИВНИМ ОСОБИНАМА/СВОЈСТВИМА, с тим да се *опипљивост* не профилише нужно у оквиру израза. Међутим, такви примери нису некохерентни са примерима метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, а указују на то да и српски и енглески језик познају приписивање својстава и особина која карактеришу предмете и појаве, што се може и даље развијати мимо концептуализације времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА. На пример, водене површине или биљке/плодови, могу се сматрати ресурсима, али, уколико се време концептуализује у односу на њих, омогућују да се времену и временским интервалима приписују и друга својства природних појава, што ће бити анализирано у делу 8.4.

8.4. ПРИРОДНА ПОЈАВА

Приписивање разноврсних особина временским интервалима, као што смо у претходном поглављу приметили, веома је продуктивно и познаје мало, ако уопште, рестрикција.¹¹⁶ Као што се може видети из до сада анализираних примера, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, у оквиру опште концептуализације времена као РЕСУРСА/РОБЕ, показује висок степен фреквентности и продуктивности у оба посматрана језика. То даље омогућава елаборацију времена као ентитета којем се могу приписати разноврсне друге особине, а које не подразумевају концептуализацију времена као ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА. У наставку поглавља говорићемо о времену као ПРИРОДНОМ РЕСУРСУ/ПОЈАВИ (ВОДА, ТЛЕ, БИЉКА, ПЛОД/ЦВЕТ и сл.).

Најпре, није необично да се временске прилике заступљене током одређеног временског интервала приписују датом интервалу, услед чега у српском језику имамо *кишно поподне, сунчан дан* или *врело лето*. Овакве метафоре јесу и најчешће манифестације појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНА ПОЈАВА и односе се на светлост (нпр. *свиће дан, сунчано поподне* и сл.), температуру (нпр. *најтоплији месец ове године*), ветар, али и маглу. Иако је наведена концептуализација времена веома фреквентна, наводимо само изабране, репрезентативне, примере реализације метафоричких израза који се односе светлост, температуру, падавине и сл. Морамо напоменути да је оваква концептуализација веома продуктивна у оба посматрана језика и сматрамо да даје основ за бројне друге разраде метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНА ПОЈАВА.

светлост

1. Roman nikada nije ugledao svetlo dana, ali bicikl jeste. (Бас. 232)
2. Kada je osvanulo proleće, oni su se najzad istreznili, obazreli se oko sebe i posle dugog zimskog mamurluka ponovo ugledali jedan drugog. (Пав. 47)
3. Otkrio ih je jedne davne noći kada se u pomrčini gasila sadašnjica pritešnjena i skoro prekinuta između prošlosti i budućnosti, koje su te noći toliko narasle da su se skoro spojile. (Пав. 226)
4. Prvi april sviće obliven suncem. (Арс. 37)
5. Jutro je već na izmaku, dan je sunčan, sva domaćinstva su već odavno živnula [...]. (Арс. 101)

температура

6. Smenjivala su se godišnja doba, jutra su bila hladna, ali noći još tople – do ponoći leto, izjutra jesen. (Пав. 61)
7. Bilo je prohladno veče, u daljini su se već nazirale planine Kurdistanana [...]. (Арс. 138)
8. Dani promiču, nižu se u nedelje i mesece, leto je vrelo, ulice se doslovno tope pod nogama, asfalt se lepi za đonove [...] (Арс. 235)
9. Проћи ће ови жарки дани, и бојим се брзо ћемо заборавити на проблеме несташнице воде. (Пол.)
10. Топли сунчани дан њиховог доласка 2. августа у Модену, заменило је облачно и кишовито време. (Пол.)
11. Најновије временске непогоде потврђују оцену италијанских стручњака да је клима „полудела” с обзиром на непрекидне брзе смене топло-хладних периода у летњој сезони, крајње нетипичних за Апенинско полуострво. (Пол.)

магла/ветар/киша/снег

12. U toj maglovitoj noći, njemu se gubi svaki trag, mada glasine kruže i dalje. (Бас. 246)
13. Прохујала времена златних храмова „Одлив мозга” због све озбиљније економске, политичке и социјалне кризе. (Пол.)

¹¹⁶ Наиме, у оквиру испитиваних корпуса српског и енглеског језика, атестиран је велики број разноврсних израза уз лексеме које означавају временске појмове, а којима се приписују својства РЕСУРСА/РОБЕ/ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА.

14. Međutim, boraveći tokom jedne maglovite jeseni u toj varošici, shvatio sam da sam dospao na trag zadatka [...] (Бас. 350)
15. Питање порекла језика обавијено је маглинама давне преисторије и отуда чини посебно сложен предмет научног истраживања. (Буг. 30)
16. Najpre onaj prekjučerašnji, pa nakjučerašnji, pa otoičnji i tako dalje, ali brzo, dok mu se nisu navršili svi snovi prohujale godine za noć. (Пав. 166)
17. Оправданост улагања у системе за наводњавање најбоље потврђује прошла, кишовита година, када је кукуруз рекордно родио на свим парцелама [...]. (Пол.)
18. *Dok te čekam u svojoj jedinoj i večitoj noći, po meni veju dani kao komadići poseranoga pisma.* (Пав. 232)
19. Јасно се видело да њено време сипи као киша, а његово веје као снег. (Пав. 279)

Како се времену/временским интервалима, а најчешће дану и деловима дана, могу приписивати епитети попут *сунчан* (пример 5.) или својство да је извор светлости (нпр. *светло дана* (пример 1.)), разноврсни временски појмови могу се наћи и уз глаголе (*осванути* или *гасити* (нпр. *када је освануло пролеће* (пример 2.), *када се у помрчини гасила садашњица* (пример 3.) и др.). Поред устаљених израза у којима се време и временски интервали описују као (*про*)хладни (примери 6. и 7.), *врели* (пример 8.), *магловити* (примери 12. и 14.), *кишовити* (пример 17.) и сл., у корпусу српског језика атестирани су примери који представљају креативну надоградњу и разраду метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНА ПОЈАВА. Рецимо, у примерима 18. и 19. временски појмови концептуализују се експлицитно као СНЕГ, односно КИША (*по мени веју дани* (пример 18.) и *њено време сипи као киша, а његово веје као снег* (пример 19.)), што додатно потврђује да у српском језику изворни домен ПРИРОДНА ПОЈАВА има систематску разраду кроз различите појединачне метафоричке изразе.

У енглеском језику на делу су исти механизми приписивања својстава природних појава, те се тако времену и временским интервалима могу приписати особине других појава – светлост (употребом лексема *light, bright, sunny, gleam, glow, gloom, glare, shimmer* и сл.), температура (употребом лексема *hot, cold, warm, chilly, heat, frost, sultry, tuggy*), ветар (употребом лексема *windy, stormy, air, breeze*) и магла (*mist, haze*), али и падавина (*snow* и *rain*):

светлост

20. As he sat at the desk in the bright morning sunlight he brought his hands down against the edge of the desk deliberately and sharply [...]. (Урс. 220)
21. He sat down on the floor beside the man, who now lay semiconscious in shock, and looked around at the stacks of crates, the long dark alleys between them, the whitish gleam of daylight from the barred window [...]. (Урс. 244)
22. The winter light lay harsh on his hair, which he now wore pulled back in a queue, and his still face. (Урс. 94)
23. But though the opposite bank was often bathed in morning light, their side of the river remained shaded and cold. (Каз. 254)
24. Looking past him into the evening gloom, Axl could see a robed figure in the tall grass a short distance from them. (Каз. 167)
25. That locality was always vaguely disquieting, even in the broad glare of afternoon, and now I turned my head as though I had been warned of something behind. (Филц. 130)
26. [...] the peace of mind that came with the calmness of a sunset after a long, hot day, or the sparkling, ghost-like shimmer of a springtime dawn. (Сим. 198)

температура

27. On a cold afternoon late in winter he stopped in at the physics office on his way home from the library to see if there were any letters for him in the pickup box. (Урс. 91–92)
28. Gimar was always humming the tune, and now in the hot evening returning to “camp over the plain she sang the words aloud. (Урс. 38)

29. It was the first really warm day of spring. (Урц. 166)
30. For surely these good monks face many chilly nights yet before the summer comes. (Каз. 224)
31. The next day was broiling, almost the last, certainly the warmest, of the summer. (Фиц. 120)
32. Despite his bedraggled clothes and his dusty shoes, which attested to long walking, despite the heat of this time-before-a-rain, the stranger was not sweating. (Сим. 26)
33. The day was hot and sultry and there was not a breath of moving air. (Сим. 24)
34. On a muggy Thursday morning in Washington the week before last, the recording industry lobbyist Hilary Rosen was in her Dupont Circle office [...] (ЊЈТ)

ваздух/ветар/магла

35. At least he had done his utmost once he had emerged into the chilly morning air. (Каз. 209)
36. I would wish now for a long wall nearby, to which to turn my face even as I speak to her, but there's only the evening breeze, and the low sun on my face. (Каз. 352)
37. And so it happened that on a warm windy evening I drove over to East Egg to see two old friends whom I scarcely knew at all. (Фиц. 12)
38. [...] with the colonel glorious in his full-dress uniform upon the great black stallion, and the regimental flags snapping in the stiff June breeze. (Сим. 68)
39. It was like an object he could pick up in his hand, and he flexed his fingers experimentally over the view in the afternoon haze. (Каз. 95)
40. No doubt he had been delighted to have in his company someone nearer his own age, and for the first part of the journey down through the dawn mists, he had talked with relish. (Каз. 208)
41. [...] like the Virginia belle, lost in the mists of time; like all the others who may have contributed to his molding of her, she was gone from him. (Сим. 82)

падавине

42. The only heavy snow of the winter fell that week. (Урц. 157)
43. [...] he had spent many happy rainy days when he could not be outdoors. (Сим. 95)

И енглески језик познаје концептуализацију времена као ИЗВОРА СВЕТЛОСТИ (нпр. *the whitish gleam of daylight* (пример 21.), *in the broad glare of afternoon* (пример 25.) и др.). Такође, и у енглеском језику заступљено је приписивање других својстава природних појава времену и временским интервалима, то јест, временских прилика које су важиле током датог временског интервала. Тако, рецимо, временски интервали могу бити хладни, топли и сл. (нпр. *a cold afternoon* (пример 27.), *warm day of spring* (пример 29.), *day was hot and sultry* (пример 33.) и др.), магловити (нпр. *in the afternoon haze* (пример 39.), *through the dawn mists* (пример 40.) и др.) или ветровити (нпр. *windy evening* (пример 37.), *in the stiff June breeze* (пример 38.) и др.). Међутим, за разлику од примера ексцерпираних из корпуса српског језика, у енглеском језику нису забележени изрази у којима се време концептуализује као ПАДАВИНА (видети примере 18. и 19. у српском језику), иако енглески језик познаје изразе паралелне оним атестираним у српском језику, а у којима се парадвине приписују временским интервалима (уп. нпр. *кишовита година* (пример 17.) и *rainy days* (пример 43.)).

Иако је концептуализација времена као падавине забележена само у корпусу српског језика, у наставку поглавља видећемо да оба посматрана језика познају концептуализацију времена као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ кроз разне метафоре нижег реда, у којима се временски појмови профилишу као различити ДЕЛОВИ ПРИРОДЕ.

8.4.1. ТЕЧНОСТ/ВОДА

Дакле, као што је наведено у претходном делу, осим приписивања временских прилика времену и временским интервалима, време се у српском и енглеском језику концептуализује као ДЕО ПРИРОДЕ. У овом делу анализирамо примере концептуализације

времена као ВОДЕ. Оваква концептуализација времена анализирана је и у оквиру поглавља о оријентационим метафорама (ВРЕМЕ ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ (део 3.1.4.)), али и у оквиру поглавља о кретању времена (ВРЕМЕ ЈЕ ТОК (део 6.1.1.)). Унутар овог поглавља анализирамо примере концептуализације времена као ЕНТИТЕТА У ТЕЧНОМ СТАЊУ, уз сагледавање свих аспеката воде/течности који се преносе на временске појмове.

Оваква концептуализација времена (као што је био случај са доменима ТАЛОЖЕЊЕ и ТОК) веома је фреквентна у српском језику. Најчешће атестирана лексема јесте лексема *време*, али су забележене и лексеме *дан*, *прошлост* и *будућност*:

1. Ne samo da im je stran fanatizam, oni su gotovo sasvim nezainteresovani i služe samo kao utelovljenje, kao materijalna tačka, sidro reda u prostoru i vremenu. (Бас. 127)
2. [...] vreme одређено Providenjem „curi” из večnosti, па се последња времена могу препознати по ubrzavanju догађаја према аналогiji с klepsidrom [...]. (Бас. 188)
3. Jer, ako determinizam, što je dokazano, potiče из будућности, не из прошлости, онда то значи да istoriju промишља неко умно и бесконачно биће и да она није слепа стихија – matica koja vremenom pronosi leševe prošlosti. (Бас. 213)
4. У почетку, према hazarskim predanjima, sve stvoreno, prošlost i будућност, сва збивања и ствари plivali su istopljeni u пламеној реци времена, бића ранија и потонја измеђана као сапун с водом. (Пав. 126)
5. Смрт је једино што се nasleђује unatrag, uz maticu vremena, прелази с младих на старије, са сина на оца – смрт преци nasleђују od potomaka као неко племство. (Пав. 157)
6. Dani su kapali kao kiša, а он је govorio i govorio. (Пав. 201)
7. Žudeo је да посети Јерусалим и у сну zbilja виђао један град na obali vremena, ишао кроз njegove ulice посуте slamom и отуда tihe, становао у kuli пуној dolapa великих koliko мања crkva и sluшао česme као dažd. (Пав. 205)
8. – Nemoj сувише vući да не ostariš, jer to je vreme što teče из мене. (Пав. 210)
9. Ако zaboraviš у којем pravcu otiče vreme, као busola ostaje ljubav. (Пав. 251)
10. Njihovu neizmernu težinu не осећамо само зато што су potoplјena u vreme као у vodu. (Пав. 260)
11. Оно [време] dolazi i zapljuskuje овај svet однекуд са druge strane... (Пав. 268)
12. Појам се проширује и на борбу човека са самим собом, у једном немирном и узбурканом времену. (Пол.)

На циљни домен ВРЕМЕ мапирају се бројни аспекти изворног домена ВОДА, односно, ЕНТИТЕТ У ТЕЧНОМ СТАЊУ, те се времену и временским интервалима приписују разноврсне карактеристике течности. Време се концептуализује као РЕКА (нпр. *матица која временом проноси лешеве прошлости* (пример 3.), *уз матицу времена* (пример 5.), *у пламеној реци времена* (пример 4.)), али и као ВЕЋА ВОДЕНА ПОВРШИНА/МОРЕ (нпр. *sidro reda у простору и времену* (пример 1.), *на обали времена* (пример 7.), *време долази и запљускује* (пример 11.) и *у једном немирном и узбурканом времену* (пример 12.)). Време и временски интервали се, такође, понашају као течност – *капљу* (пример 6.), *цуре* (пример 2.), *теку/отичу* (примери 8. и 9.), али и у њима ствари *пливају* (пример 4.) односно могу да буду *потопљене* (пример 10.).

Примери ексцерпирани из корпуса енглеског језика показују висок степен подударности са концептуализацијом времена као ентитета у течном стању, који су забележени у српском језику:

13. He saw time turn back upon itself, a river flowing upward to the spring. (Урс. 91)
14. So then time has two aspects. There is the arrow, the running river, without which there is no change, no progress, or direction, or creation. (Урс. 180)
15. He was her brother, across the gulf of fifty years, and her redemption. (Урс. 88)

16. However pragmatic the morality a young Anarresti absorbed, yet life overflowed in him, demanding altruism, self-sacrifice, scope for the absolute gesture. (Урс. 75)
17. Life on Anarres had sealed him, closed off his soul; the waters of life welled all around him, and yet he could not drink. (Урс. 105)
18. The dawn was pouring through the waving grass beside them, and as the boatkeeper had promised, the river moved at an easy pace. (Каз. 257)
19. So we beat on, boats against the current, borne back ceaselessly into the past. (Фиц. 188)
20. Three strands of New Zealand's social history in the present century have had especial linguistic consequences. (Крис. 41)
21. The English language history of the region thus has many strands. (Крис. 43)

И у енглеском језику забележена је концептуализација времена као РЕКЕ (*a river flowing upward* (пример 13.) и *the running river* (пример 14.)) и као ВЕЋЕ ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ (нпр. *across the gulf of fifty years* (пример 15.), *history of the region thus has many strands* (пример 21.), *boats against the current, borne back ceaselessly into the past* (пример 19.)). Временским интервалима се, такође, приписују карактеристике течности, тако они могу *навирати, преливати, изливати* и сл. (нпр. *life overflowed in him* (пример 16.), *the waters of life welled all around him* (пример 17.) *the dawn was pouring through the waving grass* (пример 18.)).

8.4.2 ЗЕМЉА/БИЉКА/ПЛОД/ХРАНА

Концептуализација времена као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ огледа се и у концептуализацији времена као ЗЕМЉЕ/БИЉКЕ/ПЛОДА/ХРАНЕ. Наведени изворни домени могу се довести у везу са другим изворним доменима поред домена ПРИРОДНА ПОЈАВА. Наиме, као што смо видели у оквиру анализе метафоре време је МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ (део 3.1.2.), време се може концептуализовати као БЛАТО/ГЛИБ. Тако имамо концептуализацију времена као КАЉУГЕ:

1. [...] da dešifruju božanski rukopis, restauriraju ga, učine vidljivim za preostale radoznalce, izvade ga iz kaljuge vremena, očiste od smolastog testa zaborava i spreče dalje izjedanje njegovog tkiva razornim kiselinama koje izlučuje ljudska površnost i neverica. (Дем. 16)

Оваква концептуализација није неочекивана ако се узме у обзир да се време концептуализује као ВОДА, али и као ЗЕМЉИШТЕ:

СРП

2. U ovom času budućnost kir-Avrama je kao bašta u koju je već bačeno seme, ali niko sem njega ne zna šta će nići. (Пав. 44)
3. Takvo vreme pogoduje pojavama lažnih mesija, bujanju ne manje lažne duhovnosti i procvatu falsifikovane mistike. (Бас. 161)

ЕНГ

4. It breaks the ground of a winter's morning, so it will do well enough on this Saxon's bones. (Каз. 238)

Поред концептуализације времена као (ПЛОДНОГ) ТЛА/ЗЕМЉИШТА, као што је већ наведено, а надовезивањем на претходну метафору, време се концептуализује као биљка која на том земљишту расте – као ПЛОД (па се може *брати, сазревати, бити зрело и сочно (mellow)*) и као ЦВЕТ (те може *процветати, увенути* и сл.) и као биљка уопште (може имати корен (*root*), односно може да расте (*grow*)):

СРП

5. Na pitanje – kada se to desilo? – odgovaraš na najtanjoj žici, lirski, iako si svestan da se to što pišeš kosi sa zdravom pameću (uostalom, i smrt je pomalo uvrnuta i svoje glava!):... *u najlepšem cvetu svoje mladosti...* ili... *sad kad je trebalo tek da živi...* ili... *u najboljim godina svoje rano uvenule mladosti...* (Дем. 76)
6. Znaјући koliko beчки двор занимају планови господара Brankovića, могу рећи да он спада међу оне који с посебном пањњом и усрђем neguju sopstvenu budućnost као неки велики повртњак. (Пав. 43–44)
7. I potom kao da je svoje dane brao s nje kao s drveta, nudila mu je uvek drugo voće, sve slade i slade, tako da je s njom spavao danju po raznim snovima kao drugi ljudi sa svojim naložnicama ноћу по изнајмљеним кућама. (Пав. 52–53)
8. Читав један септембар ноћи nabraćemo успут одавде до Topčisaraja, a od Aja Sofije do Vlaherene троше већ октобар. (Пав. 267)
9. *Ponekad davna proleća, puna toplote i mirisa, procvetaju još jednom u nama.* (Пав. 269)
10. Но, мислим да за то још није сазрело време, већ то треба одгодити за времена када ћемо трезвеније размишљати – каже др Андрија Хебранг. (Пол.)
11. Један је највећих непријатеља социјалној афирмацији смеха био је аргумент да је хумор „заштитни знак” детињства и младости и беџ „блу цинса“ и као такав, „неподобан” у друштву припадника зрелог доба. (Пол.)

ЕНГ

12. Time blossomed, matter shrank away. (Ад. 83)
13. It threatened his father's loyalty, that clear constant love in which his life had taken root. (Урс. 100)
14. Then let's soon be on our way, for as you say, the morning's grown while we slept. (Каз. 286)
15. I said nothing, but remained before him in silence, letting the moment grow long between us, for I wished it to be one never forgotten. (Каз. 252)
16. The yard around it had changed with the slow growth of the years, with the clump of lilacs thicker and more rank and tangled with each passing spring [...]. (Сим. 156)
17. After that, if the night was mellow, I strolled down Madison Avenue past the old Murray Hill Hotel, and over 33rd Street to the Pennsylvania Station. (Фиц. 63)

У српском језику време се концептуализује као ЦВЕТ употребом лексема *цвет/процветати* (примери 5. и 9.) и *увенула* (пример 5.), и као ПЛОД употребом лексема *брати* (примери 7. и 8.) и *(са)зрело* (примери 10. и 11.). Испитивани корпус енглеског језика показује да се време концептуализује као ЦВЕТ/БИЉКА употребом лексема *blossom* и *take root* (примери 12. и 13.) и *увенула* (пример 5.), али и као ПЛОД употребом лексеме *mellow* (пример 17.). Међутим, у енглеском језику забележени су примери који упућују на раст, што представља опште својство живог бића, биљке, па може важити и за плод и за цвет (нпр. *the morning's grown while we slept* (пример 14.), *letting the moment grow* (пример 15.), *the slow growth of the years* (пример 16.) и сл.).

Концептуализација времена као ПЛОДА даље се елаборира, те пружа основ за остваривање метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ХРАНА. У српском језику, наведена метафора веома је продуктивна, те време/ временски интервали могу имати *укус*, *арому*, бити *сажвакани*, *подељени на залогаје* и сл. У енглеском језику концептуализација времена као ХРАНЕ знатно је мање заступљена:

СРП

18. Po onome šta se nudi na tim šarenim stranicama, znatiželjnik saznaje šta se prodaje i kupuje, imajući na dlanu specimen jednog dalekog vremena i njegovu iščezlu aromu. (Дем. 104)
19. Моја kokoš ne носи златна јаја, али носи нешто што ви и ја, мој господине, не можемо да снесемо. Nosi dane, sedmice i godine. Svako jutro sнесе по неки петак или уторник. Ovo današnje jaje, na

primer, sadrži jedan četvrtak umesto žumanceta. Sutrašnje će sadržati sredu. Iz njega umesto pileta ispiliće se jedan dan života njegovog vlasnika! [...] U ovom jajetu, gospodine, jedan je dan vašega života. (Пав. 108–109)

20. Na kraju, doduše, imaćete jedan dan života manje, ali ćete zato moći da ispečete od tog ružnog dana lepu kajganu. (Пав. 109)
21. Njen pupak je kao pupak presnoga hleba, a njen put tako dug da jede godine. (Пав. 139)
22. [...] i mi ne znamo kome u opštoj raspodeli i grabeži budućnosti dolazi onaj njen lepši i nesažvakani deo... (Пав. 128–129)
23. Vratila sam se najzad svojoj struci i mladosti, koja ima ukus voća prenetog brodom preko okeana. (Пав. 243)
24. Ne samo pojedinačni životi, sva buduća i prošla vremena, svi rukavci večnosti već su tu, raskomadani na majušne zalogaје i razdeljeni među ljude i njihove snove. (Пав. 268)
25. Човечанство жваће време sve odjednom i ne чека на сутра. (Пав. 268)
26. Садашњост је зачињена горким искуством нитроглицерина који је принуђен да гута његов јунак [...]. (Пол.)
27. [...] репрезентативно држање и одевање портретисаних личности, које одсликавају укус времена и успон грађанске Европе, у којој наш мајстор заслужује високо и важно место. (Пол.)
28. „Подизање нових зидова на нашем континенту није најбољи рецепт за будућност”, примећује варшавски дневник „Трибуна”. (Пол.)

ЕНГ

29. The night had made a sharp difference in the weather and there was an autumn flavour in the air. (Фиц. 159)
30. For all those who had worked with Douglas for all those years it was truly a bittersweet moment [...]. (Ад. 240)
31. He'd had some fun with it, remembering that bitter winter day when, after long experimenting, he had achieved the scent of apple blossoms [...]. (Сим. 84)

У оквиру испитиваног корпуса српског језика, атестирани су примери у којима време/временски интервали имају укус (нпр. *специмен једног далеког времена и његову ишчезлу арому* (18.), *млaдoсти која има укус воћа* (пример 23.), *садашњост је зачињена горким искуством* (пример 26.) и др.), али и могу бити поједени, сажвакани, подељени на залогаје и сл. (нпр. *једe године* (пример 21.), *несажвакани део* (пример 22.), *раскомадани на мајушне залогаје* (пример 24.), *човечанство жваће време* (пример 25.) и др.) и за њих постоји рецепт (пример 28.). Поред наведених примера, у српском језику забележена је и креативна надоградња метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ХРАНА, у оквиру које се време концептуализује као ЈАЈЕ (примери 19. и 20.).

Енглески језик бележи мање примера метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ХРАНА, у оквиру испитиваног корпуса, али постоје паралеле са концептуализацијом времена ко ХРАНЕ у српском језику. Наиме, атестирани су примери који упућују на концептуализацију времена као ЕНТИТЕТА КОЈИ ИМА КАКАВ УКУС (*an autumn flavour* (пример 29.), *bittersweet moment* (пример 30.), *that bitter winter day* (пример 31.)).

8.5. ПРОИЗВОД¹¹⁷

Већ се у претходним примерима назире концептуализација времена као НЕЧЕГА (ЕНТИТЕТА) ШТО ЧОВЕК СТВАРА (нпр. *рецепт за будућност* (пример 28. у делу 8.4.2), а

¹¹⁷ Анализа метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД, у нешто другачијој садржини, објављена је у зборнику *Језик, књижевност, уметност* из 2019. године (Нина Манојловић, Ивана Митић, Време као производ у српском и енглеском језику, у: М. Ковачевић (ред.), *Језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 259–271. [ISBN 978-86-80796-07-9; UDK 811.111'373.612.2, 811.163.41'373.612.2])

оваква концептуализација у српском и енглеском језику веома је продуктивна и спада под окриље метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД, која заправо представља доследну разраду метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РОБА. Међутим, како ПРОИЗВОД подразумева употребу РЕСУРСА једнако као што представља РОБУ, концептуализацију времена као ПРОИЗВОДА разматрамо у оквиру засебног потпоглавља. Други разлог јесте и тај што се метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД даље грана у бројне метафоре нижег реда и то у оба посматрана језика, те представља продуктиван изворни домен који захтева детаљнију анализу.

Једна од конкретизација мапирања циљног домена ВРЕМЕ и изворног домена ПРОИЗВОД јесте и метафора ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂЕВИНА/ГРАЂА. Ово потпоглавље започињемо општијим примерима ове метафоре у оквиру којих се времену приписују особине материјала/грађе (*непрозирно, густо, танко, растегљиво, тврдо, кварљиво, излизано* и сл., односно *faded-gilt*):

СРП

1. То је тајна: свеопште пропадање обухвата и време; оно се degeneriše, gubi na intezitetu. (Бас. 172)
2. А онда, једне ноћи, танке тако да су се два човека могла rukovati један стојећи у уторнику а други у среди, она му дође преображена сасвим, лепа да се свет препadao usput од njenog lika. (Пав. 52)
3. Godine guste као kaša и непроходне, кроз које се др Suk пробјао последње деценије скуплјајући архивске исписе, снимке старог новца и уломке krčaga од soli [...]. (Пав. 99–100)
4. До нас Hazara доpire само један део будућности, онај najtvrdи и najneprobojniji, најтежи за савлађивање, тако да се кроз њу пробјамо поstrance као кроз јак ветар, или као разливена бара неосетно се шире и плаве нам ноге ostaci и otpaci будућности već ubudali и izandali. (Пав. 128)
5. Тако до нас доpire или онај најнемилосрднији део будућности или од употребе već izlizana и izgažena будућност [...]. (Пав. 128–129)
6. То су око њега могле бити само приче, које чине да прошлост једног човека postaje исто тако neprozirna као његова будућност, [...]. (Пав. 184)
7. Када је Daubmanus добио рукопис дао га је на слагање непрочитан, с реџима: „Знање је pokvarljiva roba, začas ubuđa. Као будућност.” (Пав. 185)
8. [...] двомесечни распуст за све који су у фирми дуже од седам година, растегљиво радно време, скраћен посао током лета наредне су привилегије. (Пол.)
9. Када је на дневни ред стигло питање – да ли сте задовољни својим животом, 83 одсто испитаних изјавило је да нема примедби на квалитет свог детињства, младости и зрелог доба. (Пол.)

ЕНГ

10. We passed Port Roosevelt, where there was a glimpse of red-belted ocean-going ships, and sped along a cobbled slum lined with the dark, undeserted saloons of the faded-gilt nineteenthundreds. (Фиц. 74)

Видимо да се време/временски интервали у српском језику профилишу као *танки* (пример 2.), *густо* (пример 3.), *тврди* (пример 4.), *убуђали/покварљиви* и *изанђали* (примери 4. и 7.), те *излизани* и *изгажени* (пример 5.), *непрозирни* (пример 6.) и *растегљиви* (пример 8.). Све наведене особине својствене су материјалима, односно грађи. У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика атестиран је само један пример метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂА, и то у изразу са епитетом *позлаћен* (пример 10.).

Иако, на основу испитиваног корпуса енглеског језика, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂА није нашла чврсту потврду, додатни доказ за постојања концептуалне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРИЗВОД јесу и примери у којима се експлицитније наводи да временске јединице могу бити произведене/направљене. Наведена концептуализација забележена је у оба испитивана језика, иако је продуктивнија у оквиру корпуса српског језика:

11. Sat je, pored toga, takav pogonski stroj čiji su 'proizvodi sekunde' i minute: po svojoj bitnoj prirodi on je odvojio vreme od ljudskih događaja i pomogao da se stvori verovanje u nezavisni svet matematički merljivih sekvenci [...]. (Бас. 171)
12. U svom delovanju, човек се равна по времену, али оно је ипак онакво каквим га човек начини. (Бас. 187–188)
13. Она је поприште добра и зла, лепог и ружног, светлог и тамног, свих противреčnosti које међусобном напетости tvore istoriju. (Бас. 356)
14. Bitango, da nisi dremao zapisujući moj program razvoja istorije od rušenja Vavilonske kule do ponovne izgradnje [...]. (Бас. 367)
15. Kaneli ne promiče Gandijeva sposobnost dokazivanja da, kao pravi žurnalistički mag, ume da proizvede događaje vredne višedecenijskog prepričavanja. (Дем. 87)
16. Време је исфабриковало такав живот који мало личи на прави, а медицина је по својој обавези у обавези да делује свуда и у свако доба. (Пол.)
17. Бранка Мамулу не може опрати његова књига у којој покушава своју прљаву прошлост лакирати југо-патриотизмом. (Пол.)
18. Слога, међусобно разумевање, толеранција – то је оно што ће допринети да себи створимо срећнију и бољу будућност – закључио је Хамидовић. (Пол.)

У српском језику, време и временски интервали концептуализују се као ПРОИЗВОД употребом глагола *производити* (примери 11. и 15.), *творити* (пример 13.), *исфабриковати* (пример 16.), *створити* (пример 18.), *начинити* (пример 12.), па чак и *лакирати* (пример 17.).

У оквиру испитиваног корпуса енглеског језика атестирани су примери са глаголом *create, shape* и *make*. Међутим, у енглеском језику глагол *take* се често користи уз временске појмове, а такви изрази могу имати различита значења – *take time (for something)* у значењу *наћи времена (за нешто)*, *take (someone's) day* у значењу *улепшати (некоме) дан*, *take good time* у значењу *брзо завршити радњу/активност/путовање*, односно *take most of one's time* у значењу *(најбоље) искористити време*. Овде наводимо само примере у којима глагол *take* има значење *направити, створити*:

19. [...] moving yet not moving, thrown by what hand, timelessly circling, creating time. (Урс. 306)
20. It was his own will that had started it all, that had created this moment and these walls about him now. (Урс. 7)
21. Well, we had saved what could be saved, and made a kind of life in the ruins, on Terra, in the only way it could be done: by total centralization. (Урс. 280)
22. A wafer of a moon was shining over Gatsby's house, making the night fine as before, and surviving the laughter and the sound of his still glowing garden. (Фиц. 62)
23. She wanted her life shaped now, immediately - and the decision must be made by some force - of love, of money, of unquestionable practicality - that was close at hand. (Фиц. 157)

С обзиром на то да је концептуална метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД потврђена приписивањем карактеристика ГРАЂЕ у оба посматрана језика, али и упућивањем да време/временски интервали могу бити *произведени*, није необично што се концептуализација времена као ГРАЂЕВИНЕ посебно издваја у оквиру наше анализе, а због продуктивности и систематичности разраде у оба испитивана језика.

Пре него што се позабавимо анализом специфичних изворних домена, а у оквиру надређене конкретизације ВРЕМЕНА као ПРОИЗВОДА, треба указати на уочену разлику концептуализације времена у оквиру српског и енглеског језика. Наиме, иако смо досад наглашавали да се време концептуализује на сличан начин у двама поређеним језицима, неопходно је указати да анализирани примери показују да се у енглеском језику време концептуализује и као МУЗИКА:

24. There were many such traditions and festivals on Anarres, some instituted by the Settlers and others, like the harvest homes and the Feast of the Solstice, that had risen spontaneously out of the rhythms of life on the planet and the need of those who work together to celebrate together. (Урс. 188)
25. For Daisy was young and her artificial world was redolent of orchids and pleasant, cheerful snobbery and orchestras which set the rhythm of the year, summing up the sadness and suggestiveness of life in new tunes. (Фиц. 157)
26. *Perhaps over a longer period one might be able to detect a time rhythm, but I didn't have the time.* (Сим. 22)
27. [...] much as Harlem strikes President Clinton as a place “human and alive,” as he said, “where there was a rhythm to life and a song in the heart.” (ЊЈТ)
28. They talked about the spatial representation of time as rhythm, and the connection of the ancient theories of the Numerical Harmonies with modern temporal physics. (Урс. 48)

Примери испитаног корпуса енглеског језика показују да се оваква концептуализација времена остварује помоћу лексеме *rhythm*, што је, условно говорећи, такође производ, односно нешто што човек ствара.

Постоје најмање два могућа објашњења за изостанак наведене метафоре на материјалу српског језика: 1) обим и опсег корпуса није довољно велики да би покрио и тај аспект употребе; 2) време се не концептуализује као музика у свести говорника српског језика. Како бисмо проверили да ли оваква концептуализација времена постоји и у српском језику, претрага је проширена и атестирани су примери паралелни примерима у енглеском језику:

29. Да ли можемо да утичемо на ритам времена личним стилем живота? (Гугл)
30. Променио се ритам времена, а и ритам живота онда мора да пати. (Гугл)
31. Када испаднемо из такта, када нарушимо ритам времена, ми губимо животни елан. (Гугл)

И у српском језику концептуализација времена као МУЗИКЕ остварује се употребом лексеме *ритам*, али је атестиран и један пример са лексемом *такт* (пример 31.).

8.5.1. ГРАЂЕВИНА

У оквиру примера ексцерпираних их корпуса српског језика концептуализација времена као ГРАЂЕВИНЕ показала се веома продуктивном. Лексеме које означавају временске појмове атестиране у оквиру наведене концептуализације јесу *доба*, *историја*, *прошлост*, *будућност*, *сада*, *дан*, *сећање*, *време* и *живот*. У српском језику се поново издваја публицистички стил, јер је у њему заступљена само лексема *будућност* (в. примере 15–20.):

1. На pragu novog doba (Бас. 67)
2. Projekat vrata za izlazak iz istorije (Бас. 133)
3. Zao duh Evrope svakako je neprestano upinjanje da se odstrani зло koje je prošlo, koje je sebe ugradilo u sada, tako da se u prošlom proganjaju samo fantomi zla. (Бас. 316)
4. Vrlo bitan momenat je prostorno-vremenska organizacija Ludnice. (Бас. 355)
5. Будућност је толико пута срушена са временом у коме смо мислили да нас чека. (Бећ. 35–36)
6. Оčигледно да је Kanela ulagao vidne napore da rekonstruiše Gandijeve poslednje dane. (Дем. 179)

7. S istorijske pozornice Hazari su nestali zajedno sa svojom državom pošto se odigrala stvar o kojoj će ovde biti najviše reči [...]. (Пав. 18)
8. Planovi na kojima on zasniva svoju budućnost vezani su za dve ključne ličnosti. (Пав. 51)
9. „Прошлост nije dovoljno duboka za nama – žale se hazarski sveštenici koji sve ovo, naravno, vide – treba čekati punoletstvo našeg naroda kako bi prošlost uvećala zalihe i tako stvorila dovoljno široku osnovicu za uspešno zidanje budućnosti.” (Пав. 196)
10. Ja od svoje hrane umem da gradim samo sećanje. (Пав. 237)
11. Прошлост [...] postaje bremenitija opasnostima i nepredvidljivija je od sutrašnjice, puna davno zatvorenih odaја iz kojih sve češće izlaze žive zveri. (Пав. 240)
12. [...] mada je isto, bilo drugačije, i u kojem su prozoru svitala proleća i na koja se vrata u jesen izlazilo... (Пав. 266)
13. Adam je u početku bio sagrađen samo od dva vremena – muškog i ženskog u sebi. (Пав. 270)
14. Ali, tad je već sve otišlo dođavola, pa zašto ne bi i životni planovi i ambicije Hasana Halilovića na nesreću nazvanog Dambo? (Арс. 79)
15. Музеј детињства „којем се често враћа” и „озарени предели” у којима је живео уграђујући време предбудуће у темељ куће” само су неки од симбола који песника подсећају да их не [...].
16. [...] а решења која су имали у изгледу нису била она која је породица имала у својим плановима и визијама будућности. (Пол.)
17. [...] Крајишници дошли у бивши Букин и са староседеоцима градили бољу будућност у Младенову. (Пол.)
18. [...] велики број села добио је најквалитетнију електричну енергију, грађени су мостови – грађена је будућност Копаоника, наше општине [...]. (Пол.)
19. [...] који су од посебног интереса за очување јединства, стварања нове основе за будућност и повезивање са свим људима добре воље [...]. (Пол.)
20. „Само добро и квалитетно образовање отвара врата сигурне будућности”, додала је она. (Пол.)

Поред глагола и именица карактеристичних за контекст грађевине, као што су *градити* (примери 17. и 18.), *саградити* (пример 13.), *уградити* (примери 3. и 15.), *срушити* (пример 5.), *зидане* (пример 9.) и *темељ* (пример 15.), атестирани су и други изрази који упућују на концептуализацију времена као грађевине. Наиме, времену и временским интервалима приписују се особине зграда/грађевина, као што је, на пример, поседовања врата (примери 2, 12. и 20.), па и прага (пример 1.) или одаје (пример 11.).

У енглеском језику забележена су два примера са глаголом *build* (примери 23. и 26.), и по један са изразима *lay down* (пример 22.) и *framework* (пример 21.). Осим наведених примера, време се у енглеском језику концептуализује као ГРАЂЕВИНА употребом израза који упућују да се у време/временске интервале (као у објекте/грађевине) може ући или провалити (*to enter the television age* (пример 24.) и *broke into its own airtime* (пример 25.)):

21. An archist can break a law and hope to get away unpunished, but you can't 'break' a custom; it's the framework of your life with other people. (Урс. 292)
22. [...] we haven't even finished burying the artificial dinosaur skeletons in the crust yet, then we have the Tertiary and Quaternary Periods of the Cenozoic Era to lay down, and [...] (Ад. 178)
23. [...] knowing that he could not escape a new beginning, that he must start from scratch and build his life anew. (Сим. 55)
24. Other countries were much slower to enter the television age, and none has ever achieved the levels of outreach found in the USA [...] (Крис. 97)
25. But he said that yesterday as soon as Mr. Condit's office announced the agreement with ABC, “CNN broke into its own airtime to announce we had the interview.” (ЊЈТ)
26. History has been built on ingenious inventions, big and small, and it's fascinating today to hear what people find ingenious. (УКН)

27. [...] and lunches at the Bathing Corporation to raise funds and plan for the Fresh Air Home's future. (ЊЈТ)

Да се време у српском и енглеском језику може концептуализовати као ГРАЂЕВИНА, додатно потврђују и примери у којима се време/временске јединице концептуализују као ГРАЂА, што је кохерентно са метафором ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂЕВИНА. Чињеница да се време/временске јединице концептуализују као грађевина и помоћу метафора вишег (ГРАЂЕВИНА) и нижег реда (ГРАЂА) потврђује да је циљни домен ВРЕМЕ недвосмислено повезан не само са финалним продуктом – грађевином – него и са њеним структурним елементима (што се огледа у употреби лексема *грађа*, *те план* и *нацрт*, као и *створити*, *градити* и *правити* и сл.). С обзиром на то да и лексема којима се именује време добијају могућност комбиновања са великим бројем лексема са којима се грађевина и грађа комбинују, можемо рећи да постоји нераскидива веза између елемената који припадају истом семантичком језгру створеном око појма ГРАЂЕВИНЕ и лексема којима се именује време. Тако су у оквиру оба испитивана језика забележени примери у којима се време концептуализује као ГРАЂА, ГРАЂЕВИНА или ПРОИЗВОД.

СРП

27. Mislio je gledajući ih kako je za svaki trenutak njegovog i njihovog vremena upotrebljen kao građa jedan pohabani trenutak prohujalih vekova, prošlost je uzidana u to sadašnje vreme i ono se sastoji od nje, jer drugog materijala nema. Ti neizbrojivi trenuci prošlosti unošeni kao kamen po nekoliko puta u razne građevine tokom stoleća, mogli bi se raspoznati u našim današnjim časovima sasvim jasno, ako bismo na to obratili pažnju, kao što danas raspoznajemo i puštamo u promet zlatnik iz vremena Vespazijana... (Пав. 167)
28. To su bili zbornici bezimenih žitija sastavljenih od onih trenutaka prosvetljenja u kojima човек postaje deo Adamovog tela. (Пав. 271–272)
29. Ako se svi ti časovi skupe, dobija se telo Adama na zemlji, ali ne u obliku nego u vremenu. (Пав. 272)

ЕНГ

30. The little timelessnesses added together make up time. (Урс. 180)
31. But when Shevek took her metaphor and recast it in his terms, explaining that, unless the past and the future were made part of the present by memory and intention [...]. (Урс. 148–149)
32. It was not until this second year in Abbenay that he discovered, at last, his Art: the art that is made out of time. (Урс. 127)

На пример, у примеру 27. временски интервали *прошлост* и *тренутак* концептуализују се као ГРАЂА, док се други временски интервал, *садашње време*, концептуализује као ГРАЂЕВИНА. На готово исти начин, у примеру 31. временски интервали *past* и *future* концептуализују се као ГРАЂА, док се други временски интервал, *present*, концептуализује као ГРАЂЕВИНА, односно ПРОИЗВОД.

8.5.2. ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ

Примери из корпуса потврђују да се времену могу приписивати и својства других лексема којима се именују производи у српском и енглеском језику, попут оних из семантичког језгра *одевни предмети*. Препозната конкретизација метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД/ВРЕМЕ ЈЕ ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ, веома је продуктивна на материјалу српског језика. Поред израза *кројити (нечију) будућност* (пример 1.), који је донекле идиоматизован, на материјалу корпуса идентификовани су и примери са посебним стилогеним

потенцијалом, због којих се ова метафора издваја као засебан огранак метафоре вишег реда у којима се време концептуализује као ПРОИЗВОД:

1. Од историје цивилизованих они ће кројити себи будућност. (Бећ. 16)
2. Doduše, u takvim prilikama šavovi između dana nisu mogli nalegati kako treba, javljale su se pukotine u vremenu, ali ta je stvar samo razgaljivala Petkutina. (Пав. 46)
3. *Jesen je tvoј ukras, твој đerdan за njedra,
Zima je tebi pas što steže tva bedra,
Prolitje isto je što tvoја odića,
Obuv tva lito je poslije prolića;
Sve više odeće što više vremena,
Svaka ti domeće godina bremena,
Sve ruho odmetni, sva doba godišta,
Prinose plam sretni moj stvori u ništa.* (Пав. 212)
4. „Приметио сам – каже он – да кроз неки процеп у времену или у мени отићу патње, јер би их иначе до сада морало бити више. (Пав. 233)
5. *A onda, jednoga дана, та давна пролећа počnu štitiти našа прса од мраза кад се нађемо с one strane прозора на којој мраз није само слика. Jednom таквом пролећу у мени већ је deveta zима, а још увек ме греје. Zamisli сада, у овој зими, два таква пролећа што се додирују као две livade mirisима. Eто шта нам је потребно umesto ogrтача...* (Пав. 270)
6. Будите добри, па се потрудите да тај филм прикажете на Вашој телевизији, ради оних који још памте та ужасна времена, а нарочито и ради оних који живе данашњи живот, а да нису свесни шта је све у њега уткано у не тако далекој прошлости. (Пол.)
7. А осим тога верујем да фестивал мора да креира будућност културних догађаја који долазе после њега. (Пол.)

Наведени метафорички изрази углавном представљају креативну разраду концептуализације времена као ОДЕВНОГ ПРЕДМЕТА, који показују висок степен стилогеног потенцијала (осим, рецимо, примера 1. и 7. где су изрази *кројити/креирати будућност* устаљени у језику). Забележене су бројне лексеме које се односе на домен одевни предмет – *шав, пукотина, процеп, огртач, уткано, одећа* и др. (*шавови између дана нису могли налегати како треба, јављале су се пукотине у времену* (пример 2.), *процеп у времену* (пример 4.), *ето шта [пролеће] нам је потребно umesto огртача* (пример 5.), *шта је све у њега [живот] уткано* (пример 6.)).

И у испитиваном корпусу енглеског језика пронађени су примери у којима се време концептуализује као ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ/ТКАНИНА. Овакво стање показатељ је да се, без обзира на структурне различитости међу двама испитиваним језицима, концептуализација времена као ПРОИЗВОДА врши помоћу сличних принципа који су регулисани когнитивним механизмима.

8. Are you sure? The years can be a rich disguise. (Каз. 123)
9. Age cloaks us both, as the grass and weeds cloak the fields where we once fought and slaughtered. (Каз. 300)
10. Bulges appeared in the fabric of space-time. (Ад. 86)
11. [...] a freak wormhole opened up in the fabric of the space-time continuum and carried his words far far back in time across almost infinite reaches of space [...] (Ад. 198)
12. Can its practitioners find a means to observe the exceedingly fine threads thought to exist in the very fabric of space and time? (ЊЈТ)

Најфреквентнија лексема којом се у енглеском језику твори концептуализација времена као ОДЕВНОГ ПРЕДМЕТА јесте *fabric* (нпр. *the fabric of space-time* (пример 10.)). Осим ове атестиране су и лексеме *disguise* (*the years can be a rich disguise* (пример 8.)), *cloak* (*age*

cloaks us both (пример 9.) и *thread (fine threads thought to exist in the very fabric of space and time* (пример 12.)).

8.6. Резиме

У овом поглављу изнети су разноврсни начини концептуализације времена као РЕСУРСА у оба посматрана језика. Ниво подударача изворних домена је неочекиван, те се тако, и у енглеском и у српском језику, време може се *трошити, искористити, имати на располагању*, чак *увозити* и сл. Ресурс је по себи вредна роба, те се и време на тај начин концептуализује – може се *уложити, инвестирати, имати цену, купити, продати* и сл. Постоји посебан огранак метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС који смо дефинисали као ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ. Оваква концептуализација времена веома је продуктивна и пружа широк спектар појединачних примера који се тичу облика, текстуре, боје, делова, тежине и сл. времена и временских интервала, као и активности које се могу спровести са таквим *опипљивим ентитетом* – *дати, узети, поклањати, поседовати, уништити, гребати* итд. У том смислу, у сагласности са овом метафором је и концептуализација времена као ПРОИЗВОДА, јер се, као што смо видели, *опипљив ентитет* може *направити, саградити, али и обући*. На крају континуума могућности приписивања својстава других појава временским појмовима налази се метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНА ПОЈАВА у оквиру које се време појављује у различитим улогама карактеристичним за природне појаве, па чак и као ЗЕМЉИШТЕ, БИЉКА и ВОДА.

9. Закључак

Као апстрактан циљни домен, време се концептуализује на разноврсне начине уз употребу различитих изворних домена. Поред тога што је апстрактан, те се о времену не може говорити без употребе метафоричких израза, време је концепт који се субјективно доживљава, што доводи до формирања широке мреже метафоричких израза који се користе када се говори (и мисли) о времену.

На почетку закључног поглавља сумираћемо резултате анализе ексцерпираних примера. Како свако поглавље садржи кратку рекапитулацију на крају, овде ћемо табеларно, односно графички, приказати резултате свих поглавља, како бисмо на једном месту што адекватније представили изворне домене, језичка средства којима се постижу концептуалне метафоре у оквиру датих изворних домена, као и лексеме које учествују у датим концептуализацијама.

Затим ћемо понудити образложење постојања разлика при концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ, иако су дате разлике, како је анализа примера у оквиру корпуса српског и енглеског језика показала, незнатне. Укратко ћемо се позабавити синтаксичко-семантичким аспектом лексема које се различито понашају у српском и енглеском језику, те условљавају разлике у рестриктивности и фреквентности употребе одређеног израза или метафоричке конкретизације.

Представићемо и схему уланчавања изворних домена који учествују у концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ и размотрићемо импликације концептуализације времена према начину перципирања стварности код говорника двају несродних језика.

9.1. Резултати

Како је примарни циљ дисертације управо контрастивна анализа, најбитнији резултати проистичу из поређења концептуализације времена у српском и енглеском језику, и то: изворних домена, концептуалних метафора проистеклих на основу мапирања, као и лексема које у датим мапирањима учествују. Резултате сумирамо у табелама и сликама које следе.

Вертикална оса	Језички израз	Лексеме	Концептуална метафора
СРП	Глагол <i>падати</i> (и, ређе, <i>спуштати се</i> , уз лексему <i>ноћ</i>)	<i>Период, време, дан</i> , ноћ (примарни домен ПОКРИВАЊЕ), лексеме које означавају догађаје или интервале (<i>смрт, полемика, преобраћање</i> и сл.)	ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ/ДОГАЂАЈИ КРЕЋУ СЕ ОДОЗГО НАДОЛЕ (КА СВОМЕ МЕСТУ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ)
	Предлог <i>на</i>	1. Лексеме које означавају празнике/годишњице и сл., лексеме <i>дан</i> , и <i>датум</i> , као и лексеме које означавају годишња доба 2. <i>дан, година, трен, тренутак, час, сат, време</i> 3. <i>будућност</i>	1. ДОГАЂАЈИ СУ ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ СКАЛЕ 2. МЕРА ВРЕМЕНА 3. БУДУЋНОСТ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ ЧОВЕК НОСИ и то на тај начин да се ентитет који је ношен налази ИЗНАД ЧОВЕКА
	Предлог <i>преко</i>	<i>Дан, ноћ</i> (са нагласком на брзини одвијања догађаја), <i>лето, зима</i>	АКТИВНОСТ/РАДЊА КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА ЈЕ КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА
	Предлог <i>под</i>	Лексема <i>век</i> (у ранијим истраживањима <i>вече, ноћ, живот, лето</i>)	КРАЈ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ПЕРИОДА/ЦИКЛУСА ЈЕ ГОРЕ, ОНО ШТО МУ НЕПОСРЕДНО ПРЕТХОДИ ЈЕ ДОЛЕ
	Глагол <i>покривати</i>	Лексеме <i>раздобље, период, живот, година</i>	ПОКРИВАЊЕ
	Различита језичка средства (<i>нагомилан, застрт, слој, наслага</i> и сл.)	<i>Време, сутрашњица, прошлост</i> , године (<i>деведесете</i>)	МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ
ЕНГ	Глагол <i>fall</i>	Лексеме које означавају дане – <i>day, Sunday, New Year's Day, Christmas</i> и сл. и лексема <i>night</i>	ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ/ДОГАЂАЈИ КРЕЋУ СЕ ОДОЗГО НАДОЛЕ (КА СВОМЕ МЕСТУ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ)

Предлог <i>on</i>	лексема које означавају дане у недељи, лексема <i>day</i> , уз датуме, празнике, али и делове дана (<i>evening, afternoon, morning, night</i>), као и дуже или краће временске периоде (<i>week, weekend, three days off</i> и сл.)	1. ДОГАЂАЈИ СУ ТАЧКЕ НА ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТЕ СКАЛЕ 2. МЕРА ВРЕМЕНА
Предлог <i>upon</i>	1. <i>time</i> 2. <i>hour, time, spring</i>	1. ВРЕМЕ ЈЕ ПОДЛОГА која се налази ИСПОД догађаја који се описује 2. ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ ИЗНАД ПОСМАТРАЧА
Предлог <i>up</i>	<i>time</i>	ТАЧКЕ НА ВЕРТИКАЛНОЈ ВРЕМЕНСКОЈ СКАЛИ ПРИ ЧЕМУ СЕ КАСНИЈИ ДОГАЂАЈИ НАЛАЗЕ НА ВИШОЈ ПОЗИЦИЈИ НА СКАЛИ
Предлог <i>over</i>	Лексема <i>time, period, night, year, hour, century, decade, weekend, week</i>	АКТИВНОСТ/РАДЊА КОЈА ТРАЈЕ ТОКОМ НЕКОГ ВРЕМЕНСКОГ ИНТЕРВАЛА ЈЕ КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ СА ГОРЊЕ СТРАНЕ ТОГ ИНТЕРВАЛА, ОД ЊЕГОВОГ ПОЧЕТКА ДО КРАЈА
Предлог <i>down</i>	1. <i>years, ages</i> 2. <i>life</i>	1. ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОДИ СУ НАСЛАГАНИ ЈЕДАН НА ДРУГИ 2. ПОСМАТРАЧ ЈЕ ПОЗИЦИОНИРАН ИЗНАД ОДРЕЂЕНОГ ВРЕМЕНСКОГ ОДСЕЧКА (КОЈИ ЈЕ ЗАВРШЕН/ПРОШАО)
Различита језичка средства (<i>upon, boil/tumble down, hoard</i>)	<i>Hour, century, years, moment, minute, second</i>	МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ

Хоризонтална оса	Језички израз	Лексеме	Концептуална метафора
	<i>(ис)пред/(и)за, унапред/уназад, уочи, бити загледан (у)/окренут (ка)</i> (и други изрази сличне семантике)	<i>Време, дан</i> (и лексеме које означавају дане у недељи, догађаје, празнике и сл.), <i>ноћ, вече, месец, година, период, век, прошлост, будућност, вечност, тренутак</i>	БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА
	Предлози <i>од, до</i> и <i>између</i>	Лексеме које означавају сат, дан (и његове делове)/датум, месец, годину, годишње доба, век, делове живота, <i>прошлост, будућност, моменат/час/тренутак/сад(а)/тад(а)/малопре</i> , и др.	ВРЕМЕНСКА ЛИНИЈА ЈЕ ХОРИЗОНТАЛНА ОСА
	Лексеме <i>негде, простор, далеко/близу</i> , и бројна друга разноврсна језичка средства	Лексеме које означавају сâмо време, али и које се односе на дан (и његове делове)/датум, сат, ноћ, годину, доба, период, и др.	ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ
	Лексеме које се односе на концепт путање – <i>пут, скретање, серпентине, стаза</i> и сл.	<i>Живот</i> (и његови делови), <i>време, историја</i> и лексеме које означавају догађаје/периоде	ВРЕМЕ ЈЕ ПУТАЊА
	Лексеме <i>дуг</i> и <i>кратак</i> , као и глаголи <i>продужити/ скратити</i> и остале лексема из истог семантичког поља (<i>дужина, скраћено, прекинути</i> и сл.), али и лексема <i>распон</i>	<i>Време, живот, дан</i> (и делови дана), <i>сат, час, тренутак, период, век, година</i>	ТРАЈАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКА ДУЖИНА
ЕНГ	<i>in front of, before</i> и <i>behind</i> , као и лексеме <i>back</i> и <i>look</i> у комбинацији са различитим језичким средствима, глагол <i>face</i> и изрази <i>throwback</i> и <i>turn one's back on</i>	<i>Night, childhood, future, past, day, year</i> (и одреднице за године), <i>time, century, life</i> ,	БУДУЋНОСТ ЈЕ ИСПРЕД ПОСМАТРАЧА
	Предлози <i>from, to</i> и <i>between</i> , али и предлог <i>at</i>	Лексема <i>time</i> , лексеме које означавају дане и делове дана, <i>past, period, now, century</i> , лексеме које означавају сате и др.	ВРЕМЕНСКА ЛИНИЈА ЈЕ ХОРИЗОНТАЛНА ОСА

Лексеме <i>space</i> и <i>place</i> , затим изрази <i>near/far/remote/distant/off/close</i> и бројна друга разноврсна језичка средства	Лексеме које означавају сâмо време, али и које се односе на дан (и његове делове)/датум, сат, ноћ, годину, доба, период, и др.	ВРЕМЕ ЈЕ ПЕЈЗАЖ
Лексеме које се односе на концепт путање – <i>road, avenue, linear, mile</i> и сл.	<i>Life, time, years, history, decade</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ПУТАЊА
Лексеме <i>long</i> и <i>short</i> , као и са њима значењски повезане лексема (<i>length, shorten, extended</i>), али и лексема <i>span</i>	<i>Time, day</i> (и лексеме које се односе на делове дана), <i>night, year</i> (и лексеме које се односе на делове године и годишња доба), <i>hour, life, week, moment, instant, period</i> и др.	ТРАЈАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКА ДУЖИНА

САДРЖАВАЊЕ	Језички израз	Лексеме	Концептуална метафора
СРП	Придев <i>дубок</i>	<i>Прошлост, ноћ, старост</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ СА ДУБИНОМ
	Лексема <i>дно</i>	Лексема <i>јесен</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА ДНО
	Глаголи (<i>на</i>)пунити/ <i>навршити, испунити</i> , придеви <i>пун</i> и <i>испуњен</i> и друга мање заступљена језичка средства (<i>садржи</i> , <i>стати</i> у и сл.)	Лексеме <i>сат, дан, месец, година, деценија, век</i> , <i>будућност, прошлост, историја, живот</i> , као и <i>радно</i> <i>време</i>	ВРЕМЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ (КОЈИ СЕ МОЖЕ ПУНИТИ)
	Разноврсна језичка средства (<i>изван, унутар</i> , <i>границе, затворено</i> у и сл.)	Лексеме <i>време, живот, век, тренутак, будућност</i> , <i>период</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР У КОЈЕМ СУ САДРЖАНИ ЉУДИ И ДОГАЂАЛИ
	Предлози у и из	Као веома продуктиван предлог уз временске појмове, предлог у (нешто мање продуктиван <i>из</i>) нађен је уз лексеми <i>време</i> , као и уз лексеме које означавају дан и његове делове, сат, мање делове сата, годину и делове године, век, период и сл.	1. ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ/ ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА
	Предлзи <i>кроз</i> и <i>у</i>	Лексеме <i>време, година, месец, век, деценија</i>	МЕРА ВРЕМЕНА
ЕНГ	Придев <i>deep</i> и глагол <i>deepen</i>	Лексеме <i>past, night, summer, time</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ СА ДУБИНОМ
	Именица <i>pit</i>	Лексема <i>night</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ ИМА ДНО
	Придеви <i>full (fullest)</i> и <i>empty</i> , глаголи <i>fill(up)/</i> <i>pack/ shove into</i> <i>испуњен</i> и друга мање заступљена језичка средства (<i>close, open</i> , <i>contain</i> и сл.)	Лексеме <i>time, day, night, hour, life, week, eternity, instant</i> , <i>future</i>	ВРЕМЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ (КОЈИ СЕ МОЖЕ ПУНИТИ)
	Разноврсна језичка средства (<i>outside, out into</i> , <i>out of</i>)	Лексеме <i>time, season, morning, dusk</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР У КОЈЕМ СУ САДРЖАНИ ЉУДИ И ДОГАЂАЛИ

	Предлог <i>in</i>	Лексема <i>time</i> , лексема које се односе на дан и његове делове, годину, годишње доба, месец, век, миленијум, деценију, сат, недељу, период, тренутак (<i>moment, instatnt, future, past</i> и др.	1. ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ/ ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА 2. МЕРА ВРЕМЕНА
	Предлог <i>through (out)</i>	Лексема које се односе на сат, дан, делове дана, датум, годину, период, доба, историју, век, миленијум	ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ/ ВРЕМЕ ЈЕ ОКВИР ДОГАЂАЊА
	Предлог <i>within</i>	Лексема које се односе на време, дан, недељу, месец, годину, век, тренутак, сат, минуте и секунде, период	ВРЕМЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ЗА ДОГАЂАЈЕ/ АКТИВНОСТИ У ОКВИРУ ЧИЈИХ ГРАНИЦА СЕ ЦЕЛОКУПАН ДОГАЂАЈ/ АКТИВНОСТ МОРА ОДИГРАТИ/ЗАВРШИТИ
	Предлог <i>into</i>	<i>Morning, period, night, millennium, twilight</i>	ВРЕМЕНСКИ ИНТЕРВАЛ ЈЕ САДРЖАТЕЉ У ЧИЈИМ ОКВИРИМА ЗАПОЧЕТА РАДЊА/АКТИВНОСТ НАСТАВЉА ДА СЕ ОДВИЈА

КРЕТАЊЕ	Језички израз	Лексеме	Концептуална метафора
СРП	Глаголи <i>отићи, напуштати, пролазити, ближити се, прескочити, пропутовати</i> , али и друга језичка средства (<i>правац, успут</i> и сл.); глагол <i>вратити (се)</i> и прилог <i>унатраг/уназад</i>	Лексеме <i>време, историја, тренутак, живот</i> и др.	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КАО ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР
	Уз предлоге <i>у</i> и <i>кроз</i> , нешто ређе <i>из</i> , налазе се глаголи <i>улазити, гурати (се)/ пробијати, кретати, пролазити, одлазити, завлачити, долазити</i> , али и лексеме <i>пут, водиља, корак</i> и сл. Изрази који подразумевају кретање у супротном смеру - <i>враћати, повратак, уназад</i> и сл.	Лексеме <i>прошlost, будућност, живот, време, дан, година, доба, век, историја, садашњост</i>	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КАО ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР
	Конструкција <i>из...у...</i>	Лексеме <i>дан, вече, годишње доба, час, јутро, година</i>	ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ КРОЗ КОЈЕ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ
	Израз <i>сићи низ</i>	Лексема <i>време</i>	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КОЈЕ СЕ ДЕШАВА ДУЖ ВЕРТИКАЛНЕ ОСЕ
	Изрази <i>ићи у корак с временом/ ићи испред (свог) времена</i> , али и изрази са глаголима <i>претећи, побећи, заостајати</i> и др.	Лексеме <i>време, историја, вечност, садашњост, будућност</i>	УЗАЈАМНО КРЕТАЊЕ ПОСМАТРАЧА И ВРЕМЕНА
	Глагол <i>доћи/ долазити</i> (укључујући и придев (<i>на</i>) <i>долазећи</i>), <i>проћи/ пролазити, минути</i> (и са њима значењски повезани <i>минула, прошла, идућа</i>); <i>стићи, одмицати, промицати, прикрадати, затицати, наступати, наилазити, ближити се, помаљати, прећи, одвијати, зауставити, претходити</i> и <i>следити</i> Глаголи са значењем <i>чекати</i> и <i>испраћати</i> ; и изрази са истим основним значењем (<i>бити у ишчекивању/ очекивању, (д)очекивати</i>)	Лексеме <i>време, тренутак, дан, месец, прошlost, будућност, историја, година, век, деценија, датум, епоха, недеља, месец, годишња доба и месеци у години, као и дани у недељи, делови дана</i> и др.	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ

	Глаголи <i>тећи, протицати/протећи, истицати/истећи</i> , изрази <i>протекли, текући, ток, у току, истек, проток, током</i>	<i>дан</i> , делови дана, <i>минут, век, година, деценија, живот</i> и његови делови, <i>време</i> , годишња доба итд.	ВРЕМЕ ЈЕ ТОК
	Именице <i>успоравање, убрзање, фуриозни темпо</i> , прилози <i>споро, лагано, вртоглаво</i> , глагол <i>пролетети</i> , придев <i>убрзан</i>	Лексеме <i>време, ноћ, успомене, догађаји, историја, јесен, дан, месец, година</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ МОЖЕ КРЕТАТИ БРЖЕ ИЛИ СПОРИЈЕ
	Изрази <i>враћати (уназад)</i> , у супротном смеру, <i>из будућности ка прошлости, од краја ка почетку, повратак</i>	Лексеме <i>догађај, година, време</i> ,	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ МОЖЕ КРЕТАТИ У СУПРОТНОМ СМЕРУ
ЕНГ	Глаголи <i>reach, approach, come, leave, move forward, lead to, get to, prowl</i> , али и <i>bring to</i> и <i>carry</i> , глагол <i>pass</i> и предлог <i>toward(s)</i> ; Глагол <i>return</i> и прилог <i>back</i>	Лексеме <i>moment, past, future, age, year, day, night, childhood, time, midnight, summer, hour, dawn</i> и др.	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КАО ДВОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР
	Глаголи <i>go, enter, come</i> и <i>pass</i> (где једино <i>enter</i> по себи подразумева кретање кроз тродимензионални простор), + предлози <i>through, into</i> и <i>out</i> ; Разноврсни глаголи кретања или глаголи који имплицирају кретање (<i>move, rush, race, flee, sail, walk, take, lift, stumble, slip, pull, hunt</i> али и <i>be, see</i>) + предлози (<i>out</i>) <i>into</i> или <i>through</i> ; Изрази који подразумевају кретање у супротном смеру - <i>retreating into, backwards/ forwards</i> и сл.	Лексеме <i>morning, night, time, future, past, week, year, dawn, era, season, age</i> и др.	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КАО ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР
	Конструкција <i>...in...out</i>	Лексеме <i>year</i> и <i>day</i>	ВРЕМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ СУ САДРЖАТЕЉИ КРОЗ КОЈЕ СЕ ЕНТИТЕТ КРЕЋЕ

Израз <i>ride down</i>	Лексема <i>time</i>	КРЕТАЊЕ КРОЗ ВРЕМЕ КОЈЕ СЕ ДЕШАВА ДУЖ ВЕРТИКАЛНЕ ОСЕ
Изрази <i>come (before/with), go, elude, follow</i> и <i>race against time</i>	Поред лексеме <i>time</i> јављају се и <i>millennium, year, future, decade, period, history, night</i>	УЗАЈАМНО КРЕТАЊЕ ПОСМАТРАЧА И ВРЕМЕНА
Глаголи <i>come</i> (укључујући <i>come along/around), go, pass</i> (и лексеме у придевској функцији – <i>gone bygone</i>) и <i>past), arrive, approach, slip away, recede, enter, wear on</i> и др., као и изрази <i>follow/following</i> и <i>precede/preceding, transitory, fleeting, passage, coming, turn</i> и др. Глаголи <i>wait, bid farewell</i> , као и <i>to bide time</i>	Поред саме лексеме <i>time</i> пронађене су и лексеме које се односе на дан и његове делове, годину и њене делове, седмицу, месец, годину и бројне друге	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ
Глаголи <i>run out, flow</i> (као глагол <i>тећи/протичати</i> и као именица <i>ток</i>) и <i>in the course of</i>	Лексеме <i>time</i> и <i>century</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ТОК
Придеви прилози <i>hurried, accelerated, rushing, swiftly, rapid</i>	Лексеме <i>day, life, evening, phase, time, period</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ МОЖЕ КРЕТАТИ БРЖЕ (ИЛИ СПОРИЈЕ)
Изрази <i>come back</i> и <i>go in circles</i>	Лексеме <i>past</i> и <i>time</i>	ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ МОЖЕ КРЕТАТИ У СУПРОТНОМ СМЕРУ

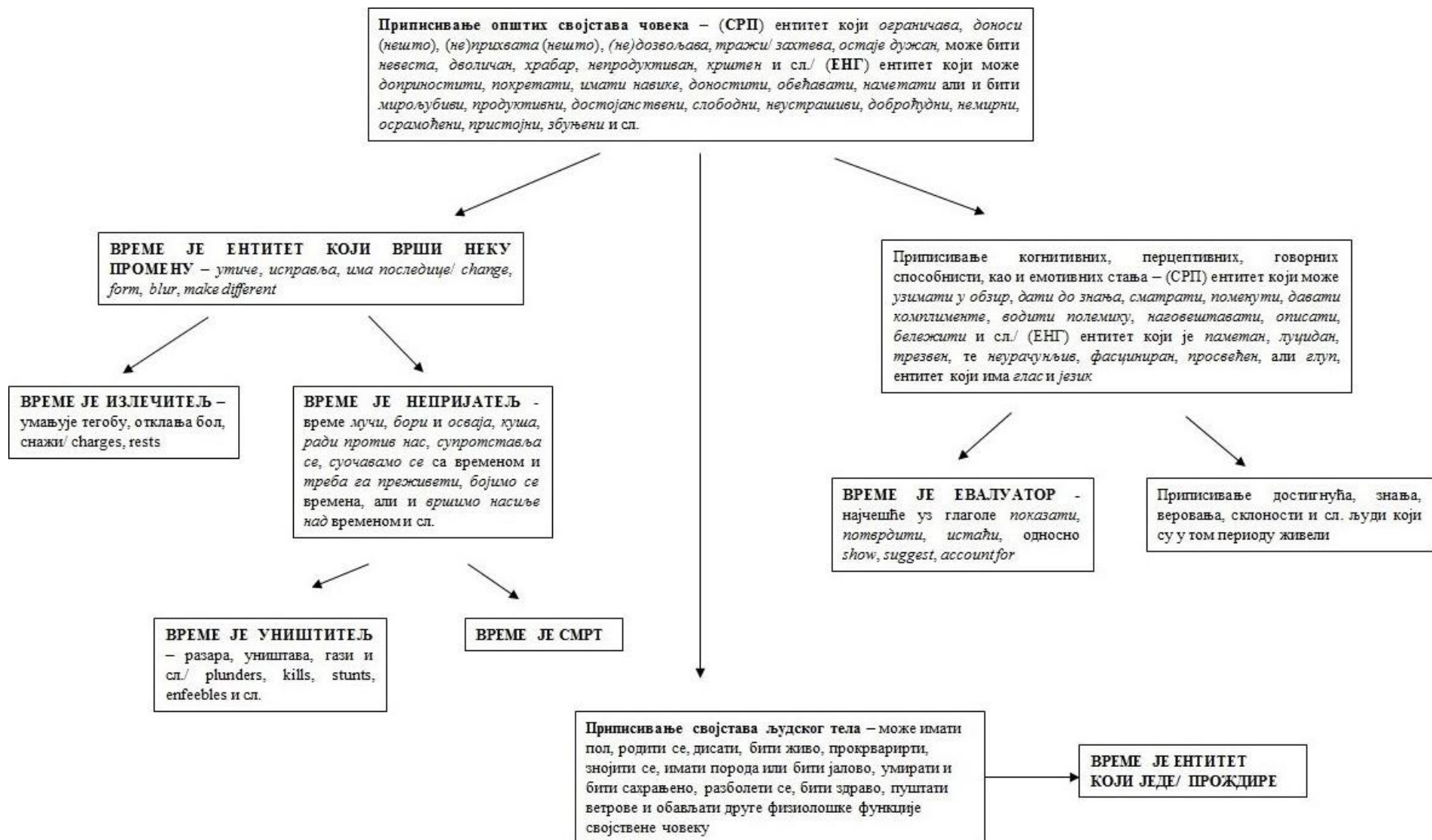
Наведене табеле допуњујемо следећим напоменама. Прво, када говоримо о вертикалној организацији времена, у енглеском језику честа је употреба придева *high* уз временске појмове, док је у српском уз придев *висок* нађена само лексема *датум*. Даље, код схеме САДРЖАВАЊА посебно се може издвојити концептуализација времена као ТУНЕЛА уз употребу предлога *кроз* (односно *through(out)* у енглеском) и глаголе кретања.

Када је одређени домен високо продуктиван, те се може наћи уз велики број лексема, у оквиру табела нису наведене увек све лексеме и језичка средства којима се одређени домен остварује. Рецимо, готово свака лексема из испитиваног семантичког домена времена може се наћи уз неки од бројних наведених израза којима се реализује метафора ВРЕМЕ ЈЕ ТОК (*током, у току, ток, тећи, текући...*), па их због просторног ограничења овде нисмо навели све. Сличан је случај и са најфреквентнијим предлозима уз временске појмове (у у српском, рецимо, или *at, in* у енглеском и сл.).

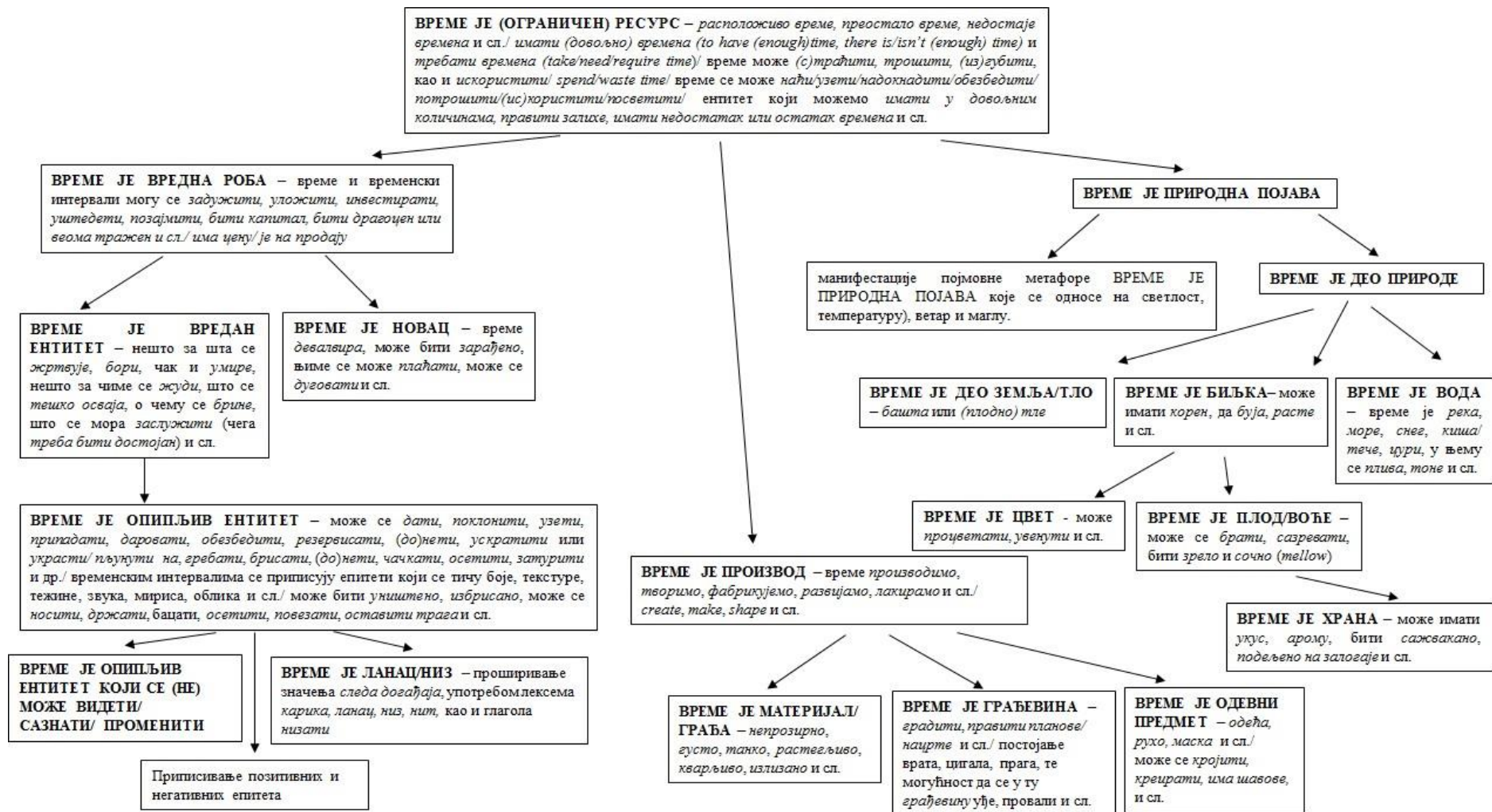
Осим тога, забележен је велики број уметничких метафора које одражавају стилогени потенцијал развијања изворних домена. Овакве разраде забележене су у оквиру свих пронађених изворних домена, али су сви ексцерпирани метафорички изрази кохерентни са својим изворним доменом и мапирањима у оквиру истог, мада неретко представљају и израз у коме се остварује бар још један додатни изворни домен (као што је, рецимо, случај са примерима где је ПЕЈЗАЖ примарни домен, али се остварује и домен САДРЖАВАЊЕ).

До сада су се наведене концептуализације времена односиле на просторне односе, а у наставку наводимо метафоричке изразе ексцерпираних из корпуса српског и енглеског језика, а који не подразумевају оријентацију или кретање у простору. Наведене концептуализације поделили смо на примере у којима се време концептуализује као АГЕНС и оне у којима се концептуализује као РЕСУРС/РОБА. У основи ових изворних домена лежи могућност приписивања разноврсних својстава временским појмовима. Та својства могу бити карактеристична за човека или за предмете/појаве.

Језички изрази као лексеме које означавају временске појмове, а којима се остварују изворни домен агентивности, као и РЕСУРСА/РОБЕ, бројни су и разноврсни, те ћемо, уместо табеларног приказа понудити схему развијања и гранања наведених метафора уз осврт на језичка средства којима се метафора постиже (в. Сliku 1 и 2).

Слика 1 - схема повезивања значења у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС

Слика 2 - схема повезивања значења у оквиру метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС

9.2. Контрастивни аспект анализе

Из наведене рекапитулације резултата анализе може се извући главни закључак у вези са циљем контрастирања српског и енглеског језика када је у питању концептуализација циљног домена ВРЕМЕ. Наиме, као што се из јукстапозиције резултата добијених испитивањем корпуса српског и енглеског језика може видети, постоји висок степен поклапања када су у питању испитивани језици. Поред поклапања изворних домена који учествују у концептуализацији времена, висок је степен паралелизма међу језичким средствима којима се ти домени остварују. Тако се и у српском и у енглеском језику време концептуализује у смислу вертикалне и хоризонталне осе и то уз помоћ глагола *padatu/fall*, предлога *na/on* и сл., односно предлога *(u)pred*, *(u)za*, *od*, *do* и *izmeђu/ in front of, before u behind, from, to u between* и тако даље. Слично је и са изворним доменом САДРЖАВАЊЕ – придев *дубок*, глагол *(на/у)пунити*, предлози *у*, *кроз*, *из*, односно придев *deep*, глагол *fill*, предлози *in, within, through* и друга, у великој мери паралелна, језичка средства. Такође, у оквиру оба испитивана језика остварује се и метафора ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ (*Time-moving* схема) и ПОСМАТРАЧ СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ (*Ego-moving* схема), и то у оквиру дводимензионалне и тродимензионалне концептуализације. Осим тога, оба испитивана језика познају концептуализацију у којој се ВРЕМЕ, односно ПОСМАТРАЧ може кретати у оба смера (унапред: од прошлости/садашњости према будућности и обрнуто, уназад: ка прошлим временским интервалима/тачкама). У оквиру оба језика време се концептуализује и као ТОК и то не само када је у питању кретање. Оваква концептуализација времена представља комплексну сликовну схему, те је атестирана и метафора ВРЕМЕ ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА СЕ КРЕТАЊЕМ ТАЛОЖИ (у оквиру вертикалне организације времена), али и ВРЕМЕ ЈЕ ВОДА И ВРЕМЕ ЈЕ ГЛИБ/БЛАТО у оквиру концептуализације времена као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ. Чак и у оквиру изворних домена АГЕНС И РЕСУРС, који представљају (као што се може видети из схематских приказа – Слика 1. и Слика 2. на стр. 221. и 222.) комплексне мреже уланчавања, проширивања и разраде мапирања у оквиру датих изворних домена, забележени су готово идентични пројекцијски простори у српском и енглеском језику. Тако је време ЕВАЛУАТОР, ИЗЛЕЧИТЕЉ, НЕПРИЈАТЕЉ, УНИШТИТЕЉ, СМРТ и сл., односно време се концептуализује као РЕСУРС, ВРЕДНА РОБА, НОВАЦ, ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ, ЛАНАЦ/НИЗ, ПРИРОДНА ПОЈАВА, БИЉКА, ХРАНА, ПРОИЗВОД, ГРАЂЕВИНА, ОДЕВНИ ПРЕДМЕТ и др.

Наведени резултати контрастивне анализе потврђују валидност прве и друге хипотезе које смо поставили у одељку 1.1. Наиме, претпоставили смо да концептуализација времена у српском и енглеском језику подразумева висок степен сличности у оквиру свих изворних домена који учествују у концептуализацији испитиваног циљног домена, те да висок степен сличности постоји и при мапирању различитих испитиваних лексема које се односе на ВРЕМЕ. Четврта хипотеза није потврђена (флективност српског језика утиче на смањену употребу предлога уз временске појмове), јер је анализа потврдила да се разноврсни предлози чије основно значење није темпорално, већ просторно, фреквентно налазе уз време/временске интервале и у српском и у енглеском језику.

Разлике које се могу уочити у оквиру анализе примера ексцерпираних из корпуса двају језика махом се тичу учесталости реализације одређеног метафоричког израза. Ове разлике у фреквентности остварују се на различитим нивоима. Наиме, то можемо посматрати као спектар чији распон иде од малих разлика у учесталости услед рестрикција које се тичу лексике, до аспеката одређене концептуализације присутних само у једном од посматраних језика.

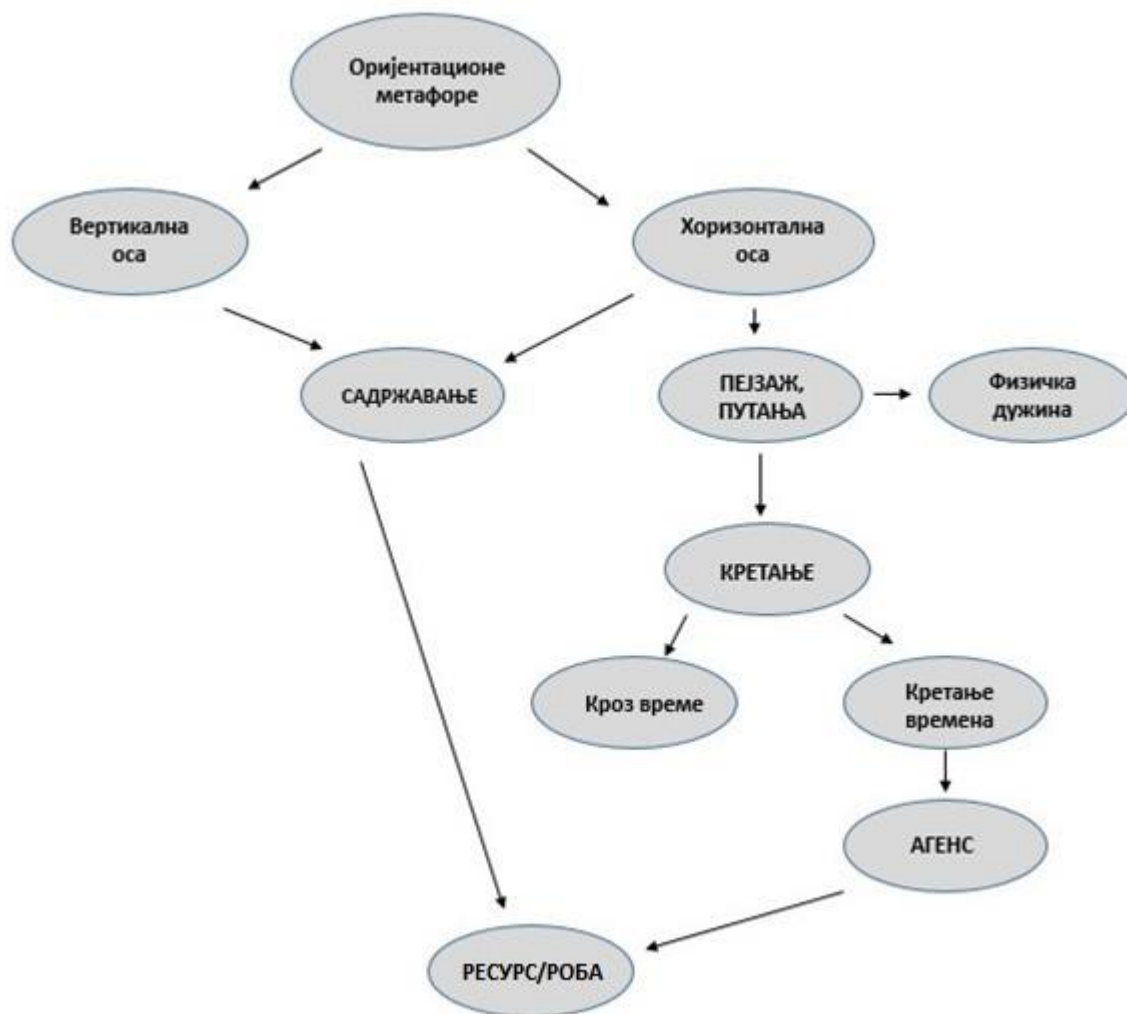
На пример, предлог *on* у енглеском језику мање је рестриктиван када су у питању лексеме које означавају временске појмове а које се могу наћи у конструкцији са датим предлогом, тако да су примери вертикалне организације времена са овим предлогом бројнији од примера са предлогом *на* у српском језику. Слична је ситуација и са предлозима *преко* и *over* (видети Расулић 2002: 367–371). Разлика може бити још израженија, као што смо видели у анализи примера са придевом *high*, односно *висок*. Док у енглеском језику наведени придев твори богату значењску мрежу у оквиру вертикалне концептуализације времена, у српском језику пронађена је само конструкција *висок датум* која „покрива” само део значења конструкција са придевом *high* у енглеском језику. С друге стране, разлика може подразумевати одсуство одређене концептуализације времена у једном од испитиваних језика. Тако се, на пример, у енглеском језику уз придев *high* реализује концептуализација временског појма као ТАЧКА која у позитивном смислу одудара од тренутака који му претходе или следе, док у српском језику оваква концептуализација није атестирана.¹¹⁸

9.3. Изворни домени и њихово уланчавање

Постоји још један битан циљ наше анализе, а то је, поред утврђивања изворних домена и њихове систематизације, утврђивање везе између изворних домена и, уколико постоји, утврђивање основне концептуализације времена. Једна од хипотеза постављених у оквиру уводног поглавља (одељак 1.1.) гласила

У оквиру анализе примера ексцерпираних из оба језика уочава се повезаност изворних домена који учествују у концептуализацији циљног домена ВРЕМЕ и није необично да се у оквиру истог језичког израза осварује више, наизглед различитих, изворних домена без икаквог семантичког неслагања. Изворни домен ПРОСТОРА се у литератури често наводи као основни домен за мапирање времена (Кевечеш 2002; Фокоње и Тарнер 2008), и наша анализа потврђује да се за разумевање времена често користе просторни односи и релације. Сматрамо да је могуће издвајање основне базе за даље развијање метафоричких мапирања, те објашњење даљег уланчавања значења у оквиру јединствене схеме. Оваква схема морала би да понуди потенцијално објашњење настанка разноврсних мапирања циљног домена ВРЕМЕ, али и одговор на питање које је то основно, односно, примарно мапирање из ког се сва остала могу извести. Предлажемо следеће решење (Слика 3):

¹¹⁸ Наиме, у српском језику атестирана је употреба придева *висок* уз временски појам (*датум*), али се не остварују све концептуализације времена које се остварују у енглеском језику у изразима *high* + временски појам.

Слика 3: предлог схеме изворних домена који учествују у концептуализацији времена

Као што можемо видети из наведене схеме, као основ концептуализације времена узимају се оријентационе метафоре, и то вертикална и хоризонтална оса. Као ентитет који се може „простирати“ дуж две наведене осе, ВРЕМЕ се концептуализује као САДРЖАТЕЉ. Хоризонтална организација времена пружа даљи основ за развијање концептуализације времена као ПЕЈЗАЖА или ПУТАЊЕ, што се затим огледа и у мерењу времена као физичке дужине. Поимање времена као пејзажа омогућава концептуализацију времена која се мапира на домен КРЕТАЊА, и то кретања кроз време и кретања самог времена.

Фиктивно кретање условљава персонификацију времена и временских интервала, те се време концептуализује као АГЕНС. То омогућава приписивање различитих својстава временским појмовима, што је, иначе, карактеристично за људски агенс. Ово приписивање није ограничено само на својства која карактеришу човека, већ се времену и временским интервалима могу приписивати и особине и својства која иначе карактеришу предмете и појаве. На овај начин добијамо мноштво метафоричких израза које смо ставили под окриље изворног домена РЕСУРС, а који представљају конкретизације мапирања времена на домене РЕСУРСА/ВРЕДНЕ РОБЕ, ОПИПЉИВОГ ЕНТИТЕТА и ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ. То говори у прилог тези да није искључиво идеја *финитности* разлог постојања појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ РОБА/РЕСУРС, иако постоје неке реализације ове метафоре – као нешто чега има у ограниченим количинама – у

којима финитност игра одлучујућу улогу. Отуда и стрелица из домена САДРЖАВАЊА ка домену РОБЕ која указује на улогу ограничености временских интервала у формирању дате метафоре. Међутим, финитност не објашњава могућност приписивања разноврсних позитивних и негативних епитета или епитета који се тичу текстуре, облика боје и сл. временским појмовима, као ни концептуализацију времена као БИЉКЕ, ГЛА или, рецимо, ОДЕВНОГ ПРЕДМЕТА. Због тога сматрамо да је приписивање различитих својстава временским појмовима у оквиру овог изворног домена паралелно, односно да се одвија по истом механизму као и приписивање агентивних својстава у оквиру изворног домена АГЕНС.

Овде не смео занемарити чињеницу да су концептуалне метафоре такође производ културе једног друштва, односно заједнице људи која се њима користи, те да су друштвене прилике довеле до концептуализације времена као НОВЦА, рецимо. Међутим, сматрамо да овакво мапирање не би било могуће да у људској когницији већ не постоји тенденција ка мапирању циљног домена ВРЕМЕ на домен РОБА/РЕСУРС.

9.4. Допринос дисертације и њено место у теоријском оквиру истраживања

Када је у питању допринос нашег истраживања теоријским поставкама когнитивне лингвистике, издвојићемо два аспекта: 1) потврђивање резултата претходних истраживања, али уз даљу разраду и појашњење значењског уланчавања, као и пружање конкретних примера из корпуса два несродна језика, те попис лексема које учествују у конкретизацији испитиваног циљног домена и 2) пружање нових увида у концептуализацију времена у српском и енглеском језику, посебно када су у питању непросторни домени.

Концептуализација циљног домена ВРЕМЕ у двама несродним језицима – српском и енглеском – указује на, и још једном потврђује, повезаност језика и значења с једне и когниције и ванјезичког (телесног) искуства с друге стране. Уколико језички материјал указује на когнитивне обрасце код човека и представља средство којим се може сазнати више о несвесним процесима и самом поимању света, поставља се питање какве су импликације добијених резултата.

З. Кевечеш (2002: 321) наводи да концептуална метафора има три нивоа – супра-индивидуални ново, индивидуални и суб-индивидуални. Први ниво односи се на начин на који одређена заједница, као и језик којим се користи, одражава деконтекстуализоване метафоричке обрасце; други ниво тиче се метафоричког когнитивног система говорника датог језика; трећи ниво се везује за универзалне аспекте различитих врста утемељења. Нису сва три нивоа подједнако истражена и објашњена, нити је јасно на који начин они заједно функционишу. Међутим, когнитивистичка перспектива даје значајне резултате и пружа увид у функционисање језика, али и указује на везу између језика, културе, телесног искуства и ума, као и на њихово заједничко функционисање када је у питању метафоричка компетенција.

Ц. Лејкоф и М. Џонсон (1999: 153–169) наводе да је просторна метафоризација времена аутоматски део когнитивног несвесног који одређује не само начин на који концептуализујемо везу између догађаја и времена, него човеково искуство времена. Како се концептуална метафора сматра главним инструментом апстрактног размишљања и поимања, они даље сматрају да аналогни сатови користе метафору ПОСМАТРАЧ ЈЕ ПУТНИК КРОЗ ВРЕМЕ, те да је наведена метафора централна за нашу традицију творења календара и праћења и записивања историје. Даље, ова метафора дозвољава нам да замислимо будућност и правимо планове за догађаје који тек следе.

С друге стране, концептуализација времена као ОБЈЕКТА КОЈИ СЕ КРЕЋЕ помаже нам да проценимо ургентност предстојећих догађаја – догађаји који су нам *близу* изгледају *веће* и хитније. Оваква концептуализација омогућава нам да визуализујемо след догађаја који предстоје, као и брзину њиховог одвијања. Догађаје концептуализујемо као тачке на одређеним локацијама или деловима времена. Наш концептуални систем наводи нас да трајање концептуализујемо као садржатеља за догађаје, а тренутке као локације за краткотрајне догађаје.

Наша анализа указује на то да је управо просторна метафоризација времена основ за поимање темпоралног аспекта човековог постојања, што је илустровано бројним и разноврсним примерима ексцерпираним из корпуса српског и енглеског језика, у којима су заступљене све лексеме из семантичког поља *време*. Корпусни приступ нашег истраживања пружа својеврстан увид у уланчавања значења у оквиру домена ВЕРТИКАЛНОСТИ, ХОРИЗОНТАЛНОСТИ, САДРЖАВАЊА И КРЕТАЊА у српском и енглеском језику.

Оно што наша анализа даље показује, као што се може видети у табелама и сликама у којима су представљени сумирани резултати, јесте да се ВРЕМЕ као циљни домен концептуализује на готово исте начине у двама несродним језицима који су били предмет анализе. Како су ВРЕМЕ И ПРОСТОР примери основних концепата, није необично да су мапирања између два домена бар слична, ако не и иста. У оквиру примера ексцерпираних из корпуса српског и енглеског језика разраде метафоризације у оквиру домена просторних релација поклапају се у двама посматраним језицима. Штавише, језичка средства која се у оба језика користе за изражавање оваквих мапирања паралелна су у највећем броју случајева. Дакле, наши резултати указују на то да говорници српског и енглеског језика користе сличне сликовне схеме када размишљају, поимају и говоре о једном од основних концепта људске когниције. Ово не важи само за просторну метафоризацију времена – дакле, мапирање на изворне домене ВЕРТИКАЛНОСТИ, ХОРИЗОНТАЛНОСТИ, САДРЖАВАЊА И КРЕТАЊА – већ и за начине приписивања својстава живих и неживих делова природе, односно човековог искуства.

Највећи допринос нашег истраживања јесте то што анализа показује да је ситуација слична и када су „непросторни” домени у питању, те да су појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС И ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС готово једнако продуктивне и фреквентне као и најчешће истраживани спацијални домени. Такође, лексеме које могу учествовати у творењу метафоричких израза који представљају конкретизације ове две појмовне метафоре јесу све лексеме из семантичког поља *време*. Осим тога, анализа показује да говорници српског и енглеског језика на сличан начин поимају време и временске интервале тако што им приписују људске особине, те о времену говоре као о ЕВАЛУАТОРУ, ИЗЛЕЧИТЕЉУ, али и НЕПРИЈАТЕЉУ И УНИШТИТЕЉУ и сл.

Осим персонификације временских појмова, велики број примера припада концептуализацији времена као ентитета којима се приписују карактеристике неживих објеката и појава. Оно што је занимљиво јесте да се могу извући бројне паралеле које постоје када говоримо о концептуализацији времена не само као ВРЕДНЕ РОБЕ/РЕСУРСА односно НОВЦА, већ и као ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОИЗВОДА, укључујући и метафоре нижег реда, односно разраде оваквих концептуализација. То указује да је искуство времена за говорнике српског и енглеског језика јако слично, те да време доживљавају и поимају на веома сличан начин. Културолошке разлике, уколико постоје, не огледају се, односно, немају утицај на концептуализацију времена у посматраним језицима, те ни на разумевање времена код говорника датих језика.

На основу спроведеног истраживања није могуће дати било какве несумњиве закључке у вези са универзалношћу пронађених мапирања циљног домена ВРЕМЕ, али наша анализа недвосмислено указује на сличности између два језика када су у питању

концептуалне метафоре којима се говори о апстрактном домену времена. Добијени резултати говоре у прилог поставкама когнитивног приступа језику. Даља истраживања концептуализација апстрактних домена човековог искуства, посебно оних који представљају основне концепте људске когниције, у оквиру других несродних језика дала би више информација о евентуалној универзалности одређених мапирања, односно, можда бисмо били ближе могућности да потврдимо или негирамо универзалност одређених мапирања.

Извори:

Српски језик:

- (Арс.) Арсенијевић 2008: V. Arsenijević, *Predator*, Beograd, Samizdat B92.
- (Бас.) Басара 1985: S. Basara, *Fama o biciklistima*, Beograd, Dereta.
- (Бећ.) Бећковић 1985: М. Бећковић, *О међувремену*, Београд, Београдски издавачко-графички завод.
- (Буг.) Бугарски 1995: Р. Бугарски, *Увод у општу лингвистику*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- (Дем.) Демић 2006: М. Demić, *Sluge hirovitog lučonoše*, Zrenjanin, Agora.
- (Пав.) Павић 2014: М. Pavić, *Hazarski rečnik*, Beograd, Vulkan izdavaštvo.
- (Пол.) Дневни лист *Политика*, годиште 2001, месец август; текстови различитих аутора

Енглески језик:

- (Ад.) Адамс 2005, D. Adams, *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*, London : Pan Books
- (Каз.) Ишигуро 2015: K. Ishiguro, *The Buried Giant*, London: Faber & Faber Ltd.
- (Крис.) Кристал 2003: D. Crystal, *English as a global language*, New York: Cambridge University Press
- (Сим.) Симак 1963: C. D. Simak, *Way Station*, New York: Doubleday & Company, Inc.
- (Урс.) Ле Гвин 1975: U. Le Guin, *The dispossessed*, New York: Avon Books
- (Фиц.) Фицџералд 1994: F. S. Fitzgerald, *The Great Gatsby*, London: Penguin Books Ltd.
- (ЊЈТ) Дневни лист *The New York Times*, годиште 2001, текстови различитих аутора
- (УКН) Листови *Daily Express* и *Sunday Express*, годиште 2006, текстови различитих аутора

Речници:

Српски језик:

- (РМС) Речник српскога језика, Нови Сад: Матица српска, (2007)

Енглески језик:

- (ММД) Macmillan Dictionary (<https://www.macmillandictionary.com/>)
- (ОЕД) Oxford English Dictionary (<https://www.oed.com/>)
- (МВД) Merriam-Webster Dictionary (<https://www.merriam-webster.com/>)

Литература:

- 1) Барселона 2002: A. Barcelona, Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics. An update. In: R. Dirven and R. Pörings (eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 207–277.
- 2) Вилсон 2003: D. Wilson, Relevance and lexical pragmatics, *Italian Journal of Linguistics*, 15, 273–292.
- 3) Вилсон 2011: D. Wilson, Parallels and differences in the treatment of metaphor in relevance theory and cognitive linguistics, *Intercultural Pragmatics*, 8(2), 177–196.
- 4) Вилсон и Карстон 2006: D. Wilson, and R. Carston. Metaphor, relevance and the 'emergent property' issue, *Mind & Language*, 21(3), 404–433.
- 5) Герартс и Кукенс 2007: D. Geeraerts, and H. Cuyckens (eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford: Oxford University Press.
- 6) Гибс 1996а: R. Gibbs, What's cognitive about cognitive linguistics? In: E. H. Casad (ed.), *Cognitive linguistics in the redwoods: The expansion of a new paradigm in linguistics*, Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 27–54.
- 7) Гибс 1996б: R. Gibbs, Why many concepts are metaphorical, *Cognition*, 61(3), 309–319.
- 8) Гибс 2015: R. Gibbs, Does deliberate metaphor theory have a future, *Journal of Pragmatics*, 90, 73–76.
- 9) Грајс 1989: P. Grice, *Studies in the way of words*, Cambridge, MA: Harvard University Press

- 10) Грејди 1997: J. Grady, *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*, Doctoral dissertation, U.C. Berkeley.
- 11) Грејди 1999: J. Grady, A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance, In: G. Steen and R. Gibbs (eds.), *Metaphor in cognitive linguistics*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 79–100.
- 12) Грејди 2005: J. Grady, Primary metaphors as inputs to conceptual integration, *Journal of Pragmatics*, 37, 1595–1614
- 13) Доц и Лејкоф 2005: E. Dodge, and G. Lakoff, Image schemas: From linguistic analysis to neural grounding, *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics*, 57–91.
- 14) Ђорђевић 2004: R. Đorđević, *Uvod u kontrastiranje jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 15) Еванс 2003: V. Evans, *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- 16) Еванс 2007: V. Evans, *A glossary of cognitive linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- 17) Еванс 2013: V. Evans, *Language and time: A cognitive linguistics approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 18) Карстон и Веринг 2011: R. Carston, and C. Wearing, Metaphor, hyperbole and simile: A pragmatic approach, *Language and Cognition*, 3(2), 283–312.
- 19) Карстон 2002а: R. Carston, Metaphor, ad hoc concepts and word meaning—more questions than answers, *UCL Working Papers in Linguistics*, 14, 83–105.
- 20) Карстон 2002б: Carston, R. *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication*. Blackwell Publishing.
- 21) Карстон 2010: R. Carston, Metaphor: Ad hoc concepts, literal meaning and mental images, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 110(3), 295–321.
- 22) Касанто 2010: D. Casasanto, Space for Thinking, In *Language, Cognition, and Space: State of the art and new directions*, V. Evans & P. Chilton (Eds.), 453–478, London: Equinox Publishing.
- 23) Кликовац 1998: D. Klikovac, Metafore naše nasušne, *Svet reči: srednjoškolski časopis za srpski jezik i književnost*, 6(8), 35–37
- 24) Кликовац 2000: D. Klikovac, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- 25) Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.

- 26) Кликовац и Расулић 2003: D. Klikovac, i K. Rasulić (eds.) *Jezik, društvo, saznanje*. Beograd: Filološki fakultet.
- 27) Кевечеш 2000: Z. Kövecses, The scope of metaphor, *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 79–92.
- 28) Кевечеш 2002: Z. Kövecses, *Metaphor: A practical introduction*, Oxford; New York: Oxford University Press.
- 29) Кевечеш 2005: Z. Kövecses, *Metaphor in culture: Universality and variation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 30) Кевечеш 2006: Z. Kövecses, *Language, mind, and culture: A practical introduction*, Oxford University Press.
- 31) Крофт и Круз 2004: W. Croft, and D. A. Cruse. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 32) Куртеш 2006: S. Kurteš, Contrastive Analysis at work: theoretical considerations and their practical application, *SIGNUM: Stud. Ling*, (9/1), pp.111–140.
- 33) Ладо 1957: R. Lado, *Linguistics across cultures: Applied linguistics for language teachers*, University of Michigan Press: Ann Arbor.
- 34) Лангакер 1987: R. W. Langacker, *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites* (Vol. 1), Stanford university press.
- 35) Лангакер 1999: R. W. Langacker, *Grammar and conceptualization*, Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- 36) Левинсон 2003: S. C. Levinson, *Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 37) Лејкоф 1987а: G. Lakoff, Image metaphors, *Metaphor and symbolic activity*, 2(3), 219–222.
- 38) Лејкоф 1987б: G. Lakoff, G. *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*, Chicago: Chicago University Press.
- 39) Лејкоф 1990: G. Lakoff, The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas?, *Cognitive Linguistics (includes Cognitive Linguistic Bibliography)*, 1(1), pp.39–74.
- 40) Лејкоф 1993: G. Lakoff, The contemporary theory of metaphor, In: A. Ortony (ed.), *Metaphor and thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
- 41) Лејкоф 2008: G. Lakoff, The Neural Theory of Metaphor, in: R. Gibbs (Eds.) *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*: 17–38.
- 42) Лејкоф и Кевечеш 1987: G. Lakoff, and Z. Kövecses, The cognitive model of anger inherent in American English, *Cultural models in language and thought*, 195–221.

- 43) Лејкоф и Тарнер 1989: G. Lakoff, and M. Turner, *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*, Chicago: The University of Chicago Press.
- 44) Лејкоф и Џонсон 1980/2003: G. Lakoff, and M. Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago; London: The University of Chicago Press.
- 45) Лејкоф и Џонсон 1999: G. Lakoff, and M. Johnson, *Philosophy in the flesh. The embodied mind and its challenge to Western thought*, New York: Basic Books.
- 46) Литлмор 2003: Littlemore, J. The effect of cultural background on metaphor interpretation. *Metaphor and symbol*, 18(4), 273-288.
- 47) Манојловић 2017а: Н. Манојловић, Метафоричка концептуализација циљног домена ВРЕМЕ, у: Г. Дигић (ред.), *Језик, књижевност, време*, Филозофски факултет, Ниш, 217–227.
- 48) Манојловић 2017б: Н. Манојловић, Метафоричка концептуализација циљног домена ВРЕМЕ, у: Г. Дигић (ред.), *Језик, књижевност, време*, Филозофски факултет, Ниш, 217–227.
- 49) Манојловић и Митић 2019: Н. Манојловић и И. Митић, Време као производ у српском и енглеском језику, у: М. Ковачевић (ред.), *Језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 259–271.
- 50) Мишковић-Луковић 2013: М. Mišković-Luković, Od fikcije ka realnosti: leksika kao osnova za generiranje stereotipa, U: В. Мишић Илић и V. Лопичић (ur.), *Jezik, književnost, vrednosti: zbornik radova. Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet. 47–63.
- 51) Мишковић-Луковић 2014: М. Mišković-Luković, Doslovno i figurativno značenje: pragmatičke perspektive, U: М. Ковачевић (ur.), *Srpski jezik, književnost, umetnost*, Крагујевац: Filološko-umetnički fakultet, 345–355.
- 52) Мишковић-Луковић 2015: М. Mišković-Luković, *Pragmatika*, Крагујевац: Filološko-umetnički fakultet.
- 53) Нуњез и Свитсер 2006: Núñez, R. E. and E. Sweetser. With the future behind them: Convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time. *Cognitive Science*, 30(3), 401-450.
- 54) Пипер 2006а: P. Piper, O kognitivnolingvističkim i srodno usmerenim proučavanjima srpskog jezika, *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU, 9–46.
- 55) Пипер 2006б: P. Piper, (ur.) *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU.

- 56) Пит и Касанто 2014: B. Pitt, and D. Casasanto, Experiential origins of the mental number line, In P. Bello, M. Guarini, McShane & B. Scassellati (Eds.), *Proceedings of the 36th Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (Vol. 36, No. 36), 1174–1179
- 57) Пит, Скејл и Касанто 2018: B. Pitt, K. Scales, and D. Casasanto, Time and numbers on the fingers: Dissociating the mental timeline and mental number line, In C. Kalish, M. Rau, J. Zhu, T. T. Rogers (Eds.), *Proceedings of the 40th Annual Conference of the Cognitive Science Society*. 890–895
- 58) Раден 2000: G. Radden, How metonymic are metaphors, *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 93–108.
- 59) Раден 2003: G. Radden, The metaphor TIME AS SPACE across languages, *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 8(2), 226–239.
- 60) Раден 2011: G. Radden, Spatial time in the West and the East, *Space and time in language*, 1–40.
- 61) Расулић 2004: K. Rasulić, *Jezik i prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- 62) Расулић 2006: K. Rasulić, Tako blizu, a tako daleko: o metaforičkoj konceptualizaciji zasnovanoj na pojmovima blizu i daleko, *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU, 231–260.
- 63) Рејнирс et al. 2019: W.G. Reijniere, C. Burgers, T. Krennmayr, and G.J. Steen, Metaphor in communication: The distribution of potentially deliberate metaphor across register and word class, *To appear in Corpora 14* (3).
- 64) Садок 1993: Sadock, J. M. Figurative speech and linguistics. *Metaphor and thought*, 2, 58–70.
- 65) Салки 2002: R. Salkie, How can linguists profit from parallel corpora?. In *Parallel corpora, parallel worlds*, Brill Rodopi, pp. 91–109
- 66) Силашки et al 2009: N. Silaški, T. Đurović, i B. Radić-Bojanić, *Javni diskurs Srbije: kognitivističko-kritička studija*, Beograd: Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta.
- 67) Спербер и Вилсон 1986/95: D. Sperber, and D. Wilson, *Relevance: Communication and cognition*, Oxford: Blackwell Publishing.
- 68) Спербер и Вилсон 1987: D. Sperber, and D. Wilson, Précis of relevance: Communication and cognition, *Behavioral and brain sciences*, 10(4), 697–710.
- 69) Спербер и Вилсон 2004: D. Sperber, and D. Wilson, Relevance theory. *Handbook of Pragmatics*, Oxford: Blackwell, 607–632.

- 70) Стилс 2008: L. Steels, The symbol grounding problem has been solved. so what's next, In de Vega, M., (eds.) *Symbols and embodiment: Debates on meaning and cognition*, Oxford: Oxford University Press, 223–244.
- 71) СТИН 2008. G. Steen, The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model of metaphor, *Metaphor and Symbol*, 23(4), 213–241
- 72) СТИН 2011: G. Steen, From three dimensions to five steps: The value of deliberate metaphor, *Metaphorik. de*, 21, 83–110.
- 73) СТИН 2015: G. Steen, Developing, testing and interpreting deliberate metaphor theory, *Journal of Pragmatics*, 90, 67–72.
- 74) СТИН и Гибс 1999: Steen, G. and R. Gibbs (eds.) *Metaphor in cognitive linguistics*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- 75) Талми 1985: L. Talmy, Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms, In: T. Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description, vol. 3: Grammatical categories and the lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press, 57–149.
- 76) Талми 1996: L. Talmy, Fictive motion in language and “ception” *Language and space*, 21, 1–276.
- 77) Талми 2000: L. Talmy, *Toward a cognitive semantics*, Vols. I and II, Cambridge, MA: MIT Press.
- 78) Гарнер 1991: M. Turner, *Reading minds: The study of English in the age of cognitive science*, Princeton: Princeton University Press.
- 79) Гарнер и Фокоње 2000: Turner, M., & Fauconnier, G. Metaphor, metonymy, and binding, In A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, Berlin and New York: Mouton de Gruyter, pp. 133–145.
- 80) Тејлор 1989/95: J. R. Taylor, *Linguistic categorization, Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford: Clarendon Press.
- 81) Тејлор 2008: J. R. Taylor, Prototypes in cognitive linguistics, *Handbook of cognitive linguistics and second language acquisition*, Abingdon: Routledge, pp. 49–75
- 82) Тендал 2009: M. Tendahl, The Hybrid Theory of Metaphor, *A Hybrid Theory of Metaphor*, Palgrave Macmillan, London, pp. 192–247.
- 83) Тендал и Гибс 2008: M. Tendahl, and R. W. Gibbs, Complementary perspectives on metaphor: Cognitive linguistics and relevance theory, *Journal of Pragmatics*, 40(11), 1823–1864.
- 84) Унгерер и Шмид 2013: Ungerer, F. and H. J. Schmid. *An introduction to cognitive linguistics*. New York: Routledge.

- 85) Флехти 1999: M. Flaherty, *A watched pot: How we experience time*, New York, NY: New York University Press.
- 86) Фокоње 1994: G. Fauconnier, *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 87) Фокоње и Тарнер 1994: G. Fauconnier, and M. Turner, *Conceptual Projection and Middle Spaces*, UCSD:Department of Cognitive Science Technical Report 9401.
- 88) Фокоње и Тарнер 2002: G. Fauconnier, and M. Turner, *The way we think. Conceptual blending and the mind's hidden complexities*, New York: Basic Books.
- 89) Фокоње и Тарнер 2003: G. Fauconnier, and M. Turner, Conceptual blending, form and meaning, *Recherches en communication*, 19(19), 57–86.
- 90) Фокоње и Тарнер 2008: G. Fauconnier, and M. Turner, Rethinking Metaphor, In Ray Gibbs, ed. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York, NY, US: Cambridge University Press, pp. 53–66.
- 91) Харнард 1990: Harnad, S. The Symbol Grounding Problem. *Physica D* 42, 335–346.
- 92) Харнард 1994: S. Harnad, Computation Is Just Interpretable Symbol Manipulation: Cognition Isn't, Special Issue on “What Is Computation” *Minds and Machines* 4, 379–390.
- 93) Харнард 2001: S. Harnad, What's Wrong and Right About Searle's Chinese Room Argument? In: M. Bishop & J. Preston (eds.), *Essays on Searle's Chinese Room Argument*, Oxford: Oxford University Press.
- 94) Хартман 1991: R.R.K. Hartmann, Contrastive linguistics and bilingual lexicography, in *Woerterbuecher/Dictionaries/Dictionnaires*, *International Encyclopedia of Lexicography* ed. by F.J. Hausmann et al. (Vol. III), De Gruyter. pp. 2854–2859
- 95) Хатим 1997: B. Hatim, *Communication across Cultures. Translation Theory and Contrastive Text Linguistics*, University of Exeter Press.
- 96) Цао 2012: Cao, L. A tentative study of the English tense from a metaphorical perspective. *International Journal of English Linguistics*, 2(5), 25-39.
- 97) Џекендоф 1983: R. Jackendoff, *Semantics and cognition*, Cambridge: The MIT Press.
- 98) Џонсон 1987: M. Johnson, *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*, Chicago: The University of Chicago Press.

Биографија кандидата

Нина Манојловић рођена је 17. 1. 1986. у Крагујевцу. У јуну 2008. године завршава основне студије са просечном оценом 9.45. Мастер студије уписује 2008. године, на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Исте године уписује и семинар за преводиоца и судског тумача у организацији Удружења научних и стручних преводилаца Србије, који завршава у јуну 2009. године са просечном оценом 8,62. Мастер рад под називом *Computer-constructed Quizzes and Noticing* брани у јуну 2010. године и завршава мастер студије са просечном оценом 9.83. У октобру 2009. године као стипендиста Фондације Краља Бодуана почиње да ради на Универзитету у Крагујевцу, у Центру за развој каријере и саветовање студената, као сарадник за мобилност и међународне пројекте, а у априлу 2010. године као извршилац за послове наставе и студентска питања Универзитета у Крагујевцу.

Докторске студије на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, Наука о језику, уписује 2012. године. Просечна оцена на докторским студијама је 9,69. На Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу ради од октобра 2014. године као асистент за ужу научну област Енглески језик и лингвистика, и то на предметима Синтакса енглеског језика, Морфологија енглеског језика, Лексичка семантика енглеског језика, Реченична семантика енглеског језика, Лингвистичка прагматика енглеског језика, Когнитивна прагматика енглеског језика, Семантичко-прагматички интерфејс у енглеском језику, Увод у транслатологију и Конверзациона анализа.

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Нина Манојловић, изјављујем да докторска дисертација под насловом:

ВРЕМЕ као циљни домен у српском и енглеском језику

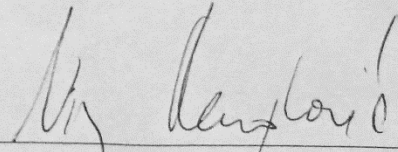
која је одбрањена на Филолошко-уметничком факултету

Универзитета у Крагујевцу представља *оригинално ауторско дело* настало као резултат *сопственог истраживачког рада*.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам *једини аутор* наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији *нисам извршио/ла повреду* ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,
- да умножени примерак докторске дисертације у штампаној и електронској форми у чијем се прилогу налази ова Изјава садржи докторску дисертацију истоветну одбрањеној докторској дисертацији.

у Крагујевцу, 21.04.2020. године,

потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Нина Манојловић,

дозвољавам

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

ВРЕМЕ као циљни домен у српском и енглеском језику

која је одбрањена на Филолошко-уметничком факултету

Универзитета у Крагујевцу, и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

дозвољавам

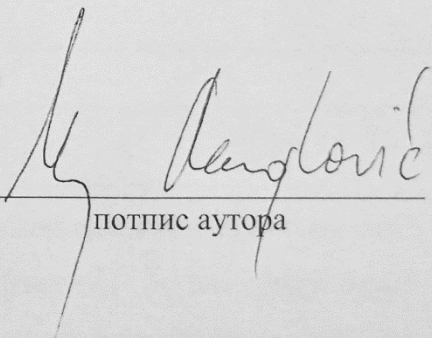
не дозвољавам¹

¹ Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- 3) Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- 6) Ауторство - некомерцијално - без прерада²

У Крагујевцу, 21.04.2020. године,

_____ потпис аутора

² Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>